

JOURNAL OF WEST EUROPEAN SOCIAL SCIENCES

Volume: 2 Issue: 1

Year: 2025

By :Medyaverse Academic Consulting

JOURNAL
OF WEST EUROPEAN
SOCIAL SCIENCES

JOURNAL OF WEST EUROPEAN
SOCIAL SCIENCES
e-ISSN: 3023-8870
Volume/Cilt: 2
Issue/Sayı: 1 Year/Yıl: 2025

Online Publication Date / Online Yayın Tarihi: 31/03/2025
URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15124254>
DOI: 10.5281/zenodo.15124254

VOLUME: 2 ISSUE: 1

Review Article

Vergi Affi, Yeniden Yapılandırma ve Vergi Barışlarının Türk Vergi Sistemine Etkisi

The Effects of Tax Amnesty, Restructuring and Tax Peace on the Turkish Tax System

Mahmut Yardımcıoğlu, Enes Barak

Page: 122-136

Review Article

Türkiye'deki Biyogaz Tesislerine Genel Bir Bakış

A General Overview Of Biogas Plants in Turkey

Doğan Kömür Nusret Göksu

Page: 137-148

Research Article

Goffman'ın Dramaturjik Yaklaşımı Bağlamında Instagram'da Benlik Sunumu: İnfluencer Örneği

Self-Presentation On Instagram in The Context Of Goffman's Dramaturgical Approach: The Case Of Influencer

Zehra Selimoğlu Ebru Pehlivan Sarı

Page: 149-165

Review Article

Hidrojen Enerji Sistemleri

Hydrogen Energy Systems

Mahmut Yardımcıoğlu Hüseyin Samet Tunçbilek

Page: 166-181

Research Article

13-18 Yaş Arası Ergenlerde Duygu Düzenleme Becerilerinin Yaşa Bağlı Değişiminin İncelenmesi

Investigation of Age-Related Changes in Emotion Regulation Skills in Adolescents Aged 13-18

İrem Akıncı

Page: 182-195

Review Article

Tarih Boyunca Muhasebe: Gelişim ve Dönüşüm

Accounting Through History: Development and Transformation

Mahmut Yardımcıoğlu Özlem Balsu

Page: 196-209

Review Article

Modern Kadın Prototipinin Oluşturulmasında Simone De Beauvoir Feminist Felsefesinin Rolü

The Role of Simone de Beauvoir's Feminist Philosophy in Shaping the Modern Woman Prototype

Elnaz Bekirova

Page: 210-232

Review Article

İşletme Yönetimi Alanındaki Yayınların Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis Of Publications in The Field Of Business Management

Canan Gamze Bal Muhammet Ali Yardımcıoğlu

Page: 233-245

Research Article

Karmaşık Travma ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki İlişkide Bilişsel Esneklik ve Öz Şefkatin Aracı Rolü

The Mediating Role of Cognitive Flexibility and Self-Compassion in the Relationship Between Complex Trauma and Post-Traumatic Growth

Selda Güdek Akpınar Aslı Dila Akiş

Page: 246-258

ABOUT THIS JOURNAL

Journal of Western European Social Sciences, which started its publication life in March 2024, continues its publication life electronically. It is an academic, peer-reviewed, online and open-access journal that publishes research, reviews and theoretical articles with an interdisciplinary approach in all fields of Social Sciences. Our journal, which also includes empirical studies and review-type publications (articles covering the latest literature, meta-analysis studies, model suggestions, case reports, discussions, etc.), is an academic and peer-reviewed journal published 3 times a year. Scientific research to be sent to our journal is accepted in English or Turkish. As the Journal of Western European Social Sciences, we also accept articles from different countries. All research sent to our journal; It is sent to the referees after the first review of the field editor in terms of format and content. We look forward to the work of you, esteemed scientists, in the Journal of Western European Social Sciences, which serves with a new understanding and dynamism.

Chamber of Editorial Board

Assoc.Prof. Belma SUNA

Editorial Board (In Alphabetical Order)

- Prof. Dr. Adriana BURLEA-SCHIOPOIU (University of Craiova)
- Prof. Dr. Ahmet AKTAŞ (Cappadocia University)
- Prof. Dr. Atul KUMAR (Dean, Dr. D. Y. Patil B-School, Pune, India)
- Prof. Dr. Berna BALCI İZGİ (Gaziantep University)
- Prof. Dr. Boris MICHALÍK (Constantine Philosopher University in Nitra)
- Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT (Balıkesir University)
- Prof. Dr. İbrahim GİRİTLİOĞLU (Gaziantep University)
- Assoc. Prof. Dr. Aydın ÜNAL (Sinop University)
- Assoc. Prof. Dr. Bendegül OKUMUŞ (University of Central Florida)
- Assoc. Prof. Dr. Dilara DEMİRBULAK (Yeditepe University)
- Assoc. Prof. Dr. Dilek ERDOĞAN (Tarsus University)
- Assoc. Prof. Dr. Eslam Ahmet FATHY (Pharos University, Egypt)
- Assoc. Prof. Dr. Esra ÇIKMAZ (Gaziantep University)
- Assoc. Prof. Dr. Fakuade OLUBUSAYO VICTOR (Kampala International University)
- Assoc. Prof. Dr. Mahadi HASAN (University of Information Technology and Sciences)
- Assoc. Prof. Dr. Muhammad JUNAID (Asian Institute of Technology)
- Assoc. Prof. Dr. Naveed SAIF (Bannu University of Science & Technology)
- Assoc. Prof. Dr. Rohail HASSAN (Universiti Utara Malaysia)
- Assoc. Prof. Dr. Syed Yaser Tanvir AHMAD (Universiti Utara Malaysia)
- Assoc. Prof. Dr. Tien Anh TRAN (University of Malta)
- Assoc. Prof. Dr. Walid CHATTI (King Abdulaziz University)
- Lec. Dr. Mihaela POP (Titu Maiorescu University)

Editor

Assoc.Prof. Belma SUNA

Editor Assist.

PhD Hakkı BAGAN

REFEREE BOARD (In Alphabetical Order)

Prof. Ahmet AKTAŞ (Cappadocia University)
Prof. Berna BALCI İZGİ (Gaziantep University)
Prof. Cevdet AVCIKURT (Balıkesir University)
Prof. İbrahim GİRİTLİOĞLU (Gaziantep University)
Prof. Mahmut YARDIMCIOĞLU (Kahramanmaraş Sütçü İmam University)
Prof. Sabri ERDEM (Dokuz Eylül University)
Assoc. Prof. Aydın ÜNAL (Sinop University)
Assoc. Prof. Aylin AKTAŞ ALAN (Akdeniz University)
Assoc. Prof. Bendegül OKUMUŞ (University of Central Florida)
Assoc. Prof. Dilara DEMİRBULAK (Yeditepe University)
Assoc. Prof. Dilek ERDOĞAN (Tarsus University)
Assoc. Prof. Erkan YILDIZ (Başkent University)
Assoc. Prof. Esra ÇIKMAZ (Gaziantep University)
Assoc. Prof. Harun KARAKAVUZ (Selçuk University)
Assoc. Prof. Olcay OKUN
Assoc. Prof. Yunus KILIÇ (Akdeniz University)
Asst. Prof. Alaeddin KOSKA (Kahramanmaraş Sütçü İmam University)
Asst. Prof. Behice Belkıs ÇALIŞKAN (Beykent University)
Asst. Prof. Ercan İNCE (İğdır University)
Asst. Prof. Ertan BECEREN (Süleyman Demirel University)
Asst. Prof. Gözde KUBAT (Başkent University)
Asst. Prof. İbrahim Halil KORKMAZ (Dokuz Eylül University)
Asst. Prof. Lütfü İLGAR (Biruni University)
Asst. Prof. Selçuk KAYHAN (Malatya Turgut Özal University)
PhD Artuğ Eren COŞKUN (Akdeniz University)
PhD Sertaç DALGALIDERE (Trakya University)
PhD Aykut KAR
PhD Ayşe NARİN
PhD Hakan AKKÖZ
PhD Hakkı BAGAN
PhD Kaya ÖZÇELİK
PhD Semra BAYRAKÇI
PhD Ümit ÖZÇALI

Vergi Affı, Yeniden Yapılandırma ve Vergi Barışlarının Türk Vergi Sistemine Etkisi

The Effects of Tax Amnesty Restructuring and Tax Peace on the Turkish Tax System

Prof. Dr. Mahmut Yardımcıoğlu¹, Enes Barak²

¹Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finans Anabilim Dalı, mahmutyardimcioglu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1335-8357>

²Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finans Anabilim Dalı, Enesbarak1750@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0002-3779-7407>

ÖZ

Türk Vergi Sistemi üzerinde vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamalarının etkileri, bu uygulamaların mali, ekonomik, sosyal ve siyasi boyutları uzun vadeli etkileri değerlendirilmiştir. Bu politikaların kamu gelirlerini artırma, kayıt dışı ekonomiyi kontrol altına alma ve mükelleflerin devlete uyumunu teşvik etme gibi konulardaki rollerine odaklanılmıştır. Araştırmada, 1920 yılından günümüze kadar çıkarılan 41 farklı vergi affı yasası, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamaları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, Covid-19 gibi olağanüstü durumlarda alınan vergisel önlemlerin ekonomik sürdürülebilirlik üzerindeki etkileri incelenmiştir. Vergi affı ve yeniden yapılandırmanın kısa vadede kamu gelirlerini artırma, borç tahsilatını kolaylaştırma ve ekonomik istikrarı destekleme gibi faydalar sağladığı görülmüştür. Vergi barışı uygulamaları ise kayıt dışı ekonomiyi kontrol altına alarak ekonomik büyümeyi desteklemiştir. Çalışmanın sonunda, bu uygulamaların daha verimli ve adil bir şekilde uygulanabilmesi için öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vergi Affı, Yeniden Yapılandırma, Vergi Barışı, Türk Vergi Sistemi

Citation: Yardımcıoğlu M. & Barak E. (2025)., *The Effects of Tax Amnesty, Restructuring and Tax Peace on the Turkish Tax System*. *Journal of Western European Social Sciences*.2(1),

Corresponding Author:

Enes BARAK

Enesbarak1750@gmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

ABSTRACT

The effects of tax amnesty, restructuring and tax peace practices on the Turkish Tax System and the long-term effects of these practices on fiscal, economic, social and political dimensions have been evaluated. The focus is on the role of these policies in increasing public revenues, controlling the informal economy and encouraging taxpayers to comply with the state. In the study, 41 different tax amnesty laws, restructuring and tax peace practices enacted since 1920 are analyzed in detail. In addition, the effects of tax measures taken in extraordinary situations such as Covid-19 on economic sustainability are analyzed. Tax amnesty and restructuring have been found to provide short-term benefits such as increasing public revenues, facilitating debt collection and supporting economic stability. Tax amnesty practices, on the other hand, supported economic growth by controlling the informal economy. At the end of the study, recommendations are presented for a more efficient and fair implementation of these practices.

Keywords: Tax Amnesty, Restructuring, Tax Peace, Turkish Tax System

1. GİRİŞ

Vergi sistemi, modern devletlerin ekonomik işleyişinde önemli bir unsurdur. Kamu gelirlerinin oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir. Türkiye’de, vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamaları, ekonomik alanda büyüme sağlanmasını desteklemek ve vergi mükelleflerinin vergi uyumunun artırılması amacıyla sıklık gösterilen politikalar arasında yer alır. Bu vergi uygulamaları, kamu gelirlerinin artırılmasını hedeflerken aynı zamanda da kayıt dışı yapılan ekonominin önüne geçilerek kontrol altına alınması sağlanmaktadır.

Vergi affı, genel olarak devletin tahsilini sağlayamadığı alacaklarını en kısa sürede tahsil edebilmesi için uygulanan bir yöntemdir. Bunun yanı sıra, ekonomik krizlerin ve sosyal huzursuzlukların önüne geçilerek gelir dağılımını dengelemek amaçlanır. Yeniden yapılandırma uygulamalarına bakıldığında, vergi mükelleflerinin mevcut olan vergi borçlarını taksitlendirme ve faiz indirimi gibi avantajlar ve kolaylıklar sağlanarak ödeme imkanı sunar. Hem bireysel anlam da hem de kurumsal anlam da finansal yükleri hafifletmektedir. Vergi barışı uygulamaları ise kayıt dışı ekonomiyi kontrol altına alarak vergi mükelleflerinin devlete olan yükümlülüklerini gönüllü olarak yerine getirmelerini teşvik etmeyi amaçlar. Türkiye Cumhuriyeti’nin vergi affı ve yeniden yapılandırma uygulamaları, farklı zamanlarda ekonomik, sosyal ve siyasi nedenlerle hayata geçirilmiştir. 1920’den günümüze kadar 41 farklı vergi affı kanunu çıkarılmıştır. Yaklaşık olarak her 2,5 yılda bir tekrarlanan bu uygulamalar, devletin gelirlerini artırmak, mükellefler arasındaki borç yükünü kolaylaştırmak ve ekonomik dengeyi sağlamak gibi birçok amaçlar taşır.

Bu çalışmanın amacı, Türk Vergi Sistemi’nde uygulanan vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı politikalarının etkilerini kapsamlı bir şekilde analiz etmektir. Vergi affı ve yeniden yapılandırma uygulamalarının kamu gelirlerini artırma, kayıt dışı ekonomiyi kontrol altına alma ve vergi mükelleflerinin devlete uyumunu teşvik etme gibi hedeflere ne ölçüde ulaştığı incelenmiştir. Ayrıca, pandemi gibi olağanüstü durumlarda alınan vergisel önlemlerin ekonomik istikrar üzerindeki rolü değerlendirilmiştir. Çalışma, bu politikaların mali, ekonomik, sosyal ve siyasi boyutlarını ele alarak kısa ve uzun vadeli sonuçlarını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bu çalışmada, vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamalarının Türk Vergi Sistemi üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde ele alınmaktadır. Çalışma, bu uygulamaların mali, ekonomik, sosyal ve siyasi sonuçlarını analiz etmeyi amaçlamakta olup, aynı zamanda bu politikaların uzun vadeli etkilerini tartışmayı hedeflemektedir. Bunun yanında, kayıt dışı ekonominin azaltılması ve vergi uyumunun artırılması gibi konular, çalışmanın temel odak noktaları arasında yer almaktadır.

Vergi affı ve yeniden yapılandırma uygulamalarının kısa vadede kamu gelirlerini artırma konusunda etkili olduğu, ancak uzun vadede mükellefler arasındaki eşitsizlik algısını güçlendirdiği yönündeki tespitler, bu çalışmanın odak noktalarını oluşturmaktadır. Aynı zamanda, kayıt dışı ekonominin azaltılması ve vergi

uyumunun artırılması gibi konular, çalışmanın önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Bu kapsamda, çalışmanın amacı, vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamalarının olumlu ve olumsuz yönlerini inceleyerek Türk Vergi Sistemi'ne uzun vadeli katkılar sağlayabilecek öneriler geliştirmektir. Ayrıca, pandemi dönemi gibi olağanüstü süreçlerde alınan vergisel tedbirlerin ekonomik istikrar üzerindeki etkileri de bu çalışmanın inceleme alanına dahildir.

2. VERGİ AFFININ TÜRK VERGİ SİSTEMİNE ETKİSİ

2.1. Vergi affı

Devlet'in belirlemiş olduğu kanun gereği vergi borcu olan işletmelerin vergi borcunu sildirmek veya indirimde gitme fırsatını sağlayan bir uygulamadır. Önemli olarak mali olarak sıkıntıda olan mükellefler için bu uygulama güzel ve önemli bir fırsat olabilir. Ancak, vergi affından yararlanabilmek için uygulamanın gerekli kıldığı bazı şart ve sonuçlar da dikkate alınmalıdır. Vergi affını biraz daha dar bir çerçeve de ele alırsak, devletin mükellefin kendisine olan vergi cezasını az bir alacak miktarını ya da toplam alacağı miktarın mükellefin cezasının affedilip ödemesine gerek duyulmaması, bir diğer anlam olan geniş anlamına bakarsak, vergi ya da vergi ile ilişkilendirilen mükelleflerden alınacak tüm alacak miktarların tahsil edilmesinden az bir miktar veya tam olarak vazgeçmesi şeklinde tanımlanabilir (Mgclegal, 17.11.2024, <https://www.mgc.com.tr>).

Vergi Usul Kanunu (VUK) ya da başka Kanun'da vergi affı ile ilgili bir kanun ya da hüküm bulunmamaktadır. Vergi affının gelebilmesi için yeni bir kanun olması gerekmektedir yani kanun ile gelebilir. Türk Hukuku'nda vergi affı yasalarına bakıldığında; yaklaşık olarak 2 ya da 3 yılda bir rakamlar farklılık gösterse de yeni vergi affı yasası yürürlüğe girmektedir. Bu kanunlara detaylı olarak bakıldığında içinde bulunan dönem dikkate alınarak siyasi veya ekonomik olarak verginin affının kapsam alanının farklılaştığı görülmektedir (Mgclegal, 17.11.2024, <https://www.mgc.com.tr>).

Vergi cezası, vergi borcu vb. cezaların bitirilmesi için Vergi Usul Kanunu'ndaki (VUK) Vergi affı cezalarında indirimde gidilmesi ya da komple affedilmesi, pişmanlık ve uzlaşma yöntemleri gibi uygulamalardan farklı bir süreklilik durumuna sahip değildir. Sonuca bakılacak olursa vergi affı, vergi borcu ya da vergi cezası olan mükelleflere borçlarını ödeme konusunda kolaylık sağlama imkanı sağlayan bir çözüm sistemi olabilir. Ancak, bu kural her zaman doğru bir karar olmayabilir. Vergi borcu ya da vergi cezası olan mükellefler, borçlarını hangi yöntemi kullanırsam daha kolay daha rahat ödeyebilirim gibi seçenekleri değerlendirmelidir (Mgclegal, 17.11.2024, <https://www.mgc.com.tr>).

Vergi afları ülkemizde geçmişten günümüze kadar devam eden düzenli bir sistemdir. Türkiye Cumhuriyeti'nde birden çok vergi affı kanunu çıkarılmıştır. Bu vergiler mükelleflerin zor zamanlarında mükelleflerin finansal zorluklarını kolay bir hale getirmek için çıkarılmıştır. Mükellefler bu aflar sayesinde finansal yükümlülüklerini azaltarak daha kolay bir ödeme sistemi avantajı sağlanmıştır. Vergi mükellefleri için kolaylık ve avantajlar sağlanması için zaman zaman vergi affı kanunları çıkartılarak vergi yükümlülükleri olan vergi mükelleflerinin yükleri azaltılmıştır. Mükellefler için imkanlar sağlanmıştır. Vergi affının ilk çıktığı andan günümüze kadar çıkmış olan yasalar aşağıda bulunan Tablo 1' de kapsamlı bir şekilde ele alınarak gösterilmiştir.

2.2. Türkiye cumhuriyeti vergi afları tablosu

Tablo 1: Türkiye Cumhuriyeti geçmişten günümüze kadar olan Vergi Afları (T24, 23 Ocak 2023, <https://t24.com.tr>).

No	Tarih	Açıklama
1	29.09.1920	TBMM'nin Açılış Tarihi Olan 23 Nisan 1920'den Bu Yana İlk Vergi Affı 30 Sayılı Kanun'dur
2	17.05.1924	Cumhuriyetimizin İlk Vergi Affı 487 Sayılı Umumi Af Kanunu'dur
3	05.08.1928	Elviye-i Selase Vergilerinin Toplanmasına Ait Kanun
4	15.03.1934	4530 Sayılı Kanun
5	04.07.1934	2566 Sayılı Kanun
6	29.06.1938	3568 Arazi Vergisinin Yıl Sonu Bakiyesinin Terkinine İlişkin Kanun

7	03.06.1946	4920 Sayılı Orman İşletmelerinin Kısmi Vergilerden Muaf Olması Kanunu
8	21.01.1947	5050 Sayılı Kanun
9	06.10.1960	113 Sayılı Af Kanunu
10	28.12.1961	281 Sayılı Kanun
11	23.02.1963	218 Sayılı Kanun
12	13.06.1963	252 Sayılı Kanun
13	05.09.1963	325 Sayılı Kanun
14	16.07.1965	691 Sayılı Kanun
15	09.08.1966	780 Sayılı Kanun
16	28.02.1970	1319 Sayılı Af
17	15.05.1974	1803 Sayılı Cumhuriyet'in 50. Yılı Nedeniyle Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun
18	20.03.1981	2431 Sayılı Kanun
19	02.03.1982	2431 Sayılı Kanun'a Ek
20	22.02.1983	2801 Sayılı Kanun
21	04.02.1985	3239 Sayılı Kanun'un Geçici 4. Maddesi
22	03.12.1988	3505 Sayılı Kanun
23	28.12.1988	3512 Sayılı Kanun
24	15.12.1990	3689 Sayılı Kanun
25	21.02.1992	3787 Sayılı Kanun
26	05.09.1997	400 Sayılı Tahsilat Genel Tebliği
27	22.07.1998	4369 Sayılı Kanun
28	06.02.2001	414 Sayılı Tahsilat Genel Tebliği
29	07.03.2002	4746 Sayılı Kanun
30	27.02.2003	4811 Sayılı Vergi Barışı Kanunu
31	22.11.2008	5811 Sayılı Varlıkların Milli Ekonomiye Kazandırılması Kanunu
32	25.02.2011	6111 Sayılı Kanun
33	29.05.2013	6486 Sayılı Kanun
34	10.09.2014	6552 Sayılı Kanun
35	19.08.2016	Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin 6736 sayılı Kanun
36	27.05.2017	7020 Sayılı Kanun
37	11.05.2018	7143 Sayılı Kanun
38	19.07.2019	7186 Sayılı Kanun
39	17.11.2020	7256 sayılı Kanun
40	09.06.2021	7326 Sayılı Kanun
41	05.07.2022	7417 Sayılı Kanun

TBMM açıldığından itibaren 23.04.1920'den bu yana çıkmış olan ilk vergi affı 29.09.1920 yılında çıkan 30 sayılı kanundur. Cumhuriyetimizin ilk çıkmış vergi affı ise 17.05.1924 yılında çıkan 487 sayılı Umumi Af Kanunudur.

Toplam çıkarılan af kanunu sayısı 40 tane dir. Bunları yıllara eşit oran ile dağıtırsak 1924 ve 1960 yılları arasında çıkarılan af kanunu sayısı 7 tane dir, 1961 ve 1980 yılları arasında çıkarılan af kanunu sayısı 8 tane dir, 1981 ve 2000 yılları arasında çıkarılan af kanunu sayısı 11 tane dir. Son olarak 2000 ve 2022 yılları arasında çıkarılan af kanunu sayısı 14 tane dir. Yıla oranla bakarsak yaklaşık olarak iki buçuk yılda bir af kanunu ülkemizde çıkarılmıştır.

2.3. Vergi affı neden uygulanır

Mali, ekonomik ya da siyasi nitelikteki baskılar dolayısıyla geniş ve detaylı vergi affı yasalarına gerek duyulmaktadır. Vergi affı kanunlarının nedenlerini mali, ekonomik, sosyal, siyasi, teknik ve idari son olarak psikolojik nedenler olarak 6 konu başlığında incelenir (Edizdoğan ve Gümüş, 2013, 102).

2.3.1. Mali ve ekonomik nedenler

Devletin verdiği vaatler ve yapacağı işler için gelire ihtiyacı vardır, süreklilik arz etmesi için devamlı olarak artış göstermesi gerekmektedir. Tahsilatını gerçekleştirmediği gelirleri de vardır. Kısa bir süre içerisinde gelir artışına gidebilmesi için ve tahsilini gerçekleştirmediği gelirleri toplanmasını sağlayabilmesi için vergi afları

devlet açısından çok mantıklı bir uygulama olarak görülür. Kamu gelir ve giderleri arasındaki eşitsizliklerin düzeltilmesi, tahsilatın toplanmasına hız kazandırılması gibi sonuçlar vergi afları ile sağlanır. Ekonomik nedeni ise, mükelleflerin gizlediği gelirler, beyanı verilmeyen işlemler devletin bilgisi dışındadır. Devletin bu gibi olayları tespit etmesi, yakından ilgilenmesi gerekmektedir. Bu işlemler tespit edilip yasal ekonomiye aktararak ülkenin ekonomisine yatırım olarak geri dönüşü sağlanmalıdır (Atçeken vd.,2016,60).

2.3.2. Sosyal nedenler

Eşitsizliğin ve eksikliğin düzene girebilmesi için vergi afları yöntemi kullanılır. Bu yöntem kullanıldığında mükellefler arasındaki eşitsizlik ve eksiklik duygusunun önüne geçilebilir ve vergi uyumu da sağlanabilir. Mükellefin yükümlü olduğu vergisel işlemleri yerine getiremediği zamanlar içinde olduğu psikolojik durumların etkilerinin de olduğu görülmekte olup bu durumların önüne geçip en aza indirmek amacını taşıdığı da söylenir. Ancak vergi aflarının kapsam alanının etkisi sağlanırken bir yandan da bilinçli olarak sorumlu olduğu yükümlülükten de kaçınan mükelleflerin ödüllendirileceği de dikkate alınmalıdır (Bekem, 2020,19).

2.3.3. Siyasi nedenler

Af kararın çıkarılması ve affın kapsam alanının belirlenmesi konusunda siyasi bir işlem gerekmektedir. Günlük olarak değişen ve gelişen politik olayların ortaya çıkan sosyal ve politik sorunlarının çözüm bulması konusunda aflar yardımcı rol oynamaktadır (Keleş,2019,17).

2.3.4. Teknik ve idari nedenler

Teknik ve idari nedenler vergi affının çıkarılmasında önemli rol oynamaktadır. Verginin sisteminde yaşanan karışıklıklar sebebi nedeniyle bu karışıklıkları önlemek amacıyla ve aksayan sistemi düzenlemek ve sağlam bir değişiklik yapılması için vergi affı ile geçmiş dönemlerin tasfiye edilmesi gerekli duruma gelebilir (Edizdoğan ve Gümüş, 2013, 103).

2.3.5. Psikolojik nedenler

Vergi affının siyasi açıdan bir tasarruf olarak görüldüğü için af yasasının çıkarılmasını etkileyen önemli neden siyasi nedenlerdir. Uygulamanın başarı odaklı hedeflenmesi ve başarıya ulaşması için vergilendirme işleminde ortaya çıkacak herhangi bir sorunun yaşanmaması için mükellefin psikolojik durumu oldukça önemlidir. Psikolojik ve maddi olarak iyi durumda olan mükellef işlemlerinde kolaylık sağlanır. Ancak tam tersi olursa işlemler zor ve yorucu bir hal alır (Keleş,2019,23).

2.4. Vergi aflarının sağladığı faydalar ve zararlar

29.09.1920 tarihinden günümüze kadar siyasal iktidarlar tarafından birden fazla vergi affı kanunu ortaya çıkarılmıştır. Vergi afları bazı mükellefler için cazip bir hal olsa bile bazı mükellefler için pek de cazip sayılmamaktadır. Devlet her çeşit mükellefine veya vatandaşına fayda ve katkı sağlayacağını düşündüğü için vergi aflarını ortaya çıkacak maliyetleri göz önüne alarak bu uygulamayı ortaya çıkarmaktadır. Vergi afları bazı mükellefler için kötü ve olumsuz karşılanırsa bile bazı mükelleflerde düşünüldüğünde kendi açılarından ya da devlet açısından bakıldığında birçok fayda sağladığı görülmektedir. Bu sebepten dolayı devlet çıkardığı vergi af kanunlarını kendisi açısından ve vatandaşları açısından fayda ve kolaylık sağlayacağı kanaati ile hayata geçirmektedir (Yelman,2017,73).

2.5. Vergi kaçakçılığının nedenleri

2.5.1. Ekonomik ve mali nedenler

Kayıt dışı ekonomik olayların yaşanmış olduğu ve hala yaşanmakta olduğu ülkemizde mükellefleri vergi kaçırmaya sürükleyen neden ekonomik nedendir. Devletin en önemli geliri vergidir. Vergi kavramı, mükelleflerin maddi varlıklarından elde ettikleri kazançlardan devlete yükümlü olduğu ve karşılık beklemeden verdikleri maddi miktardır. Mükelleflerin verdikleri vergilerin tekrar kendilerine hizmet olarak geri dönerek fayda sağlayacağı söyleneceği de vergi yükümlüsü olan mükellef verdiği maddi miktar karşılığında ne elde edeceğini somut olarak görmek ister (Bahşı,2019,90).

2.5.2. Tarihsel ve kişisel nedenler

Verginin zor kullanarak ya da kullanmayarak halktan alınma, her dönemde vergiye önemli bir tepki olmuştur. Eski tarihten beri gelen yönetme gücüne sahip olan hükümdarlar çalışan emek veren insanların verdikleri emeklerin karşılığında aldığı kazançlara kendisinin de ortak olduğu vergi adı altında insanların kazandıklarını elinden alan bir olgu ve algı oluşturulmuştur. Mükelleflerin penceresinden bakıldığı zaman elde edilen gelirin devlete değil de kazananın olduğu, verginin karşılığı olarak yeteri kadar devletten hizmet alınmaması ve vergilendirme hususunda haksız işlemlerin yapıldığı, alınan vergilerin doğru yerlere ve hukuka uygun yapıda harcanmaması ve tasarrufu da azaltacağı gibi şahsi düşünceler mükelleflerin vergi kaçırmaya yöneltmektedir (Bahşı,2019,91).

2.5.3. Hukuki nedenler

Alınan her türlü verginin kanuni dayanağı kesinlikle olmalıdır. Kanuni dayanağının olması da vergiden gelecek sonucun her zaman olumlu yönde olacağı anlamı taşımamaktadır. Ülkemizde kayıt dışı ekonomi ve vergi kayıplarını ortadan kaldırmak için ya da az seviyelere indirmek için kanuni ve idari düzenleme işlemleri yapılmaktadır. Ancak bu düzenleme işlemlerinden beklenen sonuçlar gelmemektedir (Bahşı,2019,92).

2.5.4. İdari ve sosyal nedenler

Vergi kaçaklığının nedeni, İdari yapının güçlü ve kapsamlı bir alt yapı sistemine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye’de yıllardan beridir denetim yapan elemanların yetersiz olması konu olmuştur. Türk vergi sisteminde meydana gelen birden fazla yenilik ve değişiklikler vergi idare yapılarının köklü bir değişikliğe uğramaması gibi olaylardan dolayı ekonominin ve mali yapının birbirine bağlanması mümkün hale gelmemiştir. Vergi ahlakı, mükelleflerin vergiye olan tavırlarını ve davranış biçimlerini belirleyen ve vergi ödemeye karşı gösterilen direnişleri azaltmada önemli bir rol oynamaktadır. Dünyanın neresinde olursa olsun çalışıp kazanarak gelir elde eden insanlar kazandıklarının büyük bir kısmını devlete ödemeyi kabul etmezler. Vergi ödeme konusunda isteksiz tavır sergilerler. Bu durumu tersine çevirmenin yolu mükellefin ödeyeceği verginin kamu hizmetinin bir karşılığı olacağı olgusunun mükellefin zihninde yer edilmesini sağlanması gerekir (Bahşı,2019,93).

2.5.5. Siyasal nedenler

Mükelleflerin, vergi yükümlülüklerinde kayıp veya kaçakların konusunda tutumlarını ve davranışlarını etkileyen en önemli karar vericilerinden biri ülkede siyasal iktidarın sergilediği tutumdur. Ülkemizdeki siyasal iktidar, özellikle seçimlerin olacağı zamanlarda kendilerine baskı uygulayan tarafların istek ve ihtiyaçları üzerine yeni bir karar alarak vergilendirme sisteminden vazgeçip vergi yükünü zayıf taraflara yüklemektedir (Bahşı,2019,94).

3. YENİDEN YAPILANDIRMANIN TÜRK VERGİ SİSTEMİNE ETKİSİ

3.1. Yeniden yapılandırma

Yeniden yapılandırma, mükellefin genel olarak finansal zorluklarla karşı karşıya kaldığı zaman finansal yönlerini önemli bir oranla değiştirmek için yaptığı bir eylemdir. Yeniden yapılandırma, finansal zararı sınırlı hale getirmek, zarar kavramını tamamen ortadan kaldırmak için ve iş gücünü iyileştirmek için bir mükellefin borcunu ve yapısını önemli derecede değiştirmeyi amaçlayan kurumsal bir eylemdir (Investopedia,14.06.2024, <https://www.investopedia.com>).

3.2. Vergi borcu yapılandırma işlemi

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından yılın belirli dönemlerinde, vergi ile yükümlü vatandaşların ödemelerinde yapılandırma yaparak vatandaşlar için ödeme kolaylığı sağlar. Vergi borcu yükümlülüğü olan vatandaşlar ödemelerini yapmak için belirtilen tarihler aralığında vergi dairelerine giderek veya internet üzerinden işlerini halledebilirler (Pwc,22.11.2024, <https://www.pwc.com.tr>).

3.3. Vergi borcu yapılandırma işlemlerinin kolaylıkları

Vergi borcunun yapılandırma işlemi, mükellefin ödeme zorunluluğu olduğu vergi borcunu daha kolay ve rahat şekilde ödeme imkanı sağlar. Bunun dışında borcun yapılandırılması durumu ödeme tarihinin geciktirilmemesini ister bir kereliğine bile olsa ödeme gecikirse kara listeye girer ve kredi hakkı sonlandırılır (Pwc,22.11.2024, <https://www.pwc.com.tr>).

3.4. Hangi vergi borçları yapılandırma işlemine girer

Vergi borçlarının yapılandırma işlemi her sene farklılık gösterebiliyor. Genel olarak bakılacak olursa yapılandırma işlemine giren vergi borçları; Kredi Yurtlar Kurumu (KYK) öğrenim kredileri, trafik cezaları, askerlik cezaları, maliyeye ilişkin vergi borçları, gümrük cezaları gibi primler genel olarak yapılandırma işlemine girer (Pwc,22.11.2024, <https://www.pwc.com.tr>).

3.5. Vergi borcu yapılandırmasının önemi

Vergi borcunun yapılandırılması işlemi sayesinde mükellefler taksitler hâlinde borç ödemelerini gerçekleştirmesi mümkün olur. Vergi borcu sebebiyle davalık olarak mahkeme sürecine kadar işi taşımak istemeyen mükellefler, yapılandırma yolunu tercih ederler. Ayrıca mevcut olan borca uygulanan faiz cezasını ödemek istemeyenler için de vergi yapılandırması büyük önem arz eder. Vergi borcu yapılandırma işlemin avantajları şu şekildedir (Multinet,22.11.2024, <https://multinet.com.tr>);

- Mevcut olan vergi borcunun aslına bağlı olan ceza ve faizin hepsi silinir.
- Vergi borcunun aslına bağlı olmayan ceza ve faizin yarısı silinir.
- Vergi borcunun gecikme faizi gibi ücretler önem arz etmez.
- Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) aylık değişim oranına bakılarak belirlenen göre faiz oranının ödemesinden faydalanabilir.

Devlete ödeme zorunluluğu olan gerçek ve tüzel kişiler ücreti aksatmak istemediği için yapılandırma işlemi önemli derecede kolaylık ve avantaj sağlar. Vergi borcundan kaynaklı her türlü cezadan kurtulabilmek amacı ile de yapılandırma fayda sağlar. İlk taksitte vergi borcunun tam olarak ödenmesi hâlinde faiz indirimi almaya hak kazanmak mümkün olur (Multinet,22.11.2024, <https://multinet.com.tr>).

3.6. (Covid-19) döneminde alınan vergisel önlemler

Türkiye’de ilk Covid-19 vakası 11 Mart 2020’de Sağlık Bakanı Fahrettin Koca’nın yaptığı açıklamalar ile başladı. 2019 yılı sonlarında Çin’de ortaya çıktığı düşünülen ve bütün dünyayı etkisi altına alan salgın, Türkiye’de 17 milyonu aşkın kişide görülürken 100 bini aşkın kişi maalesef ki Corona salgını nedeniyle hayatını kaybetti. Salgınla mücadele etme konusunda getirilen kısıtlamalar ve yasaklarla Türkiye eve kapanmak zorunda kaldı hayat durma noktasına geldi ve çoğu zaman hayat durdu. Salgın insanların sosyal hayatına ve iş yaşantısına ağır darbeler vurdu (VOA, 11.03.2023, <https://www.voaturkce.com>).

Türkiye’de vergi ile ilgili bazı önlemler açıklandı. Bu önlemler ilk 20 günlük süre içerisinde meydana geldi 11 Mart 2020 tarihinden 30 Mart 2020 tarihleri içerisinde. Mükelleflerin nakit ile ilgili sıkıntı yaşamaması için vergisel anlamda beyan ve ödeme sorumluluklarının ertelenmesine ilişkin idari ve usulüne uygun önlemler alınmıştır. Bunlar (PWC, 31.03.2020, <https://www.pwc.com.tr>);

Vergi mükellefleri için gelir vergisi beyan ve ödemesi ertelenmiştir,

- Covid-19 salgınının direkt olarak etkilediği sektörlerle yükümlü oldukları vergilerin ertelenmesinde öncelik tanınmıştır,
- Yalnızca Bir aya mahsus tüm sektörleri için KDV ertelenmesi yapılmıştır,

- 17 Mart 2020 tarihinde; 2019 yılına ait yıllık gelir vergisi beyanname verilme süresi 30 Nisan 2020'ye kadar uzatıldı,
- 19 Mart 2020, KDV ve Muhtasar ödemelerinin 6 ay süre ile ertelenmesine yönelik açıklama ve Vergi Dairesi'nde gerçekleşen işlemler için tedbir ve önlem alınması,
- 23 Mart 2020, E-defter, BA-BS formları ve KDV erteleme,
- 24 Mart 2020, Mücbir sebep hallerinden faydalanmak için tebliği yayımlandı,
- 26 Mart 2020, Turizm tesislerinin ödeme işlemleri 6 ay süreyle ertelendi,
- 27 Mart 2020, Tasdik raporları ve konaklama vergisi ertelendi, bunların dışında sosyal güvenlik ve istihdam alanında önlemler alındı,
- 30 Mart 2020, SGK prim ödemeleri ertelendi.

3.7. Vergi inceleme sonuçları

Tablo 2: Yıllara Göre Vergi İnceleme Türleri (HMB, 2023, <https://ms.hmb.gov.tr>).

Yıl	Sınırlı Yapılan İnceleme Sayısı	Tam Yapılan İnceleme Sayısı	Toplam Yapılan İnceleme Sayısı
2019	94.571	33.849	128.420
2020	107.343	37.859	145.202
2021	166.304	44.923	211.227
2022	191.771	46.051	237.822
2023	195.799	40.998	236.797

Yukarıdaki tabloda mükelleflerin her bir dönemi sınırlı ve tam inceleme olarak, mükellefin bir veya birden çok incelenmesi ile T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı faaliyet raporu doğrultusunda elde edilmiştir.

Tablo 3: Yıllara Göre Mükellef İnceleme Sonuçları (HMB, 2023, <https://ms.hmb.gov.tr>).

Yıl	Mükellef İçin İstenilen Vergi Tarhı Tutarı (TL)	Mükellef İçin Önerilen Ceza Tutarı (TL)	Mükellef İçin Toplam Vergi ve Ceza (TL)
2019	255.368	577.001	832.369
2020	523.601	845.825	1.369.426
2021	448.217	938.663	1.386.880
2022	298.100	689.765	987.864
2023	289.706	617.844	907.550

Yukarıdaki tabloda mükellefler için inceleme yapılmıştır. Vergi tarhı ve ceza tutarları tabloda gösterilmiştir. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı faaliyet raporu doğrultusunda elde edilmiştir.

Tablo 4: Vergi Türlerine Göre İnceleme Sonuçları (HMB, 2023, <https://ms.hmb.gov.tr>).

Vergi Türleri	Matrah Farkları (TL)	İstenilen Vergi Tarhı Tutarı (TL)	Önerilen Ceza Tutarı (TL)
Kurumlar Vergisi	7.456.245.817	1.894.729.841	3.035.695.383
Geçici Kurumlar Vergisi	6.886.729.520	1.379.041.870	2.165.438.206
Gelir Vergisi	1.444.727.136	421.271.629	998.528.414
Geçici Gelir Vergisi	1.358.509.796	135.203.566	186.696.949

Katma Değer Vergisi (KDV)	18.053.888.557	11.734.717.941	27.876.655.143
Banka ve Sigorta Vergisi	1.211.614.591	25.737.424	31.311.536
Özel Tüketim Vergisi (ÖTV)	725.606.513	1.478.193.813	2.290.323.873
Damga Vergisi	4.988.776.946	40.675.666	43.604.490
Gelir Vergisi Stopajı	1.573.326.902	169.413.045	214.478.827
Kurumlar Vergisi Stopajı	689.925.678	74.252.857	62.798.774
Diğer Vergi Türleri	2.657.724.265	99.237.861	314.624.982
Toplam	47.047.075.722	17.452.475.511	37.220.156.575

“Yukarıdaki tabloda vergi türlerine göre yapılan inceleme sonuçları ile gösterilmiştir. Matrah farkları, istenilen vergi tarhi tutarları ve önerilen ceza tutarları TL olarak tabloda gösterilmiştir T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı faaliyet raporu doğrultusunda elde edilmiştir.

4. VERGİ BARIŞLARININ TÜRK VERGİ SİSTEMİNE ETKİSİ

4.1. Vergi barışı

Vergi barışı, vergi borcu olan mükelleflere, borçlarını ödeme konusunda kolaylık sağlamak amacıyla çıkarılan bir kanundur. Vergi barış kanunu, belirli bir dönem içerisinde vergi borcu olan mükelleflere vergi borçlarını yapılandırma işlemi, faizden kaynaklı indirim veya vergi borcunu silme gibi pek çok avantajlar sağlar. Vergi barışı uygulaması, vergi borçları olan mükelleflerin yeniden yapılandırılmaya veya vergi borcunu ödeme şartlarının kolaylaştırılmasına olanak tanır. Bu durumda vergi borçlarını ödemekte zorluk çeken mükellefler, vergi borçlarını komple ödeyebilir ve vergi ile uyumunu sağlayabilirler. Vergi barışı mükellefin vergiye gönüllü olarak uyum sağlamasına teşvik edilir (Tetraport,15.03.2023, <https://www.tetraport.com>).

Vergi barışı işlemleri, belirli bir zaman dilimi için geçerlidir ve belli başlı şartlara uymaktadır. Genel olarak bakıldığında, belirli bir süreden önceki zamanlara ilişkin vergi borçlarını kapsamına alır ve borçlu olan mükellefin yükümlülüklerini belirlediği şartlar adı altında yerine getirmesi gerekir. Vergi barışı uygulamasından faydalanmak isteyen mükellefler, vergi dairelerine bizzat gidip başvurarak detaylı bilgi sahibi olabilirler. Bu uygulama mükelleflere vergi borçlarını ödeme konusunda esneklik sağlayabilir, bu uyumun sağlanması için belirlenen şartların yerine getirilmesi gerekir (Tetraport,15.03.2023, <https://www.tetraport.com>).

Ülkemizde geçmişten günümüze hep faaliyette olan vergi uygulamalarına bakıldığında her alanda olduğu görülür. Bu uygulamalar devletin en önemli gelir kaynaklarından birisidir. Devletin Türkiye’de faaliyet gösteren her türlü işletmeden kolayca vergi alması mümkündür. Ancak bu firmalardan vergi alınabilmesi için Türkiye sınırları içerisinde sisteme kayıtlı olması gerekmektedir, eğer ki firma faaliyet gösterip kayıt saklıyorsa vergi kaçırıyor anlamına gelmektedir. (İşbaşı,21.10.2024, <https://isbasi.com>).

4.2. Vergi barışlı araç

Yurt dışından sipariş edilip getirilen varlıklar ülkemizde kayıt edilmesi gerekir ve bu durum masraflıdır. Bu masrafları ödemek istemeyen firmalar vergi barışı uygulamalarını tercih eder ve isterler. Vergi barışı uygulaması işleme konulduğunda işletmenin getirtmiş oldukları varlıklar vergi barış sistemine rahatlıkla kayıt edilebilir. Vergi barışının olması için yurt dışından sipariş edilen varlıklara başka bir deyişle vergi barışlı da denmektedir. Vergi barışlı, örnek olarak; araçları satışa koymak için kullanılan ilan ticari açıdan beklenti içerisinde olunan uygulamalar da çok sık şekilde kullanılır. Örnek verecek olursak, galeri işleten iş yeri sahipleri bu işi ticari amaçla yapmaktadır. Yurt dışından ucuza araç getirip yurt içinde satmayı hedefler. Bunun en başlıca sebebi ise Türkiye’de uygulanan aşırı fiyat artışları ve aşırı olarak belirlenen vergi uygulamalarıdır. Galerici bu araçları yurt dışından getirdikleri zaman kayıt ettirip yükümlü olacağı vergiyi ödemek mecburiyeti taşımaktadır. Kayıt yaptırılmadığı zaman veya yükümlü olduğu vergi ödenmediği zaman aracı trafiğe çıkarması yasaktır. Vergi barışı uygulaması bu sonuçlar olmaması için vardır yurt dışından getirmiş oldukları araçları daha hızlı, kolay ve

daha az masraflı bir şekilde işleme alınmasını sağlar. Bu sistemi kolay hale getiren vergi barışı uygulaması, Devlet ve varlık sahibi olan firmanın veya kişinin arasında oluşturulan bir sistemdir (İşbaşı,21.10.2024, <https://isbasi.com>).

4.3. Vergi barışının temel amaçları

- Devletin vergi barışı uygulamasını kullanarak alacağı vergileri tahsil ederek devletin bütçedeki açıklarını ve kamuda kullanılacak finansal işlemler için gerekli maddi kaynakları amaçlar,
- Mükelleflerin yükümlü olduğu vergilerden dolayı ödeme kolaylığı sağlamak amacıyla yapılandırma işlemine giderek mükellefin ödeme işlemlerinde rahatlatmasını amaçlar,
- Vergi borçlarından kaynakları uyuşmazlıkları ve anlaşmazlıkları azaltmayı ya da bitirmeyi amaçlar,
- Ekonomik olarak büyümeyi amaçlar (Turmob,12.12.2024, <https://www.turmobil.org.tr>).

4.4. Vergi barışının etkileri

Vergi gelirleri ve vergi politikası dünya üzerindeki her ülke için ekonomik politikaların temelini oluşturur, tahsilatı yapılan vergi gelirleri önceden belirlenmiş olan gelir seviyesinin altına düştüğü zaman ülkenin gelişme planını önemli düzeyde etkiler. Bu nedenden dolayı tahsilatı yapılan vergi gelirlerinin Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH)'ya oranına bakıldığında düşüş gözlemleniyorsa, ekonominin gelişim göstermesini etkileyen önemli bir etken olarak görülür. Vergi için belirlenen limit sınırlarını tamamlamakta oluşan zor şartlar nedeniyle vergiden doğacak gelirleri, vergi gelirini etkisi altına alan faktörleri ve bunların nasıl bir etki yaratacağı gibi konular belirlenip bir düzen içerisinde ele alınmıştır. Vergi geliri, birçok neden veya faktörden etkilenmektedir. Vergi geliri performansı içsel ve dışsal olarak iki faktörden etkilenmektedir, bu faktörleri tespit edip önlemler alıp kendini iyileştirmesi gerekir ve bunu önemli bir oranda da gerçekleştirir (Kutbay,2019,605).

4.5. Vergi barışı türkiye ekonomisine etkisi

Geçen iki üç yıllık döneme bakıldığında ülkemizde yabancı yatırımın çok yavaş bir hal aldığı ne bir şekilde gözlenmektedir. Kısacası ülkemiz ekonomik anlamda çok ciddi bir kaynak bulamama sorunu ile karşı karşıya durumdadır. Vergi barışı, Ülkemize Sermaye girişlerinde olumlu yönde etki etmesi beklenmektedir. Genel ekonomik çevre de bu sistemde önemli bir rol oynar. Siyasi ve ekonomik istikrar da vergi barışının sonuçlarından dolayı çok önemli bir önem taşımaktadır. Temmuz ayından sonrasında varlık bildirimlerinde yüzde ikilik bir vergi hesaplanır, vergi barışı burada devreye girerek önemli bir etki sağlayacaktır. Bunun dışında ülke ekonomisine kazandırılan varlıklardan istinaden doğacak vergiler de orta ya da uzun vadede karşımıza çıkar (Bloomberg, 05.07.2018, <https://businessht.bloomberght.com>).

5. VERGİ AFFI, YENİDEN YAPILANDIRMA VE VERGİ BARIŞLARININ TÜRK VERGİ SİSTEMİNE ETKİSİ

5.1. Çalışmanın metodolojisi

Bu çalışmanın amacı, önemi, yöntemi, evreni ve örneklemini, modeli ve analizlerine yönelik bilgiler yer almaktadır.

5.2. Çalışmanın amacı ve önemi

Çalışmanın amacı, Türkiye'deki vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamalarının Türk vergi sistemine etkileridir. Daha detaylı olarak ele alındığında;

Vergi affının amacı, vergi mükelleflerinin vergiden dolayı olan borçlarının ödeme zamanında kolaylık sağlanması için tasarlanmış bir uygulamadır. Bu sistem ekonomik, mali, sosyal, siyasi ve idari nedenlere bakılarak uygulanır. Devletin tahsil etmede güçlük çektiği zamanlar vergi borçlarını hızlı bir şekilde tahsil ederek düzen ve denge sağlamayı amaçlar. Vergi affının önemi, Mükellefler arasında uyum ve düzen sağlayarak eşitliği sağlayabilir. Ayrıca Mükellefin geçmiş dönemlerden kaynaklı vergi yükümlülüklerinin sorunlarını çözerek mükellefin kendi gönüllüyle ödeme yapma alışkanlığını kazandırabilir

Yeniden yapılandırmanın amacı, Finansal anlamda yani parasal anlamda zorluk yaşayan mükelleflerin vergi borçlarını taksitlendirme yöntemi kullanılarak ya da faiz indirimi gibi avantajlar sağlayarak kolay ödeme imkanı sağlar. Yeniden yapılandırmanın önemi, Mali istikrarı desteklemek için vergi sistemine uyumu teşvik eder. Bunun yanı sıra mahkemelerdeki borçların tahsilini hızlandırır ve vergi uyumsuzluklarını azaltır.

Vergi barışının amacı, Devletle mükellef arasındaki uyumlu ilişkiyi sürdürmeyi hedefler ve bunları borçları ödeme de uygun ve tatmin edici yollar kullanarak yapar. Vergi barışının önemi, Devletin gelirini artırmayı hedefler ayrıca mükelleflerin sisteme dahil olmasını kolaylaştırarak kayıt dışı ekonomiye de dur demeyi hedefler.

5.3. Çalışmanın yöntemi ve analizi

5.3.1. Tanımlayıcı araştırma yöntemi

- Bu çalışma, vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamalarının Türk vergi sistemine etkilerini açıklamak, incelemek ve tanımlamak amacıyla hazırlanmıştır. Uygulamalarla ilgili literatür ve yasal düzenlemeler detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

5.3.2. Doküman analizi

- Çalışmada kullanılan temel veri ve kaynaklar; kanunlar, Türkiye’de geçmişten günümüze çıkarılmış olan vergi affı uygulamaları, web sitesi kaynakları, makaleler ve raporlardır. Türkiye’de geçmişten günümüze çıkarılmış olan vergi uygulamaları tablo şeklinde ele alınmıştır.

5.3.3. İstatiksel yöntem

- Çalışmada, vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı ili ilgili tablo yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca yıllara ve vergi türlerine göre karşılaştırma yapılarak yorumlanmıştır.

5.3.4. Karşılaştırmalı Yaklaşım

- Çalışmada, tarihsel süreç önceki dönemlerde ele alınarak çıkmış olan kanunlar ile karşılaştırılmıştır. Kapsam, siyasi ve ekonomik ve sosyal bağlamda karşılaştırma işlemleri yapılmıştır.

5.3.5. Nitel ve nicel yaklaşım

- Nitel yaklaşım, Vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamalarının nedenleri ve sonuçları vb. kavramsal analiz yöntemleri kullanılmıştır.
- Nicel yaklaşım, Vergi inceleme sonuçları, mükellefin yapmış olduğu tavır ve davranışları ayrıca vergi affının mali yönden etkileri vb. durumlarda sosyal veri ve tablo yardımıyla analizler yapılmıştır.

Bu çalışma kısacası, Türk vergi sisteminde olan ekonomik ve mali, sosyal etkilerini ve analiz ederek yorumlamayı amaçlar.

5.4. Çalışmanın örnekleme

Çalışmanın örnekleme, tarihsel olarak geçmişten günümüze vergi affı kanunlarının etkisi altında kalan mükellefler, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamalarına dahil olan mükellefler ve işletmelerden oluşmaktadır.

5.4.1. Vergi affı uygulamaları

- Türkiye’de geçmişten günümüze yani 1920’den 2022’ ye kadar çıkan vergi affı kanunları ve çıkan yasalar incelenmiştir. Bu inceleme 41 adet vergi affı kanunu kapsar ve detaylı bilgiler Tablo 1’de mevcuttur.

5.4.2. Vergi inceleme verisi

- Türkiye’de belirli, sınırlı ve tam vergi incelemeleri yapılmıştır. İnceleme sonucunda mükelleflere uygulanan cezalar ve vergiler ele alınmıştır. Tablo 2 ve Tablo 3’te detaylı olarak ele alınmıştır.

5.4.3. Vergi türleri ve matrah

- Çeşitli vergi türleri ele alınmıştır, incelemeler ve vergi tarhları Tablo 4'te detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

5.4.4. Pandemi döneminde alınan vergisel önlemler

- Covid-19 süresi boyunca belirli bir dönem için alınan düzenlemeler ve tedbirler örneklem içerisinde yer almaktadır.

5.5. Çalışmanın evreni

Bu çalışma, ülkemizdeki vergi mükelleflerinin tamamını ve tüm ülke kapsamında vergi affı ve yapılandırmaları evren olarak ele almaktadır. Bunun yanı sıra, ekonomik ve idari etkiler doğrultusunda vergi sistemi de bu çalışmanın evrenine dahil olur.

5.5.1. Coğrafi kapsamı

- Ülkemiz sınırları içerisinde uygulanan düzenlemeler ve bu düzenlemeler kapsamında etkilenen mükellefler, işletmeler ve tüzel kişiler.

5.5.2. Hedef kitle

- Vergi mükellefleri, gerçek kişiler yani bireyler ayrıca tüzel kişiler yani şirketler. Vergi yükümlülüklerini yerine getiren ve getiremeyen mükellefler, bunun dışında vergi incelemesine tabi tutulan gerçek ve tüzel kişiler.

5.5.3. Zaman kapsamı

- Ülkemizde 1920 ile 2022 yıllarında çıkarılan vergi kanunları ve 2019 ve 2023 yıllarında yapılan vergi incelemeleri.

5.6. Çalışmanın modeli

Yukarıdaki şemaya bakıldığında, çalışmanın ana başlıkları ve alt unsurlarının detaylarını içeren bir model şeması bulunmaktadır. Bu şema, çalışmanın ana hatlarını ve alt unsurlarını şema olarak göstermektedir.

5.7. Çalışmanın veri analizi

Çalışmada birden fazla analiz türleri kullanılmıştır. Bu veri analizleri, Türk Vergi Sistemi'ndeki düzenlemelerin ekonomik, sosyal ve politik etkilerini anlamak için kullanılmıştır. Bu analiz yöntemleri şöyledir;

- Vergi affı analizleri tablo 1'de, 1920'den 2022'ye kadar çıkarılan 41 vergi affı kanununun incelenmesi ve Her dönemde uygulanan afların sayısal ve yıllık dağılımı ele alınmıştır.
- Vergi inceleme analizleri tablo 2'de Sınırlı ve tam yapılan incelemeler ve 019-2023 yılları arasında toplam yapılan incelemelerin karşılaştırılması ele alınmıştır. Tablo 3'te Yıllık bazda vergi tarhı tutarları ve önerilen ceza miktarları ve Toplamda mükelleflere uygulanan vergi ve ceza tutarlarının analizi ele alınmıştır. Tablo 4'te Kurumlar vergisi, gelir vergisi, KDV gibi vergi türleri için matrah farkları ve Vergi tarhı ve ceza tutarlarının detaylı analizi ele alınmıştır

- Pandemi dönemindeki vergisel düzenlemeler başlığında, Gelir vergisi, KDV, SGK prim ödemeleri gibi düzenlemelerin etkisi ve İşletmelerin nakit akışını destekleyen düzenlemelerin analizi ele alınmıştır.
- Vergi gelir performans analizi, Tahsil edilen vergilerin Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'ya (GSYH) oranı ve Vergi gelir performansının ekonomik büyümeye etkileri ele alınmıştır.
- Karşılaştırmalı analizler, Geçmişteki vergi affı kanunları ile güncel uygulamalar arasındaki farklar ve Vergi affı ve yapılandırmanın ekonomik, sosyal ve siyasi bağlamda değişimi ele alınmıştır.
- Tablo yöntemi ile istatistiksel karşılaştırmalar, Yıllara göre ve vergi türlerine göre karşılaştırmalar yapılmıştır ve Vergi affının mali etkilerinin sayısal değerlendirmesi ele alınmıştır.

6. ÇALIŞMANIN BULGULARI

6.1. Vergi affı bulguları

Tarihsel süreç ile ilgili bulgular;

- 1920-2022 yılları arasında 41 tane birbirinden farklı vergi affı ile ilgili kanun çıkartılmıştır. Vergi affı ile ilgili çıkarılan kanunların hesaplandığında yaklaşık olarak 2,5 yılda bir uygulandığı görülmüştür.
- Affın mali nedenler, ekonomik ihtiyaçlar ve siyasi hedeflere göre farklı kapsamlarla çıkarıldığı gözlenmektedir.

Faydalar ve zararlara konusunda bulunan bulgular;

- Vergi affı uygulamasında tahsili gerçekleşmeyen gelirlerin hızlı bir şekilde toplanması sağlanır ama vergi mükellefleri arasında istenmeden eşitsizlik algısı oluşturularak mükellefler arası vergi uyumu sorunu yaşanabilir.

6.2. Yeniden Yapılandırma Bulguları

Vergi sistemine etkileri ile ilgili bulgular;

- Mahkemelerdeki sürekliliği olan borç davalarının azaltılmasını sağlayarak yargı sisteminde rahatlatma sağlamıştır. Ayrıca Faiz ve gecikmiş olan cezaların silinmesi, azaltılması vb. avantajlar sağlayarak mükelleflerin ödeme konusunda kendi isteğiyle olmasını sağlamaktadır.

Kolaylıkları ile ilgili bulgular;

- Vergi borcu ödemelerine taksitlendirme işlemi uygulanarak, vergi mükelleflerinin finansal zorluklarını biraz daha kolaylaştırmıştır. Ayrıca borç türlerinin yapılandırma kapsamına alınmasında büyük rol oynamıştır.

6.3. Vergi Barışı ile İlgili Bulgular

Ekonomik bulguları;

- Kayıt dışı olan varlıkların düzenli bir hal alarak kontrol altına alınması sağlanmıştır. Bunun yanı sıra Devletin tahsil edeceği bütçeyi hızlı olmasını sağlayarak olumlu yönde etki etmektedir.

Kapsamı ile ilgili bulgular;

- Borçların az bir miktara indirilmesi ya da tamamen silinmesi gibi kolaylıklar sağlanmıştır. Ama bu uygulama vergi ahlakını olumsuz yönde bir etki edebilir.

6.4. Pandemi Sürecindeki Düzenlemelere Göre Bulgular

Ertelemesi yapılan ödemeler ile ilgili bulgular;

- Covid-19 zamanında çeşitli ödemeler ertelenmiştir ertelenmesi yapılan ödemeler KDV, SGK prim ödemeleri ve gelir vergisi ödemelerinde ertelenme işlemi yapılmış ve mükellefler için kolaylık sağlanmıştır.
- Turizm sektörü vb. gibi doğrudan etkilenen sektörlerde özel olarak düzenleme işlemleri yapılmıştır.
Etkileri ile ilgili bulgular;
- Covid-19 zamanında alınmış olan önlemler, ekonomik bir çöküşün ve düşüşün önceden tedbir alarak önlenmesine ve işletme sahiplerinin işletmelerini sürdürebilmesine etki etmiştir.

6.5. Vergi Gelir Performansı Bulguları

Tahsilat ile ilgili bulgular;

- 2019-2023 yılları arasında yapılan incelemeler sonucunda vergi gelirleri ve ceza tutarlarının artışa geçtiği gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra KDV vb. dolaylı yönden olan vergilerin tahsilatının yapılması, toplam olan vergi gelirlerinde önemli bir etki etmektedir.

Genel olarak bakıldığında, vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamaları ekonomik istikrar için kısa vadeli faydalar sağlamıştır. Ama uzun vadede bakıldığında, bu uygulamaların vergi mükellefleri arasındaki eşitlik algısını ve vergi ödeme işlemlerindeki uyumunda düşüş yaşanması gibi olumsuz sonuçlar çıkmaktadır.

7. SONUÇ VE ÖNERİ

Bu çalışmada, Türk Vergi Sistemi'nde vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamaları detaylı şekilde ele alınmıştır. Bunun yanı sıra bu uygulamaların ekonomik, sosyal ve mali etkilerinin amaçları konuları ele alınmıştır. Çalışma sonucunda, bu uygulamaların kısa vadede kamu gelirlerini artırdığı, ancak uzun vadede vergi uyumunu olumsuz etkileyebileceği gözlemlenmiştir. Vergi affı ve yeniden yapılandırma uygulamalarının tahsilatları geliştirmekte ve artırmakta etkili bir rol oynadığı, ama uzun vadede vergi mükellefleri arasında eşitsizlik algısının oluşabileceği tespit edilmiştir.

Vergi affı uygulamaları, tahsil edilemeyen kamu gelirlerinin tahsilinin gerçekleşmesinde etkili bir yöntem olarak kullanılır, ama süreklilik göstermesi durumunda vergi mükellefler arasında eşitsizlik algısı oluşturabilir. Yeniden yapılandırma uygulamaları, mali zorluk yaşayan mükellefler için ödeme konusunda kolaylık sağlanmış, ancak bu uygulamanın devamı niteliğindeki yapılan düzenlemeler vergi ahlak yapısına zarar verebileceği ön görülmüştür. Vergi barışı uygulamaları, kayıt dışı ekonomiyi belirli bir düzene sokarak kontrol altına almayı ve devletin alacaklarını hızlandırma işlemi sağlasa da, uzun vadede devam etmesi durumunda vergi sistemine duyulan güvenin azalmasına yol açabilir. Bunların dışında, pandemi dönemi (Covid-19) düzenlemeleri, ekonomik alanda azalış ve çöküşü önlemek, özellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ayakta kalmasını sağlamak açısından önemli oranda katkılar sağlamıştır. Son olarak, vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışının ekonomik büyümeye etki ettiğini gözlemlerken, bu uygulamaların dikkatli planlama ve sınırlama yapılarak olumsuz bir sonuca ulaşılmaması temenni edilir.

Bu çalışma ile ilgili verilecek öneri ve fikir şöyledir;

Vergi affı ve yeniden yapılandırma uygulamaları, sınırlı bir hale getirilmelidir. Süreklilik durumuna gidildiği zaman mükellefler arası adalet sisteminin etkilendiği unutulmamalıdır. Bu uygulamalar, tahsilat oranlarını artırmak ve vergi uyumunu sağlayacak tedbirlerle desteklenmelidir. Mükelleflerin vergi hakkındaki bilincini artırmak adına kamu spotları ve eğitim kampanyaları düzenlenmelidir. Düzenli ve gününde ödeme yapan mükellefler için ödül vb. fırsatlar yaratılarak diğer mükellefler için de teşvik edilmesi sağlanmalıdır. Vergi denetimlerinin sıklığı ve kalitesi artırılarak caydırıcı sistemler uygulanmalıdır. Gelecek dönemlerde oluşabilecek krizler için otomatik ödeme erteleme ve faiz indirimi gibi tedbirler içeren kriz planlanması yapılmalıdır. Vergi sisteminde sürekli olarak değişikliğe gidilmemesi ve uzun vadeli istikrarlı politikalar benimsenmelidir. Dolaylı değil de dolaysız vergilere ağırlık verilerek gelir dağılımındaki adalet sistemi sağlanmalıdır. Bu öneriler, vergi affı, yeniden yapılandırma ve vergi barışı uygulamalarının daha verimli hale getirilmesi ve Türk Vergi Sistemi'ne uzun vadeli istikrarın sağlanması için verilmiştir.

KAYNAKÇA

- Atçeken, F.D., & Altundemir, M.E., & Turan, A.H. (2016). *Vergi Aflarının Vergi Uyumuna Etkisi: Kocaeli Örneği*. Maliye Araştırmaları Dergisi. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1711385>
- Bahşı, S. (2019). *Vergi Kaçakçılığının Nedenleri*, 1(2), 89-95. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/937747>
- Bekem, P. (2020). *Türkiye’de Vergi Aflarının Mükellefler Üzerindeki Etkileri Sakarya İli Örneği*, 19. <https://hdl.handle.net/20.500.12619/96959>
- Bloomberg, (2018, 05 Temmuz). 10 Soruda Yeni “Varlık Barışı” Uygulaması, <https://businessht.bloomberght.com/yorum/haber/2046391-10-soruda-yeni-varlik-barisi-uygulamasi>
- Edizdoğan, N., & Gümüş, E. (2021). *Vergi Afları ve Türkiye’de Vergi Aflarının Değerlendirilmesi*. Maliye Dergisi. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/164-06.pdf>
- HMB, (2023). *T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı Faaliyet Raporu*. <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/sites/17/2024/03/VDK-2023-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf> (2023).
- Investopedia, (2024, 14 June). *Restructuring: Definition, Meaning, Process, and Example*, <https://www.investopedia.com/terms/r/restructuring.asp> (2024, 14 June).
- İşbaşı, (2024, 21 Ekim). *Vergi Barışlı Ne Demek?* <https://isbasi.com/blog/vergi-barisli-ne-demek> (2024, 21 Ekim).
- Kutbay, H. (2019). *Vergi Gelirlerini Etkileyen Faktörler: Seçilmiş Ülkeler İçin Panel Veri Analizi*, 6(3), 602-617. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/913782>.
- Mgclegal, (2024, 17 Kasım). *Vergi affı nedir?* <https://www.mgc.com.tr/vergi-affi-nedir/> (2024, 17 Kasım).
- Multinet, (2024, 22 Kasım). *Vergi Borcu Nasıl Yapılandırılır, Hangi Borçlar Yapılandırılır?* <https://multinet.com.tr/blog/vergi-muhasebe/vergi-borcu-nasil-yapilandirilir-hangi-borclar-yapilandirilir#:~:text=S%C3%B6z%20konusu%20i%C5%9Flem%20sayesinde%20taksitler.de%20vergi%20yap%C4%B1lan d%C4%B1rmas%C4%B1%20avantaj%20sa%C4%9Flar> (2024, 22 Kasım).
- PWC, (2020, 31 Mart). *Covid-19 Salgını Kapsamında Dünyada ve Türkiye’de Vergi Önlemleri*. <https://www.pwc.com.tr/tr/Hizmetlerimiz/vergi/covid-19-kapsaminda-dunyada-ve-turkiyede-alinan-vergi-onlemleri.pdf> (2020, 31 Mart).
- PWC, (2024, 22 Kasım). *Vergi Borcu Yapılandırma İşlemi Nedir, Nasıl Yapılır?* <https://www.pwc.com.tr/vergi-borcu-yapilandirma-islemi-nedir-nasil-yapilir> (2024, 22 Kasım).
- T24, (2023, 23 Ocak). *Bir seçim havucu mu? Yine yeniden vergi affı*. <https://t24.com.tr/yazarlar/murat-bati/bir-secim-havucu-mu-yine-yeniden-vergi-affi.38365> (2023, 23 Ocak).
- Tetraport, (2023, 15 Mart). *Vergi Barışı Nedir?* <https://www.tetraport.com/vergi-barisi-nedir/> (2023, 15 Mart).
- Turmob, (2024, 12 Aralık). *Varlık Barışı’na İlişkin Soru Ve Cevaplar*. https://www.turmob.org.tr/arsiv/mbs/resmigazete/yeni_varlik_barisina_iliskin_soru_ve_cevaplar.pdf (2024, 12 Aralık).
- VOA, (2023, 11 Mart). *Türkiye’de İlk Corona Vakasının Üzerinden Üç Yıl Geçti*. <https://www.voaturkce.com/a/turkiye-hayatin-durdugu-yillar-ilk-corona-vakasinin-uzerinden-uc-yil-gecti/6999797.html> (2023, 11 Mart).
- Yelman, E. (2017). *Türkiye’de Çıkarılan Vergi Aflarının Nedenleri Ve 6736 Sayılı Kanun’un Mali Yönden İncelenmesi*, 7 (15), 73. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/395236>

Türkiye'deki Biyogaz Tesislerine Genel Bir Bakış

A General Overview of Biogas Plants in Turkey

Doğan Kömür¹ Nusret Göksu²

¹ Doktora öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye, e-mail: ziganad@hotmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-6288-1179>

² Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye, e-mail: nusretgoksu@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-3455-6982>

ÖZ

Dünyada nüfusun sürekli artması, hızla gelişen teknoloji ve sanayileşmeye paralel olarak enerji kullanımı ve atık miktarı sürekli olarak artmaktadır. Sürekli artan atıkların bertaraf edilmesi için sürdürülebilir atık yönetimine ihtiyaç duyulur. Biyogaz santralleri sürdürülebilir atık yönetimi için fırsat oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'nin faaliyette olan 18 büyük biyogaz tesisi incelenmiş ve elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. 2011-2021 yıllarında kurulmuş faal olarak çalışan ve lisans gücü ortalaması 4,23 MW olan 18 büyük biyogaz tesisi detaylı olarak incelenmiştir. Elde edilen veriler 2011 yılından beri faaliyette olan santralleri de kapsadığından somut sonuçlar vermektedir. Türkiye'de aktif olarak çalışan 95 biyogaz tesisinden 18 büyük biyogaz tesisi incelenmiş ve elde edilen veriler karşılaştırılmıştır. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık üretilen biyogaz miktarlarının ortalaması 25.609.067 m³/yıl olarak tespit edilmiştir. En yüksek biyogaz üretimi 50.000.000 m³/yıl ile Eskişehir, Sivrihisar da bulunan Hisar Biyogaz tesisindedir. En düşük biyogaz üretimi 3.607.200 m³/yıl ile Balıkesir, Gönen de bulunan Astosan Balıkesir Biyogaz tesisindedir. İncelenen biyogaz tesislerinde günlük toplam 2.691 ton, aylık toplam 80.730 ton ve yıllık toplam 982.215 ton atık bertaraf edilmektedir. Günlük her tesiste ortalama 150 ton atık bertaraf edilmekte olup, aylık ortalama 4.485 ton ve yıllık ortalama 54.568 tondur. İncelenen tesislerin çok önemli miktarda atığı bertaraf ettiği görülmektedir. En çok atık bertarafı günlük 600 ton ile Aydın, Germencik de bulunan Efeler Biyogaz tesisindedir. En az atık bertarafı günlük 15 ton ile Balıkesir, Altieylül de bulunan Balıkesir Biyogaz tesisindedir.

Anahtar kelimeler: Biyogaz, Enerji, Sürdürülebilir.

Citation: Kömür, D., & Göksu, N. (2025). A general overview of biogas plants in Turkey. *Journal of Western European Social Sciences*.2(1)

Corresponding Author:

Doğan Kömür Email: ziganad@hotmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

ABSTRACT

In parallel with the continuous increase in the world's population, rapidly developing technology and industrialization, energy use and the amount of waste are constantly increasing. Sustainable waste management is needed to dispose of ever-increasing waste. Biogas power plants provide an opportunity for sustainable waste management. In this study, 18 large biogas plants operating in Turkey were examined and the obtained data were compared. 18 large biogas plants established between 2011-2021,. Since the obtained data also covers plants operating since 2011, it provides concrete results. 18 large biogas plants out of 95 active biogas plants operating in Turkey were examined and the obtained data were compared. The average annual biogas produced in the examined biogas plants was determined as 25,609,067 m³/year. The highest biogas production was in the Hisar Biogas plant in Sivrihisar, Eskişehir with 50,000,000 m³/year. The lowest biogas production is in Astosan Balıkesir Biogas facility located in Gönen, Balıkesir with 3,607,200 m³/year. In the biogas facilities examined, a total of 2,691 tons of waste is disposed of daily, 80,730 tons monthly and 982,215 tons annually. An average of 150 tons of waste is disposed of daily in each facility, a monthly average of 4,485 tons and an annual average of 54,568 tons. It is observed that the facilities examined dispose of a very significant amount of waste. The highest waste disposal is in Efeler Biogas facility located in Germencik, Aydın with 600 tons daily. The lowest waste disposal is in Balıkesir Biogas facility located in Altıeylül, Balıkesir with 15 tons daily.

Keywords: Biogas, Energy, Sustainable.

1. GİRİŞ

Biyogaz teknolojisi, sürdürülebilir atık yönetimi açısından önemli olmasının yanında yenilenebilir enerji kaynağı olduğundan her geçen gün daha da popüler olmaktadır. Anaerobik (oksijensiz) ortamda organik atıkların parçalanması ile elde edilen yenilenebilir enerji kaynağı olan biyogaz teknolojisi, büyük ölçekte enerji ve çevre sorunlarını çözmeye alternatif bir enerji kaynağı olarak dünya çapında yaygınlaşmaktadır (Ruiling, Shikun, & Zifu, 2017).

Dünyada nüfusun sürekli artması, hızla gelişen teknoloji ve sanayileşmeye paralel olarak enerji kullanımı ve atık miktarı sürekli olarak artmaktadır. Enerji arzında oldukça önemli paya sahip olan geleneksel fosil yakıtlar çevre sorunlarına, özellikle hava kirliliği ve küresel ısınmaya neden olmaktadır. Bu nedenlerle, fosil enerji kaynaklarının hızla tükenmesi ve rezervlerinin azalması yanı sıra fiyatlarda görülen dalgalanmalar, yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeye neden olmuştur. Araştırma sonuçlarına göre petrolün 2047, doğalgazın 2068 ve kömürün 2140 yılına kadar tükeneceği öngörülmektedir (Baran, Lüle, & Gökdoğan, 2017). Biyogaz üretiminin ve kullanımının yaygınlaşması, geçtiğimiz yıllar boyunca çok güçlü bir gelişim göstermiştir. Türkiye için yenilebilir enerji olarak biyogaz üretmek, pratik ve sürdürülebilir atık yönetimidir. Ayrıca biyogaz, atıkları enerjiye dönüştürerek iklim değişikliğinin etkilerinin azalmasına potansiyel olarak katkıda bulunabilecek oldukça önemli bir yenilebilir enerji kaynağıdır (Rana, Ingrao, Lombardi, & Tricase, 2016).

Çok geniş ortamda yaşayan organizmalardan üretilen madde anlamına gelen biyokütle saman, mısır koçanları pamuklar gibi tarımsal atıklar, şehir kanalizasyon atıkları, endüstriyel organik atıklardan oluşmaktadır. Birkaç bin yıldır enerji kaynağı olarak bilinen biyokütlenin modern kullanımı 21. yüzyılda yakıtı çevrilerek gerçekleşmiştir. Biyokütle modern enerji formları içerisinde katı (ağaç, pellet vb.), sıvı (etanol, biyodizel vb.) ve gaz (biyogaz, hidrojen vb.) olarak gruplandırılabilir (Üçgül & Akgül, 2010). Aynı zamanda organik, evsel, tarımsal ve tehlikeli atıkların tümü doğru yöntem ve uygulamalar ile atığın ortadan kaldırılması veya geri kazanılması ülke ekonomisine ve çevreye ciddi

oranda faydalar sağlamaktadır (Kaygusuz, 2023). Biyogaz enerjisinin üretimi ve kullanımı için uygulanabilecek alternatif teknolojiler hızla gelişmektedir. Ülkemizde tarım ve hayvancılık yaygın olduğundan, biyogaz enerjisi için bol miktarda biyokütle mevcuttur (Çağlayan, 2020). Biyokütlenin anaerobik fermentasyonu sonucunda biyogaz ortaya çıkar (Kadam & Panwar, 2017). Biyogaz hayvansal ve bitkisel atıklardan elde edilen yanıcı bir gazdır. Biyogazın ana bileşenleri metan ve karbondioksittir, ve biyogazın içerisinde az miktarda su buharı, azot, hidrojen, hidrojen sülfür, oksijen ve karbon monoksit bulunmaktadır (Pizzuti, Martins, & Lacava, 2016).

Hayvansal ve bitkisel atıklardan üretilen biyogaz, ısınma ve elektrik üretimi için kullanılmaktadır. Hayvan gübrelerinin gaza dönüştürülmesi sonucunda gübrelerin kötü kokusu hissedilmeyecek kadar azalmaktadır. Anaerobik sindirim işleminden sonra ortaya çıkan katı ve sıvı artıklar değerli organik gübre niteliğindedir. Anaerobik fermentasyon ile biyogaz üretilmesi ile ortaya çıkan katı fermente ürünlerin tarım arazilerinde toprak iyileştiricisi veya gübre olarak kullanımı sağlanmaktadır. Biyogaz üretimi ile tarımsal ve hayvansal atıkların kokusunun azalmasının yanında bu atıklardan kaynaklanan insan sağlığını tehdit eden hastalık nedenleri etkisiz hale gelmektedir (Cihansar, 2022).

Bu Çalışmada biyogaz santrallerinin atık yönetimi açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Atık yönetimi için biyogaz santrallerinin katkısının ortaya konulması özgün bir yaklaşımdır. Literatür tarandığında biyogaz santralleri ile ilgili çok sayıda çalışma mevcuttur ancak biyogaz santrallerinin atık yönetimi açısından değerlendirmesi çok sınırlıdır. Bu çalışmada, Türkiye'deki biyogaz tesisleri sürdürülebilir atık yönetimi perspektifinden incelenmiş ve ayrıca yatırım sürecinin ekonomik incelenmesi yapılmıştır. Araştırma bu yönüyle hem sürdürülebilir atık yönetimi hem de biyogaz oluşumu, kullanımı, tesis koşulları ve ekonomik analiz konularını içermektedir. Araştırma bu yönüyle de özgün bir yapıya sahiptir. Saha çalışması olarak, Türkiye'nin faaliyette olan 18 büyük biyogaz tesisi incelenmiş ve elde edilen veriler karşılaştırılmıştır.

2. BİYOĞAZ SANTRALLERİ

Günümüzde biyogaz iki farklı temel yöntemle üretilmektedir. Bunlar; düzenli depolama sahaları ve tarımsal atıklar, atık su arıtma çamurları başta olmak üzere çeşitli enerji bitkilerinin (mısır silajı, vb.) hammadde olarak kullanıldığı biyoreaktörlerdir. Evsel katı atıklar genel olarak %30-50 arasında bir organik kısım ihtiva ederler. Bu yüzden bu çöpler bilinçsizce bertaraf yerine düzenli depolama sahalarında biyogaz üretiminde kullanılır ise enerji üretiminde önemli bir katkı sağlayabilirler. Günümüzdeki düzenli depolama sahaları yan ürün olarak sadece deponi gazı (biyogaz) ve atık su oluşturmaktadır. Atık miktarı açısından baktığımızda düzenli depolama sahalarında biyogaz üretimi atık giderimi problemi için umut vadeden bir çözüm sunmaktadır. Deponi gazı organik atıkları bir depolama alanına havasız koşullarda gömmekle elde edilir (Themelis & Ulloa, 2007).

Bir düzenli depolama alanı atık suyun yer altı sularına karışmasının önlenmesi için kil ve membranla geçirimsiz hale getirilmiş bir tabakanın üzerine evsel katı atıkların tabakalar halinde serilmesi ile oluşturulur. Depolama alanının en alt tabakasına sızıntı suyunu atık su arıtma tesisine götürmek için drenaj boruları ve oluşan biyogazı toplamak için yüzeye kadar uzanan gaz bacaları yerleştirilir. Bu bacalardan toplanan biyogaz bir tesiste yakılarak elektrik üretiminde kullanılır (Di Addario & Ruggeri, 2016).

Düzenli depolama sahası çok büyük kapalı bir biyoreaktör gibi davranır ve organik atıklar bakteriler tarafından havasız fermentasyon ile deponi gazına dönüştürülür. Bu sistemler özellikle belediyelerin topladığı evsel nitelikli çöplerin bertarafından kullanılmaktadır. Düzenli depolama sahalarının yaşama

alanlarına konumu, yer altı su kaynaklarına yakınlığı, sızıntı suyu geçirgenliği, koku kontrolü, atık su arıtımı ve biyogaz yönetimi çok iyi kontrol edilmelidir. Saha kapasitesini tamamladığı zaman üzeri geçirimsiz bir tabaka ve toprakla kapatıldıktan sonra ağaçlandırma, çimlendirme gibi çalışmalar yapılabilir. Hatta park ve golf sahası olarak bile değerlendirilebilmektedir (Warith, Li, & Jin, 2005). Diğer bir biyogaz üretim prosesi ise biyoreaktörlerde (fermantörler, sindiriciler) gerçekleşir (Di Addario & Ruggeri, 2016).

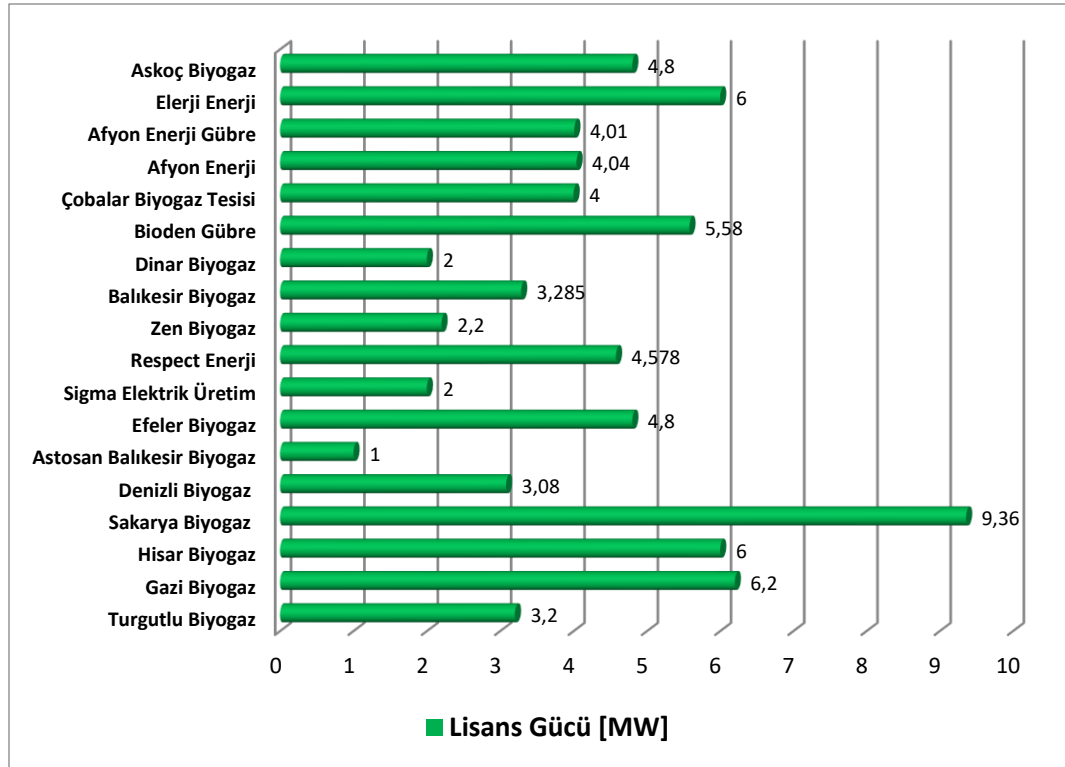
Biyodizel ve Biyoetanol gibi diğer yenilenebilir yakıtların aksine, biyogaz üretimi nispeten basittir ve her koşulda çalışabilir ve tekeli değildir. Özellikle hayvansal gübreler biyogaz üretimi için potansiyel bir hammadDEDİR. Bu sebeple kırsal enerji için biyogaz sürdürülebilir, uygun maliyetlidir ve uygun şekilde kullanıldığında insanların sağlığı veya çevreleri üzerinde olumsuz bir etkisi yoktur. Karmaşık inşaat, sistemlerin zor çalışması, yüksek yatırım ve bakım maliyetleri, çiftçileri ev tipi diye adlandırılan daha ucuz ve basit anaerobik sistemleri benimsemeye itmiştir (Rajendran, Aslanzadeh, & Taherzadeh, 2012). Çin’de 30 milyondan fazla ev tipi sindiricisi bulunmakta, bunu 3,8 milyon ile Hindistan, 0,2 milyon ile Nepal ve 60.000 ile Bangladeş takip etmektedir. Çin biyogaz altyapısına yatırımlarını çok hızlı bir şekilde artırmıştır. 2020 yılında, Çin’de 80 milyon hanede 300 milyon insana hizmet veren biyogaz sindiricileri bulunmaktadır (Alma, 2022).

3. MATERYAL VE METOT

Nüfus artışlarına paralel olarak atık miktarları artmaktadır. Atıklarla mücadele önemli bir finans kaynağı ile yapılabilir. Sürekli artan atıkların bertaraf edilmesi için sürdürülebilir atık yönetimine çözüm oluşturabilir. Biyogaz santralleri sürdürülebilir atık yönetimi için fırsat oluşturmaktadır. Biyogaz santralleri atık bertaraf etmelerinin yanında, gübre üretimi ve enerji üretimi için önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Biyogaz santrallerinin karlılığı, atık yönetimi için mali kaynak oluşturmaktadır. Türkiye’de aktif olarak çalışan 95 biyogaz tesisi incelenmiş ve bu tesislerden 18 tanesi ziyaret edilmiştir. Ziyaret edilen Biyogaz santralleri için yetkililerden detaylı bilgiler alınmıştır. Her bir santral için kullanılan atık miktarı, atık çeşidi, yatırım maliyeti, işletme giderleri, gübre geliri, enerji gideri, enerji geliri, personel gideri öğrenilmiştir. Elde edilen veriler işlenerek, işletmelerin karlılık oranı hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar, sürdürülebilir atık yönetimi açısından değerlendirilmiştir.

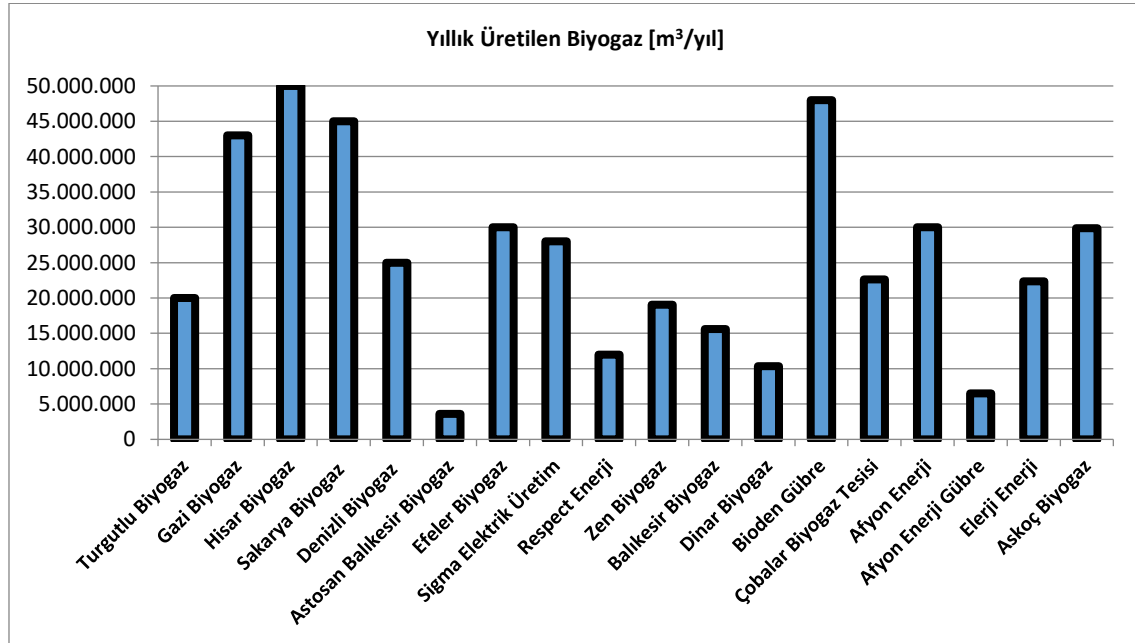
4. BULGULAR VE ANALİZ

İncelenen biyogaz tesisleri ve güçleri Şekil 1.’de görülmektedir. Biyogaz santralleri, atıkları hammadde olarak kullanmaktadırlar. İncelenen santrallerin lisans güçlerinin ortalaması 4,23 MW olup, en düşük lisans gücü 1 MW, en yüksek lisans gücü 9,36 MW’tır. İncelenen santrallerin devreye alınan güçlerinin ortalaması 3,58 MW olup, en düşük lisans gücü 1 MW, en yüksek lisans gücü 9,36 MW’tır. İncelenen 18 biyogaz santralinin toplam lisans gücü 76,13 MW ve devreye alınan toplam güç 64,45 MW’tır.

Şekil 1 . İncelenen Biyogaz Tesisleri Lisans Güçleri

Şekil 2.'de incelenen biyogaz tesislerinde yıllık üretilen biyogaz miktarları görülmektedir. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık üretilen biyogaz miktarlarının ortalaması 25.609.067 m³/yıl olarak tespit edilmiştir. En yüksek biyogaz üretimi 50.000.000 m³/yıl ile Eskişehir, Sivrihisar da bulunan Hisar Biyogaz tesisindedir. En düşük biyogaz üretimi 3.607.200 m³/yıl ile Balıkesir, Gönen de bulunan Astosan Balıkesir Biyogaz tesisindedir.

Şekil 2. İncelenen Biyogaz Tesislerinde Yıllık Üretilen Biyogaz Miktarları

Tablo 1.'de biyogaz tesislerinde bertaraf edilen atık miktarları görülmektedir. İncelenen biyogaz tesislerinde günlük toplam 2.691 ton, aylık toplam 80.730 ton ve yıllık toplam 982.215 ton atık bertaraf edilmektedir. Günlük her tesiste ortalama 150 ton atık bertaraf edilmekte olup, aylık ortalama 4.485 ton

ve yıllık ortalama 54.568 tondur. İncelenen tesislerin çok önemli miktarda atığı bertaraf ettiği görülmektedir. En çok atık bertarafı günlük 600 ton ile Aydın, Germencik de bulunan Efeler Biyogaz tesisindedir. En az atık bertarafı günlük 15 ton ile Balıkesir, Altıeylül de bulunan Balıkesir Biyogaz tesisindedir.

Tablo 1. İncelenen Biyogaz Tesislerinde Bertaraf Edilen Atık Miktarları

Tesis	Günlük Bertaraf Edilen Atık [ton/gün]	Aylık Bertaraf Edilen Atık [ton/ay]	Yıllık Bertaraf Edilen Atık [ton/yıl]
Turgutlu Biyogaz	85	2.550	31.025
Gazi Biyogaz	100	3.000	36.500
Hisar Biyogaz	98	2.940	35.770
Sakarya Biyogaz	50	1.500	18.250
Denizli Biyogaz	98	2.940	35.770
Astosan Balıkesir Biyogaz	100	3.000	36.500
Efeler Biyogaz	600	18.000	219.000
Sigma Elektrik Üretim	120	3.600	43.800
Respect Enerji	60	1.800	21.900
Zen Biyogaz	95	2.850	34.675
Balıkesir Biyogaz	15	450	5.475
Dinar Biyogaz	100	3.000	36.500
Bioden Gübre	500	15.000	182.500
Çobalar Biyogaz Tesisi	300	9.000	109.500
Afyon Enerji	150	4.500	54.750
Afyon Enerji Gübre	85	2.550	31.025
Elerji Enerji	60	1.800	21.900
Askoç Biyogaz	75	2.250	27.375
Toplam	2.691	80.730	982.215
Aritmetik Ortalama	150	4.485	54.568
Standart Sapma	153	4.598	55.942
Geometrik Ortalama	126	3.787	46.077
Ortanca	98	2.940	35.770
En Küçük	15	450	5.475
En Büyük	600	18.000	219.000

Tablo 2.'de biyogaz tesislerinde yıllık gelir miktarları görülmektedir. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık toplam 1.573.953.010 TL gelir elde edilmektedir. Bu gelirin 1.330.318.017 TL'lik kısmı elektrik enerjisi satışından, 171.484.916 TL'lik kısmı katı gübre satışından ve 72.150.076 TL'lik kısmı sıvı gübre satışından elde edilmiştir. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık gelir miktarlarının ortalaması 87.441.834 TL olarak tespit edilmiştir. En yüksek gelir 216.628.486 TL ile Amasya merkezde bulunan Bioden Gübre tesisindedir. En düşük gelir 11.998.486 TL ile Balıkesir, Gönen de bulunan Zen Biyogaz tesisindedir.

Tablo 2. Analiz Edilen Biyogaz Tesislerinde Yıllık Gelir Miktarları

Tesis	Yıllık Üretilen Elektrik Enerjisi [kWh]	Yıllık Üretilen Elektrik Enerjisi Geliri [TL]	Yıllık Elde Edilen Katı Gübre Miktarı [ton/yıl]	Yıllık Elde Edilen Katı Gübre Geliri [TL/yıl]	Yıllık Elde Edilen Sıvı Gübre Miktarı [ton/yıl]	Yıllık Elde Edilen Sıvı Gübre Geliri [TL/yıl]	Yıllık Gelir Toplamı [TL]
Turgutlu Biyogaz	25.000.000	76.500.000	6.373	5.416.655	2.337	2.278.988	84.195.643
Gazi Biyogaz	19.000.000	58.140.000	7.497	6.372.535	2.750	2.681.162	67.193.697
Hisar Biyogaz	45.000.000	137.700.000	7.347	6.245.084	2.695	2.627.539	146.572.623

Sakarya Biyogaz	24.000.000	73.440.000	3.749	3.186.268	1.375	1.340.581	77.966.849
Denizli Biyogaz	12.000.000	36.720.000	7.347	6.245.084	2.695	2.627.539	45.592.623
As. Balıkesir Biyogaz	24.000.000	73.440.000	7.497	6.372.535	2.750	2.681.162	82.493.697
Efeler Biyogaz	20.000.000	61.200.000	44.983	38.235.210	16.499	16.086.974	115.522.184
Sigma Elektrik Üre.	15.000.000	45.900.000	8.997	7.647.042	3.300	3.217.395	56.764.437
Respect Enerji	23.400.000	71.604.000	4.498	3.823.521	1.650	1.608.697	77.036.218
Zen Biyogaz	1.110.450	3.397.977	7.122	6.053.908	2.612	2.547.104	11.998.989
Balıkesir Biyogaz	24.007.500	73.462.950	1.125	955.880	412	402.174	74.821.005
Dinar Biyogaz	12.500.000	38.250.000	7.497	6.372.535	2.750	2.681.162	47.303.697
Bioden Gübre	56.000.000	171.360.000	37.486	31.862.675	13.750	13.405.811	216.628.486
Çobalar Biyogaz Te.	24.000.000	73.440.000	22.491	19.117.605	8.250	8.043.487	100.601.092
Afyon Enerji	32.000.000	97.920.000	11.246	9.558.803	4.125	4.021.743	111.500.546
Afyon Enerji Gübre	26.000.500	79.561.530	6.373	5.416.655	2.337	2.278.988	87.257.173
Elerji Enerji	21.850.000	66.861.000	4.498	3.823.521	1.650	1.608.697	72.293.218
Askoç Biyogaz	29.876.000	91.420.560	5.623	4.779.401	2.062	2.010.872	98.210.833
Toplam	434.744.450	1.330.318.017	201.747	171.484.917	74.000	72.150.076	1.573.953.010
Aritmetik Ortalama	24.152.469	73.906.557	11.208	9.526.940	4.111	4.008.338	87.441.834
Standart Sapma	11.773.971	36.028.351	11.491	9.766.931	4.215	4.109.311	42.732.449
Geometrik Ortalama	22.743.557	69.595.286	9.464	8.044.527	3.471	3.384.632	86.378.497
Ortanca	24.000.000	73.440.000	7.347	6.245.084	2.695	2.627.539	80.230.273
En Küçük	1.110.450	3.397.977	1.125	955.880	412	402.174	11.998.989
En Büyük	56.000.000	171.360.000	44.983	38.235.210	16.499	16.086.974	216.628.486

Araştırılan biyogaz tesislerinde yıllık toplam 434.744.450 kWh elektrik enerjisi üretilmiştir. Analiz edilen biyogaz tesislerinde yıllık üretilen elektrik enerjisi ortalaması 24.152.469 kWh olarak tespit edilmiştir. En yüksek elektrik enerjisi üretimi 56.000.000 kWh ile Amasya merkezde bulunan Bioden Gübre tesisindedir. En düşük elektrik enerjisi üretimi 1.110.450 kWh ile Balıkesir, Gönen de bulunan Zen Biyogaz tesisindedir. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık toplam 74.000 ton sıvı gübre üretilmiştir. Analiz edilen biyogaz tesislerinde yıllık üretilen sıvı gübre ortalaması 4.111 ton olarak tespit edilmiştir. En yüksek sıvı gübre üretimi 16.499 ton ile Aydın, Germencik de bulunan Efeler Biyogaz tesisindedir. En düşük sıvı gübre üretimi 412 ton ile Balıkesir, Altıeylül de bulunan Balıkesir Biyogaz tesisindedir. Analiz edilen biyogaz tesislerinde yıllık toplam 201.747 ton katı gübre üretilmiştir. Analiz edilen biyogaz tesislerinde yıllık üretilen katı gübre ortalaması 11.208 ton olarak tespit edilmiştir. En yüksek katı gübre üretimi 44.983 ton ile Aydın, Germencik de bulunan Efeler Biyogaz tesisindedir. En düşük katı gübre üretimi 1.125 ton ile Balıkesir, Altıeylül de bulunan Balıkesir Biyogaz tesisindedir.

Tablo 3.'de biyogaz tesislerinde yıllık gider miktarları görülmektedir. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık toplam 704.235.000 TL gider olmaktadır. Bu giderin 244.320.000 TL'lik kısmı yıllık personel gideri, 356.520.000 TL'lik kısmı yıllık atık hammadde maliyet gideri ve 103.395.000 TL'lik kısmı yıllık enerji gideridir. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık gider miktarlarının ortalaması 39.124.167 TL olarak tespit edilmiştir. En yüksek gider 97.800.000 TL ile Amasya merkezde bulunan Bioden Gübre tesisindedir. En düşük gelir 9.530.000 TL ile Balıkesir, Gönen de bulunan Zen Biyogaz tesisindedir. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık toplam 244.320.000 TL personel gideri vardır. Analiz edilen biyogaz tesislerinde yıllık personel gideri ortalaması 13.573.333 TL olarak tespit edilmiştir. En yüksek personel gideri 34.800.000 TL ile Afyon, başmakçı da bulunan Bioden Gübre tesisindedir. En düşük personel gideri 4.800.000 TL ile Manisa, Turgutlu da bulunan Turgutlu Biyogaz tesisindedir. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık toplam 356.520.000 TL atık hammadde maliyeti vardır. Analiz edilen biyogaz tesislerinde yıllık atık

hammadde maliyeti ortalaması 19.806.667 TL olarak tespit edilmiştir. En yüksek atık hammadde maliyeti 54.000.000 TL ile Amasya merkezde bulunan Bioden Gübre tesisindedir. En düşük atık hammadde maliyeti 480.000 TL ile Balıkesir, Gönen de bulunan Zen Biyogaz tesisindedir. Analiz edilen biyogaz tesislerinde yıllık toplam 103.395.000 TL enerji gideri vardır. Analiz edilen biyogaz tesislerinde yıllık üretilen enerji gideri ortalaması 5.744.167 TL olarak tespit edilmiştir. En yüksek enerji gideri 45.000.000 TL ile Afyonkarahisar, Kocaöz de bulunan Respect Enerji tesisindedir. En düşük enerji gideri 650.000 TL ile Balıkesir, Gönen de bulunan Zen Biyogaz tesisindedir.

Tablo 3. Analiz Edilen Biyogaz Tesislerinde Yıllık Gelir Miktarları

Tesis	Personel Giderleri [TL/yıl]	Yıllık Atık Maliyeti [TL/yıl]	Tesisin Yıllık Enerji Giderleri [TL/yıl]	Tesisin Toplam Giderleri [TL/yıl]
Turgutlu Biyogaz	4.800.000	14.400.000	2.200.000	21.400.000
Gazi Biyogaz	11.520.000	38.400.000	3.500.000	53.420.000
Hisar Biyogaz	14.400.000	27.000.000	3.460.000	44.860.000
Sakarya Biyogaz	12.480.000	30.000.000	4.000.000	46.480.000
Denizli Biyogaz	12.000.000	6.480.000	1.500.000	19.980.000
Astosan Balıkesir Biyogaz	6.720.000	14.400.000	4.000.000	25.120.000
Efeler Biyogaz	24.000.000	11.400.000	10.000.000	45.400.000
Sigma Elektrik Üretim	22.800.000	19.200.000	9.000.000	51.000.000
Respect Enerji	13.200.000	2.400.000	45.000.000	60.600.000
Zen Biyogaz	8.400.000	480.000	650.000	9.530.000
Balıkesir Biyogaz	9.600.000	10.200.000	900.000	20.700.000
Dinar Biyogaz	12.000.000	12.000.000	2.000.000	26.000.000
Bioden Gübre	34.800.000	54.000.000	9.000.000	97.800.000
Çobalar Biyogaz Tesisi	8.880.000	21.600.000	1.600.000	32.080.000
Afyon Enerji	10.800.000	31.800.000	2.200.000	44.800.000
Afyon Enerji Gübre	8.400.000	9.000.000	885.000	18.285.000
Elerji Enerji	5.520.000	11.760.000	2.000.000	19.280.000
Askoç Biyogaz	24.000.000	42.000.000	1.500.000	67.500.000
Toplam	244.320.000	356.520.000	103.395.000	704.235.000
Aritmetik Ortalama	13.573.333	19.806.667	5.744.167	39.124.167
Standart Sapma	7.645.431	14.198.055	9.933.275	21.544.812
Geometrik Ortalama	13.478.047	16.074.442	3.800.680	38.239.917
Ortanca	11.760.000	14.400.000	2.200.000	38.440.000
En Küçük	4.800.000	480.000	650.000	9.530.000
En Büyük	34.800.000	54.000.000	45.000.000	97.800.000

Tablo 4.'de biyogaz tesislerinde maliyet analizi görülmektedir. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık toplam 704.235.000 TL gider, 1.573.953.010 TL gelir ve 869.718.010 TL net gelir olmaktadır. Toplam yatırım bedeli 971.789.700 TL'dir. Toplam yıllık net gelir, toplam yatırım bedeline yakındır. Dolayısıyla biyogaz santralleri, yatırımın fizibil olmasından dolayı sürdürülebilir atık çözümüdür. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık toplam 869.718.010 TL net gelir olmaktadır. Analiz edilen biyogaz tesislerinde yıllık net gelir ortalaması 53.988.317 TL olarak tespit edilmiştir. En yüksek net gelir 450.000.000 TL ile Afyon, başmakçı da bulunan Bioden Gübre tesisindedir. En düşük personel gideri 4.000.000 TL ile Denizli, Honaz da bulunan Denizli Biyogaz tesisindedir. Türkiye'deki biyogaz tesisleri sürdürülebilir atık yönetimi açısından incelendiğinde, biyogaz üretiminin atıkları bertaraf etmesinin

yanında enerji üretimi içinde çözüm oluşturmaktadır. Enerji üretiminden elde edilen gelir, atıkların bertaraf edilmesi için kaynak oluşturarak sürdürülebilir atık yönetimi sağlamaktadır. Hayvansal ve bitkisel atıklardan üretilen biyogaz, ısınma ve elektrik üretimi için kullanılmaktadır. Hayvan gübrelerinin gaza dönüştürülmesi sonucunda gübrelerin kötü kokusu hissedilmeyecek kadar azalmaktadır. Anaerobik sindirim işleminden sonra ortaya çıkan katı ve sıvı artıklar değerli organik gübre niteliğindedir. Türkiye için yenilebilir enerji olarak biyogaz üretmek, pratik ve sürdürülebilir atık yönetimidir. Ayrıca biyogaz, atıkları enerjiye dönüştürerek iklim değişikliğinin etkilerinin azalmasına potansiyel olarak katkıda bulunabilecek oldukça önemli bir yenilebilir enerji kaynağıdır. Türkiye’de toplam atıkların teorik enerji eşdeğeri 34.002.549 (TEP/yıl) olup, hayvansal atıkların teorik enerji eşdeğeri 4.385.371 (TEP/yıl), bitkisel atıkların teorik enerji eşdeğeri 25.384.268 (TEP/yıl), belediye atıkların teorik enerji eşdeğerleri 3.373.011 (TEP/yıl) ve orman varlığı artıklarının enerji eşdeğeri 859.899 (TEP/yıl) dir. İncelenen biyogaz tesislerinde toplam 1.018 kişi çalışmaktadır. Tesislerde ortalama 57 kişi çalışmakta olup en çok çalışan sayısı 145 kişi ile Afyon, başmakçı da bulunan Borden Gübre tesisindedir. En az çalışan sayısı 20 kişi ile Manisa, Turgutlu da bulunan Turgutlu Biyogaz tesisindedir. Biyogaz tesisleri, sürdürülebilir atık yönetiminin yanında elektrik enerjisi ve gübre üretimine katkı sağlamaktadır. Tesisler ayrıca istihdama katkı sağlamaktadır.

Tablo 4. Analiz Edilen Biyogaz Tesislerinde Yıllık Gelir Miktarları

Tesis	Yıllık Gelir Toplamı [TL/yıl]	Yıllık Gider Toplamı [TL/yıl]	Yıllık Net Gelir Toplamı [TL/yıl]	Yaklaşık Yatırım Maliyeti
Turgutlu Biyogaz	84.195.643	21.400.000	62.795.643	40.000.000
Gazi Biyogaz	67.193.697	53.420.000	13.773.697	10.000.000
Hisar Biyogaz	146.572.623	44.860.000	101.712.623	25.000.000
Sakarya Biyogaz	77.966.849	46.480.000	31.486.849	25.000.000
Denizli Biyogaz	45.592.623	19.980.000	25.612.623	4.000.000
Astosan Balıkesir Biyogaz	82.493.697	25.120.000	57.373.697	32.389.700
Efeler Biyogaz	115.522.184	45.400.000	70.122.184	50.000.000
Sigma Elektrik Üretim	56.764.437	51.000.000	5.764.437	50.000.000
Respect Enerji	77.036.218	60.600.000	16.436.218	20.000.000
Zen Biyogaz	11.998.989	9.530.000	2.468.989	6.500.000
Balıkesir Biyogaz	74.821.005	20.700.000	54.121.005	6.000.000
Dinar Biyogaz	47.303.697	26.000.000	21.303.697	6.250.000
Borden Gübre	216.628.486	97.800.000	118.828.486	450.000.000
Çobalar Biyogaz Tesisi	100.601.092	32.080.000	68.521.092	36.000.000
Afyon Enerji	111.500.546	44.800.000	66.700.546	25.000.000
Afyon Enerji Gübre	87.257.173	18.285.000	68.972.173	33.650.000
Elerji Enerji	72.293.218	19.280.000	53.013.218	22.000.000
Askoç Biyogaz	98.210.833	67.500.000	30.710.833	130.000.000
Toplam	1.573.953.010	704.235.000	869.718.010	971.789.700
Aritmetik Ortalama	87.441.834	39.124.167	48.317.667	53.988.317
Standart Sapma	42.732.449	21.544.812	31.428.440	100.001.233
Geometrik Ortalama	86.378.497	38.239.917	40.659.650	33.065.965
Ortanca	80.230.273	38.440.000	53.567.111	25.000.000
En Küçük	11.998.989	9.530.000	2.468.989	4.000.000
En Büyük	216.628.486	97.800.000	118.828.486	450.000.000

Biyogaz santrallerinin yıllık bertaraf edilen atık miktarına göre sıralanması Tablo5.'de görülmektedir. Yıllık bertaraf edilen atık açısından biyogaz tesisleri karşılaştırıldığında 219.000 ton/yıl ile Efeler Biyogaz 1.sıradadır. 182.500 ton/yıl ile Borden Gübre 2.sıradadır. Yıllık en az bertaraf edilen atık 5.475 ton/yıl ile Balıkesir Biyogaz santralindedir. İncelenen biyogaz tesislerinde günlük toplam 2.691 ton, aylık toplam 80.730 ton ve yıllık toplam 982.215 ton atık bertaraf edilmektedir. Günlük her tesiste ortalama 150 ton atık bertaraf edilmekte olup, aylık ortalama 4.485 ton ve yıllık ortalama 54.568 tondur. İncelenen tesislerin çok önemli miktarda atığı bertaraf ettiği görülmektedir. En çok atık bertarafı günlük 600 ton ile Aydın, Germencik de bulunan Efeler Biyogaz tesisindedir. En az atık bertarafı günlük 15 ton ile Balıkesir, Altıeylül de bulunan Balıkesir Biyogaz tesisindedir. Türkiye'deki biyogaz tesisleri sürdürülebilir atık yönetimi açısından incelendiğinde, biyogaz üretiminin atıkları bertaraf etmesinin yanında enerji üretimi içinde çözüm oluşturmaktadır. Enerji üretiminden elde edilen gelir, atıkların bertaraf edilmesi için kaynak oluşturarak sürdürülebilir atık yönetimi sağlamaktadır. Hayvansal ve bitkisel atıklardan üretilen biyogaz, ısınma ve elektrik üretimi için kullanılmaktadır. Hayvan gübrelerinin gaza dönüştürülmesi sonucunda gübrelerin kötü kokusu hissedilmeyecek kadar azalmaktadır. Anaerobik sindirim işleminden sonra ortaya çıkan katı ve sıvı artıklar değerli organik gübre niteliğindedir. Türkiye için yenilebilir enerji olarak biyogaz üretmek, pratik ve sürdürülebilir atık yönetimidir. Ayrıca biyogaz, atıkları enerjiye dönüştürerek iklim değişikliğinin etkilerinin azalmasına potansiyel olarak katkıda bulunabilecek oldukça önemli bir yenilebilir enerji kaynağıdır.

Tablo 5. Biyogaz Santrallerinin Yıllık Bertaraf Edilen Atık Miktarına Göre Sıralanması

Tesis	Yıllık Bertaraf Edilen Atık [ton/yıl]	Sıralama
Efeler Biyogaz	219.000	1
Borden Gübre	182.500	2
Çobalar Biyogaz Tesisi	109.500	3
Afyon Enerji	54.750	4
Sigma Elektrik Üretim	43.800	5
Gazi Biyogaz	36.500	6
Astosan Balıkesir Biyogaz	36.500	7
Dinar Biyogaz	36.500	8
Hisar Biyogaz	35.770	9
Denizli Biyogaz	35.770	10
Zen Biyogaz	34.675	11
Turgutlu Biyogaz	31.025	12
Afyon Enerji Gübre	31.025	13
Askoç Biyogaz	27.375	14
Respect Enerji	21.900	15
Elerji Enerji	21.900	16
Sakarya Biyogaz	18.250	17
Balıkesir Biyogaz	5.475	18

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

İncelenen santrallerin lisans güçlerinin ortalaması 4,23 MW olup, en düşük lisans gücü 1 MW, en yüksek lisans gücü 9,36 MW'tır. İncelenen santrallerin devreye alınan güçlerinin ortalaması 3,58 MW olup, en düşük lisans gücü 1 MW, en yüksek lisans gücü 9,36 MW'tır. İncelenen 18 biyogaz santralinin toplam lisans gücü 76,13 MW ve devreye alınan toplam güç 64,45 MW'tır. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık üretilen biyogaz miktarlarının ortalaması 25.609.067 m³/yıl olarak tespit edilmiştir. En yüksek biyogaz üretimi 50.000.000 m³/yıl ile Eskişehir, Sivrihisar da bulunan Hisar Biyogaz tesisindedir. En düşük biyogaz üretimi 3.607.200 m³/yıl ile Balıkesir, Gönen de bulunan Astosan Balıkesir Biyogaz tesisindedir.

İncelenen biyogaz tesislerinde günlük toplam 2.691 ton, aylık toplam 80.730 ton ve yıllık toplam 982.215 ton atık bertaraf edilmektedir. Günlük her tesiste ortalama 150 ton atık bertaraf edilmekte olup, aylık ortalama 4.485 ton ve yıllık ortalama 54.568 tondur. İncelenen tesislerin çok önemli miktarda atığı bertaraf ettiği görülmektedir. En çok atık bertarafı günlük 600 ton ile Aydın, Germencik de bulunan Efeler Biyogaz tesisindedir. En az atık bertarafı günlük 15 ton ile Balıkesir, Altıeylül de bulunan Balıkesir Biyogaz tesisindedir. Toplam yıllık net gelir, toplam yatırım bedeline yakındır. Dolayısıyla biyogaz santralleri, yatırımın fizibil olmasından dolayı sürdürülebilir atık çözümüdür. İncelenen biyogaz tesislerinde yıllık toplam 869.718.010 TL net gelir olmaktadır. Analiz edilen biyogaz tesislerinde yıllık net gelir ortalaması 53.988.317 TL olarak tespit edilmiştir. En yüksek net gelir 450.000.000 TL ile Afyon, başmakçı da bulunan Borden Gübre tesisindedir. En düşük personel gideri 4.000.000 TL ile Denizli, Honaz da bulunan Denizli Biyogaz tesisindedir. İncelenen biyogaz tesislerinde toplam 1.018 kişi çalışmaktadır. Tesislerde ortalama 57 kişi çalışmakta olup en çok çalışan sayısı 145 kişi ile Afyon, başmakçı da bulunan Borden Gübre tesisindedir. En az çalışan sayısı 20 kişi ile Manisa, Turgutlu da bulunan Turgutlu Biyogaz tesisindedir. Biyogaz tesisleri, sürdürülebilir atık yönetiminin yanında elektrik enerjisi ve gübre üretimine katkı sağlamaktadır. Tesisler ayrıca istihdama katkı sağlamaktadır.

Öneriler;

- Sürdürülebilir atık yönetimi için biyogaz santralleri kurulmalıdır.
- Büyükbaş hayvan atıkları, sürdürülebilir atık yönetimi açısından ele alınmalıdır.
- Küçükbaş hayvan atıkları, sürdürülebilir atık yönetimi açısından ele alınmalıdır.
- Kanatlı hayvan atıkları, sürdürülebilir atık yönetimi açısından ele alınmalıdır.
- Tarla Bitkileri atıkları, sürdürülebilir atık yönetimi açısından ele alınmalıdır.
- Bahçe Bitkileri atıkları, sürdürülebilir atık yönetimi açısından ele alınmalıdır.
- Orman atıkları, sürdürülebilir atık yönetimi açısından ele alınmalıdır.
- Belediye atıkları, sürdürülebilir atık yönetimi açısından ele alınmalıdır.
- Sıfır atık projesi daha çok yaygınlaştırılmalıdır.
- Atıklar konusunda toplum bilinçlendirilmelidir.
- Geri dönüşüm desteklenmelidir.
- Biyogaz santralleri büyük ve küçük ölçekte teşvik edilmelidir.
- Atıklardan gübre üretimi teşvik edilmelidir.
- Atıklardan enerji üretimi teşvik edilmelidir.

KAYNAKÇA

Alma, H. (2022). *TÜBA Biyokütle Enerjisi Raporu*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Baran, M., Lüle, F., & Gökdoğan, O. (2017). Adıyaman ilinin hayvansal atıklardan elde edilebilecek enerji potansiyeli. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 245-249.

Cihansar, İ. (2022). *Biyogazdan Enerji Üretiminin Çevresel Etkilerinin Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi Yöntemiyle Belirlenmesi*. Eskişehir: Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Çağlayan, G. (2020). Doğu Anadolu Bölgesindeki Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Atıklarının Biyogaz Potansiyelinin İncelenmesi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 672-681.

Di Addario, M., & Ruggeri, B. (2016). *Landfill Bioreactor Technology for Waste Management. In Recycling of Solid Waste for Biofuels and Bio-chemicals*. Singapore: Springer.

- Gautam, M., & Agrawal, M. (2021). Greenhouse gas emissions from municipal solid waste management: a review of global scenario. *Carbon Footprint Case Studies*, 123-160.
- Güllü, G. (2022). Kentsel dönüşümde sıfır atık yönetimi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 112-120.
- Kadam, R., & Panwar, N. (2017). Recent advancement in biogas enrichment and its applications. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 892-903.
- Kaygusuz, E. (2023). *Biyogaz Enerji verimliliğinin termal ön işlem Yöntemleri ile Artırılması*. Giresun: Giresun Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Mai, L., Sun, X., Xia, L., Bao, L., Liu, L., & Zeng, E. (2020). Global riverine plastic outflows. *Environmental Science & Technology*, 10049-10056.
- Pizzuti, L., Martins, C., & Lacava, P. (2016). Laminar burning velocity and flammability limits in biogas: A literature review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 856-865.
- Rajendran, K., Aslanzadeh, S., & Taherzadeh, M. (2012). Household biogas digesters — A review. *Energies*, 5(8), 2911-2942.
- Rana, R., Ingrao, C., Lombardi, M., & Tricase, C. (2016). Greenhouse gas emissions of an agro-biogas energy system: Estimation under the Renewable Energy Directive. *Science of the Total Environment*, 1182-1195.
- Ruiling, G., Shikun, C., & Zifu, L. (2017). Research progress of siloxane removal from biogas. *International Journal of Agricultural and Biological Engineering*, 30-39.
- Themelis, N., & Ulloa, P. (2007). Methane generation in landfills. *Renewable Energy*, 32(7), 1243-1257.
- Turan, A. (2022). *Biyogaz Enerjisi Yakıt Prosesi Ve Optimal Tesis Büyüklüğü Uygulamaları*. Konya: KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Enerji Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Üçgül, İ., & Akgül, G. (2010). Biyokütle Teknolojisi. *Yekarum*, 1.
- Warith, M., Li, X., & Jin, H. (2005). Bioreactor landfills: state-of-the-art review. *Emirates Journal for Engineering Research*, 10(1), 1-14.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

- ☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
- ☐ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Üniversitesi Etik Kurulu'nun tarih sayı ve karar ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.

Goffman'ın Dramaturjik Yaklaşımı Bağlamında Instagram'da Benlik Sunumu: İnfluencer Örneği

*Self-Presentation on Instagram in The Context of Goffman's
Dramaturgical Approach: The Case of Influencer*

Zehra Selimoğlu¹, Ebru Pehlivan Sarı²

¹ Bilim Uzmanı, Haliç Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, e-mail: zehraselimoglu88@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0009-0005-9929-7354>

² Dr. Öğr. Üyesi, Haliç Üniversitesi, Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, e-mail: ebrupehlivan@halic.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-99490000-0002-9949-6944-6944>

ÖZ

Benlik, bireyin kimliği ve kişisel özelliklerini ifade ederken, sosyal medya platformları, özellikle Instagram, bugün milyonlarca kullanıcının içerik ürettiği ve etkileşimde bulunduğu dijital bir alan haline gelmiştir. Bu çalışmada, İnfluencerların mesleklerini icra ederken benlik sunumlarını nasıl gerçekleştirdikleri, bu süreçte "öteki"nin rolü ve sosyal yaşamlarının benlik sunumlarına etkisi ele alınmıştır. Nitel araştırma yöntemi ile yürütülen bu çalışmada, Instagram platformundaki İnfluencer olarak faaliyet gösteren 11 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin içerik analizi MAXQDA programı aracılığı ile yapılmıştır. Bulgular, İnfluencerların benlik sunumlarının profesyonel yaşamlarının yanı sıra kişisel yaşamlarından da etkilendiğini ve bu sunumların karmaşık, çok yönlü bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, sosyal medya profillerinde kendilerini "hayattan biri" olarak yansıtmaya eğiliminde olduklarını dile getirmiştir. Ayrıca, paylaşımlarının genellikle olumlu yönleri öne çıkardığını ve çoğu zaman stratejik olarak düzenlendiğini belirtmişlerdir. Araştırmanın en çarpıcı bulgusu, katılımcıların çoğunluğunun benliklerini tam olarak yansıtmadıklarıdır. Bu çalışma, sosyal medya üzerindeki etkileşimlerin bireylerin kimlik ve benlik sunumlarına olan etkilerine ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Goffman, Benlik Sunumu, Dramaturjik Yaklaşım, İnfluencer.

Citation: Selimoğlu, Z., & Pehlivan Sarı, E. (2025). Self-Presentation on Instagram in the context of Goffman's dramaturgical approach: The case of Influencer. *Journal of Western European Social Sciences*.2(1)

Corresponding Author:

Zehra Selimoğlu

Email: zehraselimoglu88@gmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

ABSTRACT

The self represents an individual's identity and personal characteristics, while social media platforms, particularly Instagram, have become digital spaces where millions of users create content and engage in interactions. This study explores how Influencers present their selves while performing their profession, the role of the "other" in this process, and the impact of their social lives on their self-presentation. Conducted using a qualitative research method, the study involved semi-structured interviews with 11 participants who operate as Influencers on Instagram. The data collected were analyzed using content analysis through the MAXQDA software. The findings indicate that Influencers' self-presentations are influenced not only by their professional lives but also by their personal lives, revealing a complex and multifaceted structure. Participants stated that they tend to portray themselves as 'an ordinary person' in their social media profiles. Additionally, they indicated that their posts generally highlight positive aspects and are often strategically curate. The most striking finding of the study is that the majority of participants do not fully reflect their true selves. This research sheds light on the impact of social media interactions on individuals' identity and self-presentation.

Keywords: Goffman, Self-Presentation, Dramaturgical Approach, Influencer

1. GİRİŞ

Benlik kavramı, ilk olarak 1890 yılında William James tarafından ele alınmış ve bireyin hem kalıtsal özelliklere hem de çevresel faktörlerle şekillenen bir psikolojik sürece dayandığı ifade edilmiştir (Elsel & Onan, 2021; Yılmaz, 2016). Bu kavram, 20. yüzyılın başlarından itibaren psikoloji alanında daha kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve bilim insanları tarafından farklı yönleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Goffman'ın dramaturjik yaklaşımına göre benlik sunumu, bireylerin toplumsal yaşamlarında sürekli olarak gerçekleşen ve günlük hayatın vazgeçilmez bir gerekliliği olan bir süreçtir (Goffman, 1959). Goffman, *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* adlı eserinde, bireylerin benliklerini sabit bir yapı olarak değil, toplumsal sahnelerde sergilenen ve bağlama göre değişen bir sistem olarak tanımlamaktadır. Ona göre, "Canlandırılan bir karakter olarak benlik, belli bir yeri olan, esas kaderi doğmak, büyümek ve ölmek olan organik bir şey değildir; sergilenen bir sahneden dağınık olarak doğan bir dramatik etkidir" (Goffman, 1959:235).

Son yıllarda sosyal medya, bireylerin kendilerini ifade etme biçimlerini ve toplumsal etkileşim kurma yollarını köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Özellikle Instagram gibi görsellik odaklı platformlar, kullanıcıların benlik sunumlarını, benlik algılarını ve sosyal kimliklerini oluşturma süreçlerinde önemli bir araç haline gelmiştir. Instagram kullanıcıları, platform üzerinden istedikleri görsel ve metin içeriklerini paylaşarak kimliklerini ifade etme ve sosyal bağlar kurma fırsatı yakalamaktadır. Sosyal medya, bireylerin kimliklerini oluşturma ve ifade etme süreçlerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Influencer olarak adlandırılan bireyler, sosyal medya aracılığıyla geniş kitlelere hitap eden ve belirli bir takipçi topluluğu üzerinde etkili olan kişilerdir. Bu bireyler, özellikle Instagram gibi platformları kullanarak düzenli içerik üretmekte, estetik unsurlar ve görsel çekicilik aracılığıyla dikkat çekmektedir. Instagram'daki görselliğe dayalı yapı, kullanıcıların içeriklerini belirli temalar etrafında düzenlemesine olanak sağlamakta ve bireylerin benlik sunumlarını şekillendiren en önemli faktörlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Hazırlanan içeriklerin estetik çekiciliği, platformda paylaşılan görsel materyallerin algı üzerindeki etkisini artırarak bireylerin sosyal kimliklerini oluşturmada etkili olmaktadır.

Bu araştırmada, Erving Goffman'ın *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu* (1959) eserinden hareketle, Instagram platformunda Influencer olarak faaliyet gösteren bireylerin dijital ortamda gerçekleştirdikleri benlik sunumları incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı, sosyal medya fenomenliği ile benlik sunumu arasındaki ilişkiyi analiz ederek, dijital çağda kimlik inşası dinamiklerini anlamaya çalışmaktır. Mevcut çalışma ayrıca, Influencerların sosyal yaşamlarının benlik sunumlarına etkilerini tespit etmeyi ve bu sunumların takipçileri ile kurulan etkileşimlerdeki rolünü ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu kapsamda, elde edilen bulgular, dijital platformların bireylerin benlik algısını ve sunum biçimlerini nasıl şekillendirdiğine dair önemli katkılar sunmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Benlik kavramı

Benlik, bireyin kendisini nasıl algıladığını, çevresiyle kurduğu ilişkilerle şekillenen ve kimliğini inşa eden dinamik bir süreçtir. İlk kez William James tarafından 1890 yılında ele alınan benlik, bireyin hem öznel hem de nesnel bir farkındalığa sahip olduğu bir yapı olarak tanımlanmıştır (Yılmaz, 2016). James, benliği "bilen ben" (I) ve "bilinen ben" (Me) olarak ikiye ayırarak, bireyin kendisini hem deneyimleyen hem de değerlendiren bir varlık olduğunu vurgulamaktadır. Psikolojik açıdan benlik, bireyin genetik özellikleri ve çevresel etkilerle şekillenen, kendine dair algılarının bütünüdür (Elsel & Onan, 2021). Bu yapı, bireyin kim olduğunu anlamasına olanak sağlarken aynı zamanda toplumsal bağlamda nasıl bir rol üstlendiğini de belirler. Felsefi bağlamda ise benlik, insanın öznel farkındalığının temelini oluşturur. Descartes, "Düşünüyorum, öyleyse varım" ifadesiyle benliği rasyonel bir temel üzerine inşa ederek modern özne anlayışının belirlenmesinde öncülük etmiştir (Descartes, 1984). Ancak Hume, bu yaklaşıma karşı çıkarak, benliği sabit bir özden ziyade bir "algılar demeti" olarak değerlendirmiştir. Ona göre, benlik, bireyin zihinsel algılarının bir araya gelerek oluşturduğu geçici bir yapıdır (Yalçın, 2008). Söz konusu yaklaşımlar, benliğin hem bireysel hem de toplumsal boyutları olduğunu ortaya koymakta, aynı zamanda benliğin inşasının dinamik olduğu kadar süreklilik arz eden bir süreç olduğunu vurgulamaktadır.

2.2. Erving goffman'ın dramaturjik yaklaşımı ve benlik sunumu

Erving Goffman, toplumsal etkileşimleri anlamak için tiyatro metaforunu kullanan dramaturjik yaklaşımıyla benlik sunumu kavramını ele almıştır. Goffman'a göre bireyler, toplumsal yaşamlarında sürekli bir performans sergileyerek başkaları üzerinde belirli bir izlenim yaratmaya çalışırlar. Bu yaklaşımda bireyler, toplumsal rolleri bir oyuncunun sahnedeki performansına benzer şekilde sergiler ve toplumsal etkileşimler bir tiyatro oyununun sahneleri olarak değerlendirilir (Goffman, 1959). Goffman, bireylerin sosyal bağlamda sergilediği tüm davranışları "performans" olarak adlandırır. Performans, bireyin izleyiciler üzerinde belirli bir etki yaratmak için gerçekleştirdiği eylemleri ve iletişim biçimlerini kapsar. Bu süreçte birey, izleyicinin beklentilerine uygun bir şekilde davranır ve kendisine atfedilen toplumsal rolü yerine getirir. Örneğin, bir doktorun hastaları karşısında profesyonel bir tutum sergilemesi ya da bir öğretmenin sınıfta bilgiye hâkim bir duruş sergilemesi, toplumsal rollerin performans yoluyla ifade edilmesine örnek teşkil eder (Goffman, 1959). Performans sırasında birey, "vitrin" olarak adlandırılan belirli araçlardan faydalanır. Vitrin, bireyin sergilediği rolü destekleyen fiziksel ve sembolik unsurları içerir. Örneğin, bir avukatın cüppesi ya da bir garsonun üniforması, bireyin toplumsal statüsünü ve rolünü güçlendiren vitrin unsurlarıdır (Goffman, 1959).

Goffman, benlik sunumunu analiz ederken “verilen izlenim” ve “yayılan izlenim” ayırımına dikkat çeker. Verilen izlenim, bireyin bilinçli bir şekilde kontrol ederek sunduğu ve genellikle sözlü iletişimle aktarılan mesajları ifade eder. Öte yandan yayılan izlenim, bireyin kontrolü dışında gelişen ve sözel olmayan davranışlarla ortaya çıkan mesajlardır. Örneğin, bir bireyin özenle seçilmiş kıyafetleri verdiği izlenimi yansıtırken, gergin beden dili yayılan bir izlenim olarak algılanabilir. Bu ayırım, bireyin toplumsal etkileşimlerde nasıl bir algı yaratmaya çalıştığını anlamada kritik bir öneme sahiptir (Goffman, 1959). Goffman, toplumsal yaşamın farklı alanlarını “sahne” ve “arka bölge” olarak ikiye ayırır. Sahne, bireyin toplumsal rolleri izleyici karşısında sergilediği alandır. Burada birey, başkalarının beklentilerine uygun bir şekilde davranarak belirli bir imaj yaratmaya çalışır. Örneğin, bir öğretmenin sınıfta ders anlatırken sergilediği davranışlar sahne performansına örnektir. Arka bölge ise bireyin toplumsal rollerden sıyrılarak daha rahat ve özgün davrandığı bir alanı ifade eder. Örneğin, öğretmenin öğretmenlik rolünden sıyrılıp öğretmenler odasında meslektaşlarıyla sohbet ettiği alan arka bölgedir (Goffman, 1959). Arka bölge, bireyin dinlenme ve yeniden hazırlık yapma alanı olarak değerlendirilir. Ancak bu bölgede bile birey, toplumsal rolleriyle tamamen bağlantısız değildir; çünkü bireyin kendisine ve başkalarına dair algısı, her iki bölgede de bir etkileşim içinde kalmaya devam eder (Goffman, 1959).

Goffman, bireylerin toplumsal rolleri sergilerken “dramatik canlandırma” yoluyla etkili bir izlenim yaratmaya çalıştığını belirtir. Dramatik canlandırma, bireyin davranışlarını sergilerken kararlılık ve güven yansıtmasını ifade eder. Örneğin, bir cerrahın ameliyat sırasında hızlı ve kararlı bir şekilde karar vermesi, dramatik canlandırmanın bir örneğidir. Bu tür davranışlar, bireyin sergilediği role olan inancını ve yetkinliğini izleyicilere aktarmasını sağlar (Goffman, 1959). İdealizasyon ise bireylerin performanslarını, toplumun norm ve değerlerine uygun bir şekilde sunmaya çalıştıkları bir süreçtir. Goffman’a göre bireyler, izleyicilerin beklentilerine uygun bir şekilde davranarak toplumsal kabul görme ve onaylanma çabası içinde olur. Bu süreçte bireyin sergilediği davranışlar, toplumsal değerlerin ideal bir yansıması olarak sunulur (Goffman, 1959).

2.3. İzlenim denetimi sanatı

Goffman’ın dramaturjik yaklaşımı, sosyal etkileşimlerde bireylerin performanslarını koruma ve yönetme çabalarını açıklar. Performansın bozulmasına yol açabilecek durumlar arasında, oyuncunun istemeden pot kırması, seyircinin arka bölgeye erişimi ya da oyuncular arasındaki koordinasyonun bozulması yer alır. Bu durumlarda, izlenim denetimi stratejileri devreye girer. Takım içindeki bireylerin “dramaturjik sadakat,” yani takıma bağlılık göstermesi ve sırların korunması kritik öneme sahiptir. “Dramaturjik disiplin” ve “dramaturjik tedbir” kavramları ise oyuncunun rolüne uygun hareket etmesini ve performansın önceden planlanmasını kapsar. Seyirci, oyuncuların hatalarını görmezden gelerek veya bahaneleri kabul ederek performansın devamını destekler. Ancak oyuncuların da seyirciye karşı belirli incelikleri göstermesi ve hatalarını hızla toparlaması beklenir (Goffman, 1959). Bu bağlamda, sahneleme, benlik sunumunun dinamik bir süreci olarak karşımıza çıkar. Goffman’a göre, bireyin sergilediği benlik, sadece bir performansın ürünü değil, aynı zamanda toplumsal etkileşimlerin sonucudur. Seyircinin izlenimlerine yanıt olarak bireyin davranışlarını şekillendirdiği bu süreçte, sahnelenen benlik, bireyin gerçek özü değil, davranışlarının bir bütünüdür. İzlenim denetimi, sosyal düzenin sürdürülebilmesi için ahlaki bir yükümlülük olarak görülür. Bu nedenle hem oyuncular hem

de seyirciler performansın başarısını sağlamak adına bir iş birliği içinde hareket eder (Goffman, 1959).

Tam (2015), teknolojinin hızlı gelişiminin bireylerin benlik sunumu üzerindeki etkilerini incelemiş, özellikle selfie paylaşımı üzerinden Goffman'ın dramaturjik eylem kuramını değerlendirmiştir. Çalışma, farklı yaş gruplarına göre selfie kullanımında farklılıklar olduğunu ve genç bireylerin daha fazla bireysel paylaşım yaparken, yaşça büyük bireylerin aile odaklı içerikleri tercih ettiğini ortaya koymuştur. Efil (2016) ise ben ve öteki arasındaki felsefi ve düşünsel ilişkiyi ele alarak, benlik sunumunun empati ve karşılıklı anlamlandırma süreçleriyle şekillendiğini vurgulamıştır. Gündüz, Attar ve Altun (2018), Instagram kullanıcılarının Goffman'ın benlik sunumu teorisi çerçevesinde sanal platformlarda nasıl kendilerini sunduklarını incelemiştir. Katılımcılar, dikkat çekme ve beğenilme gibi duygularla içerik oluşturduklarını ifade etmişlerdir. Benzer şekilde, Kavut (2018) da sosyal medyada benlik sunumu ve kimlik inşası üzerine çalışmış, bireylerin sosyal medya aracılığıyla kendilerini idealize ettiklerini ve psikolojik ihtiyaçlarını tatmin ettiklerini belirtmiştir. Cesur ve Dil (2018), sosyal medyanın bireylerin benlik sunumlarını değiştirdiğini, özellikle kadınların toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kendilerini daha fazla ifade etmek için bu platformları kullandığını ortaya koymuştur. Güleç ve Köker (2021), sosyal medya kullanımının bireylerin estetik kaygılarını artırdığını ve gözetleme davranışını tetiklediğini ifade etmiştir. Tüm bu çalışmalar, Goffman'ın teorisinin sosyal medya bağlamında güncel olarak geçerliliğini koruduğunu göstermektedir.

3.MATERYAL VE METOT

Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan görüşme yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, bireylerin görüşleri, deneyimleri ve tecrübeleri gibi derinlemesine bilgi sağlayan subjektif verilere odaklanır (Baltacı, 2019; Subaşı & Okumuş, 2017). Görüşme yöntemi, katılımcıların düşüncelerini, tutumlarını ve deneyimlerini anlamaya yönelik yapılandırılmış bir veri toplama sürecidir (Karataş, 2017). Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiş, bu teknik aracılığıyla Influencerların Goffman'ın dramaturjik yaklaşımı bağlamında benlik sunumları analiz edilmiştir.

3.1.Katılımcılar

Araştırmanın evrenini, Instagram'da Influencer olarak mesleğini icra eden bireyler oluşturmuştur. Örneklem seçimi, belirli ölçütler göz önünde bulundurularak amaçlı örnekleme yöntemiyle yapılmıştır. Araştırma kapsamında, en az on bin takipçiye sahip yüz influencer rastgele seçilmiş ve bu kişilere e-posta gönderilmiştir. Olumlu dönüş yapan ilk on bir sosyal medya içerik üreticisi ile çalışma yürütülmüştür. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1.Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcılar	Medeni Durum	Yaş	Eğitim Durumu
K1	Bekâr	25	Lisans
K2	Bekâr	23	Lisans
K3	Evli	28	Lisans

K4	Bekâr	27	Yüksek Lisans
K5	Evli	30	Lise
K6	Evli	25	Ön Lisans
K7	Bekâr	32	Lisans
K8	Bekâr	28	Lisans
K9	Bekâr	28	Lisans
K10	Evli	28	Lisans
K11	Bekâr	22	Lisans

Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde, 4 kişinin evli (K3, K5, K6 ve K10), 7 kişinin ise bekâr olduğu görülmüştür. Yaş aralığının 22-32 arasında değiştiği belirlenmiştir. Eğitim durumlarına bakıldığında, 1 kişinin yüksek lisans mezunu (K4), 1 kişinin lise mezunu (K5), 1 kişinin ön lisans mezunu (K6) ve kalan 8 kişinin lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir.

3.2.Verilerin toplanması ve analizi

Görüşmelerde 11 İnfluencerlara onların deneyimlerini ve görüşlerini anlamaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Görüşme formunda yer alan sorular, literatürden yararlanılarak oluşturulmuş ve Dr. Ebru Çitil'in "İnstagram'da Benlik Sunumu: Goffman'ın Dramaturjik Yaklaşımı Açısından Bir Analiz" adlı çalışmasından Dr. Çitil'in onayı ile yararlanılmıştır. Dr. Çitil'in çalışmasında yer alan sorular, bireylerin İnstagram üzerindeki davranışlarını, paylaşımlarını ve benlik sunumlarına dair eğilimlerini anlamayı hedeflemektedir. Örneğin, sosyal medya paylaşımlarının benlik sunumu üzerindeki etkilerini ölçmeye yönelik "Paylaşımlarınız sizin kişiliğinizi ne ölçüde yansıtıyor?" sorusu, benlik sunumunun dijital platformlardaki tezahürünü analiz etmeye yöneliktir. Aynı şekilde, "İnstagram'da yer alan gönderilerinizi paylaşmadan önce beğeni düzeylerini dikkate alır mısınız?" sorusu, bireylerin toplumsal etkileşimlerini ve ötekiyle olan ilişkilerini dramatik perspektiften değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Dr. Çitil'in çalışmasından alınan bu sorular, araştırmanın güvenilirliğini ve geçerliliğini artırmakla birlikte, Goffman'ın dramaturjik kuramını sosyal medya bağlamında incelemek için sağlam bir temel oluşturmuştur. Bu kapsamda kullanılan sorular, İnfluencerların İnstagram paylaşımlarında benliklerini nasıl sundukları, bu süreçte toplumsal etkileşimlerin nasıl bir rol oynadığı ve diğer kullanıcılarla ilişkilerinin benlik sunumlarını nasıl şekillendirdiğini daha iyi anlamayı sağlamıştır. Ek olarak, Dr. Çitil'in çalışmasındaki sorular, araştırmanın dijital platformlar özelinde güncel bir bağlama oturmasını desteklemiş ve İnstagram gibi sosyal medya platformlarının bireylerin kimlik inşasında nasıl bir rol oynadığına ışık tutmuştur. Bu bağlamda, sorular hem Goffman'ın kuramıyla hem de dijital çağın gereklilikleriyle bütünleşik bir yapı sunmaktadır.

Mevcut araştırmada görüşmeler hem yüz yüze hem de çevrim içi (Zoom) ortamında gerçekleştirilmiş ve katılımcıların izni ile ses kaydı alınarak veri toplanmıştır. Araştırma kapsamında 11 katılımcıyla gerçekleştirilen görüşmeler yazılı olarak döküm haline getirilmiş ve MAXQDA yazılımına aktarılmıştır. Görüşmeler, içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir (Creswell, 2015; Creswell & Poth, 2018). Analiz sürecinde, görüşmeler dikkatle okunarak kodlama işlemi yapılmış, öne çıkan unsurlar belirlenmiş ve anlamlı kodlar atanmıştır. Kodlama tamamlandıktan sonra, benzer kodlar gruplandırılarak alt temalar oluşturulmuş ve bu alt temalar yeniden düzenlenerek ana temalar ortaya çıkarılmıştır. İçerik analizi sürecinde Goffman'ın Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu adlı eserinde yer alan performans, bölgeler ve ayrık roller gibi temel kavramlar referans alınmıştır. Araştırmanın uygulama takvimi üç aşamada ilerlemiştir: İlk aşamada (01.08.2023- 01.11.2023) kapsamlı bir literatür taraması yapılmış, ikinci aşamada (01.11.2023 - 01.02.2024) katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiş ve veriler deşifre edilmiştir. Son aşamada (01.02.2024 - 01.06.2024) elde edilen bulgular analiz edilmiş ve araştırma raporu tamamlanmıştır.

3.3.Geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları

Bilimsel araştırmaların güvenilir ve sağlam temellere dayanması, geçerlilik ve güvenilirlik kavramlarının titizlikle ele alınmasını gerektirir. Güvenirlik, bir ölçüm aracının tutarlılığı ve tekrarlanabilirliği ile ilgiliyken, geçerlilik, ölçüm aracının hedeflenen özelliği ne derece doğru bir şekilde ölçtüğünü ifade eder (Ercan & Kan, 2004). Nicel araştırmalarda bu kavramlar istatistiksel parametreler aracılığıyla değerlendirilirken, nitel araştırmalarda inandırıcılık, güvenilirlik, onaylanabilirlik ve aktarılabilirlik gibi kriterler ön plana çıkmaktadır (Guba & Lincoln, 1982). Bu çalışmada, inandırıcılığı artırmak amacıyla görüşme soruları kapsamlı bir alan yazın taraması doğrultusunda hazırlanmış ve alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda revize edilmiştir. Veri analiz sürecinde bağımsız iki kodlayıcı tarafından MAXQDA programı kullanılmış, böylece kodlamalar arasında yüksek düzeyde uyum sağlanmıştır (%85; Miles & Huberman, 1994). Verilerin geçerliliğini desteklemek için, katılımcılarla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve analiz sürecinde farklı uzmanların görüşlerinden yararlanılmıştır. Aktarılabilirlik, elde edilen bulguların benzer bağlamlarda nasıl uyarlanabileceğini ifade eder. Bu bağlamda, araştırma sürecinde detaylı veri toplama ve ayrıntılı betimleme stratejileri kullanılarak aktarılabilirliğin güçlendirilmesine özen gösterilmiştir. Tutarlılığın sağlanması için veri toplama ve analiz süreçleri, alanında uzman bir danışman tarafından düzenli olarak gözden geçirilmiş, böylece metodolojik süreçlerin güvenilirliği artırılmıştır. Doğrulanabilirlik, araştırma verilerinin nesnel bir şekilde teyit edilebilir olmasını gerektirir. Bu nedenle, araştırma süreci boyunca elde edilen tüm veriler titizlikle kayıt altına alınmış ve analiz süreci detaylı bir şekilde belgelenmiştir.

4.BULGULAR

Verilerin analizi sonucu iki tema ve altı kod ortaya çıkmıştır. Bunların katılımcılara göre Şekil 1'de kod-matris tarayıcı olarak gösterilmiş; araştırma bulguları da bu çerçevede sunulmuştur.

Kod Sistemi	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	TOPLAM
✓ ÇEVİRİMİÇİ GÖRÜNTÜ İMAJİ VE BENLİK SUNUMU												0
> Gönderinin Kimliği Temsil Yönü	1	5	2	2	2	6	1	5	2	1	3	30
> Paylaşımların Kişiliği Yansıtma Yönü	1	2	2	1	3	5	2	2	3	1	3	25
> Sosyal Medya Profili ve Kişilik İlişkisi	2	3	2	1	2	1	2	1	1	1		16
✓ İNSTAGRAM KULLANIMI VE İÇERİK YÖNETİMİ												0
> İnstagram Kullanım Amacı	1	2	1	1	1	1	4	2	1	1	2	17
> İnstagram'ın Platform Anlamı	1	1	2	1	1	3	1	1	2	3	2	18
> İnstagram ve Benlik	6	6	3	3	4	3	6	4	4	5	4	48
Σ TOPLAM	12	19	12	9	13	19	16	15	13	12	14	154

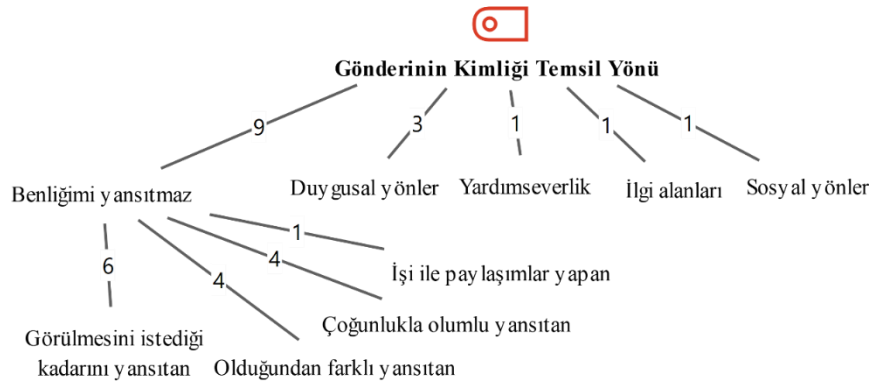
Şekil 1. Kod-Matris Tarayıcı

4.1. Çevrimiçi görüntü imajı ve benlik sunumu

“Çevrimiçi görüntü imajı ve benlik sunumu” temasına ilişkin üç kod ortaya çıkmıştır. Bunlar; gönderinin kimliği temsil yönü, paylaşımların kişiliği yansıtma yönü ile sosyal medya ve kişilik ilişkisidir.

4.1.1. Gönderinin kimliği temsil yönü

“Gönderinin kimliği temsil yönü” koduna ilişkin beş alt kod ortaya çıkmıştır. Bunlar Şekil 2’de sunulmuştur. Bu kod, Goffman’ın Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu kitabındaki “Performans” kavramı ile örtüşmektedir. Katılımcıların, benliklerini yansıtma eylemlerini yönetme biçimleri, benlik sunumu kavramının performansa ilişkin açıklamalarıyla paralellik göstermektedir.

Şekil 2. Gönderinin Kimliği Temsil Yönü Koduna İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

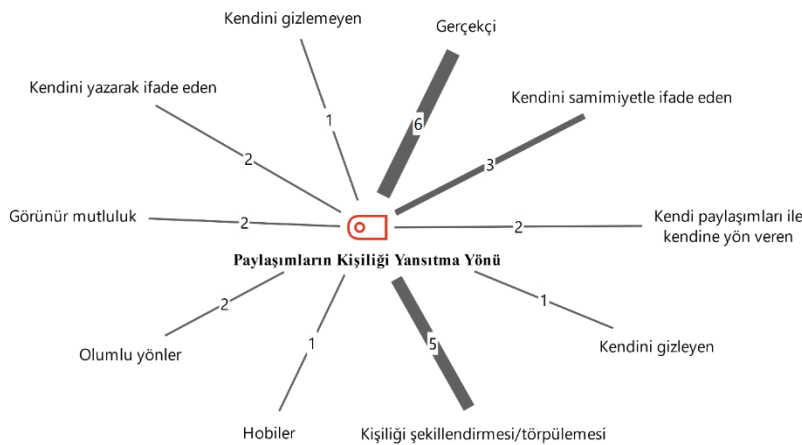
Analiz sonuçlarına göre, gönderinin benliği temsil yönü incelendiğinde katılımcıların çoğunluğu (K2, K3, K4, K5, K6), paylaşımlarının benliklerini tam olarak yansıtmadığını ifade etmiştir. Buna karşılık, K1, K6 ve K8 numaralı katılımcılar, gönderilerinde temsil yönünün duygusal yönlerle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ayrıca K10 numaralı katılımcı ilgi alanlarına, K3 sosyal yönlerle ve K2 yardımsızlığa odaklanarak benliklerini temsil ettiklerini ifade etmiştir. Katılımcıların çoğunluğu (K6, K8, K9, K11), gönderilerinde yalnızca görmek istedikleri kadarını yansıttıklarını ifade ederken, K6 ve K8 paylaşımlarının olduğundan farklı bir görüntü sunduğunu belirtmiştir. K2 ve K8, gönderilerin çoğunlukla olumlu bir şekilde yansıtıldığını ifade ederken, K4 numaralı katılımcının ise işine ilişkin paylaşımlar yaptığı görülmüştür.

K2 şu kelimelerle aktarmıştır: “... Ben böyle biraz duygusal bir insanım. O yüzden de hani paylaşımlarıma da genelde buna ağırlık veriyorum. Zaten incelediyseniz profili ve genelde motivasyon ağırlıklı falan paylaşımlar

yapıyorum. Ben paylaşımlarımı beni yansıttığını düşünüyorum çünkü hani olmayan bir şey paylaşmıyorum. Zaten hep evimden. Kendi doğal ortamımı, kendi yaşadığım alandan şeyler paylaşıyorum. Kendi doğal yaşamımdan ben yani şu anda. Yani böyle paylaşımlar yapıyorum.” K5 ise şu sözcüklerle ifade etmiştir: “Tabii ki tam olmasa da, özetle görmelerini istediğin kadarını yansıtabiliyorsun. Çünkü orada bir örtü olmak zorunda. Tamamıyla doğal yaklaşım olmuyor tabii.”

4.1.2. Paylaşımların kişiliği yansıtma yönü

“Paylaşımların kişiliği yansıtma yönü” koduna yönelik 10 alt kod ortaya çıkmıştır; bunlar Şekil 3’te sunulmuştur.

Şekil 3. Paylaşımların Kişiliği Yansıtma Yönü Koduna İlişkin Kod-Alt Kod Modeli

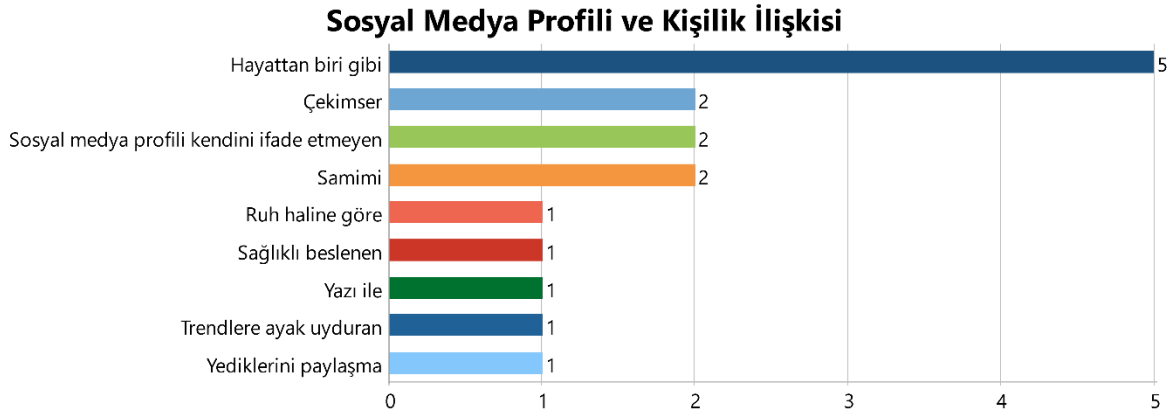
Şekle göre paylaşımların benliği yansıtma yönüne ilişkin bulgular incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğu (K2, K4, K7, K9, K10, K11), paylaşımlarının gerçekçi olduğunu ifade etmiştir. Bu ifadelerin devamında, “kişiliği şekillendirmesi/törpülemesi,” “kendini samimiyetle ifade eden,” “olumlu yönler,” “görünür mutluluk,” “kendini yazarak ifade eden,” “paylaşımların kendine terapi etkisi oluşturmaları,” “kendi paylaşımlarından etkilenip kendine yön veren,” “hobiler” ve “kendini gizleyen” kodları belirlenmiştir.

K6’nın ifadesi şu şekildedir: “... Ben genelde kendimi gizlemeyi sevmem, duygularımı işte atıyorum. Çok korkunç bir şey yaşadıysam da bunu paylaşabilirim. Çok mutlu bir şey yaşadıysam da bunu paylaşabilirim ama insanlar bunun işte hani diğer Influencerlara nazaran benim aslında takipçiler daha samimi paylaşımlar yaptığımı düşünür ama aslında onların düşündüğünün aksine benim onların gördüğü kadar mutlu bir hayatım yok. Ya da bu anlattığım şeylerin arkasında daha farklı duygular da yatabiliyor. Hani ben belki o an orada sinirimi, öfkemi atmak için bir patlama yaşıyorum ama onlar fikir danışmak için anlattığımı düşünüyor olabilirler.” K3 ise şu cümlelerde durumunu anlatmıştır: “Kendimle ilgili her şeyi. Paylaşmayı sevmiyorum öncelikli olarak. Mesela bazen insanın kafasında farklı fikirler olabiliyor. Paylaşmak için veya. İçerik üretmek için sosyal medyada, çünkü aynı bu bir iş gibi artık içerik düzenlemen planlanan gerekiyor ama düzenli bir profil oluşturmaya çalışıyorsun. Benim düzenli profilimde daha çok yemek üzerine olduğu için o alanda yürümeye çalışıyorum.”

4.1.3. Sosyal medya profili ve kişilik ilişkisi

“Sosyal medya profili ve kişilik ilişkisi” koduna ilişkin 9 alt kod oluşmuştur ve bunlar Şekil 4’te

verilmiştir.

Şekil 4.Sosyal Medya Profili ve Kişilik İlişkisi Koduna İlişkin Alt Kodların İstatistiği

Sosyal medya profili ve kişilik ilişkisi incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğu (K1, K2, K10), sosyal medya profillerinde kendilerini “hayattan biri” olarak ifade ettiklerini dile getirmiştir. K2, sosyal medya profilinin trendlere ayak uydurduğunu, K4 sağlıklı bir yaşam tarzını yansıttığını, K7 daha çekimser bir tutumu benimsediğini, K5 ise sosyal medya profilinde kendisini samimi bir şekilde ifade ettiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, K8, sosyal medya profilinin ruh haline göre değişkenlik gösterdiğini ifade ederken, K6 duygularını yazılar paylaşarak dile getirdiğini ifade etmiştir. Öte yandan, K3, sosyal medya profilinin kendisini ifade etmediğini dile getirirken, K9, sosyal medya üzerinden paylaştığı yemeklerle kendini ifade ettiğini belirtmiştir.

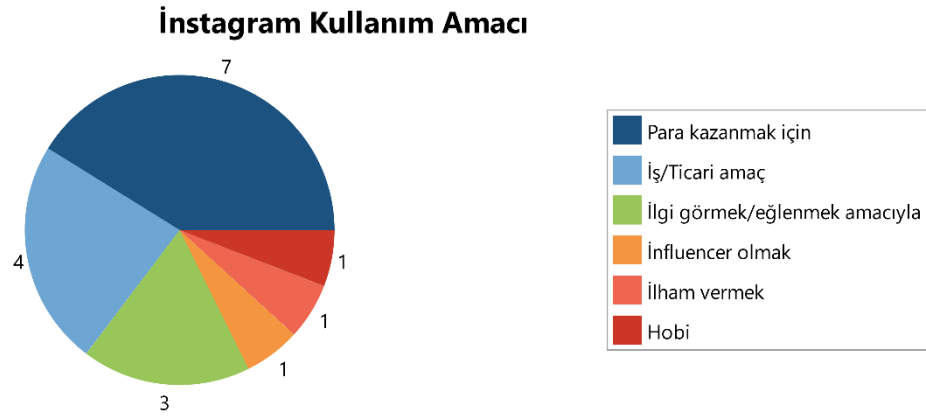
Bir katılımcı şu şekilde dile getirmiştir (K3): “... 6 aylık bir süre sonunda kendimi nasıl ifade etmeye başladım ilk. Başta mesela kamera önünde konuşmaya çekindiğimde, belli bir süre sonra çok fazla kendimi ifade ettiğimi de düşünmüyorum. Instagram’da, yani sosyal medyada yaptığım içeriği aslında ben piyasaya sürüyorum.” K7 ise şu cümlelerle anlatmıştır: “Yani aslında daha fazlasını yapabilirim. Ama biraz çekiniyorum. Yani insanları ürkütmekten ya da kaçırmaktan.”

4.2. Instagram kullanımı ve içerik yönetimi

“Instagram kullanımı ve içerik yönetimi” temasına yönelik üç kod ortaya çıkmıştır. Bunlar; Instagramın kullanım amacı, Instagramın platform anlamı ile Instagram ve Benlik’tir.

4.2.1. Instagram kullanım amacı

“Instagram kullanım amacı” koduna ilişkin ortaya çıkan altı alt kod Şekil 5’te verilmiştir.

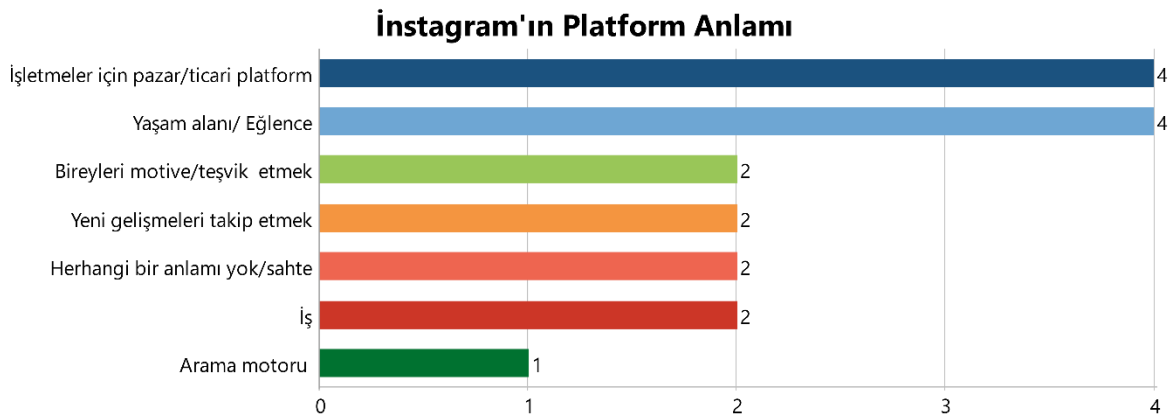
Şekil 5.İnstagram Kullanım Amacı Koduna İlişkin Alt Kodların İstatistiği

Katılımcıların İnstagram kullanım amaçları, “para kazanmak,” “iş/ticari amaç,” “ilgi görmek/eğlenmek,” “hobi olarak,” “İnfluencer olmak” ve “ilham olabilmek” şeklinde altı alt kod olarak sınıflandırılmıştır. İnstagram kullanım amaçları incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğunun (K1, K4, K6, K8, K10, K11) İnstagram hesaplarını para kazanma amacıyla kullandıkları görülmüştür. K3, K5, K7 ve K11 numaralı katılımcılar ise iş veya ticari amaçlar doğrultusunda İnstagram kullandıklarını belirtmiştir. Bunun yanı sıra, K9, İnstagram hesabını İnfluencer olmak amacıyla kullandığını ifade etmiştir. Katılımcılar arasında hobi (K2), ilham olabilmek (K2) ve ilgi görmek/eğlenmek (K7, K8) gibi amaçlarla İnstagram kullandıklarını belirtenler de bulunmaktadır.

K7 İnstagram kullanım amacını şu sözcüklerle anlatmıştır: “... Yani şu an en büyük kullanım amacım insanlardan ilgi görmek, yüceltilmek diyebilirim. İkinci kısımda artık iş olarak devam ediyorum. Finansal açıdan bana bir desteği var. Onu geliştirmeye çalışıyorum. Bunu bir iş olarak. İleride boylu boyunca taşımayı planlıyorum. Üçüncüsü de eğleniyorum yani. Evet, eğleniyorum orada.” K5 ise amacını şu kelimelerle anlatmıştır: “Benim öncelikle tabii ki satış. Ticari bölümü diyeyim. O şekilde söyleyeyim, amacım o sonradan gerçi bu değişti ilk önce hobi amaçla başlayıp sonra tamamen ticarete dönüp şu anda ikisinin bir arada yürüdüğü bir şey.”

4.2.2. İnstagram’ın platform anlamı

“İnstagram’ın platform anlamı” koduna ilişkin yedi alt kod Şekil 6’da sunulmuştur.

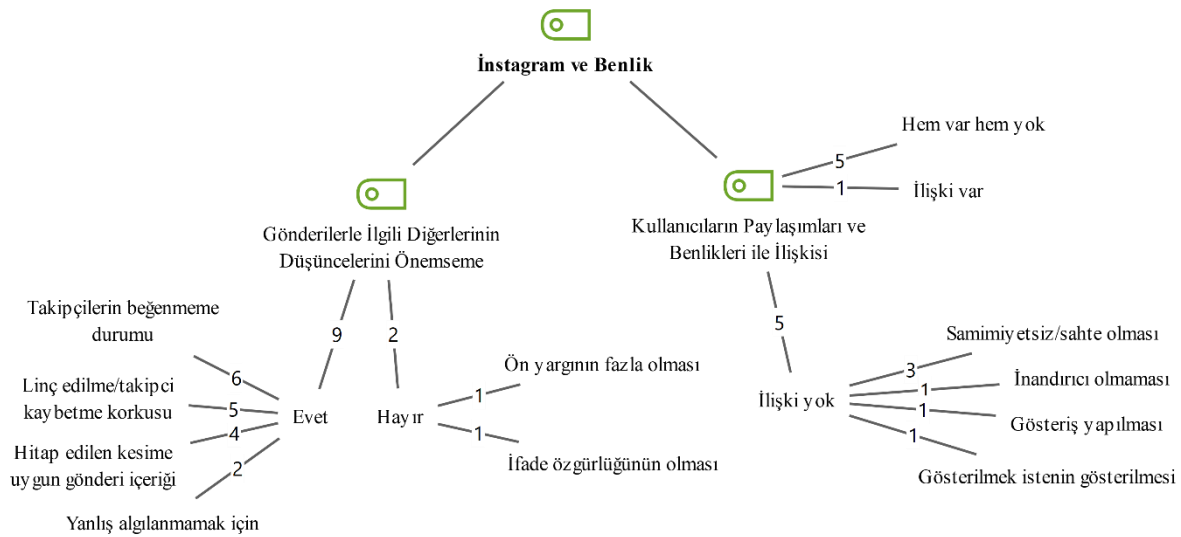
Şekil 6. İnstagram’ın Platform Anlamı Koduna İlişkin Alt Kodların İstatistiği

Katılımcıların gözünden Instagram'ın platform olarak anlamları incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğu (K1, K6, K7, K10), Instagram'ı bir yaşam alanı ve eğlence odaklı bir platform olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. K3, K5 ve K10 numaralı katılımcılar ise Instagram'ı işletmeler için bir pazar ve ticari bir platform olarak algıladıklarını belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, K2 ve K10, Instagram'ı yeni gelişmeleri takip etmek için kullandıkları bir platform olarak değerlendirmişlerdir. Buna ek olarak, bazı katılımcılar Instagram'ı iş fırsatları sunan (K4, K6), bireyleri motive ve teşvik eden (K9) veya bir arama motoru işlevi gören (K11) bir platform olarak algıladıklarını ifade etmişlerdir. Diğer yandan, K6 ve K8 numaralı katılımcılar, Instagram platformunun kendileri için herhangi bir anlam taşımadığını ve platformu sahte bulduklarını dile getirmişler.

Örneğin, K8 düşüncelerini şu sözcüklerle aktarmıştır: “... Bence çok sahte. Bana göre, Facebook biraz daha gerçekçi gibi geliyor. Belki şu anki hali değil ama geçmişteki zamanı. Şu an çok rağbette değil günümüz gençlerinde ama Instagram benim için sanal, gerçekçilikten uzak. Herkesin olmak istediği taraf aslında... Olmak istediği ama olmadığı taraf diye düşünüyorum. Sahte yani, kısacası.” K1 ise şu şekilde anlatmıştır: “Instagram. Benim için trendleri takip edebilmem. Yenilikleri görebilmek.”

4.2.3. Instagram ve benlik

“Instagram ve benlik” koduna ilişkin ortaya çıkan iki alt kod Şekil 7’de sunulmuştur.

Şekil 7. Instagram ve Benlik Koduna İlişkin Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

Katılımcılara Instagram'da gönderi paylaşırken diğer kişilerin düşüncelerini önemseyip önemsemedikleri sorulduğunda, katılımcıların çoğunluğu (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K9, K10 ve K11) diğer kişilerin düşüncelerini önemsediklerini ifade etmiştir. Öte yandan, K6 ve K8 numaralı katılımcılar, diğer kişilerin düşüncelerini önemsemediklerini dile getirmiştir. Katılımcılara önemsememe ve önemseme nedenleri sorulmuştur.

Altı katılımcı, özellikle takipçilerin gönderilerini beğenmeme durumunun kendileri için önemli olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra, beşi linç edilme ya da takipçi kaybetme korkusu yaşadıklarını dile getirmiştir. Bazı katılımcılar ise, paylaşımlarının hitap ettikleri kitleye uygun olmasını önemsediklerini ifade ederken, iki katılımcı ise gönderilerinin yanlış anlaşılması için diğer kişilerin

düşüncelerine dikkat ettiğini belirtmiştir. Bir katılımcı, insanların paylaşımlara öfkeyle yorum yapmasının kendi sorumluluğunda olmadığını, bu nedenle başkalarının fikirlerine fazla önem vermediğini ifade etmiştir. Bir diğer katılımcı ise, Instagram'da özgürce paylaşım yapmanın başkalarının düşüncelerine bağımlı olmamakla mümkün olduğunu dile getirmiştir. Ayrıca, sosyal medyada ön yargıların fazla olması nedeniyle bu durumun dikkate alınmadığı belirtilmiştir.

K6 şu kelimelerle durumu anlatmıştır: “... Tabii ki önemsemiyorum çünkü ben Instagram'da insanların karşısına bir gönderi çıktığında 'bu bana uymuyor, ben de bunun altında kötü yorum yapabilirim' fikrine katılmıyorum. O yüzden birisi benim gönderimin altında öfkesini kusuyorsa bu onunla alakalı bir problemdir. O yüzden çok umursamıyorum açıkçası.” K9 ise şu cümlelerle ifade etmiştir: “... Evet önemsiyorum. Hatta eğer bir paylaşımda bulunmak istiyorsam ve daha paylaşmadıysam hikâye üzerinden anket yapıp buna yönelik takipçilerin ilgi alanına göre şekillendiriyorum. Eğer beğenilmeyeceğini düşünüyorsam ve ankette negatif bir yanıt almışsam gönderimi paylaşmayı düşünmüyorum.”

Katılımcılara Instagram'da yaptıkları paylaşımlar ile benlikleri arasında bir ilişki olup olmadığı sorulduğunda, katılımcıların çoğunluğu (K3, K6, K7, K9 ve K11) bu iki unsur arasında hem bir ilişki olduğunu hem de olmadığını dile getirmiştir. Öte yandan, K1, K2, K5, K8 ve K10 numaralı katılımcılar paylaşımlar ve benlikleri arasında bir ilişki olmadığını belirtirken, K4 numaralı katılımcı paylaşımlar ve benlikleri arasında bir ilişki olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılara, bu ilişkisizlik durumunun nedenleri de sorulmuştur. Çoğunlukla K1, K2 ve K5 numaralı katılımcılar, Instagram paylaşımlarının samimiyezsiz ve sahte olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca, katılımcılar Instagram paylaşımlarında gösterilmek istenenin gösterilmesi (K10), paylaşımların inandırıcı olmaması (K8) ve Instagram'da yapılan paylaşımların gösteriş amaçlı olması (K1) gibi nedenlerden dolayı paylaşımlar ile benlikleri arasında bir ilişki olmadığını ifade etmişlerdir.

K4 şu şekilde aktarmıştır: “...Tabii ki aslında bir profile bakıldığında paylaşım tarzlarının insanların benliğini ve kimliğini etkilediğini düşünüyorum. Mesela benim profilime baktıklarında çok sağlıklı yaşadığımı, sürekli diyet yaptığımı, spor yaptığımı düşünebilirler. Benzer şekilde, mesela bir kişi sürekli siyah giyiyorsa ya da giydiklerini sürekli paylaşıyorsa, bu onun kişiliğini yansıtır olabilir. Belki renkleri sevdiğini ya da her zaman güzel giyinmeye özen gösterdiğini düşünebilirsiniz. Sporcu sayfalarına baktığınızda da kas yapan, sporla ilgilenen kişilerin sürekli sağlıklı beslendiğini, hamburger, pizza gibi şeyler yemediğini düşünmek mümkün. İlk bakışta bunları fark edebiliyorum ve bağ kurabiliyorum.” K6 ise etkilenmemesini şu şekilde aktarmıştır: “Ben de onun altında kötü yorum yapabilirim fikrine katılmıyorum. O yüzden birisi benim gönderimin altında öfkesini kusuyorsa bu onunla alakalı bir problemdir. O yüzden çok umursamıyorum açıkçası.”

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Mevcut çalışma, Instagram'da Influencer olarak faaliyet gösteren bireylerin benlik sunumlarını Erving Goffman'ın dramaturjik yaklaşımı çerçevesinde ele alınarak tartışılmıştır.

5.1. Bulguların tartışılması

Araştırma bulguları, alanyazında yer alan bazı çalışmalarla (ör. Çitil, 2020; Efil, 2016; Gündüz, Attar & Altun, 2018; Kartal, 2018; Güleç & Köker, 2021; Nazlı & Erdem, 2023) hem benzerlik hem de farklılıklar göstermektedir. Çalışmanın bulguları, Instagram'daki Influencer'ların benlik sunumlarının karmaşık ve çok yönlü bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, Çitil'in (2020) Influencer'ların

farklı sahneler ve rollerde benlik sunumlarını yönettiklerine dair bulgularıyla paralellik göstermektedir. Benzer şekilde, Efil'in (2016) etkileşimin çok boyutlu ve derin bir nitelik taşıdığına yönelik vurgusu da bu çalışmanın sonuçlarıyla örtüşmektedir. Araştırma kapsamında katılımcıların büyük bir bölümünün, Instagram'daki etkileşimlerini yalnızca profesyonel yönleriyle değil, aynı zamanda kişisel yaşam deneyim ve duygularını da paylaşarak sürdürdükleri gözlenmiştir. Bu noktada, Gündüz, Attar ve Altun'un (2018) belirttikleri "dikkat çekme, çevrenin ilgisini kazanma ve buna önemli ölçüde zaman ayırma" motivasyonlarıyla benzerlik görülmüştür.

Katılımcıların tümünün başlangıçtaki niyetinin ekonomik kazanç elde etmek olmadığı; bazılarının sadece fotoğraf paylaşma, boş zaman değerlendirme ya da kişisel ilgi ve merakla Instagram'a yöneldiği anlaşılmıştır. Böylece, ilgi görmek veya duygusal tatmin elde etme güdülerinin de önemli bir etken olduğu tespit edilmiş ve bu durum Kartal (2018)'in ortaya koydukları bulguları desteklemiştir. Benzer şekilde, Değer ve Nazlı'nın (2022) çalışmasında da katılımcıların büyük kısmının Influencer'lardan edindikleri bilgileri sosyal medya ve gündelik hayatlarında kullanma amacı taşıdıkları ancak benlik sunumlarına doğrudan bir etkisinin olmadığı ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra, Nazlı ve Erdem (2023) tarafından yapılan çalışmada mahremiyet algısının benlik inşası üzerinde negatif yönlü anlamlı bir etkisi olduğu ve mahremiyet algısının benlik inşası sürecini zayıflatığı tespit edilmiştir. Ayrıca, Arıkan (2023) tarafından yapılan çalışmada, Instagram benlik sunumu ile Instagram hikâye paylaşım sıklığı ve gönderi paylaşım sıklığı arasında herhangi bir farklılık bulunmazken, Instagram benlik sunumu ile Instagram kullanım süresi ve arkadaş sayısı arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, Salderay ve Erten (2021) çalışmalarında, Instagram'da bireylerin sanal benliklerini nasıl sundukları ve dijital fotoğraf kullanımının bir iletişim aracı olarak nasıl dönüştüğü konuları ele alınmış, bireylerin mükemmeliyetçi bir formda kendilerini sundukları ve marka etiketlemeleri yoluyla sanal benliklerini yeniden ürettikleri saptanmıştır. Bu bağlamda, Instagram kullanımının yalnızca bir iş veya kariyer platformu olarak değil, bireylerin kendilerini ifade etme ve kişisel kimliklerini inşa etme sürecinde de etkili bir araç olduğu görülmüştür.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, katılımcıların "hiç hesapta yokken" Influencer rolünü üstlenmesi ve sosyal medya paylaşımlarının bu doğrultuda evrilmesidir. Bu durum, Goffman'ın (1959) "sahne" metaforuna işaret ederek, bireylerin sahnede farklı rollere bürünme ve bu rolleri sosyal çevrenin beklentilerine göre yeniden inşa etme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Katılımcılar, sosyal medya platformlarını kullanmaya başlarken belirli bir amaç gütmemiş olsalar da zamanla popülerlik kazanma, beğeni alma ve takipçi kitlesi oluşturma gibi dinamiklerle bu sürece dahil olmuştur. Böylece, bireylerin ilk etapta kişisel bir alan olarak gördükleri Instagram hesapları, zamanla yarı profesyonel ve stratejik bir sahneye dönüşmüştür. Buna ek olarak, katılımcıların benlik sunumları yalnızca çevrenin beklentilerine cevap vermek amacıyla kurgulanmakla kalmamakta, aynı zamanda kendi yaşam koşulları ve kişisel deneyimleriyle de şekillenmektedir. Goffman'ın gündelik yaşamda benlik sunumuna ilişkin aktardığı "performans, rol, imaj, bölge (ön/arka) ve vitrin" kavramları, bu araştırmada Instagram'a uyarlanarak Influencer'ların çok yönlü stratejilerle benliklerini sergilediklerini göstermektedir.

Katılımcıların takipçi sayılarını artırmak ve mevcut takipçilerini korumak amacıyla beğenilme kaygısıyla hareket ettikleri gözlenmiştir. Bu eğilim, Güleç ve Köker'in (2021) de dikkat çektikleri

“onaylanma ihtiyacının” Influencer davranışlarının temelinde yer aldığını göstermektedir. Bununla birlikte, bu çalışmada katılımcıların Instagram kullanım amacı farklılaşmakta; bazı katılımcılar daha çok para kazanma arayışındayken, bazıları kişisel tatmin ya da sadece sanal ortamda var olma isteğiyle paylaşımlarını sürdürmektedir. Bunun yanında, bazı katılımcılar için Instagram, özellikle yaratıcılık, ifade özgürlüğü ve bağımsızlık açısından bir alan sunmaktadır.

Genel olarak, bu çalışmanın bulguları Instagram’da Influencer’ların benlik sunumlarının bireysel, sosyal ve ekonomik faktörlerin etkileşiminde şekillendiğini göstermektedir. Bu nedenle, ilerleyen araştırmalarda bu dinamikleri daha derinlemesine inceleyen nitel ve nicel çalışmaların yürütülmesi önerilmektedir.

5.2. Sonuçlar ve öneriler

Sonuç olarak, bu araştırma Goffman’ın dramaturjik perspektifinin, sosyal medya platformlarındaki benlik sunumunu analiz etmede güçlü bir kuramsal çerçeve sunduğunu teyit etmektedir. Bireylerin toplumsal rollerle şekillenen “ön sahne” performanslarını ve kimi zaman da “arka sahne”de gizlenen kişisel yönlerini Instagram üzerinden yeniden kurguladıkları görülmüştür. Ancak “günün her anını paylaşma” eğiliminde olan Influencer’lar için, her daim bir performans sergileme ve bu performansı izlenime uygun biçimde düzenleme gerekliliği, “yabancılaşma” riskini de beraberinde getirebilir. Bu nedenle, ileride yapılacak araştırmalarda Influencer’ların benlik sunumlarıyla bağlantılı olarak yabancılaşma ve psikososyal etkiler gibi konuların ele alınması önerilmektedir. Son olarak, Goffman’ın “takım ve takım davranışları” kavramı, Influencer’ların aileleri ve yakın çevreleriyle birlikte hazırladıkları çekim ve içeriklerde belirginleşmekte olup, bu iş birliği süreçlerinin daha ayrıntılı incelenmesi, gelecekteki araştırmalara katkı sağlayıcı niteliktedir.

KAYNAKÇA

Arıkan, H. A. (2023). *Sosyal medya ve online benlik sunumu: Instagram kullanıcılarının benlik sunumlarının incelenmesi* (Master's thesis, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 426–438.

Cesur, A., & Dil, K. (2018). Üniversite öğrencilerinin sosyal medyada benlik sunumları ve yansımaları: Çankırı Karatekin Üniversitesi örneği.

Çitil, E. (2020). *Instagram’da benlik sunumu: Goffman’ın dramaturjik yaklaşımı açısından bir analiz* [Unpublished doctoral dissertation]. Ege Üniversitesi.

Creswell, J. W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Creswell, J. W. (2015). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative* (5th ed.). Pearson Education.

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (5th ed.). Sage.

Değer, B. E., & Nazlı, R. S. (2022). Sosyal medyada influencer etkisi bağlamında benlik sunumu. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 25-45.

Descartes, R. (1984). *Metot üzerine konuşma* (K. Sahir Sel, Çev.). Sosyal Yayınlar.

- Efil, Ş. (2016). Kendini 'öteki'nde fark etmek: Ben-öteki ilişkisinin felsefî uzantıları. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 51-66.
- Elsel, H., & Onan, N. (2021). Ergenlerde benlik algısı ve sosyal medya tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Unika Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 129-143.
- Ercan, İ., & Kan, İ. (2004). Ölçeklerde güvenirlik ve geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 30(3), 211-216.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Doubleday.
- Guba, E. G., & Lincoln, Y. S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *ECTJ*, 30(4), 233-252. <https://doi.org/10.1007/BF02765185>
- Güleç, B., & Köker, N. (2021). Sosyal medyada gözetleme motivasyonları: Instagram kullanıcıları üzerine bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 79-107.
- Gündüz, A., Attar, G. E., & Altun, A. (2018). Üniversite öğrencilerinin Instagram'daki benlik sunumları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 58(2), 1862-1895.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal bilim araştırmalarında paradigma değişimi: Nitel yaklaşımın yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 68-86.
- Kartal, N. (2018). Sosyal medyanın kimlik sunumuna etkisi: Erving Goffman'ın dramaturjik teorisi üzerine bir analiz [Master's thesis]. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavut, S. (2018). Goffman'ın benlik sunumu kuramı bağlamında sosyal medyada kimlik inşası: Instagram üzerine bir araştırma. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 1, 1-12.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Nazlı, R. S., & Erdem, Ö. A. (2023). Instagram'da mahremiyet algısının benlik inşasına etkisi: BAİBÜ öğrencileri örneği. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 64-80.
- Salderay, B., & Erten, A. (2021). Instagram'da fotoğraf paylaşımı ve sanal benlik olgusunun sunumu. *Akademik Sanat*, 14, 115-129.
- Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemi olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Tam, M. S. (2015). Erving Goffman'ın dramaturjik kuramı çerçevesinde sosyal medyada selfie (özçekim) paylaşımları.
- Yalçın, Ş. (2008). Kaygı. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*.
- Yılmaz, H. (2016). Bir derleme: Benlik kavramına ilişkin bazı yaklaşımlar ve tanımlamalar. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 48.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

- ☐ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
- ☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Haliç Üniversitesi Etik Kurulu'nun tarih sayı ve karar..... ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.

JOURNAL
OF WEST EUROPEAN
SOCIAL SCIENCES

JOURNAL OF WEST EUROPEAN
SOCIAL SCIENCES
e-ISSN: 3023-8870
Volume/Cilt: 2
Issue/Sayı: 1 Year/Yıl: 2025

Received Date / Geliş Tarihi: 14/01/2025
Accepted Date / Kabul Tarihi: 24/03/2025
Online Publication Date / Online Yayın Tarihi: 31/03/2025
URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15122919>
DOI: 10.5281/zenodo.15122919

Hidrojen Enerji Sistemleri

Hydrogen Energy Systems

Mahmut Yardımcıoğlu¹ Hüseyin Samet Tunçbilek²

¹ Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe ve Finansman, Kahramanmaraş, Türkiye, e-mail: mahmutyardimcioglu@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1335-8357>

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye, e-mail: samtnclbk@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0009-0008-5408-1420>

ÖZ

Türkiye’de ve dünyada gelişmekte ve geliştirilmekte olan hidrojen enerji sistemleri hakkında detaylı bilgilere çalışmamızda yer verilmiş olup detaylı bir şekilde bu sistemlerin ne kadar faydalı olduğunun yanı sıra çevremiz açısından ve maddi açıdan enerji kaynakları içerisinde hem daha verimli olduğundan hem de daha çevre dostu olduğu anlatılmaya ve aktarılmaya çalışılmıştır. Günümüz dünyasında hali hazırda kullanılan enerji kaynaklarının birçoğu tükenme tehlikesi altına girmiş olması sebebiyle kullanım maliyetinin de gün geçtikçe artıyor olması hidrojen enerji sistemlerinin değerini ve önemini artmakta olduğuna vurgu yapılmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hidrojen, Enerji, Sistem, Fosil Kaynak, Sürdürülebilirlik , Verimlilik , Maliyet , Yakıt , Yenilenebilirlik , Kalkınma , Elektrik, Doğal Kaynak.

Citation: Yardımcıoğlu, D., & Tunçbilek, N. (2025). Hydrogen energy systems. *Journal of Western European Social Sciences*.2(1)

Corresponding Author:

Hüseyin Samet Tunçbilek

Email: samtnclbk@gmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

ABSTRACT

Detailed information about hydrogen energy systems that are being developed in Turkey and around the world is included in our study, and it is explained in detail how beneficial these systems are, as well as being more efficient and more environmentally friendly in terms of energy resources in terms of our environment and financially. tried to be transferred. It is wanted to emphasize that the value and importance of hydrogen energy systems are increasing, as many of the energy resources currently used in today's world are in danger of depletion and the cost of use is increasing day by day.

Keywords: Accounting, History of Accounting, Accounting Developments, Accounting today, Accounting Techniques, Accounting Concepts

1.GİRİŞ

Dünyadaki enerji talebinin yüksek bir kısmını karşılayan fosil kaynaklar hem giderek azalmakta hem de çok ciddi hava ve çevre kirliliğine sebebiyet vermektedir. Hidrojen, bir enerji taşıyıcısı olarak bu problemlerin çözümü için bir seçenek sunmaktadır. Bu sebeple son yıllarda hidrojen enerji ve enerjileri hususunda ciddi bir çalışma ve bu çalışmaları geliştirme faaliyetleri sürdürülmektedir. Temiz ve yenilenebilir hidrojen enerjisinin dünyamızdaki artan enerji talebini üstleneceği bir gelecek için gelişmiş ülkeler çok yoğun ve titiz bir şekilde büyük çaplı teknolojik çalışma ve yapılan çalışmaları geliştirme programları yürütmektedirler (İder S., metalurji.org.tr, 09.11.2024).

Hidrojen, günümüzde potansiyeli çok yüksek bir enerji taşıyıcısıdır ve dünyanın fosil yakıtlardan uzaklaşma eğilimi açısından da çevresel bir yaklaşım sağlayan bir seçenektir. Ne kadar halen fosil yakıtlar, hidrojen üretiminde daha çok kullanılsa da yenilenebilir kaynakların tercihi de oldukça dramatik artmaktadır. Hidrojen üretimi ve depolanmasında da suyun elektrolizi ve yakıt pilleri de en iyi seçeneklerden biridir (Akçi , Mayıs ,2022).

Hidrojen dünyamızda en çok bulunan enerji kaynaklarından birisidir. Su, oksijen ve hidrojenden oluşmaktadır. Akarsularda ve denizlerimizde yüksek miktarlarda bulunmaktadır. Hidrojen doğamızda saf bir şekilde bulunmamaktadır. Sadece çeşitli yöntemler ile elde edilmektedir. Bu nedenle yenilenebilen bir yakıt türüdür. Bunun yanı sıra diğer yakıtlar arasında çevresel anlamda en temiz olanıdır. Birincil enerji kaynakları kullanarak hidrojen üretilip bunun gereksinim duyulan yerlere iletilerek çeşitli yöntemlerle enerjiye çevrilmesine hidrojen enerji sistemi denir (İder S., metalurji.org.tr, 09.11.2024).

Hidrojen yakıtının en geniş kullanım alanı ulaştırma sektörü (araba, yolcu otobüsü, uçak, tren ve diğer taşıtlar) olmaktadır. Hidrojen günümüzde bir yakıt tipi olarak uzay mekiklerinde ve roketlerde kullanılmaktadır. Düşünülen diğer kullanım yerleri ise mobil uygulamalar (cep telefonu, bilgisayar, vs) ve yerleşik uygulamalar (yedek güç üniteleri, uzak mekanlarda güç gereksinimi, vs) dır (İder S., metalurji.org.tr, 09.11.2024).

Hidrojen enerjisi hususunda son zamanlarda ortaya çıkan gelişmeler, 2010 yılından sonra hızlanan bir süreç içinde hidrojenin özellikle ulaştırma sektöründe farklı yakıtlar yerine kullanılacağı bir geleceği gün yüzüne çıkarmaktadır. Bu çerçevede hidrojen gazının çeşitli imalat tesislerinden tüketim merkezlerine ulaştırılması için ihtiyaç duyulan dağıtımın altyapısı ve hidrojen merkezleri de yer almaktadır (İder S., metalurji.org.tr, 13.11.2024).

Yapılan bu çalışmada Dünyadaki ve Ülkemiz Türkiye'deki Hidrojen gazı ve Hidrojen enerji sistemleri ile alakalı bilgilere yer verilmiş olup, Hidrojenin ve Hidrojen gazının üretilmesi aşamasından

başlayarak avantajlarından dezavantajlarına, ülkemizi dünyadaki diğer ülkelere nispeten geliştirmekte olan bir ülke konumundan gelişmiş olan ülke konumuna getirebilecek büyük bir fırsat olduğundan , fosil yakıt kullanımının giderek arttığı dünyada hem üretim anlamında hem de maliyet anlamında karşılaştırma yapıldığında fosil yakıtların daha maliyetli olduğu anlaşılabilecek ve hidrojen gazının daha avantajlı olduğu görülecektir.

2.HİDROJEN ENERJİ

2.1. Hidrojen enerji tanımı

Hidrojen enerjisi, hidrojen gazının kullanılmasıyla elde edilebilen bir enerji kaynağıdır. Bu enerji, çeşitli yöntemlerle üretilebilir ve genellikle temiz bir alternatif enerji olarak kabul edilir (EIF,2024). Hidrojen, bu evrendeki en basit ve en bol element olmakla birlikte diğer kimyasal elementlerle kolayca birleşir ve Dünya'da her zaman başka bir maddenin (su, amonyak, metan, selüloz vb.) parçası olarak bulunur (Akçi H.,2022). En saf kimyasal biçiminde, iki proton-nötron çiftinin (H₂) moleküler bağı olarak bulunur ve ortam sıcaklığında gaz halindedir, 252.9 °C'de sıvılaşır ve -259.1 °C'de katılaşır. Tüm gazların en düşük yoğunluğuna, ancak en yüksek gravimetrik kalorifik değere sahiptir (Akçi H, 2022).

Hidrojen, evrende direk kullanabileceğimiz bir formda bulunmamaktadır fakat çeşitli kaynaklardan elde edilebilmektedir (Akçi H., 2022). Hidrojen hem enerji üretiminde hem de enerji depolanmasında kullanılabilir. Günümüzde hidrojen enerjisinin yenilenebilir enerji kaynaklı üretimi artış göstermektedir, termokimyasal çevrimler, suyun elektrolizi ve güneş enerjisi de yenilebilir kaynakların içinde en iyi tercihlerden biridir (Akçi, 2022).

2.2.Hidrojen enerjisi

Son tüketiciye enerji "yakıt" ve/veya "elektrik" biçiminde sunulmaktadır. İkincil enerji kaynağı olan elektriğin de birçok kullanım avantajlarının bulunmasına rağmen, teknolojimiz sadece elektrik enerjisine bağlı olarak değil, yakıt kullanım ihtiyacını da doğuracak şekilde geliştirilmiştir. Bu şekilde olmasının sebebi, genel enerji tüketimimizin %60'lık bir kısmının ısı şeklinde gerçekleşmesidir (Şenaktaş B.,2005).

Birincil enerji kaynaklarının, fiziksel durum farklılıkları içerecek şekilde dönüşüm sağlanması ile elde edilen ikincil enerjilere, "enerji taşıyıcısı" denir. Elektrik 20. yüzyıla damgasını vuran bir enerji taşıyıcısıdır. Hidrojen ve hidrojen enerjisi 21. yüzyıla damgasını vuracak bir diğer enerji taşıyıcısıdır (Şenaktaş B.,2005).

2.2.1.Dünyada hidrojen enerjisi

Amerika'da yakıt pillerini çeşitli yönleriyle inceleyen 200'den fazla araştırma ve geliştirme çalışması NASA tarafından desteklenmiştir. Bugün, Apollo ve Space Shuttle görevlerinde güvenli olarak elektrik (ve su) sağlamış olmaları nedeniyle, yakıt pilleri uzaydaki rollerini ispatlamış bulunmaktadır. Bu incelemeler, 1960'lı yıllarda, yakıt pillerinin dünyanın enerji problemlerinin tamamına çözüm olabileceği düşüncesine yol açmış ve 1970'li yılların başlarından itibaren incelemelere başlanmış, 2000'li yıllarda ise birçok ülkenin enerji politikalarında önemli bir ölçekte yer verilmeye başlamıştır (Kükreer B.,2007).

Brezilya'da ve Güney Amerika'da en büyük hidro-güç tesisi Haipu'da kurularak elektrolitik hidrojen üretilmektedir. Japonya'da WE-NET (World Energy Network) projesi ile Tokyo metropoliten

bölgesinde hidrojen kullanımı ile oluşacak azot oksit salınımlarındaki (emisyonundaki) azalma potansiyeli araştırılmaktadır. WE-NET Programı Japonya'nın Uluslararası Ticaret ve Endüstri Bakanlığı'nca desteklenmektedir. Bu kadar 4 milyar \$'lık bir bütçe ayırmıştır. Önümüzdeki yıllarda da Pasifik elektrolizle hidrojen ve hidrojen enerjisi üretimi planlamaktadırlar. Ayrıca, Japonya önümüzdeki 20 yıl içinde 15 milyon hidrojenle çalışan otomobil üretimleri için karar alınmıştır.

Halen Japonya'da Tokyo Electric Company tarafından kurulan 11 MW'lık elektrik santrali Rokko adasının elektrik ve ısı ihtiyacını karşılamakla birlikte, kapasiteleri 50 ile 500 MW arasında değişen yüzlerce yakıt pilli tesis bulunmaktadır. Sadece Tokyo'da şehrin elektrik ihtiyacının 40.000 kW'lık bölümü hidrojen ile dolayısıyla hidrojen enerji sistemlerinden sağlanmaktadır. Honda araştırma ve geliştirme bölümü doğal gazdan yakıt pilli araçlar için hidrojen üreten, elde edilen elektriğin ve sıcak suyun yine üretildiği evde kullanımını sağlayan "Hidrojen Ev Enerji İstasyonu" (HEİ) adlı proje başlatmıştır. Proje çerçevesinde California'da deneysel amaçlı kurulan evde çalışmalar hidrojen ve hidrojen enerjisi üretimi, depolanması ve yakıt olarak kullanılması gerçekleştirilecektir (Kükürer B.,2007).

Almanya'da Münih havaalanında çalışan binek araç ve otobüslerin hidrojen enerjisi kullanması yönündeki projenin yanı sıra Neurenburg yakınlarında mini bir hidrojen enerji sisteminin kurulduğu bir çalışma sürdürülmektedir (Kükürer B.,2007).

Solar-Wasserstoff-Bayern, burada güneş'ten hidrojen üretim tesisi, depolama sistemi ve hidrojenden en verimli bir şekilde istifade edilecek sistemleri kurmuştur.

Almanya ayrıca Suudi Arabistan ile ortak yürüttüğü Hysolar programı ile Suudi Arabistan'ın Riyad yakınında güneş-hidrojen ve hidrojen enerjisi üretim tesisi kurmayı planlanmaktadır. Suudi Arabistan hidrojeni ihraç edecektir. Ayrıca Almanya 1800 km'lik Hidrojen Otoyolu ile önemli il ve ilçeleri arasında hidrojenli yolcu taşıtları ile yolculuk yapanlara yakıtlarını tedarik edebilecekleri hidrojen pompa istasyonları inşa etmektedir.

İzlanda'da hükümet, üniversiteler, taşıma firmaları, fabrikalar ve çok uluslu otomobil (binek araç) ve petrol üretim firmaları konsorsiyumu oluşturulmuş ve 2030 yılına kadar İzlanda'nın tamamen hidrojene dayalı hidrojen enerjisine geçilmesi planlanmıştır (Kükürer B.,2007).

Dünyanın ilk hidrojen dolun istasyonu Shell tarafından Danimarka'ya bağlı olan İzlanda'da açılmıştır.

Bunlara ilave olarak İspanya'da INTA solar hidrojen enerjisi tesisi, İtalya, Almanya, Norveç'te SAPHYS küçük ve orta ölçekli fotovoltaik-hidrojen enerji sistemi ve Almanya'da PHOEBUS pilot tesisi gibi birçok çeşitli çalışma yürütülmektedir. Günümüzde hidrojenle çalışan yüzlerce otomobil, otobüs, uçak gibi araçlar günümüzde dünyanın her kesiminde yolcu ve yük taşımaktadır.

Airbus şirketi yakın gelecekte hidrojen ve hidrojen enerjisi ile çalışan uçakları işletmeye alacağını bildirmiştir. 2004 yılı Nisan ayında Kaliforniya'da "Hidrojen Otoyolları" hidrojen dolun tesisi sayısını 6 yıllık kısa bir sürede 200'e çıkartılmak istenmektedir (Kükürer B.,2007). Bir Diğer büyük ölçekli başarılı program ise Avrupa ve Kanada arasındaki Euro-Quebec'tir. Bu programda nispeten ucuz olan hidrojen gücünden üretilerek Kanada'dan Avrupa'ya ithal edilecek sıvı hidrojenin deniz aşırı taşınmasını ve depolanmasını araştırmaktadır (Kükürer B.,2007).

2.2.2.Türkiye’de hidrojen enerjisi

Dünyamızda hidrojen enerjisi ile alakalı çok fazla olumlu durum yaşanırken, ülkemizdeki hidrojen enerjisi konusunda yapılan çalışmalar ise birçok engel ile karşılaşmıştır (www.hidrojenenerji). Türkiye’de hidrojen ve hidrojen enerjisi alanında yapılan çalışma ve incelemeler özellikle son yıllarda hız kazanmıştır. Günümüzde de giderek artan enerji ihtiyacı ile bu çalışmaların daha da artacağı düşünülmektedir (Kükrer B.,2007).

Ülkemizin gelişmiş bir ülke durumuna gelmesi veya gelebilmesi için hidrojen enerjisi büyük bir fırsattır. Hidrojen enerji teknolojisinin ülkemizde geliştirilmesi hemen her sektörde yeni iş olanakları meydana getirecektir. Hidrojen kaynakları çok zengin olan Türkiye, önümüzdeki yıllarda bilimsel, ekonomik ve politik değer kazanacaktır. Petrol bölgeleri önemini yitirirken, stratejik konumuyla hidrojen zengini olan ülkemizin adeta yıldızı parlayacaktır (Kükrer B.,2007).

Ülkemizin petrol, doğal gaz ve kömür vb. fosil yakıt kaynakları açısından yetersiz bir ülke olmasına rağmen, güneş, rüzgâr ve jeotermal gibi temiz ve yenilenebilir enerji kaynakları açısından yüksek derecede zengin bir ülke olduğunu tüm dünya bilmektedir.

- Hidrojen ve Hidrojen enerjisinin Ülkemiz için tarihi ve kaçırılmaması gereken son derece büyük bir fırsattır.
- Hidrojen enerjisi ile dünya enerjisinin kalbi Türkiye’de atacaktır.

Türkiye’nin 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı Genel Enerji Özel İhtisas Komisyonu hidrojen teknolojisine kısaca değinmekle birlikte, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu tarafından saptanan, 1993-2003 yılı ulusal bilim ve teknoloji politikasında;

- Hidrojen yakıt ve enerjisine yer verilmemiştir.
- Hidrojen konusunda üniversitelerimizin ve araştırma kuruluşlarımızda çok sınırlı bir biçimde ele alınmaktadır.

TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi’nde hidrojen alanında uluslararası enerji ajansı programları kapsamında birtakım çalışmalar başlatılmak istenilmişse de, söz konusu işbirliği 1996 yılında sonlanmıştı (Kükrer B.,2007).

Günümüzde, Birleşmiş Milletler Endüstri Geliştirme Organizasyonu (UNIDO) desteği ile Uluslararası Hidrojen Enerjisi Teknolojileri Merkezi (ICHET) projesi kapsamında, İstanbul’da Hidrojen Enstitüsü kurulmuştur (Kükrer B.,2007).

20-22 Kasım 1996 tarihinde Viyana’da yapılan 16. UNIDO Endüstriyel Kalkınma Kurulu Toplantısı’nda UNIDO işbirliği ile ülkemizde ICHET kurulması kararı alınmıştır. Buna göre, UNIDO hukuksal çerçevede özerk olarak çalışmalarını sürdürmektedir (Kükrer B.,2007).

ICHET’in tasarlanan amacı, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında hidrojen teknolojileri köprüsünü oluşturmak, hidrojen teknolojilerinin geliştirilmesini ve uygulamalı AR-GE çalışmalarını yapmaktır. ICHET’in işlevleri kısa ve uzun dönemli eğitim vermek, bilimsel toplantılar düzenlemek, danışmanlık hizmetleri sunmak ve benzeri kuruluşlarla işbirliği oluşturmaktır. Merkezde çalışılan konular arasında (Kükrer B.,2007);

- Hidrojen enerjisi politikaları,
- Hidrojen ekonomisi,

- Enerji ve çevre,
- Hidrojen üretim teknolojileri,
- Hidrojen depolama teknikleri,
- Hidrojen uygulamaları bulunacaktır.

Türkiye, ilk 5 yıllık dönem için arazi, tesis, ilk yatırım ekipmanı ve işletme faaliyetlerini finanse etmek üzere 40 milyon dolar bağış yapmıştır. ICHET projesi ülkemizin hidrojen çağına tutarlı biçimde adım atmasını sağlamıştır. Türkiye'ye fayda ve üretim kazandıracak önemli bir girişimdir.

ICHET ilk hidrojen dolum tesisini İstanbul (Eyüp-Feshane)'da açmayı planlamaktadır. 2010 yılı sonuna kadar hizmete girecek olan istasyonda kullanılmak üzere otobüs ve otomobil siparişi verilmiştir (Kükrer B.,2007).

ICHET hidrojenle çalışan otobüslerle topluma ve tüm dünyaya örnek olmayı amaçlamaktadır. ICHET bugüne kadar 5 somut projeyi hayata geçirirken bunlardan en önemlisi Feshane hidrojen dolum tesisidir. Bu işletmelerde 350 bar basınca kadar hidrojen dolumu yapılması planlanmaktadır.

Ülkemiz, Avrupa'da Norveç, İzlanda ve Almanya'dan sonra hidrojen ve hidrojen enerji istasyonu açan ilk ülkelerden biri olması planlanmaktadır (Kükrer B.,2007 sy. 5). 2010 yılı içerisinde hizmete açılması planlanan bu dolum tesisi, hidrojen yakıtı ile çalışan belediye otobüsleri ve binek araçların yanı sıra İstanbul Haliç'te ve boğazda hidrojenle çalışan gemilere de hizmet vermesi planlanmaktadır (Kükrer B.,2007).

IDO hidrojenli gemiler konusundaki çalışmalarını sürdürülmektedir. Sempozyumun gerçekleştiği bugün 02/12/2011 tarihi itibarıyla Merkezle ilgili bürokratik engellerin kalkmaması, Prof. Dr. VEZİROĞLU' nun Amerika'dan dönüşü sonrası hem merkez açılmaması hem de birçok projenin aksayıp ilerlemesine sebep olmuştur (Kükrer B.,2007).

Türkiye'de hidrojen yakıtı üretiminde kullanılabilecek olası kaynaklar arasında hidrolik enerji, güneş enerjisi, rüzgâr enerjisi, deniz-dalga enerjisi, jeotermal enerji bulunmaktadır ve Türkiye gibi gelişme sürecinde ve teknolojik geçiş aşamasındaki ülkeler açısından, uzun dönemde fotovoltaik güneş-hidrojen enerji sistemi uygun görülmektedir. Ülkemiz'in hidrojen ve hidrojen enerjisi üretimi açısından avantajı ise uzun bir kıyı şeridi olan Karadeniz'in taban kısmında kimyasal şekilde depolanmış hidrojen bulunmasıdır. Karadeniz'in suyunun %90'ı anaerobiktir ve H₂S (hidrojen-sülfür) içermektedir (Kükrer B.,2007).

2.3.Hidrojen enerjisi ekonomisi

Karbon kullanmamaya yönelik eğilim, birçok enerji araştırmacısının, hidrojen gazının gelecekteki yakıt tercihi olabileceği iddiasını yansıtmaktadır. Bu araştırmacılar, enerji tesislerinin ve motorlu araçların, hidrojen enerjisi ile çalışacağına inanmaktadırlar. Ortaya çıkacak olan ekonomi modelleri, hidrojene ve hidrojen enerji sistemlerine dayalı olacak ve hidrojen ekonomileri olarak isimlendirilecektir.

Hidrojen ekonomisi yeni bir kavram değildir. Ulusal ekonomiyi sürüncemede bırakan önemli bir yakıt kaynağı olarak hidrojen gazının kullanımı, ilk olarak 20. yy.'ın ortalarında büyük çaplı nükleer elektrik üretme kapasitelerinin kabul görmesinde tamamlayıcı olarak kabul görmüştür. Küresel ısınmayla ilgili kaygılar ve sürdürülebilir kalkınmaya ulaşma isteği, hidrojenin yakıt olarak kullanımına ilişkin ilgiyi canlandırmıştır (Aslan Ö.,2007).

1974 yılında, hidrojen ekonomisinin geleceği üzerine yapılan ilk konferans olan Hidrojen Ekonomisi Miami Enerji Konferansı (THEME) esnasında, hidrojen enerji sisteminin zamanı gelmiş bir fikir olması üzerine görüş birliğine varılmış ve toplantı, hidrojen enerjisi üzerine resmi bir kuruluşa ihtiyaç olup olmadığı konusuna gelmiştir (Aslan Ö.,2007).

Yapılan tartışmalar sonucunda, 1974 yılının sonlarına doğru, “Uluslararası Hidrojen Enerjisi Kurumu” kurulmuş ve çalışmalarına başlamıştır (Aslan Ö.,2007). THEME konferansından önce, bir enerji kaynağı olarak hidrojen enerjisi üzerine fazla yoğunlaşılmamıştır. “Hidrojen enerjisi”, “hidrojen ekonomisi”, “hidrojen enerji sistemi” gibi kavramlar, enerji uzmanlarının büyük kısmı için hiçbir anlam ifade etmemektedir. Bugün ise bu kavramlar artık çok iyi bilinmekle kalmayarak kabul edilmiş duruma gelmiştir. Sadece bilim adamları ve mühendisler değil, geniş halk kitlelileri bile bu kavramlarla karşılaşmaktadırlar. Popüler basında, hidrojen ve hidrojen enerji sistemlerinin geleceğin yakıtı olması, çevremiz için sağlayacağı faydalar ve hidrojen gazı enerjisi teknolojilerinde yapılan çalışmalar hakkında çok daha fazla makaleleri ve kitapları göze çarpmaktadır (Aslan Ö.,2007).

Uluslararası Hidrojen Enerjisi Kurumu’nun ilk çalışmalarından birisi, Hidrojen Enerjisi topluluğu için bir platform sunması beklenen, Dünya Hidrojen Enerjisi Konferanslarını (WHEC) düzenlemek olmuştur. Dünyanın birçok ülkesinde yapılan, WHEC konferanslarının sonuncusu Fransa’nın Lyon kentinde 2006 yılında gerçekleştirilmiştir (Aslan Ö.,2007).

3.HİDROJEN ENERJİNİN GEREKSİNİMİ

Özellikler son zamanlarda fosil yakıtlarının kullanılmasıyla bunların dünyamız üzerindeki yıkıcı etkilerinin bir hayli arttığı ve bu şekilde devam ederse daha fazla artacağı bir gerçektir. Şöyle ki, küresel ısınma iklim değişiklikleri ve deniz seviyesi yükselmeleri en önemli etkileri olarak sayılabilir. Bu tür olumsuzluklar sadece belirli yerlerde yaşayan varlıkları değil tüm dünyayı etkilemektedir (Şenaktaş B.,2005).

Dünyadaki nüfusun artıyor olması, teknolojinin çok hızlı gelişmesi, enerji taleplerinin giderek artması ve böylece fosil kökenli doğal kaynakların azalma göstermesi: Dünyanın enerji talebindeki çok hızlı artış sebebiyle, fosil kökenli birçok yakıtın başlıca enerji kaynağı olmaya devam etmesi ne yazık ki imkansızdır (Şenaktaş B.,2005).

20. Yüzyılın son üç çeyreğinde genel enerji kullanımında fosil kökenli yakıtların payı %80-90’lık ağırlığını korumuş, değişen sadece fosil kökenli yakıtların kendi içindeki dağılımları olmuştur. 1925 yılında fosil yakıt kullanımının %80’i kömürden sağlanırken, geçen milenyum sonlarında fosil yakıt kullanımının %45’i petrol, %25’i doğal gaz ve %30’u kömürden sağlanmıştır.

Nüfusun çok fazla artış göstermesi ile beraber bu yakıtlara bağımlı olarak teknoloji de hızla gelişme göstermiştir. Nüfusun çok fazla artıyor olması ve teknolojinin çok hızlı gelişmesi sonucunda, fosil kökenli yakıt veya yakıtlar insanların ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalacaktır. Çünkü petrol rezervlerine 40 yıl, doğal gaz rezervlerine 60 yıl ve kömür rezervlerine ise 250 yıldan daha fazla ömür ne yazık ki biçilememektedir. Bu yakıtların üretimi 2010-2020 yılları arasında azalacak ve üretim maliyetleri de artacaktır. O halde yenilebilir enerji kaynaklarının acilen kullanıma sunulması ve bu kaynaklara bağlı uygun teknolojilerin değiştirilmesi gerekmektedir (Şenaktaş B.,2005).

3.1.Hidrojen enerjisinin temel avantajları

Hidrojen gazı aşağıdaki sıralandığı gibi çeşitli temel avantajlara sahip olan bir enerji taşıyıcısı ve kaynağıdır (Şenaktaş B.,2005);

- Hidrojen gazı yenilenebilir diğer enerji kaynakları da dahil edilmek üzere herhangi bir enerji kaynağı kullanılarak üretilmektedir.
- Hidrojen ve hidrojen enerjisi elektrik kullanılarak üretilen ve nispeten yüksek bir verimle de elektriğe çevrilebilmektedir. Hidrojenin güneş enerjisiyle doğrudan üretim mekanizmaları da geliştirilmiştir.
- Fosil yakıtlar son kullanım aşamasında sadece bir aşamayla dönüştürülürken, hidrojen ve hidrojen enerjisi kullanılacak yakıt tipine beş farklı aşama ile dönüştürülebilmektedir.
- Son kullanım aşamasında hidrojen kullanılacak enerji şekline dönüştürülürken en yüksek verime sahiptir. Hidrojen fosil yakıtlara göre %39 daha fazla verimlidir. Kısacası hidrojen birincil enerji kaynaklarını korumaktadır.
- Hidrojeni gaz şeklinde (büyük çaplı depolamada), sıvı şeklinde (hava, kara ve uzay ulaşımında) veya metal hibrit şeklinde (araçlar ve diğer küçük çaplı depolamalarda) depolanabilir (Şenaktaş B.,2005).
- Hidrojen boru hatları yardımıyla veya tankerler yardımıyla uzak mesafelere taşınabilir (birçok durumda elektriğe göre daha ekonomik ve daha verimlidir).
- Hidrojen diğer yakıtlarına göre daha farklı güvenlik ekipmanları ve prosedürleri gerektiriyor olsa da onlarla karşılaştırıldığında daha fazla tehlikeli değildir. Hidrojen ve hidrojen gazı güvenlik sıralamasında ise propan ve metanın'ın (doğal gaz) arasındadır. Yangın tehlikesini ve zehirlilik derecesi dikkate alınacak olursa hidrojen en güvenilir yakıt arasındadır (Şenaktaş B.,2005).
- Hidrojen elektrik enerjisinden veya güneş enerjisinden üretiliyorken, taşınyorken veya depolanıyorken kullanım aşamasında herhangi bir kirleticisi üretmez veya çevreye zararlı herhangi bir etkisi yoktur. Hidrojenin yanması veya yakıt kısmında tüketimi sonucu son ürün olarak sadece su üretir. Yanma işlemi yüksek derecedeki sıcaklıkta olursa havadaki azot ve oksijenden NOx oluşumu görülebilir. Ancak bu sorunda diğer yakıtlar ile aynıdır ve kontrol altına alınabilir.
- Çevresel zararlar ve yüksek seviyede kullanma verimi dikkate alınacak olursa solar hidrojen enerji sistemleri en düşük etkin maliyete sahip olduğu anlaşılabacaktır (Şenaktaş B.,2005).

3.2.Hidrojen enerjisinin temel dezavantajları

- Doğamızda son derece bol bol bulunmasına rağmen enerji üretimi için kullanılan hidrojen gazının son derece saf olması gerekmektedir. Saflaştırma işlemi maliyetini arttıran en önemli süreçlerden birisidir. Bu sebeple saf hidrojen üretiminde ortaya çıkan maliyet petrol ve doğalgaza göre ortalama 4 kat daha yüksektir. İlave olarak, hidrojen gazı ile çalıştırılan yakıt hücreleri içten yanmalı motorlara göre 10 kat daha pahalıdır (Şenaktaş B.,2005).
- Hidrojen gazı ve hidrojen enerjisinden yararlanılırken uygulama esnasında birtakım engellerle karşılaşmaktadır. Örneklendirmek gerekirse enerjinin üretildiği yakıt hücreleri ile hidrojen enerjisinin depolanmasında kullanılan tankların hacmi büyük yer kaplamaktadır. Hidrojen gazı petrol ile kıyaslandığında 4 kat daha fazla hacim kaplamakta; hidrojen gazının kapladığı

hacmi küçültmek içinde hidrojeni sıvı halde depolayarak saklamak gerekmektedir. Bu işlem içinde yüksek basınç uygulayarak soğutma işlemi yapılması gerekmektedir (Şenaktaş B.,2005).

- Diğer taraftan bu iki sorunla yakından alakalı başka temel bir problem ise yakıt hücresi ile çalışan araçlar yakıt takviyesi yapmak istedikleri zaman ortaya çıkacaktır. Petrol istasyonlarında yakıt hücreleri için hidrojen gazı, yani yakıt malzemesi bulmak bir sorun yaratabilir; ya da bu tip enerji kaynaklarına yatırım yapmanın maliyeti göz önüne alındığında yatırımcı tarafından müşteri bulamama yani ölü yatırım yapma gibi riskleri ortaya çıkmaktadır. Bu gibi sorunların çözümü ise belirli bir ekonomik maliyet ve belirli bir zaman gerektirmektedir.
- Petrol(benzin) ile çalışmakta olan motorlar içten yanmalı motorlar sınıfına girmektedir. Bu tarz motorların yakıt hücresi ile çalıştırılmalarında çeşitli engeller bulunmaktadır. Dolayısıyla yakıt hücresi ile uyumlu çalışacak motorların geliştirilmesi zorunluluğu bulunmaktadır (Şenaktaş B.,2005).

4.HİDROJEN ÜRETİM YÖNTEMLERİ

Hidrojen gazı doğal bir yakıt türü olmayıp, birincil enerji kaynaklarından yararlanılarak farklı hammaddelerden üretilen ve kullanıma sunulan sentetik bir yakıt tipidir. Hidrojen üretimi sırasında bütün enerji kaynakları kullanılabilen ve üretime dahil edilebilmektedir. Üretim esnasında kullanılan hammaddeler ise H_2O (su), fosil yakıtların bir çoğu ve biomas materyalidir. Günümüz dünyasında teknolojik gereksinimlerle yılda 500-600x10⁹ m³ hidrojen fosil yakıtlardan üretilerek kullanılmaktadır (Şenaktaş B.,2005).

Yakıt olarak üretilen hidrojen gazının temelinde, sudan yenilenebilir enerjilerle üretilmesi ana ilke olmaktadır. Hidrojen ve hidrojen gazı üretim yöntemlerinin başında suyun direkt elektrolizi gelmektedir. Elektroliz için elektrik ihtiyacı fosil yakıtlardan, hidroelektrik kaynaklardan, nükleer güçten, jeotermal enerjiden, güneş, rüzgar ve deniz ile dalga enerjilerinden elde edilebilmektedir. Gelecek için üzerinde en çok yoğunlaşılan yöntem fotovoltaiik güneş enerjisi üreteçleri kullanımı sağlanmasıdır.

Hidrojen, suyun ısı parçalama işlemi (termal krekinci) ile de üretilen ve kullanımı sağlanabilmektedir. Bir diğer hidrojen ve hidrojen gazı üretimi yöntemi ise doğal gazın ve gaz hidrokarbonlar ile buhar reformasyonu sağlanmasıdır (Şenaktaş B.,2005).

Hidrojen üretimi için ayrıca kömür gazifikasyon yöntemi de bulunmaktadır. Gazifikasyon işlemi kolaylıkla kökürdün elimine edilmesine olanak tanıdığından çekici bulunmaktadır. Ortalaması düşünülürse 6 kilogram kömürden 3.785 lt, 1 kg benzine eşdeğer 1 kg hidrojen gazı elde edilir.

Dünyadaki en zengin fosil yakıtı kömürdür. Bilim insanları kömür yataklarına biçilen güvenilir ömür süresi 200 yıl kadar olsada, bunun 400 yıla kadar uzayabileceği söylenmektedir. Katı atıklar ve kanalizasyon materyalleri de hidrojen gazı üretimi için hammadde olmakta, gazifikasyon işlemine bağımlı olarak, sentez gazının hava veya oksijenle reformasyonu hidrojen gazını vermektedir. Termokimyasal çevrimlerle sudan, fotokimyasal işlemle organometalik bileşikler veya enzim su karışımından hidrojen üretilir (Şenaktaş B.,2005).

Hidrojen ve hidrojen gazı üretimi için sıralanan teknikler dışında; foto elektro kimyasal, biyolojik ve biyokimyasal gibi farklı tekniklerde bulunmaktadır. Biyolojik üretimde, mikro alga eler ve

cyanobakterialar ile biofoto reaktörlerden foto biyolojik yöntemlerle hidrojen gazı elde edilebilmektedir (Şenaktaş B.,2005). Ayrıca, denizlerde direkt güneş enerjisi çevrimi ile hidrojen üretimi, uzay güneş güç istasyonlarının enerjisiyle hidrojen üretimi gibi yöntemler üzerinde çalışılmaktadır (Şenaktaş B.,2005).

4.1.Hidrojenden enerji elde edilmesi

Hidrojenden ve Hidrojen gazından aşağıdaki yöntemler ile enerji elde edilmektedir:

- Yakma: Hidrojen gazı benzin ve doğal gaz gibi yanabilmektedir. Benzinden ve Doğalgazdan ayrıcalığı ise emisyonlarının az olmasıdır. Karbondioksit gazı çıkarmamaktadır. Sadece benzine ve doğalgaza göre çok düşük seviyede NOx çıkar. Askeriye ve endüstriyel kullanımlar için hidrojen gazı türbinleri ve otomobiller içinde içten yanmalı hücrelere sahip motorlar geliştirilmektedir.
- Yakıt pili: Yakıt pili ise elektroliz'in tam tersidir. Hidrojen ile havadaki oksijen gazının birleştirilmesiyle elektrik akımı elde edilmektedir. Özellikle otomobiller başta olmak üzere bütün uygulamalarda tercih edilen hassas bir yöntemdir. Hidrojen gazını yakmaya göre daha verimlidir.Çevreye zararlı hiç bir emisyonu bulunmamaktadır. Çeşitlilik anlamında yakıt pili tipleri vardır. Bunlar anod ile katod arasındaki elektrolit malzemelere göre farklılık göstermektedir (İder S., metalurji.org.tr, 16.11.2024).

5.HİDROJEN ENERJİ SİSTEMLERİ

Hidrojen enerji sistemleri aşağıdaki bölümlerden oluşmaktadır (İder S., metalurji.org.tr, 16.11.2024);

1. Hidrojenin üretimi
2. Depolanması ile iletimi
3. Enerjiye çevrimi

5.1.Hidrojen üretimi

Hidrojen enerjisi konusunda özellikle son ortaya çıkmakta olan gelişmeler, 2010 yılından itibaren hızlanarak ilerleyen bir süreç içinde hidrojenin ve hidrojen gazının özellikle ulaşım sektöründe diğer yakıtların yerini alacağı bir geleceği işaret etmektedir. Bu vizyonda hidrojenin çeşitli imalat yerlerinden kullanım yerlerine ulaştırılması için gereken dağıtımın altyapısı ile hidrojen istasyonları da yer almaktadır (İder S., metalurji.org.tr, 16.11.2024).

5.1.1.Hidrojen üretim kaynakları

Hidrojen gazı enerjisi doğal bir yakıt olmamakla beraber, birincil enerji kaynaklarından yararlanılarak su, fosil yakıt çeşitleri ve biokütle gibi değişik hammaddeler kullanılarak üretilen sentetik bir yakıt çeşididir. Üretilmesi esnasında; buhar iyileştirme, atık gazların içeriğinin saflaştırılması, elektroliz, foto süreçler, termokimyasal süreçler, radyoliz gibi alternatif birçok hidrojen gazı üretimi teknolojileri bulunmaktadır (Kılınç N.,2008).

Hidrojen gazı ve hidrojen enerjisi, birincil enerji kaynakları -ki bunların içerisinde kömür, petrol, doğal gaz gibi fosil yakıtların bir çoğu ile güneş, rüzgâr, jeotermal, dalga ve hidrolik (su) gibi yenilenebilir enerji kaynakları oluşturmaktadır- yardımıyla elde edilebilmektedir. Fosil yakıtlar içerisinde özellikle doğal gazda bol miktarda hidrojen enerjisi bulunmaktadır ve bu yakıtlardan buhar reformasyonu tekniği ile doğrudan hidrojen elde edilebilmektedir (Kılınç N., 2008). Ancak su, hava, kömür ve doğalgaz gibi doğal kaynaklardan üretilen hidrojen gazı enerjisi, petrol, kömür ve doğal gaz

enerjilerinin sınırlı olmalarından dolayı ve karbon gazı içermeleri sebebiyle hidrojen gazı üretimi için tercih edilmiyor olmasına rağmen, doğru seçenek olan su maddesinden hidrojen üretiminin çok yüksek maliyetli olmasından dolayı günümüzde genellikle fosil tabanlı yakıtlardan hidrojen gazı üretimi gerçekleştirilmektedir (Kılınç N., 2008). Geleneksel olarak hidrokarbonlardan ve sudan üretilen hidrojen (I. Ulusal Hidrojen Kongresi, 2002) çok farklı işlemlerde -petrokimya sanayinde, amonyak ve diğer kimyasalların üretiminde ve metalürjide- kullanılmaktadır. 2004 yılında dünyamızda üretimi gerçekleştirilen hidrojen gazı miktarı 50 milyon tondur. Bu miktardaki hidrojen ile yaklaşık 6,5 EJ (Enerji Joule) enerji üretmek mümkündür. Bu rakam ise dünya enerji tüketiminin %1,5'una tekabül etmektedir. Ayrıca üretilen bu hidrojen gazının yaklaşık % 99'u fosil yakıtların (birinci olarak doğal gazdan) kimyasal üretim sayesinde ve geriye kalan kısmı ise yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilebilmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarından hidrojen gazı üretimi bugünkü teknolojilerle oldukça pahalıdır ve ucuzlaması yeni teknolojik gelişmelere bağlıdır (Kılınç N., 2008).

Hidrojen rafineriler ve petrokimya endüstrileri başta olmak üzere dünyanın bir çok farklı yerinde üretilmektedir. Üretimi yapılan bu hidrojen gazının yaklaşık 7 bin tonu Shell tarafından gerçekleştirilmektedir (Kılınç N.,2008, sy.34). Geri kalan hidrojen miktarı ise başta ileri düzeyde otomobil yakıtları olmak üzere ürün imal etmek için üretildiği yerde kullanılmaktadır (Kılınç N., 2008). Hidrojen gazı enerjisi bir çok farklı yöntem kullanılarak doğrudan veya dolaylı olarak elde edilebilmektedir (Kılınç N.,2008).

Bu yöntemlerin başlıcaları aşağıda açıklanmaktadır (Kılınç N., 2008):

5.1.1.1.Su

Ticari anlamda su maddesinden hidrojen üretimi, geleneksel yöntemler kullanılarak üretilen elektrik (hidroelektrik, termik veya nükleer santrallerde) kullanılarak suyun elektrolizi sonucu gerçekleşmektedir. Hidrojenin 'temiz' yöntemlerle üretilmesi, elektriğin yenilenebilir enerji kaynakları (hidro-güç, güneş, rüzgâr gibi) ile elde edilmesine bağlıdır. Su maddesinin güneş enerjisi ile ayrıştırılması sonucu elde edilen hidrojen enerjisi üretimi başlıca iki grupta toplanmaktadır. Termokimyasal süreçler ile fotokimyasal süreçlerdir ve bu gruplama ise güneş enerjisinin kullanılış biçimi ile ilgilidir.

5.1.1.2.Fosil yakıtlar

Uzun zamandır dünyada kullanılan hidrojen ve hidrojen gazının neredeyse tamamına yakını fosil yakıtların kullanımı ile üretimi sağlanmaktadır. Fakat daha modern ve daha gelişmiş bir yöntem olarak kabul edilen elektrik enerjisi, fosil yakıtların bir süre sonra tükenecek olmasından dolayı hızla gelişen ve geliştirilen bir alternatiftir. Hidrojen gazı fosil yakıtlardan buhar reformasyonu yöntemi kullanılarak elde edilebilmektedir. 800- 900 °C sıcaklık ve 2,5 MPa (megapaskal) basınç altında gerçekleştirilen süreçlerin sonucunda saf hidrojen gazı oluşmaktadır ve bu yöntem esnasında kullanılan hafif hidrokarbon genellikle doğalgazdır. Ağır hidrokarbonların dönüşümü yapılarakta hidrojen gazı elde edilebilmektedir. Oksijen ile su buharı, enerji ihtiyacı duyulmaksızın kontrol edilebilmekte ve bu yöntem günümüzde birçok üretim işletmesinde kullanılmaktadır. Doğalgaz ile üretim yöntemi ise henüz deneme aşamasında olan bir yöntemdir. Buradan elde edilen ürünlerin kullanılabilirliği göz önüne alınacak olursa son derece verimli bir yöntem olduğu anlaşılmaktadır (Kılınç N., 2008).

5.1.1.3. Biokütle

Hidrojen, biokütle 'den gazın sıvı bir hale getirilmesi ile elde edilebilmektedir. Biokütlenin hazırlanma safhasında reaktör basıncı altında yüksek sıcaklıkta bulunan su, kaynatılarak hidrojeni ayrıştırmakta ve bu uygulanan sistem biokütleyi kısmen oksitlendirmektedir. Gaz üretilirken; hidrojen, metan, CO₂, CO ve Nitrojen' den oluşmaktadır. Gaz akımı yüksek sıcaklıktaki reaktörü hidrojen içeriğinin arttığı yere doğru kaydırır ve kademeli olarak yüksek derece saflıktaki hidrojen adsorbsiyon birimindeki basınç sonrası üretilmektedir (Kılınç N., 2008).

Yenilenebilen enerji kaynaklarına olan ilgi ve ihtiyaç arttıkça, biokütle enerjisine olan ilgi de her geçen gün daha fazla artmaktadır. Biokütle ile enerji üretimi hususunda muhtemel yaklaşımlardan biriside biokütleyi hidrojen gazı içeren çeşitli biyogazlara ve sentetik gazlara dönüştürmektir. Hatta bir çeşit su yosunu olan yeşil algleri kullanarak biyokimyasal yöntemlerle hidrojen ve hidrojen gazı üretimi hususunda da çeşitli çalışmalar sürdürülmektedir. Biokütlenin sıvı hale getirilmesi yöntemi ile elde edilen yakıt türünün yakılması veya doğrudan kütlenin kendisinin yakılması ile elde edilen ısıdan başka, biokütle fermantasyon ya da gazlaştırma işlemlerine tabi tutularak metan veya hidrojen gazı üretiminde kullanılmaktadır.

Güneş, rüzgar ve hidroelektrik gibi kendini yenileyebilen enerji üretim teknolojilerine kıyasla biokütlenin avantajı, kontrol edilebilirliğinin yüksek olmasıdır çünkü kaynak maddesi değişken değildir. Ayrıca hiçbir ara işleme gerek duyulmadan biyogazdan direkt olarak hidrojen üretilmektedir (Kılınç N., 2008).

5.2. Elektroliz ile hidrojen üretimi

Su maddeleri ayırtma yöntemi olarak da bilinen elektroliz yöntemiyle iki elektrot arasından elektrik enerjisi akımının geçirilmesi ile su, hidrojen, hidrojen gazı ve oksijene dağıtımı sağlanmaktadır. Ticari anlamda düşük sıcaklıktaki elektroliz sistemleri %56 ile %73'lük bir dilim arasında verimlilik derecelerine sahiptirler. En yaygın kullanılan elektroliz yöntemi alkaline elektroliz hücreleri (AECs), fakat proton değişim membranlı (PEM) elektroliz ve katı oksit elektroliz hücreleri (SOEC) de geliştiriliyor. En fazla kullanılan hidrojen gazı üretim yöntemi olarak kabul edilen buhar reformasyonu 700°C ile 1100°C arasında bir sıcaklık ihtiyacı duyulurken, suyun elektrolizi 50°C ve 80°C'lik bir dilim aralığında gerçekleştirilebilir. Bu iki yöntem arasındaki en temel detay birincil enerji kullanımı olarak kabul edilmektedir.

Elektroliz için birincil enerji kaynağı elektrik iken, buhar reformasyonu içinde doğalgazdır. Elektrolizin maliyetinin düşmesi ve yenilenebilir kaynaklardan üretilen elektriğin elektrolizde kullanılması hidrojen üretimi için önemli bir hedeftir (Çiçek F.,2019, <https://cyberleninka.ru/>).

Hidrojen ve Hidrojen Enerjisi üretim teknolojileri şöyle sıralanabilir (İder S.,Odtü, metalurji.org.tr 16.11.2024):

1. Fosil yakıtlardan olan Kömür, Doğalgaz ve Benzin 'den termokimyasal yöntemlerle hidrojen elde edilebilmesi. Buharlı reaksiyon yöntemi ise en çok tercih edilen yöntemdir. Burada fosil yakıt bir nikel esaslı katalizör aracılığı ile buharla reaksiyona girmekte ve hidrojen açığı ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca biomas'dan pirolize yöntemi ile elde edilen bio-yağ'dan da benzer şekilde buharla reaksiyon ile hidrojen elde edilir.
2. Suyun elektrolizi ile hidrojen elde edilebilmesi. Elektrik enerjisi kullanılarak Su hidrojen ve oksijene ayrıştırılır.

3. Fotoelektrokimyasal yöntemle güneş enerjisinden hidrojen gazı elde etme. Elektroliz yönteminin bir çeşididir. Elektrik akımı su içerisine batırılmış güneş pillerinden elde edilir. Normal elektroliz yöntemine göre daha verimlidir.
4. Foto biyolojik yöntemle yeşil yosunlardan doğal fotosentez faaliyetlerinden faydalanarak hidrojen elde etme.
5. Çeşitli hibrit bileşiklerinden kimyasal yöntemlerle hidrojen elde etme. Bunların arasında en önemli olanı ise sodyum borohidrit'tir.

Hidrojen ve hidrojen gazı günümüzde en az maliyetli olarak fosil yakıtlardan buharla reaksiyon yöntemi ile elde edilebilmektedir. Fakat bu yöntemde fosil kaynaklara olan bağımlılığı ne yazık ki azaltmamakta ve aynı zamanda doğada hava kirliliğine sebep olmaktadır. Diğer en çok kullanılan yöntem elektrolizle suyun ayrıştırılması yöntemidir. Elektroliz yönteminin ve diğer yöntemlerin verimlerinin artırılması ve üretim maliyetlerinin azaltılması için yoğun araştırmalar yapılmaktadır.

5.2.1. Hidrojenin depolanması ve iletimi

Hidrojen, gaz haliyle, sıvı haliyle veya kimyasal bir bileşim içinde depolanabilmektedir. Daha fazla gaz halinde olan şekliyle saklanması tercih edilmektedir. Fakat düşük yoğunluklu olmasından dolayı çok fazla yer kaplamaktadır. Bu sorunda önüne geçmek amaçlı basınçlı tanklarda ve basınçlı tüplerde sıkıştırılmış bir şekilde saklanmaktadır. Tank için kullanılan malzemeler hafifliği ve güvenliği açılarından değerlendirilip geliştirilmektedir. Sıvı hidrojen daha az yer kaplar. Fakat hidrojenin sıvılaştırılabilmesi içinde çok yüksek enerji (sıvılaştırılan hidrojenin enerji değerinin 1/3'ü kadar) gerekmektedir (İder S., ODTÜ, metalurji.org.tr 16.11.2024). Katı şekilde hidrojen depolaması için metal hibritler tercih edilmektedir. Hidrojen gazı metal hibrit tarafından sünger gibi emilimi sağlanarak gözenekleri içinde depolanmaktadır. Ancak metal hibritlerde kütlece çok ağırdır. Malzeme olarak on kat daha hafif olan karbon nanoyapıları geliştirilmektedir (İder S., ODTÜ, metalurji.org.tr 16.11.2024).

5.2.2.1.1.Hidrojenin Depolanması

Hidrojenin iletimi güvenilir ve düşük maliyetlidir. Hidrojenin dağıtım ağı kısa bir sürede kurumayan bir yapıdır. Gaz üretimi tesisleri endüstriyel kullanıcılar için sıklıkla tankerlerle taşınma yolunu ile hidrojenin iletilmesini sağlamaktadırlar. Hidrojene olan talep arttıkça endüstriyel kullanıcılar hidrojenin depolanmasını ve iletimi için boru hattı yapımında ileri teknolojiler geliştirerek hidrojenin iletimi ve taşınmasındaki artan üretimi ancak karşılayabileceklerdir (Kükre B.,2007).

Hidrojen, gaz haliyle, sıvı haliyle veya kimyasal bir bileşik içinde depolanabilmektedir. En fazla gaz halinde saklamak tercih edilmektedir. Fakat düşük yoğunluklu olması sebebiyle çok fazla yer kaplamaktadır. Bunun için basınçlı tanklarda ve basınçlı tüplerde sıkıştırılmış bir şekilde saklanmaktadır. Tank malzemeleri güvenlik açılarından geliştirilmektedir (Kükre B.,2007).

Sıvı hidrojen daha az yer kaplamaktadır. Fakat hidrojenin sıvılaştırılması için çok yüksek derecede enerji (sıvılaştırılan hidrojenin enerji değerinin 1/3'ü kadar) gerekmektedir.

Katı bir şekilde hidrojen depolanabilmesi için metal hibritler kullanılmaktadır. Hidrojen gazı metal hibrit tarafından sünger gibi emilimi sağlanarak gözenekleri içinde depolanır. Ancak metal hibritler çok ağırdır. Malzeme olarak on kat daha hafif karbon nanoyapıları geliştirilmektedir.

Hidrojen depolamada amaçlanan başlıca özellikler bulunmaktadır. Bu özellikler;

1. Olabildiğince yüksek geri dönüşüme sahip depolama kapasitesi,
2. Olabildiğince düşük seviyede geri bırakım sıcaklığı,
3. Zehirlenmelere karşı direncine bağlı olarak olabildiğince yüksek sayıda tekrarlanabilir dolum sayısı.

Depolama çeşitleri şunlardır;

1. Tanklarda depolama
2. Nanotüplerde depolama
3. Metal hidrürlerde depolama
4. Alatanlarda depolama
5. Bor esaslı depolama

Hidrojenin kullanılabilmesi için büyük ölçekli, güvenli olan ve pratik depolama yöntemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Hidrojen sıvı olarak depolanmasına rağmen -253C sıcaklığa kadar soğutulması gerekmektedir ve bu işlem bir hayli zordur. Soğutma işlemi, hidrojenin depolandığı enerjinin %25-%30'u kadar enerjiye mal olur.ve bunun yanında sıvılaştırılmış hidrojenin depolanması özel yöntemleri ve özel malzemeleri gerektirir (KükreB.,2007).

Hidrojen gaz halinde de depolanabilmektedir. Bu yöntem sıvı hidrojenin depolanmasından daha düşük enerji gerektirmektedir. Büyük ölçekli kullanım için sıkıştırılmış hidrojen gazı mağaralarda, gaz sahalarında ve madenlerde depolanarak doğal gaz gibi kullanım hattı boruları ile iletilir. Bu yöntem ısıtma için uygun olsa da taşıma için ne yazık ki uygun değildir (KükreB.,2007).

Depolama için diğer bir yöntem hidrojenin hibritler içinde depolanmasıdır. Hibrit hidrojenin diğer maddelerle yaptığı bileşkelere verilen addır. Magnezyum-nikel, Magnezyum bakır ve demir-titanyum gibi bazı metal alaşımları hidrojen soğutulup ısıtıldıklarında yeniden açığa çıkarmaktadır (Kükre B.,2007). Yüksek enerji yoğunluğunda önemli miktarda hidrojen taşıyabilen, hidrojeni bir yakıt olarak serbest bırakabilen, hızlı tepki gösterebilen ve uygun maliyetli bir bileşiğin gelişmesi için çalışmalar yapılmaktadır (Kükre B.,2007).

5.2.2.1.2.Hidrojenin iletimi

Hidrojen gazı, doğal gaz veya hava gazına benzer şekilde borular yardımıyla her yere kolay ve güvenli bir şekilde taşınabilmektedir. Hidrojenin boru ile taşınmasına, Texas'ta petrol sanayisi tarafından kullanılmakta olan ve 80 kilometre gibi bir uzunluğa sahip boru hattı şebekesi ile Almanya'da Ruhr havzasında ilk olarak 1938 yılında işletmeye açılan ve günümüzde 15 atmosfer basınç altında hidrojen taşınması devam eden 204 km'lik boru hattı örnek olarak gösterilebilir (KükreB.,2007).

Basınçlı hidrojenin, çelik tüpler içine yerleştirilerek taşınması, günümüze kadar geliştiren birçok deneme amaçlı hidrojenle çalışan taşıtlarda kullanılan yöntem olmuştur. Burada görülen en büyük sorun çelik tüplerin kendi ağırlıklarıdır. Benzinli bir otomobil ortalama olarak 65 litre (47kg) benzin almakta olup, bu da enerji olarak ortalama 17 kilogram hidrojene karşılık gelmektedir. Hidrojenin sıvı olarak depolanması ağırlık sorununu çözmekle birlikte, tank hacmini ve maliyeti artırmaktadır. Diğer bir sorun ise, hidrojenin gaz haline getirilmesi ile oluşan kayıplar ve yakıt ikmali zorluğudur (KükreB.,2007).

6. SONUÇ

Hidrojen enerji sistemleri adlı çalışmamda; Hidrojen 'in elde edilmesi safhalarından başlanarak, üretilmesi, işlenmesi, taşınması ve son kullanıcıya ulaştırılması aşamalarına kadar tüm noktalarına değinmenin yanı sıra dünyamız ve özellikle ülkemiz açısından değerlendirmelerde bulunulmuş olup gelecekte tercih edilmesinin sebeplerinden sonuçlarına , fosil yakıt kullanımının çok fazla olduğu ve maliyetinin de yüksek olduğu günümüz dünyasında hidrojen gazının-hidrojen enerjisinin ne kadar avantajlı ve düşük maliyetli olduğu hususuna değinilmiştir.

Hidrojen enerji sistemlerinin ülkemiz açısından değerine ve önemine vurgu yapılarak doğru bir şekilde değerlendirilmesi sağlınırsa ülkemizi bulunduğu noktadan çok farklı yerlere taşıyabilecek potansiyele sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bunların yanı sıra hidrojenin ve hidrojen gazının çok avantajlı ve çevre dostu anlatılmak istenilmiştir.

Hidrojenin her ne kadar çevre dostu ve diğer yakıt türleri ile kıyaslama yapıldığında avantajlı olduğu hesaplamalarda açık bir şekilde belirtilmiş olsa da ülkemiz hidrojen, hidrojen gazı ve hidrojen enerji sistemleri üzerine ciddi bir çalışma yaparak farklı ülkelerin yapmış olduğu çalışmalardan daha iyi bir çalışma ortaya koyarak tüm dünyada hidrojen denildiği anda ülkemizin ilk sıralarda yer alması için gayret etmesi geleceğimiz için önemli bir zemin hazırlayacak ve başta ekonomik anlamda olmak üzere bir çok alanda daha kolay gelişim sağlama imkanı tanıyacaktır.

Tüm bunların yanı sıra sanayileşmekten ziyade çevre dostu, doğaya en az zarar veren bir enerji sisteminin geliştirilmesi diğer ülkelerin de dikkatini çekecek ve birçok yabancı yatırımcıyı ülkemize çekecektir.

Stratejik konum düşünüldüğünde ülkemiz dünya nazarında çok önemli bir konumdadır ve bugün birçok petrol hattı, doğalgaz hattı ülkemiz üzerinden farklı ülkelere gitmektedir. Hidrojen enerji sistemleri geliştirildiğinde alıcı bulmak ta güçlük çekilmeyeceği apaçık ortadadır. Tüm bu sebeplerden dolayı bu fırsatı değerlendirmeyi başarabilirsek eğer hem ülkemiz hem de dünyamıza ufakta olsa bir katkı sağlamış olacağız.

KAYNAKÇA

Akçi H. (2022) [https://tez.yok.gov.tr/Güneş Esaslı Hidrojen Enerji Sistemlerinin Ekserjiye Dönüştürülmesi](https://tez.yok.gov.tr/Güneş%20Esaslı%20Hidrojen%20Enerji%20Sistemlerinin%20Ekserjiye%20Dönüştürülmesi)

Aslan Ö.,(2007)https://arastirmax.com/en/system/files/dergiler/1402/makaleler/6/11/arastirmx_1402_6_pp_283-298.pdf(Sy.,4-5)

Çiçek F.,(2019),<https://cyberleninka.ru/article/n/hidrojen-gazinin-retim-y-nemleri-ve-enerji-kayna-i-olarak-avantaj-ve-dezavantajlari/viewer>

Eif.(2024) <https://www.eif2050.com/tr/blog/hidrojen-enerjisi-nedir-hidrojen-enerjisi-nedir-dayali-analizleri-ve-degerlendirmeleri>(Sayfa 5-28)

İder S. (2024 , Odtü) https://www.metalurji.org.tr/Dergi/Dergi134/D134_101105.Pdf Hidrojen Enerji Sistemi

İder S.,(2024,Odtü)https://www.metalurji.org.tr/Dergi/Dergi134/D134_101105.Pdf

Kılınç N.,(2008)<https://tez.yok.gov.tr/Ulusaltezmerkezi/Tezsorgusonucyeni.jsp>

Kükreler, B., 2007. Hidrojen Enerjisinin Gelişme Potansiyeli Ve Türkiye Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi,

Şenaktaş B.(2005)<https://Tez.Yok.Gov.Tr/Hidrojen> Enerjisi Üretimi Ve Uygulamaları,(Sy,32- 33)

Şenaktaş B.(2005)<https://Tez.Yok.Gov.Tr/Hidrojen> Hidrojen Enerjisinin Temel Avantajları(Sy,31)

Şenaktaş B.,(2005)) <https://Tez.Yok.Gov.Tr/Hidrojen> Enerjisinin Üretim Yöntemleri(Sy,44)
<https://Gcris.Pau.Edu.Tr/Bitstream/11499/1181/1/Bu%C4%9fra%20%C5%9eenakta%C5%9f.Pdf>

Şenaktaş B.,(2005) <https://Tez.Yok.Gov.Tr/Hidrojen> Enerjisinin Temel Dezavantajları(sy,33)

TRANSİST(2011,BİLDİRİ)[Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, Türkiye
\[https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/85819147/Transist2011Bildirilibre.pdf?1652208030=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DKarayolu_Olarak_Dusuk_Kapasite_Ile_Isley.pdf&Expires=1731865593&Signature=MWYta9maFcuF1HSPRV0ICx39YqsXk97wvqeUAP9QZ30~w~velTgWqy9A1GqSpd1n9NetuFkCDneN51yEmTiXZiXZiQTCs0iAmug3vmLKLwkvE1K8qN90OARxK31cRJoclTre9dt6xrpEx2C6IKL0UhZVWUfwXi8IkEhwnEZLQsgKk3PC~I9u6zMuqDagZfn622DYZgFqAvxvp~hQU4R0WwxoBsrrk8UDy7RUFvT4zqVHf~PVDmV-tKpoLf8Gpm6jljXURljkjTSdh92x9mMB2f0B0O5Au3lYJGzO7IO1GGegV10KCRw94GYRXMydaM8Hk7qhF5wnIPJFJ~lohg__&KeyPair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=27Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=27Türkiyehttps://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp\]\(https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/85819147/Transist2011Bildirilibre.pdf?1652208030=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DKarayolu_Olarak_Dusuk_Kapasite_Ile_Isley.pdf&Expires=1731865593&Signature=MWYta9maFcuF1HSPRV0ICx39YqsXk97wvqeUAP9QZ30~w~velTgWqy9A1GqSpd1n9NetuFkCDneN51yEmTiXZiXZiQTCs0iAmug3vmLKLwkvE1K8qN90OARxK31cRJoclTre9dt6xrpEx2C6IKL0UhZVWUfwXi8IkEhwnEZLQsgKk3PC~I9u6zMuqDagZfn622DYZgFqAvxvp~hQU4R0WwxoBsrrk8UDy7RUFvT4zqVHf~PVDmV-tKpoLf8Gpm6jljXURljkjTSdh92x9mMB2f0B0O5Au3lYJGzO7IO1GGegV10KCRw94GYRXMydaM8Hk7qhF5wnIPJFJ~lohg__&KeyPair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=27Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=27Türkiyehttps://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp\)](https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/85819147/Transist2011Bildirilibre.pdf?1652208030=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DKarayolu_Olarak_Dusuk_Kapasite_Ile_Isley.pdf&Expires=1731865593&Signature=MWYta9maFcuF1HSPRV0ICx39YqsXk97wvqeUAP9QZ30~w~velTgWqy9A1GqSpd1n9NetuFkCDneN51yEmTiXZiQTCs0iAmug3vmLI-KLwkvE1K8Qn90OARxK31cRJoclTre9dt-6xrpEx2C6IKL0UhZVWUfwXi8IkEhwnEZLQsgKk3PC~I9u6zMuqDagZfn622D-YZgFqAvxvp~Hqu4R0WwxoBsrrk8UDy7RUFvT4zqVHf~PVDmV-tKpoLf8Gpm6jljXURljkjTSdh92x9mMB2f0B0O5Au3lYJGzO7IO1GGegV10KCRw94GYRXMydaM8Hk7qhF5wnIPJFJ~lohg__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA#page=27(sy,29-32)</p></div><div data-bbox=)

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

- ✖ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
☐ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Üniversitesi Etik Kurulu'nun tarih sayı ve karar..... ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.

13-18 Yaş Arası Ergenlerde Duygu Düzenleme Becerilerinin Yaşa Bağlı Değişiminin İncelenmesi

Investigation of Age-Related Changes in Emotion Regulation Skills in Adolescents Aged 13-18

İrem Akıncı¹

¹Altınbaş Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Anabilim Dalı, ireemakincii@hotmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0009-0004-4325-8770>

ÖZ

Duygu düzenleme, bireylerin duygusal durumlarını yönetme becerisi olup, psikolojik sağlık, sosyal uyum ve genel yaşam tatmini üzerinde önemli bir rol oynar. Ergenlik, duygusal gelişimin en yoğun yaşandığı bir dönem olarak, duygu düzenleme stratejilerinin gelişimi açısından oldukça kritik bir dönüm noktasıdır. Bu çalışma, 13-18 yaş arası ergenlerde duygu düzenleme becerilerinin yaşa bağlı olarak nasıl değiştiğini ve hangi stratejilerin daha yaygın kullanıldığını anlamak, ergenlerin duygusal gelişim süreçlerine dair önemli bilgiler incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Çocuk ve Ergenlerde Duygu Düzenleme Ölçeği (ÇEDDÖ) kullanılarak, 202 ergen katılımcıyla gerçekleştirilmiştir. Analizler, yeniden değerlendirme ve bastırma stratejilerinin yaşa bağlı farklılıklarını belirlemek amacıyla Kruskal-Wallis H testi ve ANOVA yöntemleriyle yapılmıştır. Araştırma sonuçları, yeniden değerlendirme ve bastırma stratejilerinin yaşa bağlı olarak anlamlı bir değişim göstermediğini ortaya koymuştur. Ergenlerin her iki stratejiyi de benzer düzeylerde kullandığı belirlenmiştir. Bulgular, standart sapma değerleri, yaş gruplarındaki bireysel farklılıkların boyutunu anlamak için incelenmiş ve stratejilerin homojen bir dağılım göstermediği bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Duygu Düzenleme, Ergenlik, Yeniden Değerlendirme, Bastırma, Yaşa Bağlı Değişim

Citation: Akıncı İ, Investigation of Age-Related Changes in Emotion Regulation Skills in Adolescents Aged 13-18. *Journal of Western European Social Sciences*.2(1),

Corresponding author:

İrem AKINCI ireemakincii@hotmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

ABSTRACT

Emotion regulation is managing one's emotional states, playing a significant role in psychological health, social adjustment, and overall life satisfaction. Adolescence, a period of intense emotional development, represents a critical juncture in developing emotion regulation strategies. This study explores how emotion regulation skills change with age in adolescents aged 13-18 and identifies which strategies are more commonly used. The research was conducted using the Emotion Regulation Scale for Children and Adolescents (ÇEDDÖ) with 182 adolescent participants. The analyses, using the Kruskal-Wallis H test and ANOVA, were performed to determine age-related differences in the strategies of reappraisal and suppression. The findings revealed no significant age-related change in the use of these strategies. Adolescents were found to use both strategies at similar levels. The results were further examined using standard deviation values to understand the extent of individual differences across age groups, revealing that the distribution of strategies was not homogeneous.

Keywords: Emotion Regulation, Adolescence, Reappraisal, Suppression, Age-Related Changes.

1. GİRİŞ

Duygu düzenleme, bireylerin duygusal durumlarını tanıma, anlamlandırma ve uygun bir şekilde yönetme becerisi olarak tanımlanır (Gross, 2002). Bu beceri, bireylerin duygusal sağlığını, psikolojik uyumunu ve sosyal ilişkilerini etkileyen kritik bir psikolojik süreçtir. Duygu düzenleme becerilerinin gelişimi, sadece bireyin içsel denge ve sağlığını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda sosyal etkileşimlerin, akademik başarılarının ve genel yaşam tatminlerinin de belirleyicisi olmaktadır. Bu bağlamda, ergenlik dönemi, duygusal gelişimin hızla ilerlediği, bireylerin hem içsel dünyalarını hem de dış dünyayla olan ilişkilerini yeniden şekillendirdikleri kritik bir aşamadır (Thompson, 2014).

Ergenlik dönemi, biyolojik, bilişsel ve duygusal değişimlerin birbirini hızla takip ettiği ve bireylerin kimliklerini inşa etmeye başladığı bir süreçtir. Bu dönemde duygu düzenleme becerilerinin gelişimi, bireylerin kendilerini ve çevrelerini daha iyi tanımalarına, sosyal uyum sağlamalarına ve stresle başa çıkabilmelerine yardımcı olur. Bununla birlikte, ergenlik dönemi, duygusal yoğunluğun yüksek olduğu ve duygusal patlamaların sık görüldüğü bir zaman dilimi olarak, duyguların yönetilmesinde büyük zorluklar doğurabilir. Bu nedenle, ergenlerin duygu düzenleme becerilerindeki gelişim hem onların ruhsal sağlığını hem de toplumsal uyumlarını doğrudan etkileyen önemli bir faktör haline gelir (Aldao, Nolen-Hoeksema & Schweizer, 2010).

Ergenlikte duygu düzenleme, yalnızca bireysel bir süreç olmayıp, aynı zamanda çevresel ve sosyal faktörlerden de büyük ölçüde etkilenir. Aile dinamikleri, arkadaş ilişkileri, okul ortamı ve kültürel bağlam gibi faktörler, ergenlerin duygu düzenleme stratejilerini şekillendiren başlıca etmenlerdir (Gross & John, 2003). Ailedeki duygusal destek ve sosyal çevredeki olumlu ilişkiler, ergenlerin duygusal tepkilerini daha sağlıklı bir şekilde yönetmelerine olanak tanır. Ayrıca, toplumsal normlar ve kültürel değerler, ergenlerin duygusal deneyimlerini nasıl anlamlandırdıkları ve nasıl yönettikleri konusunda belirleyici rol oynar. Bu bağlamda, kültürlerarası farklar, duyguların ifade edilme biçimlerini ve bu duygularla baş etme stratejilerini şekillendirir (Sheeber et al., 2012).

Duygu düzenleme stratejileri, bireylerin duygusal durumları yönetme biçimlerine dayanır ve genellikle iki ana kategoride incelenir: yeniden değerlendirme ve bastırma (Gross & John, 2003).

Yeniden değerlendirme, bireylerin bir durumu daha olumlu bir şekilde çerçeveleyerek duygusal etkisini azaltmayı amaçlayan bilişsel bir stratejidir. Bastırma ise, duygusal ifadelerin bilinçli olarak engellenmesi veya kontrol edilmesi anlamına gelir ve genellikle duygusal deneyimlerin dışı vurumunu sınırlayan daha yüzeysel bir strateji olarak kabul edilir (Gross, 2002). Bu iki stratejinin kullanımı, yaşa ve bilişsel gelişime bağlı olarak farklılıklar gösterir. Çocukluk döneminden ergenliğe geçişte, yeniden değerlendirme stratejisinin daha fazla kullanıldığı, bastırmanın ise özellikle ergenlik döneminde artış gösterdiği öne sürülmektedir (Sheeber et al., 2012). Yeniden değerlendirme, daha bilişsel bir süreç olarak duygusal deneyimleri yeniden yapılandırmayı içerirken, bastırma ise daha kısa vadeli bir çözüm olarak duygusal baskıyı kontrol altına almaya çalışır. Ergenlerin bu iki stratejiyi nasıl kullanmaya başladığı ve yaşlarına göre nasıl evrildiği, psikolojik gelişimin ve duygusal esnekliğin temel belirleyicilerindendir.

Ergenlerin duygu düzenleme becerilerinin gelişimindeki yaşa bağlı değişim, onların bilişsel ve duygusal gelişimlerini yansıtan önemli bir göstergedir. Araştırmalar, ergenlik dönemi boyunca bireylerin duygusal deneyimlerine verdikleri tepkilerin daha bilinçli ve bilişsel hale geldiğini, dolayısıyla duygu düzenleme stratejilerinin de daha etkili bir şekilde kullanılmaya başlandığını ortaya koymaktadır (Carver & Scheier, 2014). Ancak, bu süreç aynı zamanda duygusal düzensizliklerin ve kontrol kayıplarının daha sık görüldüğü bir dönemdir. Ergenlerin duygu düzenleme stratejileri, onların sosyal ilişkilerinde, akademik başarısında ve genel psikolojik sağlıklarında belirleyici bir rol oynamaktadır (Gross ve Thompson, 2007). Bu bağlamda, duygu düzenleme becerilerinin gelişimini ve yaşa bağlı değişimlerini anlamak, sadece ergenlerin duygusal sağlığını desteklemekle kalmaz, aynı zamanda bu becerilerin erken dönemde güçlendirilmesinin toplumsal uyum ve psikolojik sağlık açısından da kritik öneme sahip olduğunu gösterir (Compas et al., 2017)

Duygu düzenleme, ergenlik dönemindeki duygusal gelişimin merkezinde yer alan önemli bir psikolojik süreçtir. Literatür, ergenlerin duygu düzenleme stratejilerinin bilişsel gelişim, sosyal etkileşimler ve çevresel faktörler gibi bir dizi unsur tarafından şekillendirildiğini göstermektedir (Gross, 2002; Thompson, 2014). Ancak, ergenlik döneminde yaşa bağlı duygu düzenleme stratejilerindeki değişimi ele alan çalışmalar genellikle belirli yaş gruplarına odaklanmamış ve bu yaş grupları arasındaki farklılıkları yeterince incelememiştir.

Mevcut literatür, ergenlik dönemi ve duygu düzenleme üzerine birçok önemli çalışmayı içermektedir (Gross, 2002; Thompson, 2014). Ancak, bu çalışmalar genellikle duygu düzenlemenin temel stratejileri (yeniden değerlendirme ve bastırma) üzerindeki genel eğilimlere odaklanırken, ergenlerin farklı yaş gruplarında bu stratejilerin nasıl evrildiği konusunda daha az detaylı bilgi sunmaktadır. Özellikle, 13-15 yaş arasındaki ergenlerin duygusal deneyimlerini nasıl regüle ettikleri ve bu yaş grubunun duygu düzenleme becerilerinin gelişimi ile 16-18 yaş arasındaki ergenlerin daha bilişsel ve olgun stratejiler kullanma eğilimleri arasındaki farklar daha az ele alınmıştır. Bu durum, ergenlik döneminin duygu düzenleme açısından ne denli dinamik ve değişken bir süreç olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bunun yanı sıra, çoğu çalışma, ergenlerin duygu düzenleme stratejilerinin sosyal çevre ve kültürel normlar gibi dışsal faktörlerden nasıl etkilendiğini yeterince kapsamlı bir şekilde incelememektedir.

Ergenlerin duygu düzenleme stratejileri, yalnızca bilişsel gelişimleri ile değil, aynı zamanda aile dinamikleri, arkadaş ilişkileri ve kültürel bağlamla da şekillenmektedir. Ancak, bu faktörlerin duygu düzenleme üzerindeki etkisi çoğu zaman göz ardı edilmiştir. Oysa ergenlerin yaşadıkları çevresel koşullar, duygu düzenleme stratejilerini etkileyen kritik bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, literatürdeki bu boşlukları doldurmayı ve ergenlik döneminde duygu düzenleme stratejilerinin yaşa bağlı olarak nasıl evrildiğini daha ayrıntılı bir şekilde incelemeyi hedeflemektedir. Özellikle, 13-18 yaş arası ergenlerin duygu düzenleme stratejilerindeki değişimleri, bilişsel gelişim, yaşa bağlı duygusal olgunlaşma ve sosyal ilişkilerin etkisi bağlamında ele almaktadır. Araştırmada, ergenlerin duygu düzenleme stratejilerinin yalnızca bilişsel kapasiteye bağlı olarak değil, aynı zamanda aile yapısı, sosyal çevre ve kültürel normlar gibi dışsal faktörlerden de nasıl etkilendiği analiz edilmektedir.

Özellikle, 13-15 yaş grubundaki ergenlerin bastırma stratejisine daha sık yönelmesi, bu yaş grubunun henüz duygusal durumları anlamlandırma ve ifade etme konusunda sınırlı kapasiteye sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Buna karşın, 16-18 yaş grubundaki ergenlerin yeniden değerlendirme stratejisini daha yaygın kullanmalarının ardında, bilişsel gelişimlerinin daha ileri düzeyde olması ve sosyal durumları daha esnek bir şekilde analiz edebilmeleri yer almaktadır. Bu geçişi ve gelişimi hem bireysel faktörler hem de çevresel etkiler açısından detaylı bir şekilde incelememiz, literatüre önemli bir katkı sunmaktadır.

Araştırmanın bulguları, ergenlerin duygusal gelişim süreçlerine dair mevcut literatüre önemli bir katkı sağlayacak ve psikolojik danışmanlık ile rehberlik hizmetlerinde kullanılabilecek stratejilerin geliştirilmesine ışık tutacaktır. Ayrıca, ergenlerin duygusal sağlığını iyileştirmek amacıyla duygu düzenleme becerilerinin güçlendirilmesi için çeşitli çevresel ve bireysel müdahale mekanizmalarının önemini vurgulamayı amaçlamaktadır.

1.1. Ergenlik dönemi

Ergen kelimesi, Batı literatüründe “adolescent” kelimesinin karşılığı olarak bilinir. Kökeni Latince olan bu sözcüğün anlamı büyümek ve olgunlaşmaktır. (Yavuzer, 1993). Ergenlik dönemi, bireyin toplumda daha bağımsız bir yer edinmeye çalıştığı, kimlik gelişiminin hız kazandığı ve psikolojik açıdan daha karmaşık bir süreç yaşadığı bir dönemdir. Bu dönemde, ergenler hem içsel bir kimlik keşfi yaşarken hem de çevrelerinden onay almak için farklı stratejiler geliştirebilirler. Erken dönemde, aile desteği ve güvenli bir ev ortamı, ergenlerin kendilerini güvende hissetmelerine yardımcı olurken, sosyal çevrelerinden aldıkları tepkiler de kendilik algılarını şekillendirir (Steinberg, 2014; Erikson, 1968). Sosyal etkileşimlerin artmasıyla birlikte, akran ilişkileri ve romantik bağlar da duygusal düzenlemeyi öğrenme ve pratiğe dökme konusunda ergenler için önemli fırsatlar sunar. Bu nedenle, ergenlik dönemi, sadece biyolojik bir geçiş değil, aynı zamanda ergenlerin toplum içinde yer edinme ve kendilerini gerçekleştirme yolculuklarıdır (Erikson, 1968).

Ergenlik dönemi, bireyin çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde yaşadığı fiziksel, duygusal ve sosyal değişimlerin yoğunlaştığı bir dönemdir. Bu süreç, genellikle üç evrede incelenir: erken ergenlik (10-14 yaş), orta ergenlik (15-18 yaş) ve geç ergenlik (18 yaş ve üstü) (Sağlık Bakanlığı, 2018).

Erken ergenlik döneminde ergenler bedeninde yaşadığı değişikliklerle birlikte bir kimlik arayışında olurlar. Bu dönemde bedensel imaj ve sosyal çevre tarafından kabul edilme konularında endişe duymaktadırlar. Bu dönemde hızlı bir büyüme ve cinsel olarak olgunlaşma olması nedeniyle psikolojik olarak da bir uyum problemi yaşamaktadırlar. (Şahin & Özçelik, 2016)

Orta ergenlik döneminde, ergenlerin karmaşık dünyasında sosyal ve duygusal olarak sorunlarla mücadele ettiği bir dönem olarak kabul edilebilir. Bu dönemle birlikte kişilikler oluşmaya başlamaktadır. Bağımsızlık kavramı ve cinsel kimlik oluşumları bu dönemde merkezi bir noktadır. (Akçan Parlaz, Tekgöl, Karademirci & Öngel, 2012)

Geç ergenlik ise bireyin bağımsızlık kazanma ve toplumsal rolleri benimseme sürecini içerir. (Sağlık Bakanlığı, 2018). Bu dönemde ergenler yetişkinlik dönemine adım atarlar. Akademik, sanatsal faaliyetleri tercih eden ergenler bu faaliyetlerle birlikte bir topluma ait olduğu hissine sahip olmaktadır. (Derman, 2008). Her bir evre, ergenin gelişiminde farklı özellikler ve ihtiyaçlar barındırır. Bu evrelerin anlaşılması, ergenlerin ihtiyaçlarına uygun destek ve rehberlik sağlamak açısından önemlidir.

1.2. Duygu düzenleme ve ergenlik

Ergenlik dönemi, bireylerin duygusal gelişiminin en hızlı ve karmaşık şekilde şekillendiği bir süreçtir. Bu dönemde, duygu düzenleme becerilerinin gelişimi, sadece bireysel psikolojik süreçler değil, aynı zamanda bilişsel kapasite, sosyal farkındalık ve çevresel etmenlerin de etkisiyle şekillenir (Thompson, 2014). Ergenlerin duygusal deneyimlere verdikleri tepkiler, bilişsel yeteneklerinin ve sosyal becerilerinin gelişimiyle doğrudan ilişkilidir (Keating, 2004). Özellikle bu dönemde, ergenler daha karmaşık ve soyut düşünme yetenekleri kazandıkça, duygusal deneyimlerini değerlendirme ve yönetme biçimleri de evrilir (Luna, Garver ve Urban, 2004). Bilişsel gelişim, ergenlerin kendilerini ve dünyayı daha geniş bir perspektiften görebilmelerini sağlarken, aynı zamanda duygusal düzenleme becerilerinin de daha verimli bir şekilde kullanılmasına olanak tanır (Steinberg, 2005)."

Bu süreçte, yeniden değerlendirme (reappraisal) stratejisinin kullanımı, ergenlerin daha etkili duygu düzenleme becerileri geliştirmelerine olanak tanır. Yeniden değerlendirme, duygusal bir durumu farklı bir açıdan görmek ve duygusal yoğunluğunu azaltmak amacıyla yapılan bilişsel bir çerçevelenme değişikliğidir (Gross & John, 2003). Ergenler, bilişsel gelişimlerinin bir sonucu olarak, duygusal olayları daha geniş bir bağlamda değerlendirebilir ve alternatif çözümler geliştirebilirler. Bu durum, ergenlerin problem çözme becerilerinin, duygusal regülasyon stratejilerine entegre olmasına olanak tanır. Bu becerilerin gelişmesi, sadece daha sağlıklı bir duygusal yönetim değil, aynı zamanda ergenlerin sosyal ilişkilerinde de daha etkili olmalarını sağlar. (Korkut, 2002)

Diğer yandan, bastırma (suppression) gibi stratejiler, duygusal tepkilerin kontrol altına alınması amacıyla duygusal ifadelerin engellenmesi olarak tanımlanır ve genellikle duygusal yoğunluğun yüksek olduğu durumlarda tercih edilir (Aldao, Nolen-Hoeksema ve Schweizer, 2010). Ancak, bu stratejinin uzun vadede daha düşük psikolojik iyilik haliyle ilişkilendirildiği gözlemlenmiştir (Gross ve John, 2003). Bastırma, duygusal ifadenin sınırlanması nedeniyle bireyin içsel duygusal deneyimlerini sağlıklı bir şekilde işlemesine engel olabilir ve bu da stres düzeylerinin artmasına ve duygusal tükenmişlik gibi olumsuz sonuçlara yol açabilir (John ve Gross, 2004). Ergenlik dönemi,

duygusal deneyimlerin zirveye çıktığı bir dönem olduğundan, bastırma stratejisinin bu dönemde yaygın şekilde kullanılması, uzun vadeli psikolojik etkiler açısından dikkate alınması gereken bir faktördür (Gross ve Thompson, 2007).

Ergenlikte duygu düzenleme becerileri, sadece bireysel gelişimle ilgili bir olgu olmanın ötesinde, aynı zamanda bireysel farklılıklar ve çevresel faktörlerle şekillenen dinamik bir süreçtir. Araştırmalar, ergenlerin duygu düzenleme becerilerindeki farklılıkların, kişisel özellikler, biyolojik faktörler ve geçmiş deneyimlerle ilişkili olduğunu göstermektedir (Sheeber et al., 2012). Örneğin, ergenlerin mizacı ve doğuştan gelen biyolojik eğilimleri, stresle başa çıkma ve duygusal tepki verme biçimlerini belirleyen temel faktörlerdendir. Mizacı daha duygusal ve hassas olan bireyler, duygusal durumlarını düzenlemek için daha fazla destek arayabilirler, bu da onların duygu düzenleme stratejilerini nasıl şekillendirdiklerini etkiler. (Eisenberg ve Morris, 2002). Erken çocukluk deneyimlerinin de bu süreçte büyük bir rolü vardır; özellikle güvenli bağlanma tarzlarına sahip çocuklar, ergenlik döneminde daha sağlıklı duygu düzenleme stratejileri geliştirme eğilimindedirler. (Cassidy, 1994). Bununla birlikte, çocukluk döneminde yaşanan olumsuz deneyimler, ergenlikte daha zayıf duygu düzenleme becerilerine ve daha yüksek duygusal düzensizliklere yol açabilir. (Maughan ve Cicchetti, 2002).

Bunun yanı sıra, ergenlerin duygu düzenleme becerilerinin gelişiminde sosyal çevre ve kültürel bağlam önemli bir rol oynar. Ergenler, ailelerinden, arkadaşlarından ve toplumsal normlardan etkilenen sosyal varlıklardır ve bu çevresel faktörler, hangi duygu düzenleme stratejilerinin tercih edileceğini büyük ölçüde şekillendirir. Örneğin, bireyseli kültürlerde, duyguların kişisel ifade ve özgürlük olarak görülmesi nedeniyle, yeniden değerlendirme gibi bilişsel düzenleme stratejilerinin daha yaygın kullanıldığı gözlemlenmiştir (Matsumoto, 2006). Yeniden değerlendirme, bireylerin duygusal durumları daha esnek bir şekilde anlamalarına ve çözmelerine yardımcı olur, bu da kültürlerin daha fazla duygusal açıklığa ve bireysel ifadeye değer verdiği toplumlarda daha yaygın hale gelir.

Öte yandan, toplulukçu kültürlerde, duygusal ifadelerin kontrol edilmesi ve grup uyumunun ön planda tutulması nedeniyle, bastırma stratejisi daha fazla tercih edilebilir (Matsumoto, 1990). Toplulukçu kültürlerde, bireysel duygular yerine toplumsal değerler ve grup içi uyum daha fazla önem kazandığı için, bireyler duygusal ifadelerini daha çok kontrol altında tutmaya eğilimlidirler (Markus ve Kitayama, 1991). Bu tür kültürel normlar, ergenlerin duygusal deneyimlerine nasıl yaklaşacaklarını ve hangi stratejileri kullanacaklarını belirlemede belirleyici bir etken olabilir (Tsai, Knutson ve Fung, 2006)

Bu çerçevede, ergenlik dönemi, duygusal gelişim açısından önemli bir geçiş dönemidir. Bireysel farklılıklar, sosyal çevre ve kültürel faktörler bir arada, ergenlerin duygu düzenleme becerilerinin biçimlenmesinde etkileşimli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, ergenlerin duygusal regülasyon becerilerinin gelişim sürecini incelemek, sadece psikolojik gelişimlerini anlamak için değil, aynı zamanda toplumsal bağlamda uyum sağlama süreçlerini de daha iyi kavrayabilmek adına kritik öneme sahiptir.

1.3. Yaşa bağlı duygu düzenleme stratejilerindeki değişim

13-15 yaş arasındaki ergenler, genellikle bastırma stratejilerini daha sık kullanmaktadırlar. Bu yaş grubundaki bireyler, duygusal deneyimlerini daha yüzeysel bir şekilde yönetme eğilimindedirler, çünkü bilişsel kapasite ve duygusal farkındalık henüz tam anlamıyla gelişmemiştir (Gross, 2002). Bastırma, duygusal ifadelerin ve tepkilerin bilinçli olarak kontrol altına alınmasını içerdiği için, duygusal deneyimlerin içsel düzeyde biriken stres ve gerilimle birleşmesine yol açabilir. Bu strateji, duyguların ifade edilmesi yerine bastırılması ve engellenmesiyle sonuçlanır; ancak bu tür bir stratejinin uzun vadede duygusal sağlığı olumsuz etkileyebileceği, özellikle duygusal tükenmişlik ve stresin artmasıyla ilişkilendirildiği bulunmuştur (Aldao et al., 2010). Bu durum, erken ergenlik döneminde duygusal regülasyon becerilerinin tam anlamıyla gelişmediğini ve ergenlerin duygusal ifadelerle başa çıkma konusunda hala öğrenme aşamasında olduklarını göstermektedir.

Diğer taraftan, 16-18 yaş arasındaki ergenlerde yeniden değerlendirme stratejisinin kullanımında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Yeniden değerlendirme, bir durumu duygusal etkisini azaltacak şekilde bilişsel olarak yeniden çerçevelemeyi ifade eder (Gross & John, 2003). Bu dönemde bilişsel olgunlaşma ve ergenlerin daha soyut düşünme yeteneklerinin gelişmesi, onlara karmaşık duygusal durumları daha esnek bir şekilde analiz etme yeteneği kazandırır (Thompson, 2014). Ayrıca, sosyal bağlamdaki ilişkilerin karmaşıklığı, bu dönemdeki ergenlerin daha etkili sosyal stratejiler geliştirmelerine olanak tanır. Yeniden değerlendirme stratejisi, sadece duygusal deneyimlerin iyileştirilmesine değil, aynı zamanda ergenlerin problem çözme becerilerinin ve empatik anlayışlarının da güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu nedenle, 16-18 yaş arasındaki ergenlerin duygu düzenleme becerilerinin daha sağlıklı ve işlevsel olduğu söylenebilir.

Yaş ilerledikçe, ergenlerin duygu düzenleme becerileri daha esnek ve çeşitlenmiş hale gelir. Duygu düzenleme stratejilerindeki bu değişiklikler, sadece bireysel gelişimle değil, aynı zamanda ergenin sosyal çevresiyle etkileşimiyle de şekillenir. Özellikle aile içi ilişkiler, ergenin duygu düzenleme becerilerinin gelişiminde önemli bir faktördür (Eisenberg & Morris, 2002).

Ailelerin, ergenlerin duygusal ihtiyaçlarına nasıl yanıt verdiği, bu becerilerin nasıl şekillendiğini doğrudan etkileyebilir. Ayrıca, ergenlerin arkadaşlarıyla olan ilişkileri de duygu düzenleme stratejilerinin evriminde önemli bir rol oynar. Ergenler, akranlarıyla etkileşimde, özellikle duygusal problemleri paylaşma ve çözme konusunda önemli beceriler kazanırlar. Bu bağlamda, sosyal etkileşimler ve destekleyici ilişkiler, ergenlerin duygusal regülasyon becerilerini güçlendiren önemli dışsal faktörlerdir. Bu bulgular, ergenlikteki duygusal gelişim sürecinin karmaşık ve çok yönlü olduğunu, bireysel gelişim kadar çevresel etmenlerin de büyük bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (Gross & Thompson, 2007).

Araştırmalar, duygu düzenleme stratejilerinin gelişim sürecinde, ergenlerin bilişsel olgunlaşmalarına paralel olarak, daha geniş bir strateji yelpazesine sahip olduklarını ve duygu düzenleme becerilerinin daha karmaşıklaştığını göstermektedir (Zimmermann & Iwanski, 2014). Bu gelişim, sadece bireysel olgunlaşma ile ilgili değil, aynı zamanda çevresel etmenler ve bireysel deneyimlerle de şekillenir. Örneğin, stresle başa çıkma stratejileri, çevresel stres faktörleriyle doğrudan ilişkilidir. Yüksek stres seviyeleri ile karşılaşan ergenler, genellikle daha uyumsuz ve kısa vadeli çözümler aramaya eğilimlidirler (Compas et al., 2017). Stres altındaki ergenler, duygusal denetimlerini sağlamakta güçlük çekebilirler, bu da bastırma gibi stratejilerin daha fazla

kullanılmasına yol açar. Bu bağlamda, çevresel destek mekanizmaları, ergenlerin sağlıklı duygu düzenleme stratejileri geliştirmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Aile desteği, arkadaş ilişkileri ve okulda sağlanan sosyal destek, ergenlerin duygu düzenleme becerilerinin gelişiminde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. (Çiftçi, 2002)

Sonuç olarak, ergenlik dönemi, duygusal regülasyon becerilerinin hızla geliştiği ve değiştiği bir dönemdir. Bu süreçte, ergenlerin kullandığı duygu düzenleme stratejileri, bilişsel ve sosyal gelişimlerinin yanı sıra çevresel faktörler ve kişisel deneyimlere de bağlı olarak şekillenir. Bu nedenle, ergenlerin duygu düzenleme becerilerini desteklemek, sadece onların duygusal sağlığını korumak için değil, aynı zamanda uzun vadeli psikolojik sağlamlıklarını artırmak için de kritik öneme sahiptir.

2. MATERYAL VE METOT

Bu çalışmanın amacı, 13-18 yaş arasındaki ergenlerin duygu düzenleme becerilerini inceleyerek, bu becerilerin yaşa bağlı olarak nasıl değiştiğini ortaya koymaktır. Ergenlik, duygusal gelişimin en yoğun yaşandığı bir dönem olarak, duygu düzenleme stratejilerinin gelişimi açısından oldukça kritik bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde, yeniden değerlendirme ve bastırma gibi stratejilerin nasıl farklılaştığını ve hangi stratejilerin daha yaygın kullanıldığını anlamak, ergenlerin duygusal gelişim süreçlerine dair önemli bilgiler sunacaktır. Ayrıca, bu çalışma, ergenlerin duygu düzenleme stratejilerinin gelişiminde sosyal, çevresel ve kültürel faktörlerin rolünü daha ayrıntılı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır.

Bu doğrultuda, araştırma aşağıdaki sorulara yanıt aramayı hedeflemektedir:

- Yeniden değerlendirme stratejisi, ergenlerin farklı yaş gruplarında anlamlı bir değişim göstermekte midir?
- Bastırma stratejisi, ergenlerin farklı yaş gruplarında anlamlı bir değişim göstermekte midir?

Araştırmada, Tetik ve Önder (2021) tarafından Türkçe 'ye uyarlanan Çocuk ve Ergenlerde Duygu Düzenleme Ölçeği (ÇEDDÖ) kullanılmıştır. Bu ölçek, ergenlerin duygu düzenleme becerilerini "yeniden değerlendirme" ve "bastırma" olmak üzere iki alt boyutta ölçmektedir. Yeniden değerlendirme, duygusal durumları yeniden yorumlama yoluyla duygusal yanıtları düzenleme stratejisini, bastırma ise duyguları bastırma yoluyla yönetme eğilimini ifade eder (Tetik & Önder, 2021). Araştırma, 13-18 yaş arasındaki 202 ergenin katılımıyla gerçekleştirilmiş olup SPSS v23 programıyla sonuçlar analiz edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu araştırmada, 13-18 yaş arası ergenlerin duygu düzenleme becerilerinin yaşa bağlı olarak nasıl değiştiği incelenmiştir. Araştırmada kullanılan Çocuk ve Ergenlerde Duygu Düzenleme Ölçeği (ÇEDDÖ), Tetik ve Önder (2021) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve geçerlilik-güvenirlik çalışmaları yapılmış bir ölçektir. Ölçek, "yeniden değerlendirme" ve "bastırma" olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Yeniden değerlendirme, bireylerin duygusal durumları yeniden

yapılandırarak düzenleme stratejilerini ölçerken; bastırma, duygusal ifadeleri kontrol altına alma veya baskılama eğilimlerini ölçmektedir. Araştırma kapsamında, her iki boyut için elde edilen puanlar, betimleyici istatistikler ve yaşa bağlı değişimi incelemek amacıyla yapılan istatistiksel analizlerle değerlendirilmiştir.

Betimleyici istatistikler, her bir yaş grubunun yeniden değerlendirme ve bastırma stratejileri kullanımını genel bir çerçeveye oturtmak için analiz edilmiştir. Örneğin, yaş gruplarında bastırma stratejisi ortalama 2,7 puanla daha yüksek bir eğilim gösterirken, yeniden değerlendirme stratejisi 3,1 puanla öne çıkmıştır. Standart sapma değerleri, yaş gruplarındaki bireysel farklılıkların boyutunu anlamak için incelenmiş ve stratejilerin homojen bir dağılım göstermediği bulunmuştur.

3.1. Yeniden değerlendirme boyutunun yaşa bağlı değişimi

Yeniden değerlendirme boyutundan elde edilen puanların ortalaması 3,11, standart sapması ise 1,03 olarak bulunmuştur. Bu alt boyut, ergenlerin duygusal deneyimlerini yeniden yorumlayarak daha olumlu bir şekilde düzenleme çabalarını ölçmektedir. Yeniden değerlendirme boyutunun yaşa bağlı değişimini incelemek için yapılan Kruskal-Wallis H testi sonucunda, yaş grupları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($H = 7,295$, $p > 0,05$). Bu sonuç, ergenlerin yaşlarına göre yeniden değerlendirme stratejilerini kullanma biçimlerinde önemli bir farklılık olmadığını göstermektedir. Özellikle, 13-18 yaş arasındaki tüm gruplarda yeniden değerlendirme stratejilerinin benzer düzeyde kullanıldığı, yaşa bağlı olarak belirgin bir değişim yaşanmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 1’de görülen sıralama ortalamaları, her yaş grubunun yeniden değerlendirme stratejisini benzer şekilde kullandığını göstermektedir. En yüksek sıralama ortalamasına sahip grup 18 yaş (119,98), en düşük sıralama ortalamasına sahip grup ise 13 yaş (87,81) olmuştur. Ancak, bu fark istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu durum, ergenlerin gelişimsel süreçlerinde, özellikle ergenliğin ortalarından sonrasına kadar yeniden değerlendirme stratejilerinde büyük bir değişim olmadığını göstermektedir.

Tablo 1: Çocuk ve Ergenlerde Duygu Düzenleme Ölçeği Betimleyici İstatistikleri

	Ort.	N	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Yeniden Değerlendirme	3,1163	202	1,03615	1,00	5,00
Bastırma	2,7203	202	1,02959	1,00	5,00

Çocuk ve Ergenlerde Duygu Düzenleme Ölçeğinden elde edilen puanlar, toplam puan olarak hesaplanmamaktadır. Ölçek iki alt boyuttan oluşmaktadır. Bu alt boyutlardan ilki “yeniden değerlendirme” boyutudur. Yeniden değerlendirme boyutundan elde edilen verilerin ortalaması 3,11, standart sapması 1,03 olarak bulunmuştur. Diğer alt boyut ise “bastırma” boyutudur. Bastırma boyutuna ait puan ortalaması 2,72, standart sapması 1,02 olarak hesaplanmıştır.

Araştırmanın temel hipotezinin sınanması için, Çocuk ve Ergenlerde Duygu Düzenleme Ölçeğinden elde edilen yeniden değerlendirme ve bastırma boyutlarının yaşa bağlı değişimini incelemek amacıyla yürütülecek analizin belirlenmesi için, verilerin normal dağılıp dağılmadığı

değerlendirilmiştir. Verilerin yaşa göre; yeniden değerlendirme boyutunda normal dağılmadığı görüldüğü için araştırmada bu boyut nonparametrik analiz ile değerlendirilmiştir.

Yeniden değerlendirme boyutunun yaşa bağlı değişip değişmediğini incelemek amacıyla yürütülen analiz aşağıdaki tabloda paylaşılmaktadır.

Tablo 2: Yeniden Değerlendirme Boyutunun Yaşa Bağlı Değişip Değişmediğini İncelemek Amacıyla Yürütülen Kruskal Wallis H Testi

Yaş		N	Sıralar Ortalaması	Kruskal-Wallis H	df	P
Yeniden Değerlendirme	13	24	87,81	7,295	5	0,200
	14	25	101,02			
	15	28	85,09			
	16	61	107,01			
	17	33	98,20			
	18	31	119,98			
	Toplam	202				

Yeniden değerlendirme boyutunun yaşa bağlı değişip değişmediğini incelemek amacıyla yürütülen Kruskal Wallis H testi sonucunda, gruplar arasında anlamlı fark olmadığı bulunmuştur ($H=7,295$, $p>,05$). Buna bağlı olarak duygu düzenleme ölçeğinden elde edilen yeniden değerlendirme puanının yaşa göre anlamlı olarak değişmediği bulunmuştur.

3.2. Bastırma boyutunun yaşa bağlı değişimi

Bastırma boyutundan elde edilen puanların ortalaması 2,72, standart sapması ise 1,03 olarak hesaplanmıştır. Bastırma boyutu, duygusal tepkileri bilinçli olarak bastırma eğilimlerini ifade etmektedir. Bu alt boyutun yaşa bağlı değişimini incelemek amacıyla yapılan ANOVA testi sonucunda da gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($F = 0,495$, $p> 0,05$). Bu bulgu, ergenlerin yaşlarına göre bastırma stratejilerini kullanma düzeylerinde anlamlı bir değişiklik olmadığını ortaya koymaktadır. Özellikle, tüm yaş gruplarının bastırma stratejilerine benzer şekilde başvurdukları ve yaşa bağlı olarak bu stratejinin kullanımında belirgin bir artış ya da azalma yaşanmadığı görülmektedir.

Tablo 2’de yer alan verilerde, 13 yaş (2,6042) ve 18 yaş (2,9516) arasındaki ortalama farkı gözlemlenmektedir, ancak bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı anlaşılmaktadır. Yani, ergenlerin duygusal tepkilerini bastırma düzeylerinin yaşla paralel olarak artmadığı ve yaşa göre belirgin bir değişim yaşanmadığı sonucuna varılmaktadır.

Bastırma boyutunun yaşa bağlı değişip değişmediğini incelemek amacıyla yürütülen analiz aşağıdaki tabloda paylaşılmaktadır.

Tablo 3: Bastırma Boyutunun Yaşa Bağlı Değişip Değişmediğini İncelemek Amacıyla Yürütülen ANOVA Testi

	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata	Kareler Toplamı	Df	Kareler Ortalaması	F	p
13	24	2,6042	0,98056	0,20016	2,659	5	0,532	0,495	0,779
14	25	2,5700	1,25938	0,25188					
15	28	2,7589	1,24626	0,23552					
16	61	2,7172	0,87972	0,11264					
17	33	2,6742	0,97124	0,16907					
18	31	2,9516	1,02758	0,18456					
Toplam	202	2,7203	1,02959	0,07244					

Bu bulgular, ergenlerde duygu düzenleme becerilerinin yaşla birlikte belirgin bir şekilde değişmediğini göstermektedir. Hem yeniden değerlendirme hem de bastırma boyutlarında yapılan analizlerde, yaşa bağlı anlamlı bir değişim saptanmamıştır. Yeniden değerlendirme boyutunun yaşa bağlı değişiminin istatistiksel olarak anlamlı olmaması, ergenlerin bu stratejiyi gelişimsel süreçlerinde benzer bir biçimde kullandığını ve duygusal durumları yeniden yorumlama becerilerinin yaşla birlikte belirgin bir şekilde değişmediğini göstermektedir. Benzer şekilde, bastırma stratejisinin de yaşla birlikte farklılaşmadığı ve ergenlerin bu stratejiyi aynı düzeyde kullandıkları sonucuna varılmıştır.

Bu sonuçlar, duygu düzenleme becerilerinin gelişimi açısından önemli bir bulgu sunmaktadır. Ergenlik dönemi, duygusal ve bilişsel gelişimin hızla değiştiği bir dönemdir, ancak bu araştırmada elde edilen bulgular, duygu düzenleme stratejilerinin ergenlik boyunca büyük ölçüde sabit kaldığını göstermektedir. Bu durum, ergenlerin duygusal yönetim becerilerinin sadece bireysel farklılıklarla değil, aynı zamanda çevresel faktörlerle de şekillenebileceğini düşündürmektedir. Ergenlerin duygusal becerilerini geliştirmeleri için çevresel faktörlerin (aile, okul, arkadaş çevresi gibi) yanı sıra bilişsel ve sosyal destek mekanizmalarının da önemli bir rol oynadığı ileri sürülebilir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, 13-18 yaş arası ergenlerde duygu düzenleme becerilerinin yaşa bağlı değişimini incelemeyi amaçlamıştır. Çocuk ve Ergenlerde Duygu Düzenleme Ölçeği (ÇEDDÖ) kullanılarak yapılan analizler, ergenlerin duygu düzenleme stratejilerinin, özellikle yeniden değerlendirme ve bastırma boyutlarında, yaşa bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmediğini ortaya koymuştur.

Araştırma bulguları, yeniden değerlendirme ve bastırma stratejilerinin her yaş grubunda benzer şekilde kullanıldığını ve ergenlerin yaş ilerledikçe bu stratejilerde belirgin bir değişim yaşamadığını göstermiştir. Yeniden değerlendirme boyutunda yapılan Kruskal-Wallis H testi ve bastırma boyutunda yapılan ANOVA testi, yaşa bağlı anlamlı farklar olmadığını ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, ergenlerin duygusal regülasyon stratejilerinin gelişimsel olarak sabit kaldığı ve ergenlik dönemi boyunca önemli bir değişim göstermediği anlamına gelmektedir.

Bu araştırmanın bulgularına dayanarak, ergenlerin duygusal becerilerini geliştirmek için çeşitli psikolojik destek programları geliştirilmesi önerilmektedir. Mindfulness, bilişsel davranışçı terapi ve duygusal farkındalık egzersizleri gibi uygulamalar, ergenlerin duygu düzenleme stratejilerini daha etkili bir şekilde kullanmalarına yardımcı olabilir. Ailelerin ergenlerin duygusal gelişiminde oynadığı önemli rol dikkate alınarak ebeveynlere yönelik rehberlik programları düzenlenmesi, ailelere ergenlerin duygusal ihtiyaçlarını anlamaları ve uygun destek sağlamaları konusunda yol gösterebilir. Aynı zamanda, okullarda duygusal farkındalık ve duygu düzenleme becerilerini geliştirmeye yönelik etkinliklerin düzenlenmesi, rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerinin ergenlerin duygusal sağlığına daha fazla odaklanmasını sağlayabilir.

Farklı kültürlerdeki ergenlerin duygu düzenleme stratejilerindeki farklılıkları anlamak için daha fazla araştırma yapılmalıdır. Kültürel farklılıkların etkisi, duygusal destek programlarının daha etkin hale getirilmesinde kritik bir rol oynayabilir. Bunun yanında, daha geniş örneklem grupları ve farklı yaş aralıklarında yapılacak uzunlamasına çalışmalar, duygu düzenleme becerilerinin gelişimsel seyrini daha ayrıntılı bir şekilde ortaya koyabilir. Çevresel faktörlerin bu beceriler üzerindeki etkisini de incelemek üzere karma metodolojilere başvurulabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma, ergenlerin duygu düzenleme becerilerinin gelişim sürecinde yaşa bağlı bir değişim göstermediğini ortaya koyarken, bu becerilerin farklı gelişimsel, sosyal ve çevresel faktörlerden etkilendiğini vurgulamaktadır. Bu bulgular, ergenlerin duygusal sağlığını desteklemek için tasarlanacak psikolojik ve sosyal girişimlere rehberlik edebilir.

KAYNAKÇA

- Akçan Parlaz, E., Tekgül, N., Karademirci, E., & Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: Fiziksel büyüme, psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *The Journal of Turkish Family Physician*, 3(4), 10–16.
- Aldao, A., Nolen-Hoeksema, S., & Schweizer, S. (2010). Emotion-regulation strategies across psychopathology: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 30(2), 217–237. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.11.004>
- Carver, C. S., & Scheier, M. F. (2014). *Perspectives on personality* (8th ed.). Pearson Education.
- Cassidy, J. (1994). Emotion regulation: Influences of attachment relationships. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 59(2–3), 228–249. <https://doi.org/10.2307/1166148>
- Compas, B. E., Jaser, S. S., Bettis, A. H., Watson, K. H., Gruhn, M. A., Dunbar, J. P., & Williams, E. K. (2017). Coping, emotion regulation, and psychopathology in childhood and adolescence: A meta-

analysis and narrative review. *Psychological Bulletin*, 143(9), 939–991. <https://doi.org/10.1037/bul0000110>

Çiftçi, A. (2002). Lise öğrencilerinin stresle başa çıkma yolları ile strese karşı dayanıklılıkları arasındaki ilişki. *Yüüüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 20–37.

Derman, O. (2008). Ergenlerde psikososyal gelişim. In Adölesan Sağlığı Derneği & Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi Anabilim Dalı ve Sürekli Tıp Eğitimi Komisyonu (Eds.), *İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi* (pp. 19–21). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi.

Eisenberg, N., & Morris, A. S. (2002). Children's emotion-related regulation. *Advances in Child Development and Behavior*, 30, 189–229. [https://doi.org/10.1016/S0065-2407\(02\)80042-8](https://doi.org/10.1016/S0065-2407(02)80042-8)

Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. W.W. Norton & Company.

Gross, J. J. (2002). Emotion regulation: Affective, cognitive, and social consequences. *Psychophysiology*, 39(3), 281–291. <https://doi.org/10.1111/1469-8986.3920281>

Gross, J. J., & John, O. P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(2), 348–362. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.2.348>

Gross, J. J., & Thompson, R. A. (2007). Emotion regulation: Conceptual foundations. In J. J. Gross (Ed.), *Handbook of emotion regulation* (pp. 3–24). New York: Guilford Press.

John, O. P., & Gross, J. J. (2004). Healthy and unhealthy emotion regulation: Personality processes, individual differences, and life span development. *Journal of Personality*, 72(6), 1301–1334. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2004.00298.x>

Keating, D. P. (2004). Cognitive and brain development. In R. M. Lerner & L. Steinberg (Eds.), *Handbook of adolescent psychology* (pp. 45–84). Hoboken, NJ: Wiley.

Korkut, F. (2002). Lise öğrencilerinin problem çözme becerileri ve yetişkinlik düzeyleri arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 177–184.

Luna, B., Garver, K. E., Urban, T. A., Lazar, N. A., & Sweeney, J. A. (2004). Maturation of cognitive processes from late childhood to adulthood. *Developmental Neuropsychology*, 26(4), 635–661. https://doi.org/10.1207/s15326942dn2604_1

Markus, H. R., & Kitayama, S. (1991). Culture and the self: Implications for cognition, emotion, and motivation. *Psychological Review*, 98(2), 224–253. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.98.2.224>

Matsumoto, D. (1990). Cultural influences on the perception of emotion. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 21(1), 92–105. <https://doi.org/10.1177/0022022190211006>

Maughan, A., & Cicchetti, D. (2002). Impact of child maltreatment and interadult violence on children's emotion regulation abilities and socioemotional adjustment. *Child Development*, 73(5), 1525–1542. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00488>

Sağlık Bakanlığı. (2018). Ergenlerde fiziksel büyüme, cinsel ve psiko-sosyal gelişme. Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/cocuk-ergen-sagligi-db/Dokumanlar/Egitim_Dokumanlari/Halk/Ergenlerde_Fiziksel_Buyume_Cinsel_ve_Psiko-Sosyal_Gelisme_Erkek.pdf

Şahin, Ş., & Özçelik, Ç. (2016). Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. *Adolesan Sağlığı Derneği*.

Sheeber, L. B., Hops, H., & Davis, B. (2012). Family processes and the development of depression in adolescence. *Developmental Psychology*, 48(3), 529-541. <https://doi.org/10.1037/a0026541>

Steinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in Cognitive Sciences*, 9(2), 69-74. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2004.12.005>

Steinberg, L. (2014). *Age of Opportunity: Lessons from the New Science of Adolescence*. Houghton Mifflin Harcourt.

Tetik, G., & Önder, E. (2021). Çocuk ve Ergenlerde Duygu Düzenleme Ölçeği: Türkçe'ye uyarlama çalışması ve geçerlik güvenirlik analizleri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 46(208), 65-82.

Thompson, R. A. (2014). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 79(2), 1-11. <https://doi.org/10.1111/mono.12109>

Thompson, R. A. (2014). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 79(2), 1-11. <https://doi.org/10.1111/mono.12109>

Thompson, R. A. (2014). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 79(2), 1-11. <https://doi.org/10.1111/mono.12109>

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

☐ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Altınbaş Üniversitesi Bilimsel Araştırma Yayın Etik Kurulu'nun tarih 11.11.2024 sayı 2024-27 ve karar ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.

Tarih Boyunca Muhasebe: Gelişim ve Dönüşüm*

Accounting Through History: Development and Transformation

Mahmut Yardımcıoğlu¹ Özlem Balsu²

¹ Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe ve Finansman, Kahramanmaraş, Türkiye, e-mail: mahmutyardimcioglu@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-1335-8357>

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe ve Finansman, Türkiye, e-mail: ozlem.sen1@gmail.com, Orcid: <https://orcid.org/0000-0001-7347-5267>

*Dünyada Muhasebenin Tarihi ve Gelişim Süreci bitirme tezinden üretilmiştir.

ÖZ

Muhasebe, ticaretin başlangıcından itibaren önemli bir yer edinmiştir ve bugüne kadar meydana gelen değişimlerle hem mesleki hem de teknolojik açıdan kendini göstermiştir. Ticari hayatın raporlanmasını kapsayan, her aşamasının kaydedilip izlenmesi, muhasebenin ticaret ve ekonomi açısından insanlara kolaylıklar sunarak, önemli hale gelmesini sağlamıştır. İlk çağlarda kullanılan muhasebe taşlarından günümüze kadar muhasebe birçok evreden geçmiştir. gelişen ekonomi ve artan ticari faaliyetlerle muhasebeye olan gereksinim artmış ve ilk, orta ve yeni çağda kendini sürekli geliştirmiş ve geliştirmeye devam etmektedir. Bununla birlikte küreselleşme, ticaret, ekonomi, devlet, din vb. gibi gelişmelerle şimdiki konumuna ulaşmıştır. Çözümler sunarak raporlamalarla işletmelerin mali ve finansal durumunu ortaya koymada geleceğe ışık tutmaktadır. Böylece ticari faaliyetlerin bütün aşamalarının izlenip kaydedilmesi uygulamalarını içeren muhasebe, ekonomik açıdan önemini korumaktadır. Bu kapsamda bu çalışmada muhasebenin gelişimi incelenmiş ve bir çok faktörün etkisinde kalarak bu günkü şekli sonuç olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, Muhasebe Tarihi, Muhasebesel Gelişmeler, Günümüzde muhasebe, Muhasebe teknikleri, Muhasebe Kavramları

Citation: Kömür, D., & Göksü, N. (2025). A general overview of biogas plants in Turkey. *Journal of Western European Social Sciences*, 2(1)

Corresponding Author:

Özlem Balsu

Email: ozlem.sen1@gmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

ABSTRACT

Accounting has gained an important place since the beginning of trade and has shown itself both professionally and technologically with the changes that have occurred until today. The recording and monitoring of every stage of commercial life, which includes the reporting, has made accounting important by providing convenience to people in terms of trade and economy. Accounting has gone through many stages from the accounting stones used in the early ages to the present day. The need for accounting has increased with the developing economy and increasing commercial activities and it has continuously developed and continues to develop itself in the early, middle and new ages. However, it has reached its current position with developments such as globalization, trade, economy, state, religion, etc. It sheds light on the future in revealing the financial and financial status of businesses by providing solutions and reporting. Thus, accounting, which includes the monitoring and recording of all stages of commercial activities, maintains its importance in economic terms. In this context, the development of accounting has been examined in this study and its current form, which is affected by many factors, has been evaluated as a result.

Keywords: Accounting, History of Accounting, Accounting Developments, Accounting today, Accounting Techniques, Accounting Concepts

1.GİRİŞ

Muhasebe teriminin anlamı nedir? "Muhasebenin Arapça kökeni "muhasaba"dır. Muhasaba, hesaplama ve hesap bilimi ile ilgili bir terimdir. "Hisab", Arapça "muhasaba"dan gelir ve hesap anlamına gelir. Ancak Arapça "hsb", hesap, mahsup ve muhasebe anlamına gelir. Muhasebe sözcüğü, Batı Avrupa dillerinde de hesaptan gelir. Örneğin, Fransızca "Comptabilité" sözcüğü "Compte"den ve İngilizce "Accounting" sözcüğü "Account"den gelir. (Güvemli, 1995).

Muhasebenin tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu bilinmektedir. MÖ 3600 yıllarında Eski Yunan ve Roma'da muhasebeye dair bazı prensiplerin var olduğu ve kayıtların tutulduğu bilinir (Akdoğan, Aydın 1987:65). Tevrat ve Kur'an'da ticaretle ilgili ayetler bulunmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de borçların ve alacakların tarafların anlaşmazlık yaşamaması için, doğru bir şekilde kayda geçilmesi tavsiye edilmiştir (Bakara Suresi: 282), ve Tevrat, "Kimle ticaret yaparsan yap, her zaman alışverişini hesapla, değerlendir ve aldıklarını mutlaka yaz" demektedir (Bakara Suresi: 282). (Güvemli: Cilt 1,1995).

Muhasebe tarihsel açıdan özellikle çift taraflı kayıt sisteminin 15. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmasıyla başlamıştır. Bu alanda dönemin önemli isimlerinden biri de Luca Pacioli'dir (Can, 2007). Luca Pacioli, 1445 yılına doğru İtalya'nın Borgo San Sepolcro isimli küçük bir kasabasında dünyaya gelmiş ünlü bir matematikçidir. Pacioli' nin en ünlü ve önemli eseri kuşkusuz "Summa de arithmetica, geometria, proportioni et proportionalita" dır Kitabın muhasebe açısından taşıdığı önem, muhasebe uygulamalarını (çift yanlı) sistematik biçimde ortaya koyan ilk eser olmasıdır. Tarih sayfalarında Muhasebenin Babası olarak bilinir. (Can: 2007).

Muhasebenin türlerinden olan işletme Muhasebesi ve onun alt dallarını oluşturan finansal muhasebe, maliyet muhasebesi ve yönetim muhasebesi gelişen teknoloji ve küreselleşmenin etkisiyle hızla gelişim göstermektedir. Dünyanın her yerinde, hayatın her noktasında varlığı sürdüren ve gün geçtikçe daha da önemli hale gelen muhasebeye yüzyılımızda Alman, Fransız, İngiliz ve Özellikle Amerikan muhasebesi yön vermektedir. Muhasebe alanında önemli bir yeri olan ve birçok muhasebe ile ilgili eserleri bu alana kazandıran Alman muhasebesi de ekonominin muhasebeye olan uluslararası etkisi karşısında Amerikan muhasebe anlayışını benimsemiştir.

“Sahlins (2010), devlet yerine hediyein toplum sözleşmesinin ilkel toplumlarda karşılığı olduğunu söylemektedir. Hediye, ilkel dünyada barışı sağlamak için kullanılan ve devlet tarafından korunan ilkel bir yöntemdir. Sözleşmeler modern toplumlarda siyasi bir sözleşme olarak görülürken, ilkel toplumlarda siyasi bir sözleşme olarak görülür (Sahlins, 2010). Modern ilkel topluluklar üzerinde yapılan araştırmalar, eşitlik ve karşılıklılık ilkelerine dayandığını göstermektedir. Fransız sosyolog Marcel Mauss’a göre, ilkel dünyada barışı sağlamak için bu ilkeler üzerine yapılan anlaşmalar ve verilen hediyeler siyasi bir sözleşme niteliğindedir. Alınan bir hediye unutulmaz ve karşı tarafa mutlaka eşdeğer bir hediye verilir” (Şan, 2019)

(Sahlins, 2010). Ticaretin en eski biçimlerinden biri olan bu ekonomik düzen, Mauss (2005) tarafından “armağan ekonomisi” olarak adlandırılmıştır. Para veya başka bir mübadele aracının kullanılmadığı bu dönemde, verilen armağanın ruhu olan “Hau”, karşılıklılık ilkesini temin etmektedir. Hediyein eşdeğeri, belirli bir faizle birlikte geri dönmedikçe, hediye alan kişi huzursuzluk duymaktadır. Bu örnek, ilkel toplumlarda dünyevi olanla kutsalın ritüeller aracılığıyla nasıl iç içe geçtiğini göstermektedir (Şan, 2019).

2. MUHASEBENİN TANIMI

Muhasebe, mali işlemlerle ilgili bilgileri kaydetme, sınıflandırma, özetleme, analiz etme ve yorumlama süreçleriyle ilgili olarak bir bilgi sistemidir. Ayrıca, mali işlemlerle ilgili bilgileri ilgili kişi ve kurumlara raporlar halinde sunmaktadır (Sürmeli, Cemalcılar ve Bengligiray, 2002).

İşletme yöneticileri, işletme faaliyetlerinin planlanması, yürütülmesi ve kontrol edilmesi sürecinde muhasebe bilgisinden faydalanmaktadır. Bu nedenle, muhasebe iş dünyasının dili olarak kabul görmektedir. Muhasebe, ekonomik faaliyetlerin genişlemesi ve günlük yaşamın ihtiyaçlarına bir yanıt olarak kendiliğinden gelişmiştir (Hiçşasmaz, 1956).

Muhasebe, günlük yaşamın ihtiyaçlarına çözüm olarak ortaya çıkmıştır (Hiçşasmaz, 1956). Bazı araştırmacılar, muhasebenin ilk olarak yazı ve sayılar kullanmaya başlayan medeniyetlerde uygulandığını öne sürmektedir. Plunkett’e göre muhasebe, en eski mesleklerden biri olarak kabul edilir (De Santis, 2007; aktaran Can, 2008).

3. TEMEL MUHASEBE KAVRAMLARI

Muhasebe işlemleri yerine getirilirken evrensel olarak belirlenmiş ve yaygın kullanım alanına sahip temel kavramlar dikkate alınmaktadır. Bu temel kavramlar; muhasebe bilgisinin ortak bir temele dayanmasını ve bilgilerin kullanıcılarına tutarlı ve karşılaştırılabilir olarak sunulmasını sağlamak üzere oluşturulmuştur. Ayrıca günümüz ekonomik koşulları dikkate alındığında da, muhasebeden elde edilen ortak bir yararlanma alanı yaratmaktadır. Muhasebenin 12 temel kavramı söz konusudur. Bu temel kavramlar aşağıda kısaca özetlenmektedir. (Burak ve Öztaş, 2015).

- Sosyal Sorumluluk Kavramı
- Kişilik kavramı
- İşletmenin sürekliliği kavramı
- Para ölçüsü (parayla ölçülme) kavramı
- Dönemsellik kavramı
- Maliyet esası kavramı

- Objektif belge (tarafsızlık ve belgelendirme) kavramı
- Tutarlılık kavramı
- İhtiyatlılık kavramı
- Tam açıklama kavramı
- Önemlilik kavramı
- Özün önceliği kavramı

4. MUHASEBENİN DOĞUŞU

İnsanlık tarihi boyunca bireyler yaşamlarını sürdürebilmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. İlk başlarda takas sistemine dayanan ekonomik düzen, zamanla parasal bir yapıya kavuşmuş ve para, ekonomik faaliyetlerde değişim aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Parasal özellik taşıyan ekonomik işlemler, hem bireyler hem de işletmeler için giderek daha önemli hale gelmiş ve zamanla daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Bu gelişimle birlikte, özellikle işletmelere ait faaliyetlerin kontrolü ve izlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu ihtiyaç doğrultusunda muhasebe bilimi gelişmiştir (Kurtcebe, 2008).

Muhasebe, iktisadi faaliyetlerin inkişafına ve günlük hayatın ihtiyaç ve zaruretlerine bağlı olarak günlük hayatın ihtiyaç ve zaruretlerine bir cevap vermek üzere kendiliğinden doğmuştur (Hiçşasmas, 1956).

Muhasebe tarihçilerinin birçoğu yazının ve rakamların icadını muhasebeye bağlamakta; yazı ve rakamların insanların muhasebe (hesaplaşma) ihtiyacından doğmuş ve gelişmiş olduğunu ileri sürmektedirler (Can, 2007).

Muhasebe tarihçileri, muhasebe tarihini genellikle üç ana döneme ayırmaktadır. İlk dönem, Luca Pacioli'ye kadar olan (1494) gelişmeleri kapsar. İkinci dönem, Pacioli'den 19. yüzyıl sonuna kadar olan ilerlemeleri içerir. Üçüncü dönem ise 20. yüzyıldaki gelişmeleri kapsamaktadır (Kurtcebe, 2008).

13. ve 14. Yüzyıllarda çift taraflı kayıt sisteminin gelişmesiyle modern muhasebe metodolojisi başlamıştır. Modern muhasebe metodolojisine Çift Taraflı Kayıt Yöntemi de denmektedir. **Çift Taraflı Kayıt Yöntemi** işletmelerde meydana gelen ve para ile ifade edilen ticari işlemlerin karşılıklı olarak en az iki hesaba kaydedildiği kayıt yöntemine çift taraflı kayıt yöntemi denir. Çift taraflı kayıt yönetiminde işlemler biri borçlu ve diğeri alacaklı olmak üzere en az iki hesaba kaydedilir. Yapılan bu kayıtların sonucunda borçlu ve alacaklı hesapların bakiyeleri toplamı birbirine eşit olur. Çift taraflı kayıt yönteminin temel mantığı muhasebe temel denkliği ile aynıdır. Her ticari işlemin iki tarafı vardır. Bir taraf borçlanırsa diğeri taraf alacaklanarak denge sağlanır. (Yalçın, 2020). Basit veya tek taraflı kayıt sistemlerinde ise işlemler tek bir kayıtlarla ifade edildiği için eksik, hata yapma ve bu hataların fark edilmemesi riski yüksektir (Kurtcebe, 2008).

Çift taraflı kayıt sistemi, işletme faaliyetlerinin her iki yönünü de kapsayarak her işlem için en az iki kayıt yapılmasını sağlar. Bu sistem, hata yapma olasılığını azaltır ve kayıtların birbirini kontrol etmesini, dolayısıyla hataların ortaya çıkmasını sağlar (Kurtcebe, 2008).

4.1. Sümerlerde muhasebe

Muhasebenin kökenleri, M.Ö. 4000 yılı civarında Mezopotamya'da yaşayan Sümerler'e kadar gitmektedir. Sümerler, Antik Mısır'dan birkaç yüzyıl önce varlık göstermiştir. Dicle ve Fırat Nehirleri arasında gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda, pek çok kil ve taş tablet üzerinde muhasebe kayıtları tespit edilmiştir. Bu kayıtlar genellikle yönetimle ilgili olup, çalışanlara dağıtılan erzakların giriş-çıkış listeleri gibi örnekleri içermektedir. Üzerine kazınmış işaretlerin M.Ö. 1200 yılına tarihlendiği görülmektedir. Bu dönemde muhasebe sistemi, belirteçler (taşlar, semboller) ve mühürlerle temsil edilmiştir. Bu belirteçler, genellikle hayvanlar ve tahıllar gibi çeşitli malların ve miktarlarının temsil edildiği geometrik şekillerdeki kil nesneleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Simgeler ve mühürler, ilk kez Neolitik Çağ'da ortaya çıkmıştır (Provasi ve Farag, 2013).

Tanrı ve tapınak gelirlerinin artması, muhasebenin tutulmasını zorlaştırmıştır ve rahipler yeni bir yazı ve rakam sistemi oluşturmak zorunda kalmışlardır (Childe, 2009).

İlk dönemlerde tapınaklarda yapılan ekonomik faaliyetler, ilerleyen yıllarda bankacılık sisteminde kullanılan muhasebe belgelerinin de temelini oluşturduğu ifade edilmektedir. Sümer muhasebe sistemi Hammurabi Kodu olan kuralları da kapsamaktadır. Bu kurallar, antik dönemlerden kalma tek kapsamlı belge niteliğindedir, sivil ve ticari kuralları sistematik olmayan bir şekilde 282 madde şeklinde sıralanmaktadır. Bu kuralların farklı maddelerinde, günümüze ışık tutan bazı mekanizmalar ve enstrümanlar yer almaktadır. Bunlardan bir kaçısı ise, ödeme aracı olarak kil tabletler üzerine çekler kullanılmaktaydı. Bu tabletler el değiştirebilmekteydi ve başka malları alınabilmekteydi (Özyürek, 2009 ve Provasi ve Farag, 2013).

Mevcut kaynaklar, muhasebenin Asurlular döneminde başladığını ve buradan Mısır'a, ardından Pacioli döneminde İtalya'ya geçtiğini belirtmektedir (Webster, 1937:101; aktaran Can, 2008:96). Ancak, muhasebenin doğuşu ve gelişimi hakkında sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır. M.Ö. 5000 yıllarında Sümerler, M.Ö. 4000 yıllarında İbraniler, M.Ö. 3000 yıllarında Mısırlılar, M.Ö. 2000 yıllarında Babiller ve M.Ö. 500 yıllarında Yunanlılar, muhasebe ile ilgili ilk yazılı kayıtları oluşturmuşlardır (Can, 2008).

Mouck'a (2004) göre, yaklaşık 10.000 yıl önce Mezopotamya'da Sümerler tarafından geliştirilen jetonlu muhasebe sistemi, hem ilkyazı sistemlerini hem de soyut sayıları miktar ve birimleri temsil eden sembollerle kullanılmaktaydı. Tapınaklarda gerçekleştirilen ekonomik faaliyetler zamanla modern mali sistemlere dönüşmüş ve bu süreç, bankacılık hizmetleriyle ilgili muhasebe belgelerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hammurabi Kodu, Sümer muhasebesini anlamak açısından büyük önem taşımaktadır. M.Ö. 1792-1750 yılları arasında Babil Kralı Hammurabi tarafından oluşturulan bu kod, cezai, sivil ve ticari kuralları içeren 282 maddeden oluşuyordu. Hammurabi Kodu'ndaki bazı ekonomik araçlar ve mekanizmalar, aslında binlerce yıl öncesine uzanmaktadır. Özellikle tüccarların malları taşıdığı şehirlerde yaptıkları ticaret ve çek olarak kullanılan kil tabletler gibi uygulamalar oldukça ileri seviyede ekonomik sistemleri yansıtmaktadır (Özyürek, 2009).

4.2. Antik yunan muhasebesi

Antik Yunan'da muhasebe, dönemin standartlarına göre oldukça gelişmişti. Bazı tarihçiler, tapınakların muhasebe ihtiyaçlarını ilk karşılayan kurumlar olduğunu savunmaktadır. Eski Babil ve Mısır'da olduğu gibi, tanrılara yapılan adaklar mermer veya kireçtaşı tabletlerde kayıt altına alınmaktadır. Bankacılığın karmaşıklığı, muhasebe kontrol sistemlerinin gelişimini desteklemiştir.

Örneğin, Delf Mabedi'nin muhasebe kayıtları, malların fiyatları ve işçi ücretleri hakkında bilgi sunarken, inşaat malzemeleri için de bilgi sağlamaktaydı (Stolowy, 2006).

M.Ö. 300 yılına kadar Atina'da, hesapları denetleyen 10 kişilik bir mahkeme bulunmaktaydı. Delf Mabedi'nin yeniden inşası ve mali kayıtlarının düzenlenmesi amacıyla kurulan bu mahkemeler, kayıtların belirli bir zaman dizinine göre tutulmasını ve gelirlerin harcamalardan önce sayımını şart koşuyordu. Antik Yunan'da bankacılık, önceki dönemlere göre daha gelişmişti. Bankacılar muhasebe defterleri tutar, para değişimi yapar ve borç verirdi. Ayrıca, uzak şehirlerdeki bankalar aracılığıyla nakit transferleri gerçekleştirirlerdi (Özyürek, 2009).

Tarihsel kaynaklara göre, modern muhasebecilerin görevlerini yerine getiren katipler, ticari işlemleri kil tabletlerde kaydederdi. Eski Mısır'da, piramitlerin yapımına dair bilgi olmasa da, tahıl ambarlarının envanter kayıtları ve işçilik hesapları tutulmaktaydı. Bu kayıtlar, Nil Nehri çevresinde yetişen papirüs bitkisinden yapılan kağıtlara işlenirdi (Güvemli, 2018).

Yazı ve sayı sistemlerini ilk kullanan toplumlar arasında Mezopotamya ve Eski Mısır yer alır. Bu nedenle, muhasebe uygulamalarının ilk olarak bu uygarlıklarda başladığı düşünülmektedir. İlk muhasebe kayıtları taş, kil tabletler, papirüs, ağaç ve tahtalar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Alfred Isaac, muhasebenin ilk başlarda sadece defter tutmakla sınırlı olduğunu, ancak zamanla daha geniş bir kapsam kazandığını belirtmektedir (Isaac, 1941).

5. İLK ÇAĞLARDA MUHASEBE

5.1. Hesap tutma ihtiyacı (akılda tutma-temsil dönüşümü-toplumsal kimlik)

Günümüz Türkçesinde "hesap" terimi, banka çizelgeleri gibi somut anlamlarının ötesinde, tutum, önlem, tahmin, borçlu/alacaklı durumları gibi daha soyut kavramlarla ilişkilidir. Matematiksel işlemler ve varlık hesapları, genellikle sayısal verilerle ifade edilirken, hesap tutma ve matematiksel ölçümler tarih boyunca daha temel bir ihtiyaç ve araç olarak ortaya çıkmıştır. İlk insanların besin bulma ve hayatta kalma amacıyla çevrelerini gözlemleyip uyguladıkları pratikler, onların ilk bilimsel faaliyetlerini oluşturur (Tiryaki, 2017).

İlk çağlarda, sahip olunan veya ihtiyaç duyulan besin miktarını ve zamanı ölçmek için akıl yürütme ve zihinde canlandırma yöntemleri kullanılıyordu. Tarih öncesi dönemlerde, zor kış koşulları için gerekli erzağı hesaplama gerekliliği ve bu hesaplamaların soyut olarak yapılması, Plunkett tarafından muhasebenin en eski mesleklerden biri olarak kabul edilmesini sağlamıştır (De Santis, 2007).

5.2. Hesap taşlarının kullanımı (somut-soyut dönüşümü – kamusal kimlik)

Neolitik Dönem, insanlık tarihinin ekonomik gelişimi açısından köklü bir değişim getirmiştir (Şeker ve Şeker, 2019:109). Bu dönemde, mal ve kaynakların yönetimiyle birlikte ekonomi, yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Aksoy, 2018:1475). İklim koşullarının iyileşmesiyle avcı-toplayıcılıktan yerleşik yaşama geçiş yapan insanlar, doğa üzerinde kontrol sağlamış ve üretimlerini artırarak ihtiyaçlarının ötesinde mallar üretmişlerdir. Neolitik Dönem'de, artan ürünlerle birlikte değiş-tokuş temelli ticari faaliyetler sürekli hale gelmiştir (Şeker ve Şeker, 2019).

Bu dönemde mühürlerin de ilk örneklerine rastlanmaktadır. Mühürler, yazının keşfinden önce kullanılmış olup, dönemin sanatsal yönünü yansıttıkları için tarih belirlemede önemli rol oynamaktadır (Nazlı, 2020: 4). Malatya Arslantepe Höyüğü'nde bulunan mühürler, muhasebenin

kökenlerinin bu döneme dayandığını ve gelişmiş bir iç kontrol sisteminin varlığını göstermektedir (Erkuş vd., 2018).

Neolitik Çağ'ın sonlarına doğru, kendi kendine yeten ekonomik sistemlerin yerini yavaş yavaş değişim ve artı ürünlerin ortaya çıkmasıyla daha karmaşık sistemler almıştır (Aksoy, 2018). Buzul çağının sona ermesiyle, çevresel koşullara uyum sağlayan yerleşik yaşam biçimleri, tarımsal üretimin ve kayıt altına almanın gerekliliğini doğurmuştur (Braidwood, 1995). Böylece tarıma geçiş, hesaplama ve muhasebe sistemlerinin gelişimini desteklemiştir (Şeker & Şeker, 2019).

Hesap taşları, genellikle 1-4 cm boyutlarında, kilden yapılmış olup, malların cins ve miktarlarını kaydetmekte kullanılmaktadır (Hırçın, 1995). M.Ö. 8000 yıllarına tarihlenen hesap taşları, bu dönemde mal ve ekonomik işlemleri takip etmek için kullanılmıştır (Mattessich, 1987). Bu taşlar, dini bağışlar ve malların geri dağıtımında da önemli bir rol oynamıştır (Schmandt-Besserat, 2009).

M.Ö. 6500 yıllarına tarihlenen Irak'ın Jarmo bölgesinde bulunan hesap taşları, bu taşların hem dinsel hem de ekonomik açıdan önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, Schmandt-Besserat, bu taşların bir kayıt ve muhasebe sisteminin parçası olduğunu keşfetmiştir (Mattessich, 1987). Hesap taşları, malları soyut sayılar yerine bire bir eşleştirmelerle temsil etmektedir. Bu durum, muhasebenin soyut sayılardan önce, ihtiyaç gereği kullanıldığını kanıtlamaktadır (Mattessich, 1987).

Hesap taşlarının ilk kullanımları, varlıkların miktarını gösterme ve kayıt altına alma amaçlarını taşımaktadır (Budja, 1998). İlk hesap taşları çeşitli geometrik şekillerde olup, belirli malları temsil etmekteydi. Yalın hesap taşları, tahıl ve hayvanları temsil ederken, M.Ö. 4. binyılda ortaya çıkan kompleks taşlar, işçilik ve mamulleri izlemekte kullanılmaya başlanmıştır. Mezopotamya'da tahıl ve hayvanların nakit yerine geçtiği göz önüne alındığında, bu durumun Rönesans İtalya'sındaki çift taraflı kayıt tekniği ile benzerlik gösterdiği görülmektedir (Mattessich, 1987).

Tarım ve hayvancılığın başlaması, üretim ve tüketim birimlerinin çeşitlenmesine neden olmuş, çakıl taşları ve deniz kabukları gibi ilk hesap araçları bu çeşitliliği yeterince karşılayamamıştır (Şeker & Şeker, 2018).

5.3. Bulla tekniği ile muhasebe denetimi

Latince'de "calculi" olarak adlandırılan hesap taşları, erken dönem yazı sistemlerinin bir örneğidir. Bu taşlar, Mezopotamya'da ortaya çıkmış ve gelişmiş yazıya geçişin bir aşaması olarak büyük önem taşır. Farklı biçimlerde şekillendirilmiş ve genellikle yüzeyleri belirli şekillerle ayrılmış kil objeler olarak üretilmiştir. Her bir taş, pişirilip sertleştirildikten sonra belirli bir nesneyi temsil eder ve ticari malların türleri hakkında bilgi verirken, taşların sayısı da nesnenin miktarını gösterirdi. Bu tokenler, özellikle malların uzaktan gönderilmesinde ticaret sırasında sıkça kullanılmış bir yazı türüydü. Kil objeler, Neolitik, Kalkolitik ve Erken Tunç Çağları boyunca gündelik hayatta yaygın olarak kullanılmış ve sadece yüzeylerinde küçük değişiklikler yapılmıştır (Schmandt-Besserat, 1992).

5.4. Orta çağda muhasebe

Bu çalışmanın odağı, Batı Avrupa'nın Ortaçağ'daki ekonomik ve siyasi koşullarının günümüz muhasebe teorisi ve kuramsal yapısına olan etkileridir. Özellikle bu dönemde gelişen hesap sistemleri ve kayıt teknikleri, muhasebenin temellerini ve kuramsal yapısını oluşturmuştur. Ortaçağ'daki değişiklikler sonucunda ortaya çıkan muhasebe temel denkliği gibi oluşumlar, muhasebenin teorik altyapısını sağlamış ve uygulamalarını şekillendirmiştir. Bu altyapı, dönemin etkileriyle şekillenen

"borç" ve "alacak" kavramlarının ve bunların hesaplarda kullanılmasının kaynağıdır (Elitaş, Cemal, Aydemir, Oğuzhan ve Elitaş, Bilge Leyli, 2009, 3:33-46).

Bu ortamda, köylüler ve esnaf sınıfı temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hatasız hesaplama, ölçme ve kayıt tutma gibi işlemlerle ilgilenmek zorunda kalmamıştır. Werner Sombart, bu durumun ticari mal ile ekonomik özne arasındaki ilişkinin doğasından kaynaklandığını belirtmektedir. Bu dönemde, değişim ve mübadele değeri kavramları henüz gelişmemiş olup, eşyalar yalnızca tüketim amaçlı olarak ve nitelikleriyle birbirinden ayrılmaktadır. Bu durum, nicel değerlerin önem kazanmasını engellemiştir (Sombart, 2015; Uçma, 2010, Uçma, Tuğba, 2010).

Muhasebe defterleri, hesaplama sürecindeki bu durumu yansıtmaktadır. Bu dönemin muhasebe kayıtları, yalnızca alınan ve satılan mallara ilişkin rakamları içeriyordu. O dönemde, malların niteliksel özellikleri niceliksel değerlerinden daha fazla önem taşıyor, nicel veriler ise genellikle göz ardı ediliyordu. Günümüzde ise, modern muhasebe anlayışında mallar, üretim ve değişim sürecinde kullanım değerlerinden ziyade mübadele değerleri ile kaydedilmektedir. (Sombart, 2015; Uçma, 2010).

6. TÜRKİYE'DE MUHASEBENİN TARİHİ

Yusuf Has Hacib'in 'Kutadgu Bilig' adlı eseri, Karahanlılar döneminde Türkler'in ticaret ve muhasebeye dair ilk kapsamlı görüşlerini ortaya koymuştur. Eserdeki beyitler, 'Hazinedar' ve kayıt işlerini yöneten 'Katip' gibi devlet memurlarının muhasebecilere benzer yetki ve sorumluluklara sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, Karahanlılar dönemindeki muhasebe daha çok devlet muhasebesi olarak şekillenmiştir. Devlet işlerinin yazılı olarak düzenlendiği, gelir ve giderlerin yazılı kayıtlarla belirlendiği ve hesaplarda güvenliğin sağlanmasının yalnızca kayda geçmekle mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, hesap kavramının sıkça kullanılması, muhasebenin varlığının önemli bir göstergesidir. 'Kutadgu Bilig'de geçen 'yulug' terimi, dönemin vergi ve muhasebe sisteminin mevcut olduğunu işaret etmektedir.". (Can ve diğerleri, 2012)

Vergiler tahakkuk esasına göre alındığı için devlet muhasebesinde tahakkuk muhasebesi kullanılmıştır. Ortadoğu'da ilk tahakkuk muhasebesi örneğine, İlhanlılarda "1309-1363 yılları arasında yazılmış dört devlet muhasebesi öğreti kitabında bu yöntemlerin izlerini görmek mümkündür. İlk kaynak olarak Saadetname (1309) öne çıkar. Abbasiler tarafından geliştirilen ve İlhanlılar tarafından uygulanan merdiven yöntemi, Osmanlı Devleti tarafından da benimsenmiştir. İlhanlılar tarafından kaleme alınan dört öğreti kitabından sonuncusu olan Risale-i Felekiyye – Kitab- us Siyakat, devlet muhasebesi ve merdiven yöntemini detaylandıran bir eserdir (Güvemli, 2015, Sürmen, 2012).

Eski Türk devletlerinde ticaretin yaygın olmaması ve Orta Asya bozkırlarında göçebe yaşamaları nedeniyle muhasebe ile ilgili herhangi bir belge günümüze ulaşmamıştır (www.bilgilersitesi.com, 05.01.2017). Yerleşik düzene geçen ilk Türk Devleti olan Uygur Devleti'nden kalan belgeler ise genellikle devlet harcamalarıyla ilgili hukuki nitelikli dokümanlardır ve düzenli bir muhasebe kaydını yansıtmaz. (Avder,2007). Geçmişten Günümüze Muhasebe Mesleği, <http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/erdogan/008/> (Erişim Tarihi:10.01.2017)

Merdiven yönteminin temel özellikleri aşağıda listelenmiştir.

- Devletçilik hakim olan ülkelerde devlet muhasebesi yapılmıştır.
- Devlet gelirleri ve giderleri için vergi gelirlerinin toplanması ve harcanması prensibine dayanır.

- Vergi gelirlerinin eyaletlerden alınması, her eyaletin toplam vergi gelirlerinin ve vergi türlerinin alfabetik olarak sıralandığı bir tablodan oluşur.
- Harcama türlerinin ve tutarlarının alt alta sıralanması çok önemlidir.
- Muhasebenin tahakkuk prensibine dayanması gerekir. Bununla birlikte, tahakkuk maddesi olmadan işlemlerin yapıldığı bilinmektedir. Başka bir yerde tahakkuk tutarı gösterilmektedir.
- Sistem tutar ve miktar yazmaya izin verir. - Bir yıllık devlet gelirlerinin tek bir belgede toplanmasını sağlar. (Elitaş ve diğerleri,2008)

7. CUMHURİYET'İN İLK DÖNEMİNDE MUHASEBE

1923 sonrasında gerçekleştirilen ilk yasal düzenleme 1924 Anayasası olmuştur. 1925 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu, modern bir toplumsal yapının temelini atmıştır. Bu yasa, 1850 yılında kabul edilen ancak o dönemdeki koşullar nedeniyle etkin bir şekilde uygulanamayan düzenlemelerin gözden geçirilmesi sonucu, Türk Ticaret Kanunu olarak yeniden düzenlenmiştir. (Güvemli, 2013).

1926 tarihli Türk Ticaret Kanunu'nda yer alan çift taraflı kayıt sisteminin temel defterleri, henüz geniş çapta uygulanmamıştır. Bu durum, vergi yasalarını düzenleyen yetkililerin, her bir verginin hesaplanması ve tahsilini kolaylaştıracığı düşünülen ek defterler eklemeyi tercih etmelerine yol açmıştır. Ticaret Kanunu'nda günlük defter ve envanter defteri gibi temel defterlerin yanı sıra, satış defteri, fatura defteri ve ambar defteri gibi ek defterler de bulunmuştur. Türk muhasebe tarihinde bu döneme "çok defterli dönem" denir (Güvemli, 2018).

1926-1930 yılları arasında yürürlüğe giren üç vergi yasası, muhasebe düşüncesi ve mesleğinde köklü değişikliklere yol açtı. Bu yasalar Kazanç Vergisi Kanunu, Muamele Vergisi Kanunu ve Dahili İstihlak Vergileri ve Resimleri Kanunu'dur. Bu düzenlemeler, muhasebe mesleğinin gelişimini Maliye Vekâleti'nin denetimine yönlendirdi (Arıkan ve Güvemli, 2013). Söz konusu yasalar, muhasebe uygulamalarını etkileyerek özel sektörde muhasebe mesleğinin ilerlemesine katkıda bulundu (Güvemli vd., 2013).

Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet muhasebesinin düzenlenmesi, muhasebenin işletmecilik anlayışı içinde gelişen bir meslek olarak yerini almaya başladığını göstermektedir. Zamanla bu devlet muhasebesi, yasal düzenlemelere tabi tutulmuştur (Güvemli vd., 2013).

8. GÜNÜMÜZDE MUHASEBE

Muhasebe kuramları, mali işlemlerin kaydedilmesi, bu işlemlerle ilgili ilke ve kavramların incelenmesi, araştırılması ve elde edilen bulgularla muhasebe tekniklerinin ve uygulamalarının geliştirilmesi süreci olarak tanımlanır (Hikmet, 1967).

Muhasebe uygulamaları ise, muhasebe doktrinlerinin, yani muhasebe uzmanlarının görüşlerinin, kayıt ve belgelerin analizini kapsar ve bu unsurların ortaya çıkış nedenlerini araştırır (Güvemli, 2000).

Muzaaf geçirme metodunun ilk defa İtalya'da yayınlanması burada doğmuş olmasını gerektirmez. Yalnız elde mevcut belgeler bu kayıt metodunun ilk defa İtalya'da yayınlandığını göstermektedir. Bu tarihlerden çok önce muzaaf kayıt metodunun doğuda da bilinmiş olması çok muhtemeldir. Yalnız İtalya'da bu tarihlerde dünya ticaretinde büyük rol oynamakta ve sadece ticaret tekniği de Floransa, Cenova, Venedik, Milano gibi belli başlı şehirlerde gelişmiş bulunmakta idi (Aker, 1946).

8.1. Çift taraflı kayıt sistemi (bilanço usulü kayıt)

Muhasebenin temel denkliğinin mantığı, çift taraflı kayıt yönteminin temelini oluşturur. Her ticari işlemin iki tarafı vardır. Bir taraf borçlanırsa diğer taraf alacaklanır, böylece denge sağlanır. Örneğin, peşin bir ürün satın alındığında kasadaki para azalır, ancak mallar hesabında aynı anda bir artış olur. Aynı şekilde, bankaya para yatırıldığında kasadaki para azalır, ancak bankadaki para aynı tutarda artar. Müşterilerden peşin olarak tahsilat yapılırsa, müşteri cari hesabı azalır ve kasa artar. Bu tür kayıtlar, ticari işlemlerle ilgili verilere ve bilgilere kolayca erişilmesini sağlar. (www.muhassebevergi.com).

Çift taraflı kayıt yönteminde, aktif ve pasif hesaplar hem kendi aralarında hem de karşılıklı olarak işlem görebilir. Ayrıca, bir aktif ya da pasif hesap, sonuç hesaplarıyla da etkileşim içinde olabilir (www.muhassebevergi.com).

Sermayenin korunması ve yasal yedeklerin oluşturulması, bu dönemde teoremin içinde yer almış, finansal tabloların sunumunda yerini bulmuştur (Akdoğan & Aydın, 1987).

Birinci sınıf tüccarlar, ülkemizin muhasebe sisteminde bilanço esasına göre defter tutmaktadır. Bilanço esasına dayanan bu defterler, çift taraflı bir kayıt sistemine sahiptir ve birden fazla defterin tutulmasını gerektirir. Envanter defteri, defteri kebir ve yevmiye defteri en önemlileridir. Açılış bilançosu, çift taraflı kayıt yönteminde işlemin başlangıcıdır. Dönem içindeki muhasebe işlemleri yapılır ve envanter işlemleriyle kapanış bilançosu yapılır. Bu adımların her biri muhasebe süreci olarak bilinir. (www.muhassebevergi.com).

Çift taraflı kayıt sistemi, tüccarların alacaklı ve borçlu ilişkileri üzerine kuruludur. Defter hesapları dikey olarak bölünmüş ve çok sayıda muhtıra kitabı bu hesaplara yardımcı olmuştur. Bu defterler, varlık, yükümlülük, harcama ve gelirlerin miktarını göstermektedir. Zamanla, yevmiye defteri, daha önce kullanılan çok sayıda muhtırayı birleştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Rönesans döneminde çift taraflı kayıt sistemi ortaya çıkmıştır. Günlük ticaret bu dönemde giderek daha karmaşık hale gelmiştir. Yevmiye defterindeki kayıtlar, borç ve alacak olarak sınıflandırılmış her işlemi içeren ayrıntılı bir açıklamaya sahiptir (Mason, 1953).

Eğer işletmeye eklenen varlık, tacirden değil de üçüncü bir kişiden yani yabancı bir kaynaktan gelmişse, bu durumda sadece kaynak hesabında değişiklik olur. İşletmeyi gösteren varlık hesabı, üçüncü bir kişiye borçlanır. Bu durumda, varlığın kaynağını gösteren yabancı kaynak hesabı ise işletmeden alacaklı durumuna gelir (Atabey.N.A. 2018).

Hiçşamaz, çift taraflı kayıt tekniğinin, hesapların o dönemde kişileştirilerek açıklanmasının bilimsel bir yöntem olmadığını, ancak bu mantığın birçok muhasebe öğretmeni tarafından benimsendiğini vurgulamıştır (Hiçşamaz, 1958).

Bu mantık ve çift taraflı kayıt tekniği çerçevesinde dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta da "Muhasebenin temel denkliği"dir. Bu denklik ilkesine göre, bir işletmenin sahip olduğu tüm varlıklar, yabancı ya da öz kaynaklardan bir kaynağa dayanmaktadır. İşletmede gerçekleşen her işlem, çift taraflı kayıt tekniğine uygun şekilde kaydedildiğinde (işlemin borç-alacak etkisi yapılır ve kaydedilir), bu denklik bozulmaz. Bu denklik, işletmelere kontrol ve kayıt doğruluğu sağlarken, çift taraflı kayıt tekniğinin bir sonucudur (Atabey.N.A. 2018).

9. MUHASEBEYE YÖN VEREN GELİŞMELER

Muhasebenin temel olarak iki ana yapısı bulunmaktadır: muhasebe teorisi ve muhasebe uygulamaları. Bu iki yapı, birbirleriyle sürekli etkileşim halindedir. Muhasebe uygulamalarının temel bileşenleri olan hesap planı ve raporlama sistemi, muhasebe kuramını oluşturan kavramlar, ilkeler ve standartlara uygun olarak oluşturulmalıdır (Nalbantoğlu, 2003).

9.1. Muhasebenin gelişimine etki eden olgular

Muhasebe uygulamaları, yalnızca kuramsal yapıya bağlı değildir. Muhasebe uygulamaları, küreselleşme, teknolojik ilerlemeler, kültürel ve sosyal faktörler, ulusal ve uluslararası standartlar, toplumun sosyal ve ekonomik yapısı ve devletin yapısı ve organizasyonu gibi birçok faktör tarafından etkilenmektedir. (Nalbantoğlu, 2003).

Bu gelişime etki eden birçok unsurun bulunmasıyla beraber en çok etkilendiği faktörler şunlardır;

1. Küreselleşme
2. Ticaret
3. Devlet
4. Teknoloji
5. Ekonomi
6. Din

10. SONUÇ

Muhasebenin tarihi ve gelişim süreci, insanlık tarihindeki ekonomik ve ticari ilişkilerin karmaşıklığını yansıtan bir ayna gibidir. İlk başlangıcından itibaren, muhasebe her geçen gün daha da önemli hale gelmiş ve evrim geçirmiştir. Bu evrim, çeşitli medeniyetlerin ticaretin ve ekonominin gereksinimlerine cevap vermek için geliştirdikleri pratik çözümlerle doludur.

Günümüzde, muhasebe işletmelerin finansal sağlığını takip etmeleri, karar alma süreçlerini desteklemeleri ve yasal gereksinimlere uygun raporlama yapmaları için kritik bir araç haline gelmiştir. Muhasebe standartları ve teknikleri giderek karmaşık hale gelmiş ve uluslararası arenada uyum sağlama ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu, küreselleşmenin ve uluslararası ticaretin artmasıyla birlikte daha da belirgin hale gelmiştir.

Ticarî uyuşmazlıkların, vergi kaçakçılığı gibi meselelerin mahkemelerde görüşülmesi sırasında muhasebe kayıtlarına dayanarak kararların verilmesi muhasebe ilminin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, muhasebenin tarihi ve gelişimi, insanlığın ekonomik ve ticari faaliyetlerini izleyen, şekillendiren ve yönlendiren önemli bir süreçtir. Gelecekte, teknolojik ilerlemelerin ve küresel ekonomik dinamiklerin etkisiyle muhasebe uygulamaları daha da değişebilir ve gelişebilir. Ancak, muhasebenin temel amacı - finansal bilgi sağlamak ve karar alma süreçlerine rehberlik etmektir.

Muhasebe, ekonomik ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Ekonomik gelişme sürecinin başlangıcında yalnızca basit bir kayıt sistemi olarak düşünülen ve statik bir anlayış içerisinde ele alınan muhasebe, giderek işletme dengesinin belirlenmesi ve bu dengenin sağlanabilmesinde kullanılan verilerin üretilip değerlendirildiği bir bilgi işleme ve raporlama sistemi biçimine dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

Aker,A.N., (1946) "Ticaret Muhasebesi", Adnan Yayınevi.

Atabey, N. A., (2018) "Genel Muhasebe - Dönem Sonu İşlemleri", Nobel Yayınevi, Ankara.

Arıkan, Y. ve Güvemli, B. (2013). Türkiye'de muhasebe mesleğinin gelişimi ve İstanbul serbest muhasebecimali müşavirler odası. Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, 5, 33-67 Aksoy, B. (2018). Üretim ekonomisi ve toplumsal altyapı: neolitik ve kalkolitik çağlar, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11, 2.

Avder, E. (2007). Geçmişten günümüze muhasebe mesleği, Balıkesir Üniversitesi, <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/erdoğan/008/> (Erişim Tarihi:10.11.2024).

Burak, E., ve Öztaş, S., (2015)" Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (ISSN: 21463417) Yıl: 2015 – Cilt: 4 – Sayı: 1

Braidwood, R.J. (1995). Tarih öncesi insan. arkeoloji ve sanat yayınları. Çeviren: Bilgi Altınok.

Budja, M. (1998). Claytokens Accounting Before Writing in Eurasia. Documenta Prehistorica, XXV, 219-232.

Can, A. (2007). Luca Pacioli muhasebenin babası mıdır? Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi,

Can, A. V., 2008, "Bir Âyetin Işığında İslam Dininin Muhasebeye Bakışı", Akademik Bakış, Uluslar arası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:15, Calalabat Kırgızistan, www.akademikbakis.org/15/acan.htm, 01.11.2009.

Can, A.V., ve Karapınar, S., ve Küçükler, M., 2012. "Kutadgu Bilig"de Muhasebe, Ticari Hayat ve Etik İle ilgili Beyitler ve Güncel Yorumu", MUFTAV Dergisi, Sayı:2, ss 68-100

Childe, V.G., 2009. "Tarihte Neler Oldu?", Kırmızı Yayınları

De Santis, J., 2007. "A Brief History of Accounting: from Prehistory to the Information Age"

Elitaş, C., Aydemir, O. ve Elitaş, B. L., 2009. "Çift Taraflı Kayıt Tekniğinin Bilin(mey)en Geçmişi" Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi. Sayı:3 ss 33-46.

Elitaş, C., Güvemli, O., Aydemir, O., Erkan M., Özcan, U. Oğuz, M., 2008. Osmanlı İmparatorluğu'nda 500 Yıl Boyunca Kullanılan Muhasebe Yöntemi: Merdiven Yöntemi, Ankara, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.

Erkuş, H., Aksu, İ., ve Oral, T., 2018. Beş Bin Yıllık Muhasebe Belgesi ve İç Kontrol Sistemi Aracı Olarak Mühürler. I. Uluslararası Arslantepe Arkeoloji Sempozyumu, Malatya, Türkiye.

Güvemli, O., 1995. "Türk Devletleri Muhasebe Tarihi", Sayı 1.

Güvemli, O., 2000 "Muhasebe Tarihi I.Cilt", Süryay, İstanbul, S.11

- Güvemli, O., Aytulun, A. ve Şişman, B., 2013. "Türkiye’de Muhasebe Mesleğinin Gelişmesi ve İlk Meslek Örgütlenmesi: Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği- 1942". Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı:4, ss 19-49
- Güvemli, O., 2013. Cumhuriyet Döneminde Muhasebe Mesleğinin Örgütlenmesi Üzerine. Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, (4), 136-151.
- Güvemli, O., 2015. "Osmanlı İmparatorluğunda Devlet Muhasebesi" Nadir kitapevi, 2015
- Güvemli, O., 2018. " Türk İşletme Tarihi Üzerine" Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi: Eylül 2018 Özel Sayı.
- Hırçın, S., 2004. "Çivi Yazısı; Ortaya Çıkışı, Gelişmesi, Çözümü". Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları.
- Hiçşasmaz, M. (1956), "Muhasebe Tekniğinin Tarihi Tekamülünde Bir Merhale: Basit Usul", Ankara.
- Hiçşasmaz, M., 1958. "Muzaaf Muhasebe Usulünün Kurucusu Luca Paciolo Eseri ve Tesirleri". Ankara.
- Hikmet, K., 1957. " L. Paçoli’den Çağımıza Kadar Muhasebede Nazariyeler" Konuk Kitapevi, Ankara. Isaac, A., 1941. Muhasebe Nazariyesi, İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No: 163, İktisat Fakültesi No: 14, İstanbul.
- Kılıç, N.B. " Muhasebe Mesleğinde Haksız Rekabetin Boyutu: Türkiye’de Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Araştırma" Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi.
- Kurtcebe E., 2008 "21. Yüzyılda Muhasebe Mesleği’nin Vizyonu Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Mattessich, R., 1987. "Prehistoric Accounting And The Problem Of Representation: On Recent Archeological Evidence Of The Middle-East From 8000 B.C. To 3000 B.C. The Accounting Historians. Mason, J. L., 1953. "The Profession Of Accountancy. Texas Technological College", İşletme Yüksek Lisans Tezi.
- Nalbantoğlu R., 2004. "Muhasebe Uygulamaları Konusunda Meslek Mensuplarının Bakış Açıkları", VI. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, (Ed. Prof.Dr. Recep PEKDEMİR), İSMMMO Yayınları:49, İstanbul (2003).
- Nazlı, B. 2020. "Anadolu'da Mühürçülük Sanatı". Adıyaman Üniversitesi Arkeoloji Bölümü.
- Özyürek, H., 2009. "Türkiye’de Muhasebe ve Muhasebe Mesleğinin Tarihi, Muhasebecilerin İş Tatmini, Beklentileri, Karşılaşılan Sorunlar". Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Provasi, F., Farag, A. P., (2013). Accounting in Ancient Times: A Review of Classic References. III. Balkanlar ve Ortadoğu Ülkeleri Muhasebe ve Muhasebe Tarihi Konferansı, İstanbul. s.19
- Schmandt-Bessrat, D., 1992. "Before Writing Volume:I From Counting To Cuneiform". USA: The University of Texas Press.
- Schmandt-Besserat, D. 2009. "Tokens and Writing: The Cognitive Development", Scripta, Vol: 1, 145-154.
- Sombart, W., 2015. "Burjuva; Modern Ekonomi Dönemine Ait İnsanın Ahlaki ve Entelektüel Tarihine Katkı". (Çeviren: Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Sürmeli, F., Cemalcılar, Ö. Ve Benligiray, S., "Genel Muhasebe" Açık Öğretim Fakültesi Ders Kitabı. Tiryaki, S. (2017). Bilimsel Faaliyetlerin Kökeni ve Eski Çağda Bilim. Journal of Human Sciences, 9299, 1-16. doi:10.14687/jhs.v14i3.4687
- Stolowy, M. L. (2006). "Financial Accounting and Reporting: A Global Perspective. Londra Nelson Education Ltd, s. 33.
- Şan, F.B., 2019. "Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Muhasebe Alanına Postmodern Bir Yaklaşım: Gerçeğe Uygun Değer Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme". [Yayınlanmamış Doktora Tezi] Muğla SıtkıKoçman Üniversitesi.

Şeker, S., ve Şeker, F., 2019. "MÖ 8. Binyıl'dan Yazının İcadına Kadar Kullanılan Muhasebe Sistemi: Token'ler". Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi, Sayı:1(2), ss 107-119.

Şeker, S., ve Şeker, F., 2018. "Soyut Hesaplamanın Ortaya Çıkışında Muhasebenin Etkisi". Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, Sayı:20, ss 790-809.

Uçma, T., 2010. "Çift Taraflı Kayıt Sistemi ve Kapitalizmin Doğuşu: Werner Sombart'ın Sosyo Ekonomik Perspektifinden" Muhasebe ve Denetime Bakış. Sayı:32 ss 101-115.

Yalçın, H., 2020. "Muhasebe Kayıt Yöntemleri (Temel Muhasebe Bilgileri)" www.muhasbevergi.com

İnternet kaynakları

<http://www.muhasbetr.com/yazarlarimiz/erdogan/008/>(Erişim

www.muhasbevergi.com

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

☐ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Üniversitesi Etik Kurulu'nun tarih sayı ve karar..... ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.

Modern Kadın Prototipinin Oluşturulmasında Simone De Beauvoir Feminist Felsefesinin Rolü

*The Role of Simone de Beauvoir's Feminist Philosophy in
Shaping the Modern Woman Prototype*

Elnaz Bekirova¹

¹İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Anabilim Dalı, bakirovaelnaz@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0005-3760-9295>

ÖZ

Simone de Beauvoir, 20. yüzyılın en etkili feminist düşünürlerinden biri olarak, kadınların toplumsal konumları ve kimlikleri üzerine kapsamlı analizler yapmıştır. Kadınların tarih boyunca maruz kaldığı baskıları ve toplumsal cinsiyet rollerinin inşasını ele alan birçok eseri bulunmaktadır. Bu çalışma, Beauvoir'ın feminist felsefesinin modern kadın kimliğinin şekillendirilmesindeki kritik rolünü ve etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, Simone de Beauvoir'ın feminist perspektifine modern kadın prototipi açısından yaklaşması nedeniyle özgün bir nitelik taşımaktadır. Araştırma sonucunda, kadın kimliğinin toplum tarafından tarihsel süreçte belirli kalıplarla sınırlandırıldığı ve kadınların bireysel özgürlük arayışının bu kalıpların aşılmasına yönelik bir mücadele olarak ortaya çıktığı gözlemlenmiştir. Kadınların kendi kimliklerini inşa etme süreçlerinde toplumun beklentileriyle sıkça çatıştıkları, bu çatışmanın ise modern kadın kimliğinin şekillenmesinde önemli bir etken olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, modern kadın prototipinin oluşumunda geleneksel rollerin sorgulanması ve kadınların toplumsal özgürlük taleplerinin ön plana çıktığı bir sürecin varlığına işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Simone de Beauvoir, Feminizm, Toplumsal Cinsiyet, Varoluşçuluk, Modern Kadın.

Citation: Bekirova E. (2025)., The Role of Simone de Beauvoir's Feminist Philosophy in Shaping the Modern Woman Prototype. *Journal of Western European Social Sciences*.2(1),

Corresponding Author:

Elnaz BEKİROVA bakirovaelnaz@gmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

ABSTRACT

Simone de Beauvoir, as one of the most influential feminist thinkers of the 20th century, conducted comprehensive analyses on the social positions and identities of women. She produced numerous works that examine the oppression women have historically faced and the construction of gender roles. This study aims to reveal the critical role and influence of Beauvoir's feminist philosophy in shaping the identity of the modern woman. The research is unique in that it approaches Simone de Beauvoir's feminist perspective through the lens of the modern female prototype. The findings of the study suggest that women's identities have been constrained by certain societal molds throughout history and that women's pursuit of personal freedom has emerged as a struggle to overcome these molds. It was observed that women frequently conflict with societal expectations in the process of constructing their own identities, and this conflict serves as a significant factor in shaping the modern female identity. This indicates the existence of a process in which traditional roles are questioned, and women's demands for social freedom come to the forefront in the formation of the modern female prototype.

Keywords: *Simone de Beauvoir, Feminism, Gender, Existentialism, Modern Woman.*

1. GİRİŞ

Kadınların toplumsal konumları, kimlikleri ve hakları, tarihsel ve kültürel bağlamda sürekli bir evrim içinde şekillenen ve toplumsal yapılar tarafından yeniden tanımlanan bir mesele olmuştur. Bu bağlamda, kadının öznel kimliği ve varlık koşulları çoğunlukla "öteki" ve ikincil bir pozisyonda tanımlanmış, bu durum kadınların özgürlük ve özdeğer kavramlarını sürekli bir sorgulama ve yeniden tanımlama sürecine sokmuştur. Kadınların toplumsal cinsiyet kimlikleri, sadece bireysel haklarla sınırlı olmayan, aynı zamanda toplumsal normlar, güç dinamikleri ve ontolojik anlam arayışları ile iç içe geçmiş, kompleks bir etkileşim sonucu şekillenmiştir. Bu durum, kadınların özneleşme ve özgürleşme mücadelesini hem toplumsal hem de felsefi düzeyde belirleyici kılmaktadır. (Berktaş, 2014: 20)

Bu bağlamda, 20. yüzyılın en etkili feminist düşünürlerinden biri olan Simone de Beauvoir'ın felsefesi, kadınların toplumsal konumlarını açıklamakla kalmamış, aynı zamanda toplumsal cinsiyetin biyolojik belirlenimden bağımsız olarak kültürel bir inşa olduğunu savunmuş, bu inşanın kökenlerine dair radikal bir çözümleme yapmıştır. Beauvoir kadınların toplumsal yapı içinde ikincil bir pozisyonda tanımlanmalarının yalnızca biyolojik bir zorunluluk değil, kültürel ve tarihsel bir süreç olduğunu iddia eder. Beauvoir, kadınları tarihsel olarak "öteki" bir varlık olarak tanımlayan toplumsal normları analiz ederken, bu normların kadın kimliğini nasıl inşa ettiğini derinlemesine inceler. Bu analiz, toplumsal cinsiyetin ontolojik bir durum değil, tarihsel ve kültürel bir süreç olduğunu vurgular. Beauvoir'ın düşüncesinde toplumsal cinsiyetin yalnızca biyolojik temellere dayanmadığı, aksine toplumsal yapılar tarafından şekillendirilen sosyal bir inşa olduğu vurgulanır. "Kadın doğulmaz, olunur" teziyle, toplumsal cinsiyetin evrimsel bir süreç olarak inşa edilmesinin kadınları ikincil pozisyonlarda konumlandığına dair güçlü bir eleştiri geliştirmiştir. Bu bakış açısı, feminizmin kadınları bir "öteki" olarak tanımlamanın ötesine geçerek, bu tanımın nasıl üretildiğine dair derinlemesine bir sorgulama yapmasına olanak sağlar (Yılmaz, 2004: 217).

Beauvoir feminizmindeki temel tez, kadın kimliğinin yalnızca biyolojik faktörlerle değil, kültürel ve toplumsal normlarla şekillendiğini ortaya koyar. Beauvoir'a göre, toplumsal yapılar kadınları pasif, ikincil ve marjinal bir konumda tutarak, bu ikincilik durumunu pek çok kültürel, ekonomik ve politik düzeyde yeniden üretir. Bu yeniden üretim, kadınların özgürleşme süreçlerini engelleyen bir mekanizma olarak karşımıza çıkar. Beauvoir, toplumsal cinsiyetin tarihsel, kültürel ve felsefi bir ürün olduğunu belirterek, kadınların toplumsal yapılar içinde şekillenen kimliklerini sorgulamalarını teşvik etmiştir (Ceylan C: 2016: 227).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışma, öncelikle Beauvoir'ın feminist felsefesi çerçevesinde toplumsal eşitlik mücadelesinin nasıl şekillendiğini inceleyecektir. Kadınların tarihsel olarak ikincil pozisyonda olmasının yalnızca biyolojik bir duruma dayanmadığını, bunun toplumsal ve kültürel yapılar tarafından inşa edilen bir konum olduğunu savunan argümanı ele alınacaktır. Ayrıca, Beauvoir'ın feminizm hakkındaki yazılmış en meşhur eseri *İkinci Cinsiyet* teki temel tezler üzerinden, toplumsal cinsiyetin inşası ve kadının "öteki" olarak konumlandırılmasının kültürel ve felsefi kökenleri açıklığa kavuşturulacaktır. Sonraki bölümlerde, varoluşçuluk ile feminizm arasındaki ilişki ele alınıp, Beauvoir'ın bireysel özgürlük, sorumluluk ve öznellik konusundaki düşüncelerinin feminizme sağladığı katkılar tartışılacaktır. Kadın kimliğinin toplumsal temellerine yönelik yapılan analizlerde, annelik ve cinsellik gibi kavramların kadın kimliğini şekillendiren unsurlar olarak nasıl işlediği üzerinde durulacaktır. Çalışmanın son bölümünde ise, bağımsız kadın kavramı, toplumsal normları ve geleneksel kadınlık rollerini aşarak, kendi kimliğini özgürce inşa eden ve sürekli olarak kendini aşan bir özne olarak var olma süreci bağlamında ele alınacaktır.

Çalışmanın nihai amacı, Simone de Beauvoir'ın varoluşçu felsefesiyle şekillendirdiği feminist düşüncenin, modern kadın kimliğinin oluşumundaki temel rolünü incelemektir.

2.1. Toplumsal eşitlik mücadelesinde beauvoir feminizminin önemi

Feminist felsefe, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini, kadınların maruz kaldığı ayrımcılığı ve patriarkal yapıların eleştirisini temel alan bir düşünce sistemidir. Feminist felsefenin kökenleri, kadınların hak ve özgürlük taleplerinin tarihsel süreçteki evrimine dayanmaktadır. Bu düşünce akımı, kadınların yalnızca bireysel düzeydeki deneyimlerine değil, aynı zamanda toplumsal, politik ve ekonomik düzeydeki statülerine odaklanmaktadır.

XX yüzyılın sonlarına doğru, özellikle feminist kuramcılar ve sosyal bilimciler, eril tahakkümde bir değişim olduğunu vurgulamaya başladılar. Bu değişim, ataerkilliğin yerini yeni bir erkek egemenliği biçiminin almasıyla ilgiliydi. Artık, erkeklerin kadınlardan üstün olmasını açıklayacak biyolojik, kültürel veya ideolojik gerekçeler eskisi kadar geçerli değildi. Günümüz tıbbi, teknoloji ve toplumsal değerler bu tür eski görüşleri geçersiz kılmakta, bu nedenle erkek egemenliğini meşrulaştırmak giderek zorlaşıyor. Bazı düşünürler bu durumu erkekliğin krizi veya ataerkilliğin sonu olarak tanımlasa da, esas değişim, biyolojik farkların erkek ve kadın arasındaki hiyerarşiyi savunamaz hale gelmesinden kaynaklanmaktadır (Sancar, 2021: 67).

Feminist felsefe ya da kısaca feminizm, tek bir tanımla sınırlandırılmayacak kadar derin ve çok yönlü bir yapıya sahiptir (Berktaş, 2014: 25). Aynı şekilde, feminizmin tarihsel gelişimi ve bu süreçte ortaya çıkan feminist hareketler de farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Bu çeşitlilik, feminizmi farklı

ideolojik, toplumsal ve kültürel bağlamlarda yorumlayan görüşlerin zenginliğinden beslenir. Tarihsel süreçte feminizmin gelişimi, her dönemin kendine özgü toplumsal yapısı ve düşünsel iklimine göre farklı yönelimler ve dalgalar şeklinde biçimlenmiştir (Marshall, 2005: 240). Toplumsal cinsiyet, 20. yüzyılın sonlarına kadar önemli bir kavram olarak görülmemiştir. Önceki toplumsal teoriler, erkek ve dişi arasındaki farklara, kadın sorunlarına veya cinsel kimliğe odaklanmış, ancak toplumsal cinsiyetin toplumsal ilişkileri açıklayan bir kavram olarak ele alınmamıştır. Bu eksiklik, feministlerin toplumsal cinsiyet kavramını mevcut teorilere dahil etmeye çalışırken yaşadıkları zorlukları açıklayabilir. Feminist teoriler, toplumsal cinsiyetin eşitsizlikleri anlamada yetersiz kalan geleneksel teorilere karşı çıkarak bu kavramı kullanmaya başlamıştır. (Scott, 2007: 107)

XIX yüzyılın sonları ve XX yüzyılın başlarında belirginleşen feminizmin feminist dalgası, Mary Wollstonecraft'ın 1792'de yayımlanan "Kadın Haklarının Savunusu" (Wollstonecraft, 2022, çev. Şahinli s.11) adlı eserinde çizdiği düşünsel temeller üzerine inşa edilmiştir. Wollstonecraft, bu eserinde kadının bağımsızlığını vurgulamış ve kadınların kendilerini içinde bulundukları durumdan kurtarmaları için özgürlük ve mutluluğun peşinden koşmaları gerektiğini savunmuştur. Ona göre, kadınlar ancak akıllarını kullanarak kendi konumlarını iyileştirebilir, kendilerine değer katabilir ve yaşamlarını şekillendirebilir (Heywood, 2010: 53).

Wollstonecraft ayrıca, kadınların eğitimsizlik sebebiyle toplumda ikinci sınıf vatandaş olarak görüldüğünü belirterek, onların eşit haklara sahip olmaları gerektiğini güçlü bir şekilde talep etmiştir (Wollstonecraft, M. 1792: çev. Şahinli s.12).

Bu bağlamda, birinci feminist dalga; kadınların oy hakkı, eğitimde fırsat eşitliği ve mülkiyet hakları gibi taleplerle kadınların toplumsal varlıklarının tanınması mücadelesine felsefi bir dayanak kazandırmayı hedeflemiştir. Kadınları birey olarak konumlandıran bu talepler, kadınların kamusal alanda var olma ve kendi kaderlerini tayin etme haklarına yönelik derin bir dönüşüm arayışını yansıtmaktadır. Bu talepler, dönemin koşullarına göre temel haklar niteliği taşımaktaydı (Donovan, 2012: 57).

Wollstonecraft özetle şöyle der; "Eğer erkekler, kölece bir itaat yerine akılcı bir dostluk sunarak bizim zincirlerimizi kırmamıza yardım etselerdi, daha dikkatli kız çocukları, daha duyarlı kız kardeşler, daha sadık eşler ve daha akılcı anneler olarak, kısacası daha iyi bireyler ve yurttaşlar haline geleceğimizi görebilirlerdi." (Wollstonecraft, 1792: 18).

Emma Goldman'ın görüşleri, feminist düşüncede önemli bir yere sahiptir çünkü o, toplumsal yapıları derinden sorgulamış ve kadınların kurtuluşunun sadece bireysel haklar ya da özgürlüklerden değil, toplumsal ve ekonomik yapının köklü bir şekilde değişmesinden geçtiğini savunmuştur. (Spring, & Ekmekçi, 1991: 28) Goldman, özellikle 20. yüzyılın başlarında, kadınların mevcut iş gücü koşullarındaki bağımsızlıklarının sadece yüzeysel olduğunu ve gerçekte onları daha fazla bağımlı hale getirdiğini belirtmiştir: "Bürolarda daktilo yazmak, düşük ücretli işler yapmak veya büyük mağazalarda çalışmak

¹ Mary Wollstonecraft, 18. yüzyılın sonlarında kadınların toplumsal konumlarını sorgulayan ve eşit haklar talep eden felsefi bir savunucuydu. En meşhur eseri *A Vindication of the Rights of Woman* (Kadın Haklarının Savunusu), kadınların erkeklerle eşit akıl ve erdem potansiyeline sahip olduklarını vurgulayarak, kadınların eğitimi ve toplumsal rollerine dair devrimci bir bakış açısı sunmuştur. Wollstonecraft, bu eseriyle feminist düşüncenin erken öncülerinden biri olarak, kadınların entelektüel ve toplumsal eşitlik haklarını savunmuş ve bu alanda kalıcı bir etki bırakmıştır. (Kadioğlu, A: 2019) 18)

gibi işlerdeki kadınlar, çoğu zaman ekonomik özgürlükten yoksundurlar ve bu çalışma biçimleri onların gerçek anlamda bağımsızlık kazanmalarını engellemektedir. Kadınların, gerçek anlamda bağımsızlık kazanabilmesi için, sadece bireysel olarak çalışma haklarına sahip olmaları yetmemektedir. Mevcut toplumsal ve ekonomik yapıların değişmesi gerektiği savı, feminizmin özgürlüğün sadece bireysel düzeyde değil, kolektif ve yapısal düzeyde de kazanılması gerektiği anlayışına işaret eder” (Goldman,1969: 22).

İkinci dalga feminizm, 1960'lar ile 1980'ler arasında sadece yasal hakların değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel eşitliğin de gündeme geldiği bir dönemi işaret eder. Bu dönemin felsefi temelleri, Simone de Beauvoir'ın *İkinci Cinsiyet* adlı eserinde ele aldığı "kadın durumu" kavramı ile derinleşmiştir. Beauvoir, kadının tarihsel ve kültürel bağlamda nasıl şekillendirildiğini ve ataerkil toplumlarda nasıl ikincil bir konumda tutulduğunu ayrıntılı bir şekilde incelemiştir.

Bu analiz, kadınların toplumsal olarak "öteki" konumuna itilmesini ve bu durumun toplumsal yapılar tarafından nasıl sürdürüldüğünü ortaya koymuştur. Beauvoir'ın ünlü "kadın olunmaz, kadın doğulur" sözü, bu düşüncenin özünü yansıtarak feminizmin toplumsal yapıları sorgulayan karakterini güçlendirmiştir. Ayrıca, Beauvoir'ın "Kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacak" ifadesi, kadın bedeni ve cinselliği üzerine yürütülen tartışmaların temelini atmıştır (Kolay, 2015: 14).

Bu dönem kadın hareketleri, patriyarkal yapılar çerçevesinde aile içi veya ev içi alanlarda eşitsiz rollerin sürdüğünü ve evsel alanın "özel alan" olarak tanımlanmasının yanıltıcı bir yaklaşım olduğunu eleştirmiştir. Aile kurumunun ataerkil yapısının, cinsiyetçi sömürüyü arttıran ve çeşitlendiren bir durum yarattığı vurgulanmıştır. Kadınlar, bedenlerinin erkek denetiminden bağımsız olmasını talep etmiş ve Batı'da cinsellik ile doğurganlık arasındaki ayrımın yapılabilmesi için doğum kontrol yöntemlerinin yaygınlaştırılmasını istemişlerdir. Güvenli bir doğum kontrol sisteminin henüz geliştirilmemiş olması nedeniyle, kürtaj hakkının tanınması ve kadının kendi bedeni üzerinde söz sahibi olması gerektiği savunulmuştur. Bu talepler, özellikle Kuzey Avrupa ve ABD'de etkin bir şekilde sürdürülmüş ve İngiltere'deki feministlerin mücadelesiyle 1967'de doğum kontrolü uygulamasının yasalaşmasını sağlamıştır.¹ (National Health Service, 1967) İkinci dalga feminizmde, beden kavramı feminizmin hem teorik hem de pratik bağlamda önemli bir yer edinmiş, feminist beden politikası kadınların toplumsal eşitlik mücadelesinde önemli bir araç haline gelmiştir. Beauvoir'ın felsefesi, kadınların toplumsal eşitlik mücadelesindeki önemli bir dönüm noktası olmuş ve kadınların bedensel özerklikleri, özgürlük mücadelesinin vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilmiştir. İkinci dalga feminizm, sadece belirli bir grup kadının hakları ve özgürlüğü için değil, tüm kadınların eşitlik ve özgürlük mücadelesi için bir kalkış noktası olmuştur. Bu süreç, kadınların farklı yaşam biçimlerini, sosyal ve kültürel bağlanlarını, dünya görüşlerini birbirlerine tanıma ve anlamlandırma çabasına dönüşmüştür. Kadınlar, toplumsal yapılar tarafından bastırılan ve dışlanan cinsellikleri ve kadın kimlikleri üzerine, yasaklanmış olan her şeyin politikasını yapma eğilimine girmişlerdir. Buradaki

¹ Birleşik Krallık'ta kürtaj uygulamasının yasallaşması, 1967'de kabul edilen Ulusal Sağlık Hizmetleri (Aile Planlaması) Yasası ile gerçekleşmiştir. Bu yasa, evli kadınlar için doğum kontrol yöntemlerine daha fazla erişim sağladı, özellikle doğum kontrol hapları. Bu adım, cinselliğin doğurganlıktan ayrılması ve kadınların bedenleri üzerindeki kontrolün artırılması yönündeki ikinci dalga feminizmin bir parçası olarak önemli bir dönüm noktasıydı.

temel vurgu, kadınların özgürlüğünün ve kimliğinin varoluşsal bir mücadeleye dayanması gerektiği; özgürleşme yalnızca toplumsal statü ve haklarla değil, aynı zamanda bireysel varoluşun derinliklerinde, bedenin ve kimliğin yeniden tanımlanmasıyla mümkün kılınabilirdi. Bu dönemde "bilinç yükseltme" fikri, kadınların birbirlerinin deneyimlerini anlamalarına, kendilerini ve toplumsal rollerini yeniden tanımlamalarına olanak sağlamıştır (Hart, 2012: 256). Kadınlar, toplumsal ve psikolojik yapıları sorgulayarak, cinsiyet rollerinin bireyler üzerinde nasıl bir baskı ve etkilenme yaratabileceğini keşfetmişlerdir. Bilinç yükseltme, toplumsal cinsiyetin, yalnızca bireylerin üzerindeki etkisiyle değil, aynı zamanda toplumun kültürel kodlarıyla da şekillenen bir yapı olduğuna dair derin bir farkındalık yaratmıştır. Bu, kadınların kendilerini, eşitlik ve özgürlük mücadelesinin öznesi olarak tanımasını sağlayan bir süreçtir (Kılıç, 1998: 75).

Bu dönemde "kız kardeşlik" kavramı, kadınlar arasındaki dayanışma ve ortak bilincin inşasında önemli bir rol oynamıştır. Kız kardeşlik, sadece cinsiyetler arası eşitsizlikleri değil, aynı zamanda kadınların karşı karşıya olduğu farklı tarihsel ve kültürel zorlukları da anlamayı amaçlamıştır. Feminist düşüncenin bu aşamasında, kadınlar arasındaki çeşitliliğin, gücü artırıcı bir potansiyel taşıdığı kabul edilmiştir. Farklılıklar, kadının özgürlüğünün kaynağını oluşturmuş ve kadının özneleşmesinin yolunu açmıştır. Bu, feminizmin ideolojik çeşitliliğinin, toplumsal dönüşümün merkezine yerleşmesinin temel nedenlerinden biridir (Şerbetçi, 2013:87). Kadınlar arasındaki bu farklılıklar, ikinci dalga feminizmin kapsamını genişletmiş, bir yandan da yeni bir epistemolojik farkındalık yaratmıştır. Kadınlar, sadece eşit haklar talep etmekle kalmamış, ataerkil yapıları her alanda sorgulamış, kültür, siyaset, iş yaşamı ve özel yaşamda daha derin bir dönüşüm arayışına girmişlerdir. Bu dönemdeki feminist hareketler, toplumsal yapıları temelden değiştirmeyi hedeflemiş, ancak bu yolculuk, farklı dünya görüşleri ve ideolojik temellerle şekillenen birçok çatışmayı da beraberinde getirmiştir. Feminizm, tarihsel olarak farklı düşünsel akımların ve ideolojik yönelimlerin etkisiyle biçimlenmiş, toplumsal dönüşümü daha geniş bir perspektifte ele almıştır (Çakır, 2007: 412-475).

Üçüncü dalga feminizm, 1990'ların başlarında ikinci dalga feminizminin sınırlı perspektiflerine ve pratiklerine yönelik bir eleştiri olarak ortaya çıkmış ve toplumsal eşitlik mücadelesinin daha kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiğini savunmuştur. Bu eleştiri, feminizmin evrensel bir kadınlık anlayışına indirgenmesinin, yalnızca belirli bir sınıf ve ırktan olan kadınların deneyimlerine dayandırılmasının sınırlayıcı olduğunu vurgulamaktadır. III. dalga feminizm, cinsiyetin sadece tek bir normatif biçimi üzerinden tanımlanamayacağına ve kadınlığın çok boyutlu, kültürel, etnik, sınıfsal ve bireysel farklılıklarla şekillenen bir deneyim olduğunu kabul etmeye yönelmiştir. Üçüncü dalga feminizmin önemli bir özelliği, mikro-politikalara odaklanarak, her bireyin bedenine, kimliğine, cinsel yönelimine ve toplumsal rolüne dair özgürleşme taleplerini derinleştirmesidir. Kadınların, toplumsal normlar tarafından baskı altına alınan bedenlerinin, iradelerinin ve özgürlüklerinin, kendi öz-özelliklerini ifade edebilme kapasitesine dönüşmesi gerektiği düşüncesi, bu hareketin felsefi çekirdeğini oluşturur. Bu bağlamda, feminizmin sadece yasal hakların ötesine geçerek, bireysel deneyimlerin ve kolektif hafızaların kesişiminde şekillenen bir dönüşüm önerdiği söylenebilir (Heywood & Drake, 1997:97).

Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz, kadın olunur" (veya "Kadın, toplum tarafından inşa edilen bir varlık olarak var olur") söylemi, üçüncü dalga feministlerinin toplumsal cinsiyetin biyolojik bir gerçeklikten çok, sosyal ve kültürel olarak inşa edilen bir kavram olduğunu vurgulamalarına ilham kaynağı olmuştur. Beauvoir'ın feminizmi, toplumsal cinsiyetin sosyal bir inşa olduğunu vurgulayan üçüncü dalga feminizmin teorik çerçevesine büyük katkı sağlamıştır. Sonuç olarak, üçüncü dalga feminizmi,

feminizmin farklı katmanlarını ve karşıtlıklarını daha derin bir kavrayışla ele alarak, toplumsal eşitlik mücadelesine yeni bir düşünsel çerçeve sunmuştur. Bu çerçeve, kadınların toplumsal yapılar içindeki güç ilişkilerine dair daha eleştirel bir bakış açısını mümkün kılmış ve feminizmin tarihsel evriminde önemli bir kırılma noktası oluşturmuştur. Feminist felsefenin tarihsel gelişimi, kadınların toplumsal, ekonomik, politik ve kültürel alanlardaki mücadelesini ve bu mücadelelerin toplumsal yapıları nasıl dönüştürdüğünü yansıtmaktadır. Simone de Beauvoir'ın felsefesi, bu mücadelenin temel taşlarından biri olarak, kadınların toplumsal eşitlik taleplerini daha derin bir felsefi boyutta ele almış ve feminist hareketlerin evriminde kritik bir rol oynamıştır (Özveri, 2009:58).

2.2. Simone de beauvoir feminist felsefesinde temel kavramlar

Beauvoir'ın feminist felsefenin en önemli ve ses getiren eserlerinden biri 1949 yılında yayımlanan *İkinci Cinsiyet* (Le Deuxième Sexe), kitabı kabul edilmektedir¹. Bu eser, kadınların tarih boyunca maruz kaldığı toplumsal ve bireysel baskıları derinlemesine analiz eder ve kadın olmanın ne anlama geldiğine dair kapsamlı bir sorgulama sunar. Beauvoir, *İkinci Cinsiyet*'inde yalnızca toplumsal cinsiyetin temellerini sorgulamakla kalmaz, aynı zamanda kadınların tarihsel olarak "öteki" olarak konumlandırılmalarının kültürel, toplumsal ve felsefi kökenlerine dair derin bir eleştiri getirir (Kristeva, 2006: 78).

Beauvoir'ın "İkinci cinsiyet" kitabındaki temel argümanlarından biri, kadınların toplumsal konumunun tanımlanmasının sadece biyolojik bir farktan kaynaklanmadığıdır. Yani kadınlık, biyolojik bir zorunluluk değil, toplumsal olarak inşa edilmiş bir kimliktir. Kadının toplumdaki rolü, doğası gereği değil, kültürel ve toplumsal normlarla şekillendirilir. Yazar kadın ve erkek arasındaki biyolojik farklılığı inkâr etmiyor. Ama kadının "Başka" olma durumu toplumsal yapılar tarafından üretilen ve pekiştirilen bir durum olduğunun da altını çizmeden edemiyor. Bu toplumsal konumlanış, kadın için çocukluktan itibaren başlayan ve hayatı boyunca devam eden bir durumdur. Yazara göre, "Cinsiyetler arasındaki ayırım, insanlık tarihinin bir aşaması değil, aslında biyolojik bir gerçektir. Bu zıtlık, kökeninde bir mitin varlığında şekillenmiş ve bu birliktelik bozulmadan kalmıştır. Çift, birbirini tamamlayan iki yarımın bir araya geldiği temel bir bütündür, toplumsal cinsiyetler açısından bir ayırım yaratmak mümkün değildir. Kadının özelliği tam olarak budur: Kadın, her iki terimin birbirini tamamladığı bir bütünün merkezindeki başka bir varlıktır." (Beauvoir, 2010:87).

Burada vurgulanan temel nokta, cinsiyetlerin birbirini tamamlayan, ayrılmaz bir ikilik oluşturduğu düşüncesidir. Kadın, bu bakış açısına göre, yalnızca fiziksel veya toplumsal bir varlık olmanın ötesinde, erkekle birlikte var olan bir bütünün parçasıdır. Bu bütünlüğün her iki yarımı—erkek ve kadın—

2. İkinci Cins (Fransızca: Le Deuxième Sexe), Fransız varoluşçu filozof Simone de Beauvoir'ın 1949'da yayımlanan, kadınların toplumsal konumunu derinlemesine incelediği çığır açan eseridir. Beauvoir, bu eseri 1946 ile 1949 yılları arasında yaklaşık 14 ay süren bir araştırma süreciyle kaleme almıştır ve eser, iki cilt olarak yayımlanmıştır: Gerçekler ve Mitler ve Yaşanmış Deneyim. Bazı bölümleri ise ilk olarak Les Temps modernes dergisinde yayımlanmıştır.

Ancak İkinci Cins, sadece entelektüel bir eser olmanın ötesine geçmiş ve büyük bir tartışma yaratmıştır. Kitap, feminist felsefenin temel taşlarından biri olarak kabul edilse de o dönemdeki bazı otoriteler tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle, Vatikan tarafından yasaklanmış olması, kitabın içerdiği fikirlerin ne denli radikal ve dönemin toplumsal değerleriyle ne kadar çelişkili olduğunu gösterir. Bu yasaklama, İkinci Cinsin kadın hakları, cinsiyet eşitliği ve toplumsal yapılar üzerindeki etkisini ve bu düşüncelerin o dönemde nasıl tehditkâr görüldüğünü de vurgular. Kitap, yalnızca ikinci dalga feminizminin ilham kaynağı olmakla kalmamış, aynı zamanda kadınların toplumsal statülerine dair derin bir sorgulama başlatarak, dönemin geleneksel anlayışlarına karşı güçlü bir eleştiri getirmiştir. (Thurman, J. (2011) p. 13.)

birbirini gerektirir ve birbirinden ayrı düşünülemez. Bu görüş, özellikle kadınların toplumsal olarak "Başka" olarak konumlandırılmasına karşı bir duruş sergileyebilir. Yani kadın, sadece bir "eksiklik" veya "zayıflık" olarak görülme yerine, bu ikiliğin özsel bir bileşeni olarak kabul edilir.

Beauvoir kadınlara yönelik her türlü doğa ve öz fikrini reddeder. Marx'tan ilhamla ifade edecek olursak kadınlar özgür doğuyordu, fakat Beauvoir cinsiyet temelli özgürlük ve fırsat ayrımcılığıyla işleyen ataerkil toplumların her noktasında kadınların prangaya vurulduğunu görüyordu. Kadınların eziyet çekmesine yol açan bu ayrımcılık kadın ve erkek arasındaki biyolojik farka ve üreme rollerindeki farklara dayalı saplantıyla suni biçimde gerekçelendiriliyor; toplumun kanunları, kurumları, mitleri ve inanç sistemleriyle de pekiştiriliyordu. Beauvoir'a göre, toplumsal cinsiyet rollerinin biyolojik determinist bir açıklama ile sınırlandırılması, kadınların varoluşlarını anlamak için yetersizdir. Kadınların "kadın" olmaları sadece biyolojik bir süreçten değil, kültürel ve toplumsal inşalardan geçer. Erkek egemen toplumsal yapılar, kadını her zaman ikincil bir varlık olarak konumlandırırken, bu toplumsal yapıların kadınların özgürlüğünü engellemeleri de kaçınılmazdır. Kadın bedeni, toplumsal olarak şekillenen bir anlamlar kümesi olarak, yalnızca biyolojik değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir kimlik inşa eder (Direk, 2013: 28).

"İkinci cinsiyet" in diğer temel kavramlarından biri de Özne ve Öteki (Fransızca: *le Sujet* ve *l'Autre*) kavramları arasındaki ilişkiyi incelenmesidir. Beauvoir, özne ve öteki arasındaki ilişkiyi açıklarken, toplumsal cinsiyetin ikili yapısının nasıl bir hiyerarşi oluşturduğunu ve bunun kadının varlık deneyimini nasıl şekillendirdiğini inceler. Erkek özne olarak toplumsal yapıda merkezi bir konumda yer alırken, kadın sürekli olarak öteki olarak tanımlanır. Bu ikilik, varlıkla ilgili temel bir felsefi sorun oluşturur çünkü kadın, kendisini varlık olarak tanımlayamaz, her zaman erkekten ve toplumsal normlardan bağımsız bir varlık olma fırsatından yoksundur.

Özne, kendi iradesiyle dünyayı şekillendiren, özgür, etkin ve bağımsız bir varlık olarak tanımlanır. Öznenin en önemli özelliği, kendini varlık olarak anlamlandırabilmesi ve dış dünyayı kendi bilinçli müdahalesiyle dönüştürebilmesidir. Özne, genellikle erkek ile özdeşleştirilir çünkü tarihten itibaren erkek, toplumsal yapılar tarafından evrensel özne olarak kabul edilmiştir. Erkek, hem bireysel anlamda hem de toplumsal düzeyde kendi varlığını belirleyebilme gücüne sahip bir figürdür. Beauvoir'a göre, erkek, "özne" olarak kabul edilmiştir çünkü erkek, egemen toplumda hem kendisini hem de kadını tanımlama yetkisine sahip bir konumda bulunur. Özne, her şeyden önce, dünyaya müdahale etme, nesnelerle ilişki kurma ve dış dünyayı kendi iradesi doğrultusunda şekillendirme kapasitesine sahip olan bir varlıktır. Bu anlamda, özne sadece dışsal dünyayı değil, aynı zamanda kendi kimliğini ve anlamını da belirleyen bir güçtür (Direk, 2013:11-39).

Bu kavramda öteki, sadece kadının erkek karşısındaki fiziksel ve toplumsal alt konumunu ifade etmez, aynı zamanda kadının toplum tarafından ikincil bir varlık olarak görülmesini, kendi özdeşliğini ve özgürlüğünü inşa etme hakkının sınırlandırılmasını da içerir.

"Kendini özne, özerklik, aşkınlık ve mutlak varlık gibi kavramlarla tanımlayan bir birey için, özde bir aşağılık duygusunu deneyimlemek oldukça tuhaf bir hissiyat olabilir: Kendini bir birey olarak tanımlayan bir kişinin, başkalıkla karşılaşması oldukça şaşırtıcı bir deneyimdir. Dünyayı keşfederken kadın olduğunu fark eden küçük kızın yaşadığı şey de tam olarak budur. Yaşadığı çevre, dört bir yanından erkek egemenliğinde bir dünya ile sarılmıştır; bu dünya sınırlıdır ve erkeklerin egemenliğine tabidir. Ne kadar yükseğe çıkarsa çıksın, ne kadar uzaklara gidersen gitsin, her zaman başının üzerinde bir engel olacak, bir takım duvarlar onu sınırlayacaktır.

Erkeğin tanrıları, göğün çok uzak köşelerinde yer aldığı için, küçük kız için tanrı gibi bir kavram yoktur; oysa küçük kız, insan yüzü tanrılarla çevrili bir dünyada yaşamaktadır.”(Beauvoir,1993: 98).

Heideggerci bir bakış açısıyla, bu durumu şu şekilde yorumlayabiliriz: Kadının varlığı, dünya içine fırlatılmışlık haliyle, kendi özsel kimliğini ve anlamını kurma yetisinden mahrum bırakılmıştır; bu bağlamda, kadın, *öteki* olarak varlığını sürdürmeye mahkûm edilmiştir. Heidegger’in *düşüş* kavramını kullanarak, kadının *öteki* olarak tanımlanması, aslında onun özgürlüğünden ve kendi varlık anlamını yaratma gücünden yoksun bırakılmasıdır. Kadın, dünyada varlık bulurken, toplumun ona atfettiği bu etiketle yüzleşmek zorunda kalır. Her adımda, kendi özsel varlığını inşa etme yerine, toplumun ona yüklediği *öteki* olma durumu ile karşı karşıya gelir. Bu, kadının varoluşunun, yalnızca ötekilerin gözünde şekillenen bir *yansıma* olmasına, özne olmaktan çok bir nesne olma durumuna indirgenmesine yol açar (Bauer, 2014).

Beauvoir’ın *İkinci Cinsiyet* eserinde ele aldığı en temel felsefi kavramlardan biri, içkinlik (Fransızca: *l’immanence*) ve aşkınlık (Fransızca: *l’extériorité*) arasındaki farklardır. Bu kavramlar, özellikle varoluşçuluk felsefesi çerçevesinde, insanın varlık deneyiminin nasıl şekillendiğini ve toplumsal cinsiyetin bu deneyimi nasıl etkilediğini anlamada önemli bir rol oynar.

Beauvoir, kadın özgürlüğünü savunurken, toplumsal ve kurumsal düzeyde kadın ile erkek arasındaki bağımlılığın engel teşkil ettiğini ifade etmektedir. Onun bağımsızlık anlayışı, kadının potansiyelini göz önünde bulundurarak inşa edilmesi gereken bir özgürlük alanını tanımlar. Bu özgürleşme süreci, Beauvoir’ın varoluşçu felsefesini kadın-erkek ilişkilerine adapte etmesiyle anlam kazanır. Varoluşçu feminizm, kadının toplumsal yapılar ve kurallardan bağımsız bir şekilde kendi öz iradesini gerçekleştirmesi olarak tanımlanabilir. Beauvoir, kadının öz iradesini ortaya koyarak özgürleşme yolunda bir model geliştirmektedir. Bu bağlamda, içkinlik ve aşkınlık kavramları, cinsiyetle bağlantılı şekilde ele alınır. Varoluşçu feminist perspektifte kadının toplumsal durumu, içkinlik kavramı ile açıklanır. İçkinlik, kadının varlık biçiminin belirsizlik, değersizlik ve olumsuzlukla ilişkilendirildiği bir durumu ifade ederken; aşkınlık, rasyonalite ve gücün simgesi olarak kabul edilir. Çoğu toplumda, kadının öz kimliği, bu içkinlik ve aşkınlık ölçütlerine göre şekillendirilmektedir. (Direk, 2013: 15-16).

Beauvoir, kadının bu "öteki"liğinden kurtulması için, erkek egemen toplumsal yapıları aşarak özgürleşmesi gerektiğini savunur. Kadın, ancak toplumsal cinsiyetin dayattığı sınırları aşarak, kendi öznel kimliğini oluşturabilir ve varlıklarını özgürce gerçekleştirebilir. Kadın bedeninin erkekler tarafından nesneleştirilmesi ve kadınların cinselliklerinin toplum tarafından denetlenmesi, Beauvoir’ın eleştirilerinin merkezindedir. Kadın, toplum tarafından sürekli olarak "öteki" olarak tanımlanırken, aynı zamanda bedeninin de kontrol altında tutulması gereken bir nesne olarak kabul edilir. Bu nesneleştirme, kadınların bedensel özerkliklerini ellerinden alır ve onların özgürlüklerini kısıtlar. (Direk, 2013: 18).

2.3. Varoluşçuluk ve feminizm ilişkisi

Ataerki toplumsal düzeni eleştiren feminist düşünce, henüz kapsamlı ve evrensel bir çözüm önerisi geliştirememiştir. Bu bağlamda, feminist düşünürler, kadın hakları mücadelesi için alternatif yollar arayarak liberalizm, Marksizm, psikanaliz, varoluşçuluk gibi çeşitli düşünce akımlarından etkilenmiş ve bu akımları kendi perspektiflerine adapte etmeye devam etmişlerdir. Bu teoriler, kadınların ataerki toplumlarda nasıl değersizleştirildiğini ve bunun ardındaki nedenleri sorgulamaktadır. Varoluşçuluk, bu bağlamda feminist düşünceye önemli bir katkı yapmıştır çünkü kadınların toplumsal cinsiyet

rollerini bir "zorunluluk" olarak kabul etmek yerine, kendi kimliklerini oluşturma ve özgürleşme süreçlerinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır. Özellikle Simone de Beauvoir gibi varoluşçu feministler, "Kadın doğulmaz, kadın olunur" düşüncesiyle, toplumsal olarak kadınlara biçilen rolleri aşarak, kadının kendi "benliğini" oluşturma sürecine dikkat çekmişlerdir. Bu, feminizmin temel fikirlerinden biri haline gelmiştir (İmançer, 2002:151).

20. yüzyıl, çağdaş düşünce dünyasında varoluşçuluğun temel taşlarını atan bir dönüm noktasıdır. Varoluşçuluk, özgürlüğü, bireyselliği ve seçimlerin sorumluluğunu ön plana çıkaran bir felsefe olarak, insanın akılcı olmayan bir evrende, yine de akılcı kararlar almaya çalıştığını savunur Varoluşçu düşünce, insanların tam anlamıyla özgür olduklarını ve bu özgürlüğün, her birinin kendi eylemlerinden sorumlu olmasını gerektirdiğini vurgular (Mounier, 1986:90).

Varoluşçuluk, felsefede geleneğe karşı çıkan, yenilikçi ve hatta devrimci bir akım olarak kendini gösterir. Geleneksel felsefi yöntemler, tümevarım ve tümdengelim gibi mantıksal çıkarımlar ve genellemelerle ilerlerken, varoluşçuluk bu yaklaşımın dışında kalarak, bireyselliği ve insanın özgün varlık durumunu merkeze alır. Varoluşçuluk, bir düşünce akımı olmanın ötesinde, aynı zamanda herkesin kendi yaşam deneyimlerine ve algısına göre farklı şekillerde yorumlayabileceği bir sosyal tanım sunar (Sartre, 2013:43). Bu akımın ortaya çıkışı, felsefe tarihinde bir olgunlaşma ve varoluşsal sorunlara çözüm arayışındaki önemli bir gelişmeyi temsil eder.

Beauvoir, varoluşçuluğu hayatı basitleştiren veya insanın varoluşsal sıkıntılarını anında çözen bir tür dogma ya da formül olarak görmediğini vurgular. O, varoluşçuluğun yaşamı ya da insan varoluşunun zorluklarını kolayca aşmayı vaat etmediğini belirtir. "Ne hayat oyununda kazanmayı garanti eden bir martingale, ne de varoluş sıkıntılarını silebilecek bir reçetedir," diyerek, varoluşçuluğun iyimser ya da ütöpik bir dünya görüşü olmadığını ifade eder. Beauvoir'a göre, varoluşçuluk, insanın özgürlüğünü ve sorumluluğunu kabul etmesini, kendi varlığını ve anlamını kendisinin inşa etmesini önerir. Bu, insanın varoluşsal kaygı ve boşluklarla yüzleşerek, kendisini sürekli olarak yeniden tanımlama sürecidir. Beauvoir, varoluşçuluğun insanı zorlayıcı, ama aynı zamanda özgürleştirici bir perspektife sahip olduğunu vurgular (Beauvoir, 2004: 203).

Beauvoir, varoluşçuluğun genellikle yanlış anlaşılabilen noktaların altını çizer. Ona göre, varoluşçuluk, bir mistisizm ya da metafiziksel bir arayış olarak görülmemelidir. Varoluşçuluk, insanlara "nasıl yaşanması gerektiği" ya da "mutlu bir yaşamın sırrı" hakkında önerilerde bulunmaz. Bu anlamda, varoluşçuluk ne bir mistisizm örneği ne de insanları belli bir yaşam biçimini kabul etmeye zorlayan bir öğreti olarak algılanmamalıdır. Ayrıca, varoluşçuluk, savaş sonrası bir modaya ya da geçici bir politik harekete indirgenemez. Beauvoir, varoluşçuluğun, diğer felsefi teorilerle benzer şekilde derin bir düşünsel yapı sunduğunu kabul eder; ancak onun diğer felsefelerden ayrıldığı noktalar da vardır (Beauvoir, 2004: 223).

"Bu felsefe, yalnızca akademik çevrelerle sınırlı kalmayı reddeder ve büyük antik bilgelik geleneğini yeniden canlandırmayı hedefler. Ayrıca, fizik ve mantık gibi zorlayıcı disiplinleri içermekle birlikte, tüm insanlara somut ve insani bir tutum öneren bir yaklaşım sunmayı amaçlar. Bu sebeple, yalnızca soyut teorik tezlerle sınırlı kalmakla yetinmez; aynı zamanda romanlar ve oyunlar aracılığıyla daha geniş topluluklara ulaşmayı hedefler. Ancak, bu girişim birçok kişi tarafından rahatsız edici bulunmuş ve varoluşçuluğun gerçek anlamda bir felsefe olup olmadığı konusunda kuşklar doğurmuştur" (Beauvoir, 2004:224).

Elnaz BEKİROVA

Beauvoir'a göre, insanın neye yöneldiği, yalnızca içsel arzuları ve planlarıyla belirlenir. *Bir insan, varlık kazanmak için kendine bir proje seçer ve bu seçim, onun kimliğini ve anlamını oluşturur. Beauvoir, insanın dünyadaki yerini kendisinin belirlediğini vurgular; "Bir yer kapamak zorundadır" derken, insanın varoluşunun bir boşlukta sürdürülemeyeceğini ifade eder.*" (Beauvoir, 2006:100).

Simone de Beauvoir, varoluşçuluğu, hem uygulanabilir bir eylem alanı sunan hem de mantık ve fiziği kapsayacak kadar teorik bir felsefi yapı olarak tanımlar. Bu iki yönüyle varoluşçuluk, güçlü bir felsefi temele sahip olmanın yanı sıra, toplumsal yaşamda da somut bir etkisi olan bir perspektif sunar. Ancak, varoluşçuluğun eylem alanı ile olan bağı, onu hem savunucuları için önemli bir dayanak yaparken, eleştirilerin hedefi haline de getirmiştir. Beauvoir, varoluşçuluğa yönelik eleştirilerden bir kısmının, felsefenin insanın kendisini ve koşullarını umutsuzluğa sürükleyecek şekilde sunduğu görüşüne dayandığını ifade eder (Beauvoir, 2004: 203). Bu eleştiriler, varoluşçuluğun çoğunlukla karamsarlıkla ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak Beauvoir, varoluşçuluğun bir "iyi yaşam rehberi" veya mistik bir mutluluk felsefesi olarak yorumlanmasını reddeder ve onun karamsarlıkla özdeşleştirilmesine karşı çıkar. Ona göre, varoluşçuluk, insanın varoluşsal sorumluluğunu ve özgürlüğünü kabul etmesi gerektiğini vurgulayan bir düşüncedir, ancak bu özgürlük aynı zamanda umut ve eylem potansiyeli taşır. Beauvoir, varoluşçuluğun, insanın dünyadaki anlamını kendi özgürlüğüyle inşa etmesini savunarak, karamsarlık yerine, varoluşsal özgürlüğün gücünü ön plana çıkarır (Beauvoir, (2004: 205).

Varoluşçuluğun karamsar bir felsefe olduğu eleştirilerine karşı çıkan Beauvoir, aslında bu akımın iyimserliğini savunur. Ona göre, *Hristiyanlık, Marksizm ve popüler bilgelik öğretileri, insanı karamsar bir bakış açısıyla sınırlarken, varoluşçuluk insanın özgürlüğüne olan inancı temel alır. Beauvoir, varoluşçuluğun "umutsuzluk doktrini" olarak kabul edilmesinin yanlış olduğunu, çünkü bu felsefenin insanı özgür bir varlık olarak tanımlayarak ona anlam yaratma imkânı sunduğunu belirtir* (Beauvoir, 2006: 212).

Beauvoir, varoluşçuluğun insanı "çaresiz bir ızdırap" içinde bırakmadığını vurgular. *İnsan doğuştan iyi veya kötü değildir; insanın "iyi" ya da "kötü" olması, onun özgürlüğünü kullanma biçimine bağlıdır. Gerçeklik, ne sevinç ne de üzüntü yaratır; gerçekler sadece vardır ve insanın asıl sorumluluğu, bu gerçekleri aşma ve kendi yolunu seçme gücünü keşfetmektir.. Beauvoir'a göre, insan kendi kaderinin sahibidir; varoluşçuluk bu noktada, insanın özgürlüğü ve sorumluluğu üzerinden bir iyimserlik önerir, dolayısıyla olumsuz ya da karamsar bir felsefe değildir* (Beauvoir, 2006: 213).

Beauvoir, kuramını geliştirirken Sartre'ın varoluşçuluğunun yanı sıra Heidegger, Husserl ve Hegel gibi önemli düşünürlerden de etkilenmiştir. Beauvoir'a göre kadının özgürlüğü, sadece bir dışsal baskıdan kurtulma isteği değil, öznenin kendisini aşkın bir varlık olarak inşa etme kapasitesidir. O, kadının özgürlüğünü, öznenin kendisini belirleyen ve kendi varoluşunu yaratabilen bir "aşkın özne" olarak varlık kazanma yeteneğiyle ilişkilendirir. Bu bağlamda, kadın, kendisini bir "öteki" olarak görmekten çıkıp, kendi kimliğini ve geleceğini yaratma gücünü kabul ettiğinde gerçek özgürlüğe ulaşır. Beauvoir, kadının varoluşunun, onu sınırlayan toplumsal rollerden ve normlardan bağımsız bir şekilde, kendi iradesiyle biçimlendirilebileceğini savunur; bu, onun için özgürlüğün temeli, insanın kendi varlığını seçme ve yaratma gücüdür (Donovan, :230).

Beauvoir'ın varoluşçu felsefesini, kadınlık meselesine uyarlayarak, feminist düşüncüyü daha geniş bir çerçeveye oturtur. Beauvoir, varoluşçuluğun en temel ilkelerinden biri olan "özgürlük" anlayışını feminist perspektife taşır. Kadınların özgürleşmesini, yalnızca bireysel bir mücadele değil, toplumsal

bir dönüşüm süreci olarak değerlendirir. Kadınların, toplumsal cinsiyet normlarından bağımsız olarak kendi kimliklerini ve yaşamlarını inşa etmeli olduğunu, patriyarkal yapıları sorgulamalı ve toplumsal eşitlik için kolektif bir mücadeleye girişmeli olduğunu vurgular. Bu özgürlük ve eşitlik mücadelesi, toplumsal yapıları dönüştürmenin ve kadınların eşitlik için haklarını elde etmesinin temel yoludur (Coşkun, 2013:79).

Simone de Beauvoir, insan varoluşunu, arzunun ve tasarının yaratıcı gücüyle biçimlenen bir süreç olarak tanımlar. Beauvoir'a göre, "Arzu, arzulanabilir olana şekil veren güçken, tasarı ise hedefi belirleyen bir yönlendiricidir. İnsan varoluşu, dünyada faaliyetlerini değerlendirebileceği temel değerlerin ortaya çıkmasını sağlayan bir güç olarak belirginleşir." (Beauvoir, 2020: 322). Bu düşünceyle, Beauvoir, insanın özgürlüğünü ve varoluşsal gücünü ön plana çıkarır. Arzu, insanın dünyadaki hedeflerini belirleyip, onlara yönelmesini sağlayan itici güçtür. Tasarı ise bu arzuları somut bir hedefe dönüştüren akılcı bir süreçtir. Beauvoir'a göre, insan varoluşu, bu arzular ve tasarılar aracılığıyla anlam kazanır ve birey, dünyayı anlamlandırırken bu yaratıcı gücü kullanır. Bu süreç, insanın değerlerini kendisinin oluşturmasını ve dünyaya dair sorumluluğunu kabul etmesini gerektirir. Beauvoir'ın bu yaklaşımı, varoluşçuluğun temel ilkelerinden biri olan özgürlüğü ve öznenin dünyadaki anlamını yaratma sorumluluğunu vurgular.

Simone de Beauvoir, kadınların özgürlüğünü varoluşçu bir bakış açısıyla ele alır ve kadınların kurtuluşunun, onları yalnızca "başkaları için varlık" olarak değil, tıpkı erkekler gibi "kendi başına varlık" olarak tanıma sürecinden geçtiğini savunur. Beauvoir'a göre, kadınların özgürleşmesi, onları toplumsal normlara ve geleneksel rollere hapseden her türlü düşünsel ve toplumsal önermeyi reddetmekle mümkündür. Bu noktada, kadına ilişkin var olan tüm ön kabullerden ve klişelerden arınarak, toplumsal cinsiyet rollerini yeniden kurmak gerekir. Ancak bu, yalnızca bir entelektüel çaba değil, büyük bir toplumsal dönüşüm sürecidir. Beauvoir, bu tür bir girişimin kolay olmayacağını ve güçlü dirençlerle karşılaşılacağını kabul eder (Coşkun, 2013: 83).

2.4. Kadın kimliğinin toplumsal temelleri

Beauvoir, kadının toplumsal kimliğini, biyolojik ve cinsiyetçi normlar üzerinden inşa edilen rolleri sorgular ve kadınların bu toplumsal yapılara karşı nasıl bir kimlik arayışı içinde olduklarını ele alır. Kadınların annelik, cinsellik gibi kavramlar üzerinden tanımlanmaları, Beauvoir'ın teorilerinde oldukça önemli bir yer tutar (Bakay, 2014:54).

Cinsellik ve annelik, bu kimliklerin temel taşları olarak ortaya çıkar; çünkü toplum, kadını genellikle bu iki kavram üzerinden tanımlar. Annelik, kadına toplumsal bir değer kazandırırken, cinsellik, kadın kimliğini çoğu zaman pasif ve erkeğe bağlı bir biçimde tanımlar. Beauvoir'a göre, bu rollere, cinsellik ve annelik gibi biyolojik ve toplumsal kavramlara dayalı kimlikler, kadınların özgürleşmesi ve kendi benliklerini bulmaları açısından ciddi engeller oluşturur (Bakay, 2014:68).

Tarihsel olarak pek çok dönemde, kadının toplumsal statüsü, annelik rolünü ne kadar iyi yerine getirdiğiyle değerlendirilmiş ve bu doğrultuda kadına sosyal ve siyasal haklar tanınmıştır. Annelik sevgisi temel alınarak biçimlenen bu süreç, kadının çocuğuna tüm ilgisini ve sevgisini sunması, onu besleyip büyütmesi ve kendini çocuğuna adanması gerektiği düşüncesiyle anlam kazanmıştır. Bu bağlamda, anneliğin biyolojik olarak içgüdüsel kabul edilmesi ve bu görüşü desteklemeyi amaçlayan çeşitli çalışmaların yapılması, kadının toplumsal konumunu büyük ölçüde şekillendirmiştir. Annelik,

kadının toplumsal statüsünde önemli bir unsur olarak görülmüş, kadın kimliği de bu biyolojik işlev çerçevesinde tanımlanmıştır. Özellikle annelik kimliği, çocuğu olan kadınlar için temel bir kimlik olarak öne çıkmakta; diğer kimlikler ise bu ana kimliğin ardından gelen unsurlar olarak düşünülmektedir (Vincent, 2010:109).

“Bu yaklaşım, ideal anne modelinin sınırlarının belirlenmesiyle, kadının toplumsal rolünün yalnızca annelikle tanımlanması ve bu rolün belirli kriterler doğrultusunda daha “mükemmel” hale getirilmesi gerekliliğinin toplumsal yapıya yerleşmesine yol açmıştır. Bu çerçevede, kadının koşullar ne olursa olsun “iyi” bir anne olarak çocuğunun her ihtiyacına yanıt vermesi beklenmektedir. Çocuk merkezli ebeveynlik olarak tanımlanan yoğun annelik anlayışı, ataerkil ideolojinin kadın üzerindeki baskısını meşru gösteren bir araç olarak da değerlendirilebilir. Kadının annelik rolü ve bu rolü yerine getirme şekli, toplumsal denetim mekanizmaları ve dış gözlemler aracılığıyla da sürekli değerlendirilir hale gelmiştir. Sosyal yapılar, özellikle eğitim ve sağlık kurumları, başarılı ve sağlıklı çocuk yetiştirme kriterlerini annenin sorumluluğu olarak öne sürerek, kadınlar üzerinde baskı ve stres unsuru oluşturmaktadır” (Harmon & Houser, 2010: 231).

Anneliğin, doğal ve içgüdüsel bir süreç olduğu düşüncesi, tarihsel olarak birçok kültürel ve toplumsal kurum tarafından daha da pekiştirilmiş ve uzun süre egemen bir paradigma halini almıştır. Bu düşünceye dayalı olarak, annelik kadınların biyolojik bir görevinden öte, toplumsal olarak kabul görmüş bir rol olarak görülmüştür. Ancak feminist yaklaşımlar, bu paradigmaya karşı çıkarak, anneliğin kadınlar için doğal bir durum olmadığını savunmuşlardır. Feministler, anneliği tarihsel ve toplumsal dinamikler çerçevesinde kültürel olarak inşa edilmiş bir kavram olarak ele almışlardır. Bu görüşe göre, annelik yalnızca biyolojik bir zorunluluk değil, toplumların belirlediği normlar ve değerler doğrultusunda şekillenen bir kimlik ve rol modelidir (Silva, 2003: 1-19).

Beauvoir, kadınların özgürlüğünün önündeki toplumsal engeller arasında annelik ve doğurganlığı önemli bir yerde görür. Ona göre, annelik içsel bir dürtüden ziyade toplumsal bir öğrenme sürecinin sonucudur ve kadınların özgür iradeleriyle tercih edebilecekleri bir konumda olmalıdır. Çocuk doğurma eylemi, kadınların kendini gerçekleştirme için bir yol olarak değil, aksine onların özgürlüğünü sınırlandıran bir faktör olarak değerlendirilir. Bu bağlamda Beauvoir, kadınların annelik gibi toplumsal rollerin baskısından uzak, tamamen kendi özgür iradelerine göre seçim yapabilmelerinin önemini vurgular (Bakay, 2014:68).

“Toplum tarafından kadınlara yüklenen annelik ve doğurganlık rolleri, onları belirli bir sınır içinde sabitler. Bu roller, yıllardır değişmeden tekrarlandıkları için, bireyin kendini gerçekleştirmesine dair herhangi bir yenilik veya ilerleme sunmaz. Erkekler ise farklı bir konuma sahiptir; kendi varoluşlarını aşmak ve kendilerini kanıtlamak amacıyla avlanmak, savaşmak gibi yaratıcı etkinliklerle meşgul olurlar. Bu tür etkinlikler, erkeğin hem fiziksel gücünü hem de toplumsal statüsünü ortaya koymasını sağlar. Erkek, kendisine sunulan sınırları aşarak yeni bir gelecek tasarlar ve bu eylemleri ile saygı kazanır. Tehlikeye atılma ve topluluğunun onuru için mücadele etme arzusu, onun kendini yalnızca biyolojik bir varlık olarak değil, daha yüksek değerlere ulaşmaya aday bir birey olarak görmesine olanak tanır. Kadınlar ise, toplumun biçtiği bu geleneksel rollerle sınırlandırıldığında, benzer bir özgürleşme fırsatını bulamaz; annelik görevi ve doğurganlıkla tanımlanan kadın, erkeğin elde ettiği türden bir bireysel yükselişe erişemez” (Beauvoir, 1993: 70).

Beauvoir'a göre, küçük bir kız çocuğu oyuncak bebeklerle oynarken, gelecekte kendi çocuğunun da bu oyuncak bebek gibi bir nesne olduğunu düşünme eğilimindedir; bebek, istenildiğinde bir kenara bırakılabilir ve dolayısıyla tehdit edici bir unsur değildir. Ancak genç kızlık döneminde, çocuğun bir nesne değil, kendi bedenine bağlı bir varlık olduğunu ve onunla bir değişim sürecine gireceğini fark eder. Hamilelik, bu aşamada yalnızca bir çocuk doğurma süreci olarak değil, aynı zamanda toplumsal ve kişisel beklentiler doğrultusunda "annelik" kimliğini üstlenme süreci olarak da anlam kazanır. Bu süreç, kadında hem arzu edilen hem de korkulan bir dönüşümü temsil ederek, onu karmaşık duygularla baş başa bırakır (Soysal, 2016: 27).

Kadın, anne olduğunda, bir anlamda kendisini dünyaya getiren kişinin rolünü devralmaktadır ve bu durum, onun yetişkinlik aşamasına ulaştığını gösterir. Eğer gerçekten çocuk sahibi olmayı içtenlikle arzu ediyorsa, hamile kaldığında bundan mutluluk duyacak ve bu süreci destek aramadan kendi başına sürdürecektir. Ancak hâlâ annesinin etkisi altındaysa ve buna karşı çıkmıyorsa, onun etkisine boyun eğecektir. Bu durumda dünyaya getirdiği çocuk, kendi bireysel çabasının sonucu değil, bir kardeş gibi konumlanacaktır. Annesinin etkisinden kurtulmak isteyen ancak bunu başaramayan kadın için çocuk, özgürleşmek yerine onu daha da bağımlı hale getirebilecek bir endişe kaynağı haline gelebilir (Beauvoir, 2010: 124).

Kadın cinselliğinin denetlenmesi, ataerkil toplumların derinlemesine yerleşmiş bir özelliği olarak, toplumsal yapının ve cinsiyet normlarının bir yansımasıdır. Bu toplumlarda, kadın bedeninin ve cinselliğinin düzenlenmesi, erkeğin egemenliğini pekiştiren ve kadını pasif bir varlık olarak konumlandıran bir güç ilişkisi olarak şekillenir. Küçük yaşlardan itibaren, kadınlar toplumsal normlar ve aile baskıları aracılığıyla bedenlerini ve cinsel kimliklerini belirli bir düzene tabi kılmak zorunda bırakılırlar. Cinsellik, bir zevk, arzu ya da öznel deneyim olmanın ötesinde, toplumsal denetim ve kontrolün bir aracı hâline gelir. Bu denetim, kadınların cinsel arzularını bastırmalarını, onları utanç ve suçluluk duygusuyla şekillendirmelerini bekler ve kadınları yalnızca erkeğin tatminini sağlayan pasif bir araç olarak görür. Sonuç olarak, kadın cinselliği, toplumsal baskıların ve normların etkisiyle dışsal bir dayatma olarak şekillenir ve kadının özne olarak cinsellik deneyimini özgürce keşfetmesi engellenir. Böylece, cinsellik sadece bireysel bir arzu değil, aynı zamanda toplumsal güç dinamiklerinin, baskıların ve normların bir yansıması olarak karşımıza çıkar (Demirbilek, 2007: 25).

Erkek egemen sistem, özel yaşamdan kamusal yaşama kadar her alanda kadınlar üzerinde baskı kurar ve bu baskı özellikle kadın bedeninde somutlaşır. Kadın bedeni, din, yasalar ve ahlaki normlarla denetlenir, nesneleştirilir. Modernizmde de cinsellik hem nüfus politikaları hem de toplumsal denetim aracıdır. Kadınların kamusal alanda varlık göstermesi pek uygun görülmez; onların yeri evde, özel alanda, erkekler ise kamusal alanda yer alır. Bekâret ve namus kavramları kadın bedeniyle ilişkilendirilir. Günümüzde de benzer bir baskı devam eder; kadınlar cinsellik konusunda bilgi sahibi olmaktan, bedenlerini tanımaktan yoksun bırakılır. Cinsellik genellikle üreme sağlığı üzerinden konuşulur, kadınların cinsel sağlıkları ise çoğunlukla göz ardı edilir (Saygılıgil, 2017: 7).

Catherine MacKinnon'un "emek Marksizm için neyse, cinsellik de feminizm için odur" sözü, feminizmin cinselliği toplumsal eşitsizliğin temel bir boyutu olarak ele aldığını ifade etmektedir. MacKinnon, cinselliğin yalnızca biyolojik bir durum olmadığını, aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerinin, güç ilişkilerinin ve eşitsizliğin şekillendiği bir alan olduğunu savunur. Ona göre, cinsellik, kadınların erkekler karşısındaki ikincil konumlarını pekiştiren bir araçtır. Cinsiyetler arasındaki eşitsizlik, özellikle cinsel ilişkilerdeki güç dinamiklerinde belirginleşir ve bu, toplumun diğer

alanlarındaki eşitsizlikleri de yansıtır. MacKinnon, cinselliği feminist bir perspektiften ele alarak, cinselliğin, kadınların bedenleri üzerinde erkekler tarafından kurulan denetimi ve tahakkümü güçlendiren bir sistem olduğunu vurgular (MacKinnon, 2003: 52).

Foucault, bedenlerimize bakışımızın ve onları değerlendirmemizin, toplumsal olarak inşa edilmiş bir süreç olduğunu savunur. Ona göre, cinsellik ve bedene dair zevkler, sadece biyolojik birer olgu değildir, aksine tarihsel olarak şekillenmiş ve toplumsal olarak kurgulanmış davranışlar, inançlar ve kimlikler tarafından belirlenir. Foucault için, bedene dair söylemler ve bu söylemlerin toplum içinde nasıl şekillendiği son derece önemlidir, çünkü bu söylemler bireylerin kimliklerinin ve toplumsal rollerinin belirlenmesinde büyük bir rol oynar. Yani, cinsellik ve beden üzerine kurulan toplumsal inançlar, yalnızca bireylerin yaşam biçimlerini değil, aynı zamanda iktidar ilişkilerini de şekillendirir (Foucault, 2015:128).

Feminizmin birinci dalgası, kadınların eşitlik talebinin sesiyse, İkinci Dalga Feminizm artık kadınlara her alanda özerklik⁸ talebini ifade ediyordu. 1960'lara gelindiğinde feministler, mücadelelerini sadece kamusal alandaki eşitlikten öteye taşıyarak, özel alanda, ailede ve cinsellikte kadınların özgürleşmesine yönlendirdiler. Bunun bir parçası olarak, "kişisel olan politiktir" anlayışını benimsediler. Bu ifade, kişisel ve özel alanlarda, örneğin aile içindeki ilişkilerde ya da kadının ev içindeki emeğinde bile, toplumsal güç mücadelelerinin ve eşitsiz ilişkilerin var olduğunu vurgulamıştır. Feminist perspektiften bakıldığında, evde, ailede, evlilikte veya aşk ilişkilerinde var olan güç dinamikleri, iktidar ve eşitsiz bölüşüm, sadece kişisel ya da özel meseleler değil, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve patriyarkal yapının bir yansımasıdır (Dedeoğlu, 2009: 42-54).

Beauvoir'ın düşünceleri doğrultusunda yapılan araştırmalar da, kadın cinselliğinin sürekli olarak toplumsal denetim altında tutulduğunu ortaya koymuştur. Erkeklerin sahip olduğu özgürlüklerin tersine, kadının cinsel arzuları toplum tarafından şekillendirilir ve düzenlenir. Kadınların kiminle, nerede ve hangi koşullar altında cinsel ilişkiye gireceği önceden belirlenmiş ve toplumsal normlarla sınırlandırılmıştır. Bu, kadını belirli normlarla sınırlayarak, onu kamusal alandan dışlayıp, ev içine ve annelik rolüne yönlendirmeyi amaçlayan bir düzendir. Böyle bir yapının içinde, erkek, Beauvoir'ın deyişiyle, aşk eylemleriyle kendini gerçekleştirme fırsatına sahipken; kadın, ancak içsel olana, yaratıcı olmayan ve dünyayı dönüştürme potansiyeline sahip olmayan bir varlık olarak kalmaktadır. Kadın, annelik, ev işi yapmak ve bedenine odaklanmak gibi aktivitelerde kendini gerçekleştirebileceğini düşünür. Fakat bu eylemler, sürekli tekrarlanan ve üretken değeri olmayan etkinliklerdir (Beauvoir 2016: 57).

Beauvoir, kadınların ekonomik özgürlük kazanmış olsalar dahi, erkeklerle eşit cinsel haklara sahip olmadıkları sürece tam anlamıyla bağımsız ve eşit olamayacaklarını öne sürer. Cinsel özgürlük, ilk bakışta cazip bir hedef gibi görünebilir; ancak bu özgürlüğün, anlamlı bir öznel eylem ve somut bir fırsat sunup sunmadığını değerlendirmek daha kritik bir meseledir (Kirkland, 2015: 47). Sosyal normlar, kadınları erkeklerin egemen olduğu cinsel aktivitelerden uzak tutmaya zorlar. Ancak, cinsel anlamda özgürleşmiş bir kadın, erkeklerin cinsel arzularını tatmin etmek için var olan bir nesne değil, cinsel bir özne olabilir. Bu, somut özgürlüklerin kaynağının yalnızca cinsel özgürlük olduğunu ifade etmez; bunun yerine toplumsal normların, cinsiyetler arası eşitsizlikleri nasıl ürettiğini ortaya koyar. Beauvoir burada, toplumun cinsiyet rollerine dair beklentilerini ve idealize edilen kadınlık anlayışını eleştirir (Kirkland, 2015: 53).

2.5. Kadının özne olma arayışı: “öteki” konumundan modern kadına doğru

Beauvoir’ın analizlerinde, kadın kimliğinin farklı tipolojiler üzerinden şekillendiği görülür. Bu kadın tipleri, toplumsal normların, biyolojik cinsiyetin ve kültürel beklentilerin kadınların varlıklarını nasıl yönlendirdiğini gösterir (Bakay, 2014:68)..

Beauvoir’ın felsefesinde, kendine hayran kadın önemli bir figürdür ve bu figür, kadının kimliği üzerine yapılan analizlerde derin bir yabancılaşma ve kimlik kaybını simgeler. Bu kadın tipi, varlığını dışsal gözlemler ve yansımalar üzerinden tanımlar, özellikle fiziksel çekiciliği ve güzelliği aracılığıyla kimliğini bulmaya çalışan bir yapıya sahiptir. Beauvoir’a göre, bu durum kadının hem tatmin hem de yabancılaşma yaşamasına yol açar. Çünkü kadın, kimliğini sürekli başkalarının bakışlarında arar ve kendisini bir nesne olarak, başkalarının gözleriyle tanımlar. Bu, içsel kimlik gelişiminin yerini geçici ve yüzeysel bir tatminin almasına neden olur (Romero, 1990:34).

Kadın, her ilişkide olduğu gibi, sevgi bağlamında da hem özne hem de nesne konumunda bulunur. Ancak kadın, özne olarak pek çok şeyden mahrumdur; ötekileştirilir ve içkinliğe mahkûm edilir, cinselliği reddedilir ve doyurulmaz. Erkeklerin etkinlikleri kadına yasaklanmıştır ve kendi yaratıcılığını geliştirmesi engellenir. Ev içi işlerle, annelik gibi rolleri yerine getirmek, gerçekte hiçbir şey üretmemek anlamına gelir. Bu durum kadını, tek varlık alanı olarak kendisiyle ilgilenmeye yönlendirir (Beauvoir, 1993: 45).

Sevdalı kadın, Beauvoir’ın analizlerinde, kadın kimliğinin toplumsal normlar ve beklentilerle şekillenen bir diğer tipolojisidir. Sevdalı kadın, aşkı ve ilişkileri üzerinden kimlik inşa eder; benliğini genellikle başkalarına, özellikle de erkeklerin varlığına bağımlı olarak tanımlar. Onun aşkı, bir varlık ve anlam arayışıdır, ancak bu arayış genellikle bir tür teslimiyetle ve öznenin kaybıyla sonuçlanır. Beauvoir’a göre, sevdalı kadın, sevdiği erkeğe adanmışlık göstererek, kendisini ona sunar. Erkek, onun için bir anlam ve varlık kaynağıdır; onun kimliği, erkeğin bakışlarında ve sevgisinde şekillenir. Bu durum, kadının özgürlüğünü ve öznel varlığını erkeğin arzusuna ve değerine indirgemesiyle sonuçlanır. Kadın, bu aşk ilişkisini, kendisini bulma ve doğrulama yolu olarak görür, ancak bu süreçte kendi benliğinden uzaklaşır. Sevdalı kadın, erkeği idealize eder, onun bakışlarına ve onayına bağımlı hale gelir. Bu, kadının bir tür dışsal onaya ve sürekli takdire duyduğu ihtiyacı simgeler (Şenol, 2015: 87).

Aşk, kadının hayatında beklenenin aksine, daha az yer tutar. Kadın, toplumsal beklentiler ve roller doğrultusunda, koca, çocuk, ev ve cinsel ilişkiler gibi unsurların aşkı gölgede bırakmasına izin verir. Aşk, kadının en büyük arzusu olabilir; ancak kadın, genellikle aşkı, gerçek yüzüyle değil, yanıltıcı, idealize edilmiş bir biçimde tanıyabilir. Büyük sevdanın peşinden giden kadınlar, çoğunlukla yazgılarına boyun eğmiş olanlardır. Kadın, aşkı bir kurtuluş ya da benliğini tanıma aracı olarak görse de, genellikle erkeğin gözünde kendini bulur ve ona yönelik bir varlık olarak tanımlar. Bu durumda, sevgi, kadının öz benliğini keşfetmesine değil, daha çok erkeğin ona sunduğu imajla sınırlı kalır. Kadının kurtuluşu ise, erkeğin yarattığı özgürlük ve benlik algısına bağlıdır (Beauvoir, 1993a: 97).

Beauvoir’ın "sofu kadın" tipolojisi, kadının dini bir arayışla, Tanrı’ya yönelmesi ve bu yolda kendisini özne olarak değil, bir nesne olarak konumlandırması üzerine derin bir analiz yapar. Sofu kadın, insan sevgisinden ve dünyasal ilişkilerden hayal kırıklığına uğradığında, Tanrı’ya yönelir. Buradaki Tanrı, yalnızca dini bir figür değil, aynı zamanda bir tür kurtuluş aracı ve sevgiyi bulma umudu olarak işlev görür. Beauvoir’a göre, kadın Tanrı’ya yönelerek, Tanrı’nın sevgisini kazanmayı ve Tanrı’nın bakışlarında kendisini değerli hissetmeyi arar. Bu arayış, kadının sevgisini ve benliğini yok sayarak

Tanrı'ya teslim olmasında kendini gösterir. Kadın, Tanrı'ya yöneldiğinde bir anlamda sevdalı kadının sevgilisinde aradığı şeyleri Tanrı'da arar. Sofu kadının durumu, özünde bir tür Tanrı ile olan ilişkisinde de bir nesneleşmeyi, kendini yok saymayı içerir. Beauvoir, kadınların Tanrı'yla olan ilişkilerini, erkeğe karşı olan sevgililik ilişkisinden farklı görmez; ikisi de kadının özne olarak var olma şansını kaybettiği, kendisini bir başka varlık aracılığıyla tanımaya çalıştığı durumlar olarak tasvir edilir. Beauvoir, burada Tanrı'nın sevgisine ulaşmak için kadının kendini "hiçleştirmesinin" gerektiğini vurgular. Sofu kadın, sevgi arayışında olduğu gibi, öznel benliğini bir kenara bırakır ve kendisini Tanrı'ya adar. Bu durum, kadının, tüm yaşamını bir tür pasiflik ve edilgenlik içinde, başkasının bakışında değerini bulma arayışı olarak görülebilir. Tanrı'ya yönelerek, tıpkı bir sevdalı kadın gibi, kadının benliğini dışarıya, başka bir varlığa sunma gerekliliği söz konusudur (Aydın, 2017:90).

Kadının insani sevgiden yoksun kaldığında veya aşktan fazla şey beklediğinde ve karşılık bulamadığında Tanrı'ya yönelmesi, onun varlığını kurtarma arayışının bir yansımasıdır. Tanrı, kadın için bazen bir erkeğin yerini tutar; erkek, Tanrı'nın yeryüzündeki bir temsilcisi gibi algılanır. Kadın, Tanrı'ya yöneldiğinde, aslında bir erkek için sergilediği teslimiyetçi tavrı tekrarlamaktadır. Tanrısal aşk da, kadının sevgiliyle olan ilişkisi gibi, ona bir tür yüce sevgi ve güven arayışı sunar. Sofu kadın, Tanrı'nın gözündeki ulu bakışları adeta bir mucize olarak kabul eder ve kendini Tanrı'nın sevgisine layık görmek için, tıpkı bir sevdalı kadın gibi, öz benliğini yok sayarak ona yaklaşır. Bu, kadının benliğini aşma ve daha yüksek bir sevgiye ulaşma çabasını simgeler (Beauvoir, 1993: 99-106).

Beauvoir'ın ortaya koyduğu bağımsız kadın, toplumun ona attığı geleneksel kadınlık rollerini ve cinsiyetinin getirdiği sınırlamaları aşmayı hedefleyen bir figürdür. Bu kadın, kendini yalnızca toplumun ya da cinsiyetin tanımladığı biçimlerle sınırlamayan, aksine kendi kimliğini ve hayatını özgürce kuran bir özne olarak var olur. Bağımsız kadın, varoluşunu ve öznesini sürekli sorgulayan ve eylemleriyle aşmaya çalışan bir bireydir. Onun amacı, sadece varlığını kabul ettirmek değil, aynı zamanda özne olarak toplumda yer edinmektir. Eylemleri, toplumsal koşullara, geleneksel normlara karşı bir duruş sergiler ve kendini sürekli olarak aşma çabası içine girer. Bu, onun yalnızca kendi varlık bilincine ulaşmasıyla kalmaz, aynı zamanda toplumun belirlediği sınırları da zorlaması anlamına gelir. Beauvoir'a göre, bir kadının tam anlamıyla bağımsız olabilmesi için ekonomik olarak bağımsız olması şarttır. Çalışma hayatına katılım, kadının sadece kendi geçimini sağlamasını değil, aynı zamanda özgürlüğünü kazanmasını da sağlar. Kadının iş gücüne katılması, toplumsal eşitsizliklere karşı bir mücadele alanıdır ve ona sadece fiziksel değil, zihinsel ve psikolojik özgürlük de kazandırır. Bağımsız kadın, iktisadi bağımsızlık kazanarak erkeğin himayesinden kurtulur ve bu ona kendi öznesini yaratma fırsatı sunar (Dönmez, 2019: 98).

"Eğer kadın özgür olmak istiyorsa, asıl önemli olan çalışma, bir iş sahibi olmasıdır. Bana akıl danışan bütün kadınlara verdiğim ilk öğüt bu. İş en gerekli ön koşuldur. Eğer kadın evliyse ve boşanmak istiyorsanız, bunun alanı evi terk edip, çocuklarına bakabilmesi ve kendi başına bir hayatının olabilmesidir. Tabii çalışmak tek mucizevi çare değil. Çalışmanın bugün için özgürleştirici bir yanı vardır ama yabancılaştırıcıdır da. Bunun bir sonucu olarak birçok kadın iki çeşit yabancılaşma arasında bir seçim yapmak zorunda kalıyorlar: ev kadının yabancılaşması ve çalışan kadının yabancılaşması. Çalışmak her derde deva değilse de yine de kadının bağımsızlığını eline alabilmesi için ilk koşuldur." (Beauvoir, 1986: 23).

Beauvoir, kadınların özgürlüğü ve bağımsızlıklarını kazanabilmeleri için sanatı ve edebiyatı önemli bir çıkış yolu olarak görür. Kadın olarak doğmuş olmak, herkes için sanat dışındaki başka yüzlerce alanda

da engellenmek anlamına gelir ve bu durum elbette baskıcı ve cesaret kırıcıdır. Hayata geldiği andan itibaren kadınlığa dair öğretilenlerde, kadına yönelik tutumlardadır. Erkeklerin hâkimiyeti altındaki bu alanlarda yine de başarılı kadınlar olabilmesi, bilim politika ve sanatta var olabilmeleri bu sebeple çok kıymetlidir (Nochlin,2014: 126).

“Üstün yetenekli bir yapıtı ortaya koyabilmesi için bütün olanakları ellerinden alındığına göre, kadınların üstün yetenek gösterebilmesi nasıl mümkün olabilirdi ?” (Beauvoir, 1993a: 153).

Cinsiyetin ve toplumsal rollerin kadının özgürlüğüne nasıl engel oluşturduğunu vurgulayan Beauvoir, kadının bu engelleri aşabilmesi için toplumsal yapıların dışına çıkması gerektiğini söyler. Bağımsız kadın, cinsiyetinin kendisini tanımlamamasını talep eder. Kadınlık, ona bir ilkel ya da sınırlayıcı bir kimlik olarak değil, bir farklılık olarak algılanmalıdır. Toplum, kadına özgürlüğünü yaşamak için geleneksel kadının tanımına uymasını beklerken, bağımsız kadın bu sınırları aşmaya çalışır. Cinsellik ve aşk gibi konularda da kadın, pasif bir nesne olmaktan çıkar ve özgür bir özne olarak kendi arzularını, isteklerini belirler. Kadınların özgürlüğüne giden yolun, onları “kendi başına varlık” olarak tanıma cesaretini göstermelerinden geçtiğini savunur. Bu, toplumsal normlar ve geleneksel rollerin kadınları yalnızca "başkaları için varlık" olmaya zorlayan anlayışlarına karşı bir direniştir. Kadınların, erkeklerle eşit şekilde, kendi iradeleriyle var olabilmesi için toplumsal yapıları ve tüm özcü varsayımları sorgulamaları gerekmektedir. Beauvoir, bu dönüşümün büyük bir toplumsal dirençle karşılaşacağını kabul eder, ancak kadınların bu engellemeleri aşmadan gerçek özgürlüğe ulaşamayacaklarını belirtir. Bu, sadece bireysel bir hak arayışı değil, toplumsal cinsiyet eşitliği için bir zorunluluktur (Demir, 2014, 97).

Bununla birlikte, Beauvoir'ın vurguladığı gibi, bağımsız kadın sadece cinsellikte değil, tüm yaşam alanlarında eylemde bulunarak kendini tanımlar. Bağımsızlığını ilan etmek, aynı zamanda sorumluluk almak demektir. Kadın, eylemlerinin sorumluluğunu kabul eder ve bu sorumluluk, onun özgürlüğünü pekiştirir. Bu anlamda, kadının bağımsızlığı, sadece ekonomik ya da sosyal bir konum değil, aynı zamanda ahlaki ve psikolojik bir duruşun ifadesidir.

Beauvoir'a göre, kadın sadece toplumda erkeğe tanınan eşit koşullar sağlandığında, özne olarak kendini kabul ettirebilir. Bu, kadının kendi hayatını kurma ve büyük işler başarma yeteneğini ona tanıyacak bir toplumsal değişimi gerektirir. Ancak bu değişim, kadının öğretilmiş olanı unutması ve kendi kimliğini cinsiyetinden bağımsız bir şekilde tanımasıyla mümkündür. Bağımsız kadın, kendi öznesini yaratır ve toplumsal yapının ona dayattığı sınırlamalardan özgürleşir (Demir, 2014:102).

Sonuç olarak, bağımsız kadın prototipi, sadece kendi içsel özgürlüğünü değil, toplumsal özgürlüğü de talep eden bir figürdür. Bu kadın, toplumsal cinsiyet normlarını sorgular, eşitsizliklerle mücadele eder ve her eylemiyle özgürleşir. Beauvoir'ın felsefesinde, bağımsız kadın, sadece kendini değil, tüm kadınları özgürleştirme potansiyeline sahip bir varlıktır. Bu bağımsızlık, kadının özne olarak varlığını kabul etmesinden, kendisini sürekli aşma çabasından ve toplumun dayattığı rolleri reddetmesinden gelir.

3. MATERYAL VE METOT

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemi temelinde yürütülmüş olup, betimsel ve eleştirel analiz yaklaşımı benimsenmiştir. Çalışmada, Simone de Beauvoir'ın "İkinci Cinsiyet" (1949) başta olmak üzere feminist

Elnaz BEKİROVA

felsefeye katkı sağlayan diğer eserleri ile Judith Butler, Luce Irigaray ve Betty Friedan gibi feminist düşünürlerin çalışmaları kuramsal çerçeveyi destekleyen kaynaklar olarak kullanılmıştır.

Veri toplama sürecinde, birincil ve ikincil kaynaklar doküman analizi yöntemiyle incelenmiş, Beauvoir'ın feminist düşüncesindeki temel kavramlar olan toplumsal cinsiyet, öteki konumu, kadın kimliği ve özgürleşme eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Çalışma, toplumsal cinsiyetin kültürel bir inşa olarak nasıl şekillendiğini, Beauvoir'ın varoluşçu feminist felsefesinin modern kadın kimliğinin oluşumuna etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır..

Araştırmada şu sorulara yanıt aranmaktadır:

- Beauvoir'ın toplumsal cinsiyet ve "öteki" kavramları, feminist teori açısından nasıl değerlendirilebilir?
- Kadınların toplumsal kimliklerini inşa etme süreci, varoluşçuluk perspektifinden nasıl ele alınabilir?
- Simone de Beauvoir'ın feminist felsefesi, modern kadın kimliğinin oluşumuna nasıl katkı sağlamıştır

Çalışmada, feminist felsefe ile varoluşçuluk arasındaki ilişki karşılaştırmalı analiz yöntemi ile ele alınmış, Beauvoir'ın özgürlük, öteki, beden ve toplumsal cinsiyet kavramlarına dair düşünceleri feminist hareketin farklı aşamalarıyla birlikte değerlendirilmiştir. Kadın kimliğinin bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl şekillendiği ve modern kadının oluşumuna Beauvoir'ın felsefesinin nasıl katkıda bulunduğu eleştirel bir bakış açısıyla tartışılmıştır.

4. BULGULAR VE ANALİZ

Bu çalışmada, Simone de Beauvoir'ın feminist felsefesinin modern kadın kimliğinin oluşumundaki rolü analiz edilmiştir. Bulgular, kadının tarih boyunca erkeğe göre tanımlandığını ve toplumsal cinsiyetin biyolojik bir zorunluluk değil, kültürel bir inşa süreci olduğunu ortaya koymaktadır. Beauvoir'ın "Kadın doğulmaz, kadın olunur" tezi doğrultusunda, kadın kimliğinin toplumsal normlar ve güç dinamikleri tarafından şekillendirildiği belirlenmiştir.

Beauvoir'ın varoluşçu yaklaşımı, kadınların ancak toplumsal normları sorgulayarak ve ekonomik bağımsızlık kazanarak özgürleşebileceğini öne sürmektedir. Kadının tarih boyunca "öteki" olarak konumlandırılması, onu pasif bir varlık haline getirmiş, ancak bilinçlenme ve özgürleşme süreçleriyle özleşme mümkün hale gelmiştir. Bulgular, kadının sadece hukuki haklar elde etmekle değil, bireysel farkındalık kazanarak kendini yeniden inşa etmesi gerektiğini göstermektedir.

Ayrıca, kadın bedeninin tarih boyunca eril tahakkümün bir nesnesi olarak görüldüğü ve bu durumun feminist mücadelenin temel konularından biri olduğu belirlenmiştir. Beauvoir'ın feminist felsefesi, kadının kendi bedeni üzerindeki kontrolünü sağlamasının ve bireysel kimliğini özgürce inşa etmesinin önemini vurgulamaktadır. Sonuç olarak, Beauvoir'ın düşünceleri, modern kadın kimliğinin oluşumunda dönüştürücü bir etkiye sahip olmuş ve kadınların toplumsal cinsiyet normlarını sorgulayarak kendilerini tanımlamalarına teorik bir temel sunmuştur.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Simone de Beauvoir'ın feminist felsefesi, modern kadının oluşumunda önemli bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Beauvoir, toplumsal cinsiyetin biyolojik bir zorunluluk değil, kültürel bir inşa olduğunu savunarak, kadınların toplumsal kimliklerinin doğuştan gelmediğini, aksine toplumsal yapılar tarafından şekillendirildiğini ifade etmiştir. Bu perspektif, modern kadının yalnızca toplumsal normlara uymayan bir varlık olmasını değil, aynı zamanda özgür iradesiyle kendi kimliğini inşa eden bir özneye dönüşmesini mümkün kılmaktadır.

Beauvoir'a göre, "Kadın doğulmaz, kadın olunur" söylemi, kadınların toplumsal rollerini ve kimliklerini kültürel ve tarihsel süreçlerin şekillendirdiğini vurgular. Kadınlar, bedensel, ekonomik ve toplumsal alanlarda özgürleşerek, sadece bireysel haklarını elde etmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal normları sorgulama ve dönüştürme kapasitesine de sahip olurlar. Bu düşünce, Beauvoir'ın feminist felsefesinin, modern kadının özgürlüğünü ve kimliğini kendi iradesiyle inşa etmesini sağlayan teorik temellerini oluşturduğunu gösterir.

Beauvoir'ın varoluşçu bakış açısı, kadının özgürlüğünü sadece toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı bir direniş olarak görmekle kalmaz, aynı zamanda toplumsal yapıları dönüştürme gücünü de vurgular. Kadınların kendi bedenleri üzerindeki kontrolü, toplumsal kimliklerinin şekillenişinde belirleyici bir rol oynar. Kadınlar, cinselliklerini ve bedensel özerkliklerini sahiplenerek toplumsal yapılar karşısında bağımsız bir varoluş kurarlar. Bu süreç, modern kadının toplumsal normlara karşı duruş sergileyen ve kendisini özgürce tanımlayan bir özne olarak ortaya çıkmasını sağlar.

Ekonomik bağımsızlık da Beauvoir'a göre, modern kadının oluşumunda kritik bir unsurdur. Kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmaları, yalnızca aile içindeki rollerinden kurtulmalarını değil, aynı zamanda toplumsal yapıları dönüştürmelerini de mümkün kılar. Kadınlar, iş gücüne katılım ve eğitim fırsatlarıyla, toplumsal yaşamda daha aktif bir rol üstlenirler. Beauvoir'ın felsefesi, modern kadının, toplumsal cinsiyetin dayattığı sınırlamaları aşarak, kendi kimliğini özgürce oluşturabilmesinin teorik temellerini sunmaktadır.

Sonuç olarak, Simone de Beauvoir'ın feminist felsefesi, modern kadının oluşumunda belirleyici bir etki yaratmıştır. Onun düşünceleri, kadınların yalnızca toplumsal eşitlik mücadelesi vermekle kalmayıp, aynı zamanda kendi kimliklerini inşa etmeleri gerektiğini savunarak, modern kadının özne olarak kendisini tanımlayabileceği bir zemin sunmuştur. Beauvoir'ın felsefesi, günümüzdeki feminist hareketlerin temellerini atmanın ötesinde, kadınların toplumsal yaşamda özgür iradeleriyle kendilerini yaratabilecekleri bir paradigmanın da önünü açmıştır.

Simone de Beauvoir'ın feminist felsefesi, modern kadının toplumsal normları sorgulayıp kendi kimliğini inşa etmesi için önemli bir teorik temel sunmaktadır. Kadının tarih boyunca "öteki" olarak konumlandırılması, onun özneleşmesini engelleyen en büyük bariyerlerden biri olmuştur. Ancak Beauvoir'ın düşünceleri, bu ikincil konumu aşarak özgürleşme sürecine katkıda bulunmuş, kadın kimliğinin biyolojik bir zorunluluk değil, toplumsal ve kültürel bir inşa süreci olduğunu ortaya koymuştur. Kadınların özgürleşmesi, yalnızca hukuki hakların kazanılmasıyla sınırlı değildir; aynı zamanda toplumsal yapılar içinde kendilerini yeniden tanımlamaları gerekmektedir. Bu bağlamda, Beauvoir'ın varoluşçu yaklaşımı, kadınların edilgen bir konumdan aktif bir özneye dönüşmesini sağlamıştır. Ekonomik bağımsızlık, eğitim ve bireysel farkındalık gibi unsurlar, bu dönüşümün temel taşlarını oluşturmaktadır. Beauvoir'ın toplumsal cinsiyetin kültürel bir inşa olduğu görüşü, günümüz feminist hareketlerinde hâlâ etkisini sürdürmekte ve kadınların özgürleşme mücadelesine ışık

Elnaz BEKİROVA

tutmaktadır. Modern kadın, geleneksel cinsiyet rollerini aşarak, kendini özgürce tanımlama ve varoluşunu yeniden şekillendirme imkânına sahiptir. Kadının kendi bedenine, kimliğine ve seçimlerine sahip çıkması, toplumsal eşitlik mücadelesinde en önemli adımlardan biri olmaya devam etmektedir

KAYNAKÇA

- Aydın, E. (2017). Kadının özne olma sürecine dair bir okuma: Simone de Beauvoir "Kadın doğulmaz, kadın olunur" (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bakay, G. (2014). Simone de Beauvoir: Yaşamı, felsefesi, eserleri. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Berktaş, F. (2014). Feminist teoride açılımlar. In Y. Ecevit & N. Kalkınar (Eds.), Toplumsal cinsiyet çalışmaları (4. baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Bauer, N. (2014). Beauvoir'ın Heideggerci ontolojisi. In S. E. Er (Ed.), Heidegger Paris'te (ss. 283-295). İstanbul: Otonom Yayınları.
- Beauvoir, S. D. (1970). Kadın evlilik çağı (B. Onaran, Çev.). İstanbul: Payel Yayıncılık.
- Beauvoir, S. D. (1993). Kadın-geç kızlık çağı (B. Onaran, Çev., 1. baskı). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Beauvoir, S. D. (1993). İkinci cins (A. Kızıltuğ, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Beauvoir, S. D. (1993a). İkinci cins (A. Kızıltuğ, Çev., ss. 45, 55-56, 97, 99-106). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Beauvoir, S. D. (2004a). Existentialism and popular wisdom. In M. A. Simons (Ed.), Beauvoir series: Philosophical writings (pp. 203-220). Illinois: University of Illinois Press.
- Beauvoir, S. D. (2004c). Existentialism and popular wisdom. In M. A. Simons (Ed.), Beauvoir series: Philosophical writings (p. 324). Illinois: University of Illinois Press.
- Beauvoir, S. D. (2006). Bir genç kızın anıları (S. Selvi, Çev., 7. baskı). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Beauvoir, S. D. (2010). İkinci cins II (B. Onaran, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Beauvoir, S. D. (2020). The second sex (p. 322). New York: Vintage.
- Romero, C. Z. (1990). Simone de Beauvoir (C. Şöhret Dövenler, Çev., ss. 74-75). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Çakır, S. (2007). Feminizm: Ataerkil iktidarın eleştirisi. In Modern siyasal ideolojiler (ss. 412-475). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Coşkun, C. (2013). Simone de Beauvoir'ın özgürlük anlayışı (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Demir, Z. (2014). Modern ve postmodern feminizm. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Demirbilek, S. (2007). Cinsiyet ayrımcılığının sosyolojik açıdan incelenmesi. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 44(511).
- Direk, Z. (2013). Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve eros etiği. Cogito, 58, 11-39.
- Dedeoğlu, S. (2009). Eşitlik mi ayrıcalık mı? Türkiye'de sosyal devlet, cinsiyet eşitliği politikaları ve kadın eşitliği. Çalışma ve Toplum, 2, 42-54.

- Emma Goldman, *Anarchism and Other Essays* (New York: Dover Publications, Inc., 1969), s. 214-225.)
- Foucault, M. (2015). *Cinselliğin tarihi: Birinci cilt, Bilme arzusunun tarihi* (A. Altıntaş, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Donovan, J. (2010). *Feminist teori* (A. Bora, M. Ağduk Gevrek, & F. Yapılan, Çev., ss. 230-250). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Donovan, J. (2012). *Feminist theory: The intellectual traditions* (2. baskı). London: Continuum.
- Özveri, D. (2009). *Feminist teorinin gelişim sürecinde uluslararası ilişkilere bakışı üzerine kısa bir değerlendirme*. In H. Çomak (Ed.), *Uluslararası ilişkilere giriş: Teorik bakış* (1. baskı, ss. [sayfa numarası]). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyasi ideolojiler* (A. Arslan, Çev.). Ankara: Adres Yayınları. (Orijinal çalışma 2012'de yayımlanmıştır).
- Heywood, L., & Drake, J. (1997). *Third wave agenda: Being feminist, doing feminism*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Henderson, A. C., Harmon, S. M., & Houser, J. (2010). *A new state of surveillance? An application of Michel Foucault to modern motherhood*. *Surveillance & Society*, 7(3/4), 231-247.
- Hart, M. U. (2012). *Bilinç yükseltme yoluyla özgürleşme*. In F. Sayılan (Ed.), *Toplumsal cinsiyet ve eğitim: Olanaklar ve sınırlar* (ss. 243-274). Ankara: Dipnot Yayınları.
- İmançer, D. (2002). *Feminizm ve yeni yönelimler*. *Doğu Batı: Dünya Neyi Tartışıyor?*, 19(Mayıs-Haziran-Temmuz), 151-171.
- Kalın, C. C. (2016). *Simone de Beauvoir: Ötekiliğin kabulü*. *Beytulhikme: An International Journal of Philosophy*, 6(2), 227.
- Kadıoğlu, A. (2019). *Feminizm ve toplumsal cinsiyet eşitliği üzerine denemeler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılıç, Z. (1998). *Cumhuriyet Türkiye'sinde kadın hareketlerine genel bir bakış*. In A. B. Hacımiraçoğlu & D. Özkan (Eds.), *75 yılda kadınlar ve erkekler* (ss. 112-134). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kolay, H. (2015). *Kadın hareketlerinin süreçleri, talepleri ve kazanımları*. *EMO Kadın Bülteni*, 3, 12-20.
- Kristeva, J. (2006). *Simone de Beauvoir aramızda* (ss. 78-85). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kirkland, K. (2015). *Concreteness and contraception: Beauvoir's *Second Sex* and the Affordable Care Act*. *Stance: An International Undergraduate Philosophy Journal*, 8, 47-53.
- MacKinnon, C. A. (2003). *Feminist bir devlet kuramına doğru* (T. Yöney & S. Yücesoy, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay & D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mounier, E. (1986). *Varoluş felsefelerine giriş* (S. R. Kırkoğlu, Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2004). *Simone de Beauvoir etiği üzerine Felsefe ansiklopedisi* (Cilt 2, s. 217). İçinde editör. Cevizci, A. İstanbul: Etik Yayınları.

Elnaz BEKİROVA

National Health Service. (1967). National Health Service (Family Planning) Act 1967. National Health Service.

Nochlin, L. (2014). Neden hiç büyük kadın sanatçı yok? In A. Antmen (Ed.), Sanat ve cinsiyet (s. 126). İstanbul: İletişim Yayınları.

Özveri, D. (2009). Feminist teorinin gelişim sürecinde uluslararası ilişkilere bakışı üzerine kısa bir değerlendirme. In H. Çomak (Ed.), Uluslararası ilişkilere giriş: Teorik bakış (ss. 47-58). Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Romero, C. Z. (1990). Simone de Beauvoir (C. Şöhret Dövenler, Çev.). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Şenol, S. (2015). Simone de Beauvoir'da kadın olmak (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.

Şerbetçi, D. (2013). Postkolonyal feminizm bağlamında "küresel kız kardeşlik" kavramının incelenmesi: Hindistan örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

(Sancar, S., & Göç-Bilgin, M. (2021). Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. *Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği*. Ankara: CEİD Yayınları.)

Sartre, J. P. (2013). Bulantı (S. Hilav, Çev.). İstanbul: Can Yayıncılık.

(Scott, J. W. (2007). Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi. *Agora Kitaplığı*.)

Saygılıgil, F. (2017). Toplumsal cinsiyet tartışmaları. İstanbul: Dipnot Yayınları.

Soysal, D. (2016). Kadınlık ve annelik: Simone de Beauvoir'ın perspektifinden bir deneme. İstanbul: Belge Yayınları.

Soysal, D. (2016). Beauvoir dersleri: Evli kadın ve anne üzerine bir deneme. İstanbul: Belge Yayınları.

Spring, J. H., & Ekmekçi, A. (1991). *Özgür eğitim*. Ayrıntı Yayınları

Vincent, C. (2010). The sociology of mothering. In M. W. Apple, S. J. Ball, & L. A. Gandin (Eds.), The Routledge international handbook of the sociology of education (pp. 109-120). London: Routledge.

Wollstonecraft, M. (2022). Kadın haklarının gerekçelendirilmesi (B. Şahinli, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Thurman, J. (2011). *The second sex*. New York: Random House.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

✖ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

☐ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Üniversitesi Etik Kurulu'nun tarih sayı ve karar..... ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.

İşletme Yönetimi Alanındaki Yayınların Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis Of Publications in The Field Of Business Management

Canan Gamze Bal¹ Muhammet Ali Yardımcıoğlu²

¹ Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye, e-mail: cgbal@ksu.edu.tr , Orcid: <https://orcid.org/0000-0003-1031-2588>

² Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye, e-mail: aliyardimcioglu95@gmail.com , Orcid: <https://orcid.org/0009-0001-2278-7575>

ÖZ

Günümüzde gelişen akademik alanlar, bilimsel literatürün farklı yönlerden ele alınmasına olanak sağlamaktadır. İşletme yönetimi, hem teorik bir bilgi birikimi hem de pratik uygulamalarıyla gelişen alanlar arasında sayılabilir. Bu bağlamda, işletme yönetimi literatüründeki akademik araştırmaların nasıl geliştiğini ve şekillendiğini anlamak, aynı zaman da literatürdeki gelişimini ve katkısını değerlendirmek önemli olabilir. Dolayısıyla bu araştırmada, işletme yönetimi üzerine yapılan ulusal çalışmaların bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmesi amaçlanmıştır. Ulusal literatürde yer alan çalışmalar için Ulusal Tez Merkezi veri tabanından elde edilen ve yapılan ilk yayından son yayın yılına kadar gerçekleştirilen çalışmalar incelenmiştir. Çalışmaların analiz edilmesinde, bibliyometrik analiz yöntemi uygulanmıştır. Yayınlandıkları üniversite/kurum, yayınlanma yılları ve yazarların cinsiyetleri temalarında ele alınarak değerlendirilmiştir. Çalışma, işletme yönetimi ile ilgili ele alınan tezlerin değerlendirilmesini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda işletme yönetimi alanındaki ulusal literatürün eksik yanlarını geliştirebilmek için öneriler sunularak, bu önerilerin literatürdeki boşlukların giderilmesine katkı sunacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bibliyometrik Analiz, İşletme Yönetimi, Ulusal Literatür

Citation: Bal, C. G., & Yardımcıoğlu, M. A. (2025). Bibliometric analysis of publications in the field of business management. *Journal of Western European Social Sciences*.2(1)

Corresponding Author: Canan Gamze Bal Email: cgbal@ksu.edu.tr

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

ABSTRACT

Nowadays, evolving academic fields enable scientific literature to be addressed from different perspectives. Business management is considered one of the developing fields with both theoretical knowledge and practical applications. In this context, understanding how academic research in business management literature has evolved and taken shape, as well as evaluating its development and contributions to the literature, can be significant. Therefore, this study aims to analyze national studies on business management through the bibliometric analysis method. For studies included in the national literature, data obtained from the National Thesis Center database were examined, covering works conducted from the first publication to the most recent one. The bibliometric analysis method was applied in analyzing the studies. The studies were evaluated based on themes such as the universities/institutions where they were published, the years of publication, and the genders of the authors. This study presents an evaluation of theses addressing business management. Accordingly, recommendations are provided to enhance the gaps in the national literature on business management, with the expectation that these recommendations will contribute to filling the existing gaps in the literature.

Keywords: Bibliometric Analysis, Business Management, National Literature

1. GİRİŞ

İşletme yönetimi, teorik bilgi birikimi ve uygulamalı yaklaşımları bir araya getirerek sürekli gelişen ve yenilenen akademik bir disiplindir. Bu alanda küresel ekonominin dönüşümü, teknolojik, yenilikler ve kültürel ve sosyal değişimlerle etkileşim içinde olup, geniş bir uygulama yelpazesine sahip olarak akademik literatürde önemli bir yer tutmaktadır. İşletme yönetiminin, organizasyonlardaki verimliliği artırmayı, hem insan hem de maddi kaynakları en etkili şekilde kullanmayı ve değişen koşullara uyum sağlamayı amaçlayan disiplinler arası bir yaklaşımı olduğu söylenebilir.

Son yıllarda, işletme yönetimi literatürü, dijitalleşme, sürdürülebilirlik ve girişimcilik gibi yenilikçi temalar etrafında şekillenmektedir. Ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan akademik çalışmaların, bu alandaki teorik çerçevenin güçlenmesine katkılar sağladığı düşünülmektedir. İşletme yönetimi literatürünün ulusal ve uluslararası düzeydeki gelişim eğilimlerinin, teorik çerçevesinin ve araştırma temalarının sistematik bir şekilde ele alınması, bu alandaki çerçevenin görülmesi açısından önemlidir. Bunu yaparken özellikle bibliyometrik yöntemlerin kullanılması, bu literatürün sistematik bir şekilde analiz edilmesine olanak tanımakta, literatürdeki eğilimleri, araştırmacılar arasındaki iş birliğini ve temel temaları detaylı bir şekilde inceleme fırsatı sunmaktadır.

Bibliyometrik analiz yöntemi, ilk kez Pritchard (1969: 348) tarafından, “belirli bir zaman diliminde yayımlanmış çalışmalara matematiksel ve istatistiksel tekniklerin uygulanması” şeklinde tanımlanmıştır. Hall (2011) bu yöntemi, araştırmanın niteliğini belirleyen, ilgili konu ve disiplinin incelenmesine olanak tanıyan, ayrıca araştırma konusuyla bağlantılı etki ve saygınlık faktörlerine yönelik ilginin artmasını sağlayan bir yaklaşım şeklinde tanımlamıştır. Bibliyometrik analiz yoluyla literatürdeki eğilimlerin, kullanılan yöntemlerin ve yayınların etkisinin kapsamlı bir incelemesi yapılmaktadır (Yaşar, 2024). Bu inceleme, çeşitli konuların karşılaştırılmasına imkan sağlar (Özköse,

2017). Bibliyometrik analizler, bir disiplin veya bilim dalındaki araştırmaların genel profilini ortaya koymak ve bilimsel bilginin ilerlemesine katkı sağlamak için kullanılan etkili bir yöntemidir.

Bu bağlamda, ulusal literatürü değerlendirmek, eksikliklerini tespit etmek ve güçlü yönlerini ortaya koymak, bilimsel bilginin ilerlemesi için önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, literatürdeki gelişmeleri ve katkıları anlamak, hem araştırmacılar hem de uygulayıcılar için stratejik bir rehber sunmaktadır. Bu çalışma, Ulusal Tez Merkezi'nde yayımlanan ve işletme yönetimi alanında yapılan ulusal çalışmaların bibliyometrik yöntemle incelenmesini sunarak, söz konusu literatürün genel yapısını değerlendirmeyi ve anlamayı amaçlamaktadır. Araştırma, işletme yönetimi alanındaki çalışmaları ele alarak literatüre özgün katkılar sunmayı hedeflemektedir. Ayrıca araştırma, kuramsal ve uygulamalı katkılarıyla işletme yönetimi alanına çok yönlü bir fayda sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışma yalnızca, işletme yönetimi alanında Ulusal Tez Merkezinde yayımlanmış tezleri kapsamaktadır. Araştırmada ele alınan ulusal tezlerin literatüre katkı sağlayacağı varsayılmaktadır. Ayrıca araştırmada ortaya çıkan bulgularının, işletme yönetimi literatüründeki boşlukları tespit ederek, gelecekteki araştırmalar için faydalı olacağı varsayılmaktadır.

Yerli literatürün konumunun değerlendirilmesi ve eksikliklerinin belirlenmesi, gelecekteki araştırmalara yön verecek stratejik önerilerin geliştirilmesi açısından önemli bir odak noktasıdır. İşletme yönetimi, akademik ve uygulamalı yönleriyle, disiplinler arası bir bağlamda sürekli değişim gösteren bir alandır. Ekonomik, kültürel ve sosyal değişimlerle şekillenen bu dinamik yapının, farklı coğrafyalardaki etkilerinin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın önemi, özellikle yerli ve yabancı literatür arasında derinlemesine bir karşılaştırma yapılması gerekliliğine dayanmaktadır. Literatürde yapılan araştırmaların bibliyometrik analiz yöntemleriyle incelenmesi, alanın ulusal literatürdeki yerini daha net bir şekilde ortaya koyabilmektedir. Elde edilen bulguların, işletme yönetimi alanındaki genel eğilimlerin anlaşılmasına katkı sağlayacağı, özellikle ulusal araştırmaların eksik kaldığı alanların belirlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Literatüre sağlaması düşünülen katkılar, işletme yönetimi alanının daha iyi anlaşılmasını sağlayacak ve gelecekteki çalışmalar için yol gösterici bir kaynak oluşturacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. İşletme yönetimi kavramı

Yönetim, örgütsel hedeflere ulaşmak için insan kaynakları başta olmak üzere, mali kaynaklar, hammadde ve zamanı etkili, verimli ve uyumlu bir şekilde kullanmayı içeren bir karar alma ve uygulama süreci olarak tanımlanmaktadır (Şimşek ve Çelik, 2011: 4). Bu süreç hem teorik hem de pratik boyutlarıyla insanlık tarihi boyunca gelişim göstermiştir. Yönetim, bir organizasyonun geçmişi ve geleceğiyle ilgili düşünceleri şekillendiren temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilir ve organizasyonların en ayırt edici fonksiyonu olarak öne çıkmaktadır (Kaygısız ve Wolff, 2017: 13). Toplumsal dinamiklerle biçimlenen yönetim kavramı, organizasyon ve yönetim süreçlerini bir arada ele alarak bilimsel gelişimin öncüsü bir yapı sergilemektedir. Zaman içinde değişen koşullara uyum sağlama yeteneği sayesinde yönetim, örgütlerdeki merkezi rolünü sürdürmüştür. (Yenisu, Şahin ve Öztekkeli, 2019: 515).

Yönetim süreçlerini anlamak, açıklamak ve geliştirmek amacıyla ortaya konan üç yönetim kuramı bulunmaktadır. Birincisi; geleneksel yönetim ya da diğer bir deyişle *klasik yönetim yaklaşımı*, yönetim ve organizasyon alanında yaygın olarak kullanılan ve doğrudan işletmeler üzerine odaklanan ilk sistematik görüş olarak bilinmektedir (Koçel, 2015: 237). Klasik yönetim kuramında insan unsuru ikinci plandadır (Koçel, 2015, 238), rasyonellik ve makine ile ilgili süreçler çıkış noktasıdır ve organizasyonlarını kapalı sistem anlayışı ile almaktadır. Bu yönetim anlayışına göre işletmelerde hem etkinlik hem de verimlilik arttırılmalı ve verimliliği sağlayacak olan yönetim faaliyetlerinin düzenlenmesi görüşünün hakim olduğu belirtilmektedir (Koçel, 2015: 137). İleri sürülen görüşlerden yola çıkılarak, klasik yönetim anlayışı çerçevesinde Taylor'un öncü olduğu "Bilimsel Yönetim Yaklaşımı", Fayol'un öncü olduğu "Yönetim Süreci Yaklaşımı" ve Weber'in ortaya koyduğu "Bürokrasi Yaklaşımı" öne çıkmaktadır (Schermerhorn, 1996, 233). Taylor'ın yaklaşımı, psikolojik ve sosyal faktörleri dikkate almayarak yönetimi daha dar bir fizyolojik çerçevede ele almıştır (Hoy ve Miskel, 2010: 301). Taylor, çalışanların temel amacının minimum çabayla maksimum maddi kazanç sağlamak olduğunu ifade etmiştir (Schachter, 2010, 440). Bunun yanında Taylor, iş süreçlerini düzenlemede insan kaynağının rolünü belirterek, çalışanların daha iyi organize edildiği zaman, eğitildiği zaman ve motive edildiği zaman verimliliklerinin artırılabilirliğini öne sürmüştür (Özer, 2014: 6). Fayol'un yaklaşımı, organizasyonların tümünü ele alarak, organizasyon yapısının verimli ve etkin bir şekilde oluşturulması gerektiğine değinmiş ve organizasyonlara bütüncül bir bakış açısı sunarak, bilimsel yönetim yaklaşımının teknik iş süreçlerine odaklanarak, yönetim faaliyetleri üzerinde durmuştur. (Baransel, 1993: 130; Şahin, 2004: 529). yönetim faaliyetlerinin beş temel unsurdan oluştuğunu belirtmiştir (Can, 2007: 13; Fayol, 2013: 79): Planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve kontrol. Planlama, bir organizasyonun hedeflerini belirleyip bu hedeflere ulaşmak için stratejiler geliştirdiği, kaynakları verimli şekilde koordine ettiği temel bir yönetim sürecidir. Bu süreçte, planların hiyerarşik bir yapı içinde oluşturulması, hedeflerin gerçekleştirilmesini mümkün kılan bir düzen sağlar (Robbins ve Decenzo, 2004: 78). Örgütleme, bir işletmenin ya da organizasyonun belirlenen hedeflere ulaşması için gerekli olan kaynakların ve çalışanların düzenlenmesini içeren işlemdir. Bu süreç, işletmenin insan ve diğer üretim faktörlerini belirli bir düzen çerçevesinde organize etmesini, işlerin sınıflandırılmasını, çalışanların atanmasını ve bu aktörler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini kapsar (Doğan, 1998: 2001). Yönelme, Örgütleme süreciyle şekillenen organizasyonun, planlama aşamasında belirlenen hedeflere ulaşmak için harekete geçirilmesini sağlayan bir yönetim fonksiyonudur. Bu süreç, işletmenin maddi ve beşerî kaynaklarını etkili bir şekilde kullanarak, çalışanları belirlenen hedeflere yönlendirmeyi amaçlar. Bu bağlamda yönelme, bireylerin tutum ve davranışlarına odaklanır ve organizasyonun dinamik yapısını aktif hale getirir (Müftüoğlu, 1999: 640; Budak, 2004: 279). Koordinasyon, bir organizasyondaki birimleri ortak amaçlar doğrultusunda entegre ederek uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamayı amaçlayan yönetim fonksiyonudur. Bu bağlamda, koordinasyon, uyumlaştırma, düzenleme ve eşgüdümleme gibi kavramlarla da ifade edilir ve organizasyonun bütünlüğünü sağlayan temel unsurlardan biri olarak öne çıkar (Akat ve diğerleri, 1994: 248). Kontrol ise, faaliyetlerin planlanan ölçüde gerçekleşip gerçekleşmediğini saptamak ve olası sapmaları gidermek için faaliyetlerin gözlemlendiği bir süreç olarak tanımlanmıştır (Robbins ve Decenzo, 2004: 373). Weber'in yaklaşımı, bürokrasiyi geniş bir alana yayılan toplumsal eylemlerin ve hareketlerin

rasyonel, sistematik ve nesnel esaslara dayalı olarak düzenlenmesi süreci olarak tanımlamıştır (Baransel, 1993, 165). Weber'e göre, çatışmanın önlenmesi ve örgütsel etkinliğin sağlanması için bürokratik ilkeler titizlikle takip edilmelidir. Bu ilkeler, görev ve yetki dağılımının açıkça tanımlanmasını, her bireyin uzmanlık alanına göre görev üstlenmesini ve örgüt kaynaklarının en etkili şekilde kullanılmasını öngörmektedir. Bireysel ihtiyaç ve isteklerden bağımsız hareket etmeyi esas alan bu sistem, örgütsel amaçların öncelikli olduğunu vurgulamaktadır (Eren, 2011: 32).

İkincisi; *davranışsal (Neo-klasik) yönetim yaklaşımı*dır. Bu yönetim yaklaşımı, sistem içerisindeki insan faktörüne, bireylerin davranışlarına ve bu davranışları etkileyen sosyal ilişkilere odaklanmaktadır. Davranışların ve sosyal etkileşimlerin işletmelerin başarısında kilit bir rol oynadığı vurgulanmakta, bu nedenle bireyler arası ilişkilerin geliştirilmesine dikkat çekmektedir (Doğan, 1998: 185). Neo-klasik kuram döneminde insanın ve sosyal ilişkilerin önemli olduğunu vurgulayan bazı araştırmalar ve kuramlar bulunmaktadır. Hawthorne Araştırmaları, başlangıçta fiziksel koşulların çalışan verimliliği üzerindeki etkilerini incelemek için yapılmış, ancak sonuçlar sosyal faktörlerin daha belirleyici olduğunu göstermiştir. Araştırmalar, motivasyon, iş tatmini, grup normları ve liderlik gibi sosyal unsurların verimlilikte kritik rol oynadığını ve çalışanların bireysel davranışlarından çok grup dinamikleriyle yönlendirildiğini ortaya koymuştur. Çalışanların ekonomik ve fiziksel faktörlerden ziyade sosyal ve psikolojik faktörlerle motive olduğu ve ekonomik olmayan ödüllerin mutluluk ve motivasyonu artırmada önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular, örgütlerin sosyal bir sistem olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir (Özkalp, 1988: 92-94; Koçel, 2010: 142; Göksoy vd. 2015, 116). Douglas McGregor, çalışanların iş ortamından beklentileri, verimliliklerini artıracak koşullar ve onları motive eden unsurlar gibi sorular üzerinden insanı anlamayı amaçlamış ve bu doğrultuda X ve Y teorilerini geliştirmiştir (Esen, 2017: 188). X Teorisi, çalışanların tembelliğe eğilimli, sorumluluktan kaçan bireyler olduğunu varsayar (McGregor, 2016: 235); Y Teorisi ise, bireylerin sorumluluk almaya istekli, yaratıcı ve üretken olma potansiyeline sahip olduğunu savunur (Esen, 2017: 188). Kurt Lewin tarafından geliştirilen Güç Alanı Analizi Kuramı ile örgütlerde değişim süreçlerine yönelik önemli bir bakış açısı sunulmuş ve değişime karşı direnci ele alan çalışmalarla yönetim bilimine katkı sağlanmıştır (Birdal ve Aydemir, 1992: 27). Bu kuram, değişim süreçlerinin etkin bir şekilde planlanmasına yönelik bir araçtır ve örgütleri statik bir yapıdan ziyade, birbiriyle zıt yönde çalışan güçlerin dinamik bir dengesi olarak değerlendirmiştir (Hellriegel, Slocum ve Woodman, 2001: 558). Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi Kuramı'na göre, insan ihtiyaçlar, beş kategoride incelenmektedir. Bunlar fiziksel, güvenlik, ait olma ve sevgi, değer ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarıdır. En temel ihtiyaç olan fiziksel ihtiyaçlar, hayatta kalmayı mümkün kılan yemek yeme, nefes alma, barınma gibi gereksinimlerdir. Bu temel ihtiyaçların karşılanması ardından birey, güvenlik arayışına yönelir. Daha sonra sevgi ve aidiyet gibi sosyal gereksinimler ortaya çıkar. Bu üç kategorinin karşılanmadığı takdirde bireyin varlığını devam ettirme konusunda zorluklar yaşayacağını belirtmiştir. Ardından özsaygı ve kendini gerçekleştirme gibi daha yüksek seviyedeki gereksinimlere odaklanır. Değer ihtiyacı, bireyin toplumdaki önemini hissetmesi ve başkaları tarafından saygı görmesiyle ilişkilidir. Kendini gerçekleştirme ise bireyin potansiyelini en üst düzeyde kullanmasını ve kişisel gelişimini tamamlamasını ifade eder (Şengöz, 2022: 167-168). Rensis Likert kuramı ise insan unsurunun örgütlerin temel yapı taşı olduğunu

vurgulayarak, yönetici davranışlarını ve yönetim sistemlerini dört ana kategoriye ayırmıştır: Sistem 1, Sistem 2, Sistem 3 ve Sistem 4. Bu sınıflandırmada, Sistem 1 ve Sistem 2, McGregor'un X Teorisi ile örtüşerek otoriter bir yönetim anlayışını yansıtırken; Sistem 3 ve Sistem 4, Y Teorisi ile uyumlu olarak katılımcı ve insan odaklı bir yaklaşımı temsil etmektedir (Seçtim ve Erkul, 2020: 28).

Üçüncü yaklaşım ise; modern yönetim yaklaşımıdır. Örgütü kapalı sistem olarak ele alan neo-klasik ve geleneksel yönetim kuramlarının yetersiz kaldığı düşüncesiyle ortaya konan modern yönetim kuramları, örgütü çevresiyle etkileşim halinde olan bir sistem olarak ele alınmıştır (Ekinci, 2019: 29). Modern yönetim kuramları, sistem yaklaşımı ve durumsallık yaklaşımı olarak iki başlıkta detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Sistem yaklaşımı, örgütlerin bir sistem olarak değerlendirilmesini önererek yöneticilere, alt sistemler arasındaki ilişkileri ve bu sistemlerin birbirlerini etkileme derecelerini analiz etme imkânı sunmaktadır. Bu bütüncül bakış açısı, örgütsel sorunların daha net bir şekilde tespit edilmesine ve etkili karar alma süreçlerinin oluşturulmasına katkıda bulunur (Tortop vd., 1999: 231-232). Durumsallık yaklaşımı ise, klasik, neo-klasik ve sistem yaklaşımlarını tamamen reddetmek yerine, bu kuramlarla birlikte değerlendirilmesi gereken bir anlayışı temsil etmektedir. Bu bağlamda, söz konusu yaklaşımların hangi durum ve koşullarda daha verimli ve etkili olabileceğini sorgulamaktadır. Ayrıca, örgütleri birer sistem olarak ele alarak sistem yaklaşımının temel prensipleriyle bağlantı kurar (Şimşek ve Çelik, 2011: 95).

İşletme yönetimi, tarihsel süreçte klasik, neo-klasik ve modern yaklaşımlar aracılığıyla gelişim göstermiş, örgütlerin verimlilik, etkinlik ve uyum hedeflerini gerçekleştirmek için farklı perspektifler sunmuştur. Bu kuramlar, yönetim bilimine farklı boyutlar kazandırarak işletme yönetimi literatüründe geniş bir çerçeve oluşturmuş ve günümüz araştırmalarına zemin hazırlamıştır. Bu çalışmanın amacından yola çıkarak, literatürde yer alan bazı araştırmalar incelenmiştir. İncelenen araştırmalar aşağıdaki başlık altında ele alınmıştır.

2.2. Konuya yönelik daha önce yapılan çalışmalar

Çetin (2024) çalışmasında, “yeşil yönetim” konusunu bibliyometrik olarak incelenmiştir. Araştırmada, yayınların türleri, yıllara göre dağılımları, atıf analizleri ve anahtar kelimeleri değerlendirilmiş; sürdürülebilirlik, işletme ve çevre bilimleri konularında yoğunlaştıkları tespit edilmiştir. Devciyan (2024) çalışmasında, “örgütsel farklılıklar” konusundaki araştırmaların bibliyometrik analizi yapılarak alanın genel yapısı incelenmiştir. Sonuçlar, literatürde yeterince çalışılmadığını, en çok yayının Amerika'dan geldiğini ve 2019'un en üretken yıl olduğunu göstermiştir. Erer'in (2023) “Yönetim Alanında Duygusal Zeka: Bibliyometrik Analiz” çalışmasında, 1999-2022 yılları arasında yapılan bilimsel yayınlar incelenmiştir. Liderlik, en yaygın kullanılan anahtar kelime olarak öne çıkarken, en üretken ülkenin Amerika Birleşik Devletleri olduğu, Türkiye'nin ise on dokuzuncu sırada yer aldığı görülmüştür.

Ertem ve Aypay'ın (2021) “Bibliometric Review of Studies on Organizational and Administrative Dynamics in Higher Education” çalışmasında, yükseköğretimde örgütsel ve yönetsel dinamikler üzerine yapılan araştırmalar incelenmiştir. Sonuçlar, bu dönemde çalışmaların sayısında belirgin bir artış eğilimi olduğunu ortaya koymuştur. Gümrah'ın (2020) çalışmasında, Türkiye'de yönetim muhasebesi alanında hazırlanan lisansüstü tezler bibliyometrik yöntemle incelenmiştir. Sonucunda

2020 yılı itibarıyla toplam 163 lisansüstü tez tespit edilmiştir. 2019 yılında ise 19 tez ile en yüksek sayıya ulaşıldığı belirlenmiştir. Marmara Üniversitesi, yönetim muhasebesi konusunda en fazla çalışma yapılan üniversite olurken, en fazla tezin yüksek lisans düzeyinde hazırlandığı görülmüştür. Podsakoff ve diğerlerinin (2008) çalışmasında, yönetim alanında 1981-2004 yılları arasında en etkili üniversiteler ve araştırmacılar ile bu etkiyi belirleyen faktörler bibliyometrik yöntemlerle analiz edilmiştir. Bulgular, atıfların büyük çoğunluğunun az sayıda üniversite ve araştırmacıya ait olduğunu göstermiştir. Ramos-Rodriguez ve Ruiz-Navarro (2004) tarafından yapılan çalışma, stratejik yönetim araştırmalarında entelektüel yapının evrimini bibliyometrik yöntemlerle incelemeyi amaçlamaktadır. Elde edilen bulgular, Michael E. Porter gibi önemli yazarların çalışmalarının ve kaynak temelli görüş (resource-based view) gibi belirli teorilerin alan üzerindeki etkilerini detaylandırmaktadır.

3. MATERYAL VE METOT

İşletme yönetimi üzerine yapılan ulusal çalışmaların kapsamlı bir çerçeve oluşturmasını amaçlayan bu çalışmada, nitel araştırma deseni olan bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometrik yöntem ilk kez, Pritchard (1969: 348) tarafından, “belirli bir zaman diliminde yayımlanmış çalışmalara matematiksel ve istatistiksel tekniklerin uygulanması” şeklinde tanımlanmıştır. Bibliyometrik analiz yoluyla literatürdeki eğilimlerin ve yayınların etkisinin, kapsamlı bir incelemesi yapılmaktadır (Yaşar, 2024). Bu inceleme, çeşitli konuların karşılaştırılmasına imkan sağlar (Özköse, 2017). Buradan hareketle, araştırmanın amacı doğrultusunda, Ulusal Tez Merkezi veri tabanında işletme yönetimi kavramının ele alındığı, tezler incelenmiştir. Yapıldıkları üniversite/kurum, yayınlanma yılları ve yazarların cinsiyetlerini içeren temalar ele alınarak değerlendirilmiştir.

Araştırmada şu sorulara yanıt aranmaktadır:

- Hangi üniversite/kurum bu alanda en fazla tezi üretmiştir?
- İşletme yönetimi tezlerinin yıllara göre dağılımı nasıldır?
 - İşletme yönetimi alanında yayınlanan tezlerin yazarlarının cinsiyet dağılımı nasıldır?
 - İşletme yönetimi alanındaki tezlerin ulusal literatüre katkıları nasıl değerlendirilebilir?

Çalışma kapsamında, ilk yayınlandığı yıl olan 1973 ve şimdilik son yayınlandığı 2023 yılları arasında Ulusal Tez Merkezi veri tabanında “işletme yönetimi” anahtar kelimesi taratılmıştır. Toplam 781 çalışma olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada yer alan bulgular Excel tablolarına aktarılarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR VE ANALİZ

Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan akademik yayınlar, yıllara göre dağılımları açısından analiz edilmiştir. Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yapılan araştırmaya göre, sisteme yüklenmiş olan tezlerin yayınlanmış olduğu yıllara göre değerlendirmesi yapılmış ve aşağıdaki tablo

oluşturulmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Yayınların Yıllara Göre Dağılımı (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Yıl	Yayın Sayısı	Yıl	Yayın Sayısı	Yıl	Yayın Sayısı	Yıl	Yayın Sayısı	Yıl	Yayın Sayısı	Yıl	Yayın Sayısı
1973	1	1990	7	1997	13	2004	21	2011	25	2018	33
1982	1	1991	7	1998	16	2005	8	2012	15	2019	47
1984	1	1992	10	1999	21	2006	14	2013	21	2020	23
1985	2	1993	6	2000	23	2007	15	2014	29	2021	26
1986	4	1994	10	2001	38	2008	13	2015	21	2022	23
1988	4	1995	19	2002	46	2009	27	2016	41	2023	27
1989	7	1996	23	2003	21	2010	31	2017	23	2024	18

Tablo 1 bulguları incelendiğinde, Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yayınlanan ilk yayının 1973 yılında, son yayının ise 2024 yılında olduğu tespit edilmiştir. 2020 sonrası dönemde yayın sayılarında görece bir durağanlık olduğu görülmektedir. Bu yıllarda gözlemlenen durgunluğun, COVID-19 pandemisinin akademik üretime etkileriyle bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Pandemi dönemi hem araştırmaların yürütülmesini hem de veri giriş süreçlerini yavaşlatmış olabilir. Ancak 2024 yılına kadar olan veriler, bu durgunluğun pandemi sonrası yıllarda da devam ettiğini göstermektedir. Türkiye’de akademik üretim kapasitesinin zamanla artış gösterdiğini, ancak dönemsel olarak dalgalandığını ortaya koymaktadır. Özellikle 2000’li yılların başlarında ve 2010’larda görülen artış, yükseköğretim sistemindeki genişlemeye ve lisansüstü eğitimdeki ilerlemelere işaret etmektedir.

Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan akademik yayınlar, yazarların cinsiyet dağılımları açısından analiz edilmiştir. Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yapılan incelemeye göre, sisteme yüklenmiş olan tezlerin yazarlarının cinsiyetlerine göre değerlendirmesi yapılmış ve aşağıdaki tablo oluşturulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Yayınların Cinsiyete Göre Dağılımı (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Kadın	Erkek
-------	-------

304	477
-----	-----

Tablo 2 incelendiğinde, 477 erkek yazar ile 304 kadın yazarın yer aldığı belirlenmiştir. Dolayısıyla tez yazarlarının cinsiyet dağılımında erkek yazarların sayısal olarak kadın yazarlara kıyasla daha fazla olduğu görülmektedir. Bu veriler, Türkiye’deki akademik üretim sürecinde kadın ve erkeklerin katılım oranları arasında önemli bir fark olduğunu ortaya koymaktadır.

Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yer alan akademik yayınlar, üniversitelerinin dağılımları, yüksek lisans ve doktora tez sayıları açısından analiz edilmiştir. Ulusal Tez Merkezi veri tabanında yapılan incelemeye göre, sisteme yüklenmiş olan tezlerin türü ve üniversite değerlendirmesi yapılmış ve aşağıdaki tablo oluşturulmuştur (Tablo 3).

Tablo 3. Yayınların Üniversite ve Tez Türlerine Göre Dağılımı (Yazar tarafından oluşturulmuştur)

Sıralama	Üniversite Adı	Yüksek Lisans Tez Sayısı	Doktora Tez Sayısı
1	Marmara Üniversitesi	40	15
2	İstanbul Üniversitesi	40	15
3	Kocaeli Üniversitesi	32	4
4	Anadolu Üniversitesi	32	2
5	Sakarya Üniversitesi	19	10
6	Gazi Üniversitesi	23	6
-	-	-	-
-	-	-	-
119	On Dokuz Mayıs Üniversitesi	1	0
120	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	1	0
121	Gebze Teknik Üniversitesi	0	1
122	Bartın Üniversitesi	1	0

Ulusal Tez Merkezini işletme yönetimi alanı ile ilgili 155 yüksek lisans, 626 doktora tezi bulunmaktadır. Tablo 3 incelendiğinde, 122 üniversite arasında en fazla lisansüstü çalışmaya sahip olan Marmara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi, 40 yüksek lisans ve 15 doktora tezi ile ilk sırayı paylaşmaktadır. Bu iki üniversiteyi, sırasıyla 32 yüksek lisans ve 4 doktora tezi ile Kocaeli Üniversitesi ve yine 32 yüksek lisans ancak 2 doktora tezi ile Anadolu Üniversitesi takip etmektedir. İlk beşte yer alan diğer üniversiteler arasında Sakarya Üniversitesi (19 yüksek lisans, 10 doktora) ve Gazi Üniversitesi (23 yüksek lisans, 6 doktora) bulunmaktadır.

Tablonun alt sıralarında ise lisansüstü çalışma sayılarının oldukça düşük olduğu dikkat çekmektedir. Nevşehir Üniversitesi, Gümüşhane Üniversitesi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi ve Bartın Üniversitesi gibi kurumlar yalnızca bir yüksek lisans tezi ile yer alırken, Gebze Teknik Üniversitesi ise bir doktora teziyle sınırlı kalmıştır. Son sıralardaki bu üniversitelerde doktora tezlerinin ya hiç bulunmadığı ya da yalnızca bir adetle sınırlı kaldığı görülmektedir.

Bu bulgular, Türkiye’de lisansüstü akademik üretimin üniversiteler arasında eşit bir şekilde dağılmadığını ve bazı üniversitelerin bu alanda daha aktif olduğunu göstermektedir. Özellikle üst sıralarda yer alan üniversiteler, lisansüstü eğitim ve araştırma alanında daha yoğun bir üretim gerçekleştirmiştir. Öte yandan, alt sıralardaki üniversitelerin bu alanda yeterince aktif olmadığı ve akademik üretimde desteklenmesi gerektiği görülmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma, Ulusal Tez Merkezinde işletme yönetimi alanında yayımlanan ulusal akademik çalışmaların bibliyometrik yöntemlerle incelenmesi amaçlamaktadır. Bulgular, ulusal akademik üretim süreçlerini ortaya koymaktadır.

Ulusal Tez Merkezi verilerine göre, Türkiye’de hazırlanan lisansüstü tezlerin sayısal dağılımı, yükseköğretim kurumları arasında belirgin bir farklılık göstermektedir. Marmara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi gibi önde gelen üniversitelerin tez sayıları bakımından diğer kurumlara göre daha yüksek bir üretim gerçekleştirdiği görülmüştür. Bu sonuç, Gümrah (2020)’ın yönetim alanında hazırlanan lisansüstü tezleri bibliyometrik yöntemle incelendiği çalışması ile benzerlik göstermektedir. Marmara üniversitesinin bu alana olan katkısının fazla olması, araştırmasında tespit edilmiştir. Bununla birlikte, alt sıralardaki üniversitelerin lisansüstü üretim kapasitelerinin sınırlı olduğu, bu alanda daha fazla teşvik ve destek politikalarına ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Akademik üretim yıllara göre incelendiğinde, Türkiye’de yükseköğretim sisteminin genişlemesiyle birlikte özellikle 2000’li yıllardan itibaren belirgin bir artış yaşandığı tespit edilmiştir. Ancak, pandemi yıllarında gözlemlenen yavaşlama eğilimi, ulusal akademik üretim süreçlerinde de bir durağanlığa yol açmıştır.

Cinsiyet dağılımı açısından, erkek yazarların kadın yazarlara kıyasla daha fazla akademik üretim gerçekleştirdiği görülmüştür. Bu durum, sosyo-kültürel, ekonomik ve mesleki faktörlerle ilişkilendirilebilir. Kadın yazarların akademik süreçlere katılımının artırılması ve bu alandaki

cinsiyet eşitliğinin sağlanması için daha kapsamlı politikaların uygulanması gerekmektedir.

Bu araştırmanın bulgularına dayanarak, ulusal akademik üretim süreçlerinin geliştirilmesi için bazı öneriler sunmak mümkündür. Lisansüstü tez üretiminde daha eşit bir dağılım sağlanması amacıyla, düşük akademik üretim kapasitesine sahip üniversiteler için destekleyici politikaların hayata geçirilmesi önemli olabilir. Marmara Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi gibi önde gelen yükseköğretim kurumlarının lisansüstü tez üretimindeki yüksek katkıları dikkate alınarak, alt sıralardaki üniversitelerin akademik üretim kapasitesini artırmaya yönelik programlar oluşturulabilir. Araştırmacılar için disiplinler arası iş birliği oluşturularak ortak çalışma kültürü teşvik edilebilir. Türkiye’de lisansüstü tezlerin bibliyometrik yöntemlerle araştırılması, akademik üretim süreçlerindeki değişim ve gelişmelerin takip edilmesi önerilir. Üniversiteler bünyesinde akademik üretimin daha fazla artırmak amacıyla, teşvik eden sistemlerin geliştirilmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akat, İ., Budak, G. & Budak, G. (1994). İşletme Yönetimi. Beta Yayınları, İstanbul.
- Baransel, A. (1993). Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi. İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Birdal, İ. & Aydemir, N. (1992). Yönetim Teorileri. Sistem Yayıncılık, İstanbul.
- Budak, G. (2004). İşletme Yönetimi. Barış Yayınları Fakülteler Kitapevi, İzmir.
- Can, H. (2007). Yönetim Bilimi ve Tarihçesi, (Ed. Güney, Salih) Yönetim ve Organizasyon. Nobel Yayın, Ankara.
- Çetin, S. (2024). “Yeşil Yönetim Kavramının Web Of Science Veri Tabanına Dayalı Bibliyometrik Analizi”. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Doğan, M. (1998). İşletme Ekonomisi ve Yönetimi. Anadolu Matbaası, İzmir.
- Ekinci, N. (2019). Klasik, Neoklasik Teori, Sistem ve Durumsallık Yaklaşımları ile Bunların Karşılaştırılması ve Toplam Kalite Yönetimi İçerisindeki Yerlerinin Değerlendirilmesi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 6 (11), 16-38.
- Eren, E. (2011). Yönetim Fonksiyonları ve Süreci. Yönetim ve Organizasyon. Beta Yayınları, İstanbul.
- Erer, B. (2023). Yönetim Alanında Duygusal Zeka: Bibliyometrik Analiz. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 6(3), 727-740. Doi: 10.33712/mana.1309409.
- Ertem, H. Y. & Aypay, A. (2021). Bibliometric Review of Studies on Organizational and Administrative Dynamics in Higher Education. Journal of Higher Education Policy and Leadership Studies, 2(3), 77-98. Doi: 10.52547/johepal.2.3.77.
- Esen, Ş. (2017). Yönetimde Motivasyon Teorileri ve İş Hayatında Kadınlara Yönelik Motivasyon: Lisansüstü Tez Çalışmalarında Bir İçerik Analizi. (Ed. Kaygısız, E. G. ve Wolff, R. A.). “Yönetim ve Organizasyon Makaleleri: Kadın Akademisyenlere Armağan”, Eğitim Yayınevi, Konya.
- Fayol, H. (2013), Genel ve Endüstriyel Yönetim (Çev. M. Asım Çalıköğlu), Adres Yayınları, Ankara.
- Göksoy, S., Sağır, M., Yenipınar, Ş. (2015). The Impact of Educational Inspection System on Organizational Effectiveness and Individual Sufficiency. Open Journal of Social Science, 3, 115-123.

- Gümrah, A. (2020). Türkiye’de Yönetim Muhasebesiyle İlgili Hazırlanan Tezlerin Bibliyometrik Analiz Yöntemiyle İncelenmesi. *Journal of Academic Value Studies*, 6(3), 244-253. Doi: 10.29228/javs.44081.
- Hall, C. M. (2011). Publish and perish? Bibliometric analysis, journal ranking and the assessment of research quality in tourism. *Tourism management*, 32(1), 16-27.
- Hellriegel, D., Slocum, J.W. & Woodman W.R (2001). *Organizational Behaviour*. South-Western College Publishing, Cincinnati.
- Hoy, W. K. & Miskel, G. C. (2010). *Eğitim Yönetimi Teori, Araştırma ve Uygulama* (Çev. Ed. S. Turan). Nobel Yayınları, İstanbul.
- Kaygısız, E. G. & Wolff, R. A. (2017). *Yönetim ve Organizasyon Makaleleri: Kadın Akademisyenlere Armağan*. Eğitim Yayınevi, Konya.
- Koçel (2015). *İşletme Yöneticiliği*. (16. Baskı). Beta Yayınları, İstanbul.
- McGregor, D. (2016). *İşletmelerde İnsani Boyut*, (Ed. Shafritz, J. M.& Hyde, A. C.). Global Politika ve Strateji Yayınları, Ankara.
- Müftüoğlu, M. T. (1999). *İşletme İktisadı*. Turhan Kitapevi, Ankara.
- Özer, A. (2014). Frederick Taylor’ın Görüşlerini 21. Yüzyıl Yönetim Mantığı İle Yeniden Okumak. *Verimlilik Dergisi*, (2), 41-72.
- Özköse, H. (2017). *Yönetim Bilişim Sistemleri Alanının Türkiye Ve Dünyadaki Bibliyometrik Analizi Ve Haritası*. (Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü, Ankara
- Özköse, H. (2017). *Yönetim Bilişim Sistemleri Alanının Türkiye Ve Dünyadaki Bibliyometrik Analizi Ve Haritası*. (Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü, Ankara
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Podsakoff, N. P., & Bachrach, D. G. (2008). Scholarly Influence In The Field Of Management: A Bibliometric Analysis Of The Determinants Of University And Author Impact In The Management Literature In The Past Quarter Century. *Journal of Management*, 34(4), 641–720. Doi: 10.1177/0149206308319533.
- Pritchard, A. (1969). *Statistical Bibliography; An Interim Bibliography*.
- Ramos-Rodriguez, A. R. & Ruiz-Navarro, J. (2004). Changes In The Intellectual Structure Of Strategic Management Research: A Bibliometric Study Of The Strategic Management Journal, 1980–2000. *Strategic Management Journal*, 25 (10), 981-1004. Doi: 10.1002/smj.397.
- Robbins, S. P. & Decenzo, D. A. (2004). *Fundamentals of Management*, Prentice Hall, New Jersey.
- Schachter, H. L. (2010). The Role Played By Frederick Taylor In The Rise Of The Academic Management Fields. *Journal of Management History*, 16(4), 437–448.
- Schermerhorn, R. J. (1996). *Management (fifth edition)* USA: John Wiley&Sons Inc,
- Seçtim, H., & Erkul, H. (2020). Yönetim Yaklaşımları Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme. *Management and Political Sciences Review*, 2(1), 18-50.
- Şahin, A. (2004). Yönetim Kuramları ve Motivasyon İlişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (11), 523-547.

Şengöz, M. (2022). Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi Modelinin Bütünleşik Bir Süreç Olarak Yeniden Yorumlanması. *Journal of Research In Education and Society*, 9(1), 164-173. Doi: 10.51725/etad.977931

Şimşek, M. Ş. & Çelik, A. (2011). Yönetim ve Organizasyon. 13. Baskı. Eğitim Akademisi, Konya.

Şimşek, M. Ş. & Çelik, A. (2011). Yönetim ve Organizasyon. 13. Baskı. Eğitim Akademisi, Konya.

Tortop, N., İşbir, E. G., Aykaç, B., Yayman, H. & Özer, M. A. (1999). Yönetim Bilimi. Nobel Yayıncılık, Ankara.

Yaşar, M. (2024). Ebru Sanatının Akademik Literatürdeki Evrimi Ve Eğilimleri: Bibliyometrik Bir Analiz. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 11

Yenisu, E. & Şahin, F. & Öztekkeli, H. (2019). Yönetim Düşüncesinin Evriminde Sistem Kuramının Etkileri: Kavramsal Bir Çözümleme. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(18), 514-527.

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

☐ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Üniversitesi Etik Kurulu'nun tarih sayı ve karar..... ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.

Karmaşık Travma ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki İlişkide Bilişsel Esneklik ve Öz Şefkatin Aracı Rolü

The Mediating Role of Cognitive Flexibility and Self-Compassion in the Relationship Between Complex Trauma and Post-Traumatic Growth

Selda Güdek Akpınar¹, Dr. Öğr.Üyesi Aslı Dila Akiş²

¹Haliç Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Anabilim Dalı, seldagudek@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-6728-3741>

² Dr. Öğr.Üyesi, Haliç Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Anabilim Dalı, aslidilaakis@halic.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2827-8106>

ÖZ

Karmaşık travma, otuz yılı aşkın bir süredir üzerinde konuşulan bir kavram olmasına rağmen son yıllarda literatürde resmi bir tanı olarak yer bulmuştur. Bu nedenle karmaşık travma yaşayan bireylerin ortaya çıkan belirtilerle baş edebilmesi ve uygun klinik müdahaleler geliştirebilmek yaşanan ruhsal travmanın iyileştirilmesinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışma, karmaşık travma ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide bilişsel esneklik ve öz şefkatin aracı rollerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, travma sonrası büyümeyi destekleyen psikolojik süreçlerin anlaşılmasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Bu kapsamda, 18-65 yaş aralığındaki 354 katılımcıdan elde edilen veriler Process Macro Hayes eklentisi ile Model 4 aracılık modeliyle analiz edilmiştir. Bulgular, karmaşık travmanın öz şefkati olumsuz yönde etkilediğini ve öz şefkatin travma sonrası büyüme üzerinde pozitif yönlü bir etkisi olduğunu göstermiştir. Ayrıca, bilişsel esneklik ve öz şefkatin karmaşık travma ve travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide kısmi bir aracı değişken olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlar, travma sonrası büyümenin desteklenmesinde bilişsel esneklik ve öz şefkatin önemli faktörler olabileceğini vurgulamaktadır. Çalışma, bireylerin travmatik deneyimlerden sonra büyüme ve dönüşüm süreçlerini optimize etmek için psikolojik müdahalelere yönelik öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Karmaşık Travma, Travma Sonrası Büyüme, Bilişsel Esneklik, Öz Şefkat

Citation: Güdek Akpınar S. & Akiş A. D. (2025) *The Mediating Role of Cognitive Flexibility and Self-Compassion in the Relationship Between Complex Trauma and Post-Traumatic Growth*. *Journal of Western European Social Sciences*.2(1)

Corresponding author:

Selda GÜDEK AKPINAR seldagudek@gmail.com

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

ABSTRACT

Complex trauma, although discussed for over thirty years, has only recently been officially recognized in the literature as a formal diagnosis. Therefore, it is crucial to develop appropriate clinical interventions and help individuals experiencing complex trauma cope with emerging symptoms, as this plays a significant role in the healing of psychological trauma. This study aims to examine the mediating roles of cognitive flexibility and self-compassion in the relationship between complex trauma and post-traumatic growth. The study seeks to contribute to understanding the psychological processes that support post-traumatic growth. Data obtained from 354 participants aged 18-65 were analyzed using the Model 4 mediation model in the Process Macro Hayes extension. The findings revealed that complex trauma negatively impacts self-compassion, while self-compassion positively influences post-traumatic growth. Additionally, cognitive flexibility and self-compassion were found to be partial mediators in the relationship between complex trauma and post-traumatic growth. These results highlight the significance of self-compassion and cognitive flexibility as crucial factors in supporting post-traumatic growth. The study offers psychological intervention recommendations to optimize individuals' growth and transformation processes following traumatic experiences.

Keywords. Complex Trauma, Post-traumatic Growth, Cognitive Flexibility, Self-Compassion

1. GİRİŞ

Bireyin yaşamını köklü bir şekilde etkileyen karmaşık travma, son yıllarda psikolojik bozuklukların kökenine yönelik önemli bir odak haline gelmiştir. Literatürde, karmaşık travma sonrası stres bozukluğunun (KTSSB) etkilerini anlamaya yönelik artan ilgi, bu alanın giderek daha fazla önem kazanmasına yol açmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (2024), karmaşık travma sonrası stres bozukluğunu kaçmanın zor ya da imkânsız olduğu, kişi için oldukça tehdit edici, korkutucu olmasının yanı sıra uzun süreli tekrar eden işkence, süregelen aile içi şiddet, cinsel ve fiziksel istismar gibi travmatik olayların ardından gelişebilen bir bozukluk olarak tanımlamıştır. Bu kavram, tanı kriterleri açısından TSSB'ye ait belirtileri içerir ve duygu düzenleme sorunları, kişinin kendisi hakkındaki olumsuz inançlar ve ilişkileri sürdürmedeki zorlanmalarla kendini gösterir (Giourou ve ark., 2018). Çocukluk çağında maruz kalınan ihmal ve istismar geçmişinin (Koenen ve ark., 2010) KTSSB'nin güçlü bir yordayısı olduğu gözlenmiştir (Cloitre ve ark., 2013).

Travmatik deneyimler insanların yalnızca acı çekmesine yol açmayıp aynı zamanda bu deneyimlerden derin dersler ve tecrübeler yoluyla yaşamlarında yeni bir denge ve anlam oluşturmalarına da olanak tanıyabilir. Travma sonrası büyüme (TSB), son yıllarda travma literatüründe giderek daha fazla önem kazanmış ve bireylerin zorlu yaşam koşullarını anlamlandırma süreçlerinde nasıl olumlu bir dönüşüm yaşayabileceğini açıklayan bir kavram haline gelmiştir. Genel anlamında travma, bireylerin fiziksel ve psikolojik sağlıkları üstündeki olumsuz etkilere odaklanırken travma sonrası büyüme kavramı travmatik yaşantılardan sonra olumlu bir değişme, gelişme ve büyümenin olabileceğinin üstünde durmaktadır. Bireyi zorlayan yaşam olaylarıyla karşılaşmasının, psikolojik dayanıklılık ve gelecekteki olaylara daha iyi adapte olma kabiliyetini geliştirdiği öngörülmektedir. Yani travmatik deneyimler, bireylerde sadece olumsuz etkiler yaratmayarak psikolojik olarak dayanıklılık, güçlenme ve bir uyum yeteneği gibi olumlu oluşumlara da olanak sağlayabilmektedir (Figley ve ark., 2017).

Bireylerin yaşadıkları travmatik olaylarla baş edebilmesinde birtakım bilişsel, duygusal ve davranışsal süreçler rol oynamaktadır. Bu zorluklarla baş etmede etkili olan kavramlardan biri de bilişsel esnekliktir. Bilişsel esneklik (BE), değişen çevresel taleplere uyum sağlamak amacıyla kişinin duygu,

düşünce ve davranışlarını değiştirebilme yeteneğini ifade etmektedir (Uddin, 2021). Bilişsel esneklikte birey yalnızca seçeneklerinin farkında olmakla kalmaz aynı zamanda rutinde ortaya koyduğu davranışlarına bir farklılık da getirir (Ionescu, 2012). Bilişsel esnekliğin deneyimlenen travmatik olaylar sonrasında bireylerin psikolojik iyilik halini korumada kritik bir rol oynadığını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Daneshvar ve ark., 2022; Haim-Nachum ve Levy-Gigi, 2021).

İnsanın karşılaştığı zorluklarla mücadelesinde önemli bir yer tutan diğer bir kavram öz şefkattir. Güncel literatüre bakıldığında öz şefkatin potansiyel bir koruyucu olduğu, bulgular arttıkça öz şefkatle ilişkili olabilecek kavramlarla ilgili çalışmalara dair ilginin de arttığı gözlenmiştir. Öz şefkat, kişinin kendi acısına yakından bakabilmeyi, onu dışlamadan ya da ondan kaçınmadan bu acıyı açık bir şekilde kabul edebilmeyi ve ona dokunabilmeyi; bunları yaparken de kişinin kendine ve acısına karşı nezaketle bu acıyı hafifletme isteğini taşımasını ifade etmektedir (Neff, 2003). Travmatik deneyimin birey tarafından anlaşılıp kabul edilebilmesi, kişinin bu sürecin içinden geçebilmesi için öz şefkatin varlığı önemli bir faktördür ve öz şefkatle travma sonrası büyüme arasındaki pozitif yönlü anlamlı ilişkiyi, ikisi arasındaki ilişkide öz şefkatin yordayıcı rolünü destekleyen çalışmalar da bulunmaktadır (Wong ve Yeung, 2017).

Bu araştırma, yazarın yürütmekte olduğu yüksek lisans tezinin bir bölümüne dayanmaktadır. Tez çalışması kapsamında elde edilen bulgular, literatürdeki mevcut bir boşluğu doldurmak ve ilgili alana daha kapsamlı bir katkı sağlamak amacıyla ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve bu makale ile sunulmuştur. Alanyazında karmaşık travma ile ilgili çalışmaların sınırlılığı göz önüne alınarak karmaşık travma ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide bilişsel esneklik ve öz şefkatin aracı rolünü inceleyebilmeyi amaçlamaktır. Bilişsel esneklik ve öz şefkat kavramlarının travma sonrası büyüme üzerindeki etkisindeki aracı rollerine odaklanılarak değişkenlerin aracı bir role sahip olup olmadığı; var ise aracılık rolünün tam ya da kısmi olması üzerine analizler yolu ile yeni bilgilere erişmek, klinik uygulamalara destek olabilecek önemli bulgular ortaya çıkarmak ve özgün bilimsel katkı sağlamak hedeflenmektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Karmaşık travma

Travma; kişinin beden bütünlüğüne yönelik olarak ölüm veya yaralanma tehdidini içeren, bireyin kendisinin başına gelebileceği gibi, yaşanan olaya tanıklık ederek ya da yakınının (aile yakını, arkadaş) başına geldiğini öğrenerek deneyimlediği olağandışı olaylar olarak tanımlanmaktadır (APA, 2014). Travmatik olay bireyin yaşamı ve vücut bütünlüğünü, dünya üzerindeki konumu ve güven algısını, kendine özgü özelliklerini tehdit ederek kişiyi savunmasızlaştırır (Bayram ve ark., 2018). Bunun daha şiddetli bir şekilde yaşamın erken dönemlerinde yaşanması ise bireyin hayatında birtakım semptomların oluşmasına sebep olabilir.

Karmaşık travma kavramı ilk olarak Judith Herman tarafından öne sürülmüş ve Herman, var olan semptomlara daha iyi bir açıklama getirmek, daha iyi bir tedavi ihtimalini desteklemek ve ortaya çıkan birtakım semptomlara dair etiketlenmelerin önüne geçebilmek adına karmaşık travmanın ayrı bir tanı olmasının öneminden sıkça bahsetmiştir (Herman, 1992). Bu durumun üzerinden geçen yaklaşık otuz yıllık bir sürecin ardından karmaşık travma sonrası stres bozukluğu ilk kez 2018 yılında ICD-11'de bir tanı kategorisi olarak resmileşmiş ve Dünya Sağlık Örgütü (2024) tarafından çoğunlukla kaçmanın zor

ya da imkansız görüldüğü, son derece tehdit edici ya da korkunç olan, uzun süreli ve/veya tekrar eden travmatik olayların (örneğin işkence, uzun süreli aile içi şiddet, tekrarlayan çocukluk çağı cinsel veya fiziksel istismarı gibi) ardından gelişebilen bir bozukluk şeklinde tanımlanmıştır. Tanı kriterleri açısından travma sonrası stres bozukluğunun (TSSB) tüm tanısal kriterlerini içermektedir ve bu tanı kriterlerine ek olarak kendini düzenleme becerilerinde bozukluk kümesi altında kişinin duygularını düzenlemede güçlük yaşaması, travmatik olayla ilgili utanç, suçluluk, yetersizlik, kendini işe yaramaz ve aşağılanmış hissetme ve sosyal ilişkileri sürdürmede zorluk yaşaması ile başkalarına karşı yakınlık hissedememesi yer almaktadır. Ayrıca bu belirtilerin kişinin belirgin bazı işlevsellik alanlarında (aile, sosyal, mesleki, eğitim) bozulmaya yol açması da beklenmektedir. Bir diğer ifadeyle KTSSB, TSSB belirtileri olan yeniden yaşantılama, kaçınma ve aşırı uyarılmışlık semptomlarını karşılamasına ek olarak duygu düzenlemede bozukluk, olumsuz benlik algısı ve diğerleriyle yaşanan ilişki sorunları olarak tanımlanan kendini düzenleme becerilerinde bozukluk ile kendini gösterir (Schmidt, 2022). Karmaşık travma sonrası stres bozukluğu, TSSB'nin tanılarını içermesine rağmen daha geniş ve derinlemesine semptomlarla tanımlandığı için bir kişiye iki tanı aynı anda konulamaz; yani KTSSB ve TSSB tanıları birbirini dışlamaktadır.

2.2. Travma sonrası büyüme

Travma sonrası büyüme, ruhsal travmanın üstünde durduğu olumsuz bakış açısının aksine travmatik olaylara verilen olumlu ve sürece adapte olmayı içeren bir yaklaşıma vurgu yapmaktadır. Zorlayıcı yaşam olaylarıyla karşılaşılmasının, bireylerde psikolojik dayanıklılık ve gelecekteki olaylara daha iyi uyum sağlama yeteneği geliştirebileceği düşünülmektedir (Figley ve ark., 2017). Travma sonrası büyüme, genel anlamıyla kişinin hayattaki konumu ve dünyayı algılayış biçimini derinden etkileyen, hatta tamamen değiştiren büyük bir yaşam krizinin gerçekleşmesi koşuluna bağlıdır (Tedeschi ve Calhoun, 2004). Yaşadığı travma sonrasında kişi, oluşan yeni koşullara adapte olabilmek için travma öncesindeki durumuna dönmez, bunun yerine travma öncesi deneyimlerini de içine alan yeni bir bilişsel, duygusal ve sosyal yapılar ağı oluşturur.

Tedeschi ve Calhoun'un (2004) bilişsel modellere dayalı çalışmalarına göre, travma sonrası büyüme, travmatik bir olayın kişinin kimliği, geleceği ve dünyanın güvenli, iyi ve kontrol edilebilir bir yer olduğu yönündeki inançlarını derinden sarsmasıyla ortaya çıkar. Bu bağlamda, bireylerin travma öncesinde sahip oldukları dünya görüşü ve temel varsayımlar, olayları anlamlandırmalarını ve bir anlam çerçevesi oluşturmalarını kolaylaştırır; ancak bu varsayımlar, travma sonrası süreçte sorgulanır. Bu nedenle, travma sonrası büyümenin gerçekleşebilmesi için belirli bilişsel süreçlerin devreye girmesi gereklidir (Shakespeare-Finch ve de Dassel, 2009). Yani, TSB sürecinden bahsedilebilmesi için bireylerin deneyimledikleri travmaları ve bu travmaların kendileri ve dünya ile ilgili varsayımları üzerindeki etkilerini işlemeleri gerekmektedir. Ayrıca, duygusal acıyı hissetmeye hazır ve istekli olmaları da bu sürecin önemli bir tarafıdır. Kaçınma davranışları, kişiyi rahatsız edici istemsiz düşünceler ve duygularla yüzleşme konusundaki isteksizlik semptomlarının kötüleşmesine neden olabilir, bireyin travma sonrası gerçekleşecek bir büyüme yaşamasını ve travmanın ardından oluşturabileceği anlamı engelleyebilir (Schubert ve ark., 2016). Sonuç olarak bu süreç, travmatik deneyimlerin bilgelik kazanmak için zorunlu olmasa da bu süreci hızlandıran önemli yaşam olayları olarak görüldüğünü düşündürmektedir (Webster ve Deng, 2015).

2.3. Bilişsel esneklik

İnsanlar hayatları boyunca farklı zorluklar ve stresli olaylarla karşılaşır ve bu durumlarla başa çıkmak için çeşitli yollar arar. Martin ve Rubin'e (1995) göre bilişsel esneklik, bir kişinin karşı karşıya kaldığı durumlarda çeşitli seçenekler ve alternatiflerin farkında olması, bu durumlara uyum sağlayabilme ve esneklik gösterebilme istekliliğiyle birlikte, bu beceriye sahip olduğuna dair bir öz yeterlik inancını da içermektedir. Bilişsel esneklik, geniş bir yetenek yelpazesini kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Bu yetenekler arasında dikkati farklı yöne çevirebilme, stratejileri güncelleyebilme, geri bildirimlere uygun tepkiler verme, tersine öğrenme, yeni durumları keşfetme ve görevler arasında geçiş yapma yer alır (Tong ve ark., 2024). Stresli yaşam olaylarının ise bilişsel esneklik seviyelerinde azalmaya yol açabileceği öne sürülmektedir (Huang ve ark., 2022). Buna ek olarak, çocukluk dönemi travmaları ve yaşam stresi, düşük bilişsel esneklik düzeyleriyle ilişkili bulunmuştur (Huang ve ark., 2022; Zhou ve ark., 2020). Travma sonrası stres bozukluğu tanısı alan bireylerle yapılan nörobilişsel araştırmalar, bilişsel esnekliğin travmatik bir olayın hemen ardından semptom şiddetinin önemli bir belirleyicisi olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmalar, daha yüksek bilişsel esneklik seviyelerinin daha hafif semptomlarla ilişkili olduğunu ve tedavi sonrası süreçte bilişsel esnekliklerinde daha fazla iyileşme gösteren bireylerin klinik olarak da daha olumlu bir iyileşme sergilediğini göstermektedir (Ben-Zion ve ark., 2018). Bu nedenle, bilişsel esneklik, travma sonrası uyum sağlama ve olumlu değişimler için kritik bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Sattari, 2022).

2.4. Öz şefkat

Son yıllarda literatürde sıkça karşılaşılan bir terim olan öz şefkat, aslında kökeni Doğu kültürüne dayanan ve uzun süredir var olan bir kavramdır. Neff'in (2003) tanımına göre, öz şefkat, bireyin başkalarına duyduğu empatik, yargısız ve sevecen yaklaşımı kendine yöneltmesi, kendi acılarına karşı duyarlı ve açık olabilmesi, bu acılardan kaçınmak yerine onları hafifletme ve kendini iyileştirme motivasyonu taşımasıdır.

Karmaşık travma sonrası stres bozukluğunda bireyin olumsuz benlik algısına yönelik semptomlar merkezi bir yer tutar. Bu durum, bireyin kendini değersiz, yetersiz, küçük düşmüş ve işe yaramaz olarak görmesine dayalı inatçı inançlarla karakterize edilir ve bu inançlar yoğun bir şekilde utanç, suçluluk ve başarısızlık gibi duygularla ilişkilidir (Maercker ve ark., 2013). Bu tür düşünce kalıpları ve duygusal tepkiler, bireylerin standart klinik müdahalelere direnç göstermesine neden olabilir. Ancak bu dirençli yapıların şefkat temelli yaklaşımlarla daha etkili bir şekilde ele alınabileceği öne sürülmektedir (Gilbert ve Irons, 2014). Yapılan araştırmalar da öz şefkatin psikolojik belirtiler karşısında koruyucu bir faktör olabileceğini vurgulamaktadır (Serrão ve ark., 2023).

3. MATERYAL VE METOT

Bu araştırma, genel tarama modellerinden biri olan ilişkisel tarama modeli kullanılarak nicel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir olguyu, mevcut durumuyla ele alarak tanımlamayı amaçlar. Bu model, geniş bir evrendeki özellikleri anlamak için ya evrenin tamamında ya da evrenden seçilen bir örneklem üzerinde incelemeler yapılmasını sağlar. İlişkisel tarama modeli ise birden fazla değişken arasındaki ilişkileri incelemeyi hedefler; bu değişkenlerin birbirleriyle olan etkileşimleri, bu etkileşimin yönü ve derecesi analiz edilir (Karasar, 2011). Bu çalışmada, araştırmanın örneklemi 18-65 yaş aralığındaki yetişkin bireylerden oluşmaktadır. Katılımcılar, basit rastgele örnekleme yöntemleri kullanılarak seçilmiş ve araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden toplam 354 katılımcı üzerinde inceleme yapılmıştır. Araştırmada veri toplamaya

başlanmadan önce “Haliç Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu”ndan yazılı onay alınmıştır. Veri toplama araçları olarak araştırmacının hazırladığı Kişisel Bilgi Formu, Uluslararası Travma Ölçeği, Travma Sonrası Büyüme Envanteri, Bilişsel Esneklik Envanteri ve Öz-Duyarlık Ölçeği kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Bu formda katılımcının yaşı, medeni durumu, cinsiyeti, gelir ve çalışma durumunu içeren sosyodemografik bilgiler ile psikiyatrik tanı geçmişiyle ilgili özellikleri değerlendirmeyi amaçlayan sorular yer almaktadır.

Uluslararası Travma Ölçeği: Ölçek TSSB ve KTSSB tanıları için 18 maddelik bir öz bildirim ölçeği olarak geliştirilmiştir. Ölçekte TSSB ve “Kendini Düzenleme Becerilerinde Bozukluk” olmak üzere iki alt boyut bulunmaktadır. KTSSB tanısı için kişinin her iki alt boyutu karşılaması beklenmektedir. Ölçek 5’li likert tiptedir. Ölçeğin Türkçe versiyonunun TSSB kısmı için Cronbach alfa katsayısının 0,910; KDBB kısmı için Cronbach alfa katsayısının 0,867 olması ölçeğin yeterli iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde, Uluslararası Travma Anketi’nin Türkçe versiyonunun geçerli ve güvenilir olduğu, aynı zamanda klinik popülasyon ile toplumu iyi düzeyde ayırt edebildiği belirlenmiştir. (Gündoğmuş ve ark., 2023).

Travma Sonrası Büyüme Envanteri: Ölçek 21 maddeden oluşan 6’lı likert tipte bir öz bildirim ölçeğidir. Ölçekten alınan puanın yüksek olması TSB düzeyinin de yüksek olduğunu belirtmektedir. Ölçeğin Türkçe uyarlamasında üç alt boyut bulunmakta ve genel iç tutarlılık katsayısı .94 olarak belirlenmiştir. Bu da envanterin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu ifade etmektedir (Kağan ve ark., 2012).

Bilişsel Esneklik Envanteri: Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması Gülüm ve Dağ (2012) tarafından yapılmış olup ölçeğin geneli için hesaplanan cronbach alfa değeri .89’dur. Ölçek 20 maddeden oluşan, iki alt boyutu bulunan 5’li likert yapıdadır. Ölçekten alınan puanların artması bilişsel esnekliğin de arttığını göstermektedir. Araştırma sonucu ölçeğin Türkçe formunun geçerli ve güvenilir olduğunu ifade etmektedir (Gülüm ve Dağ, 2012).

Öz-Duyarlık Ölçeği: Ölçek 26 maddeden oluşan, altı alt boyutu bulunan 5’li likert yapıda bir ölçektir. Ölçeğin Türkçe uyarlamasını Akın ve ark. (2007) yapmıştır. Ölçeğin geneli için hesaplanan Cronbach alfa değeri .93 olarak saptanmıştır. Bu da ölçeğin Türkçe formu için geçerli ve güvenilir olduğunu göstermektedir (Akın ve ark., 2007).

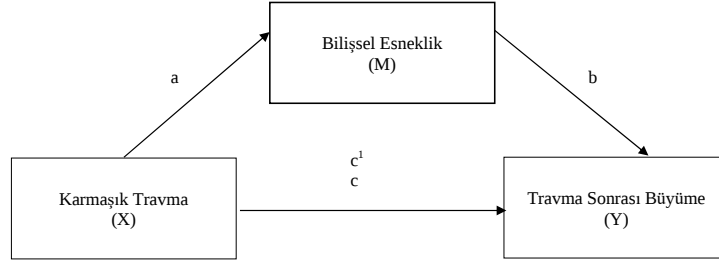
Araştırmada şu tür sorulara yanıt aranmıştır:

- Karmaşık travma ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide bilişsel esnekliğin aracı rolü var mıdır?
- Karmaşık travma ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide öz şefkatin aracı rolü var mıdır?

Verilen analizinde SPSS 24.0 istatistik paket programından destek alınmıştır. Çalışmanın hipotezlerini test etmek adına aracı değişken modeli oluşturulmuş ve test etmek için Process Macro Hayes eklentisi ile Model 4 aracılık modeli kullanılarak iki ayrı analiz uygulanmıştır. Çalışmadaki tüm analizlerde güven aralığı %95 olarak esas alınmıştır (p=.05).

4. BULGULAR VE ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde araştırma grubuna ait aracılık analizi ve elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Şekil 1. Karmaşık Travma ile Travma Sonrası Büyüme İlişkisinde Bilişsel Esnekliğin Aracılık Modeli

Çalışmadan elde edilen karmaşık travma puanlarının travma sonrası büyüme puanlarını yordamasında bilişsel esnekliğin aracılık rolünü analiz etmek amacıyla Şekil 1’de görülen a, b ve c-c¹ yollarını hesaplamak adına aracı değişken analizi uygulanmıştır.

	Sonuç Değişkeni					
	Bilişsel Esneklik			Travma Sonrası Büyüme		
	B	SH	p	B	SH	P
Karmaşık Travma (c yolu)				-,219	,083	,000
R²				,019		,009
Karmaşık Travma (a yolu)	-,215	,040	,000			
R²		,046	,000			
Karmaşık Travma (c¹ yolu)				,202	,081	,000
Bilişsel Esneklik (b yolu)				,292	,107	,000
R²				,101		
Dolaylı Etki				-,099 (Alt= -,165 Üst: -,042)		<.05
Not. B: Standardize Regresyon Katsayısı						

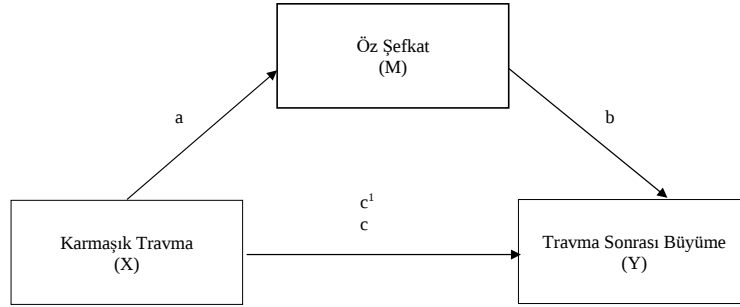
Tablo 1. Karmaşık Travma ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki İlişkide Bilişsel Esnekliğin Aracılık Rolü

Tablo 1’de karmaşık travma puanlarının, travma sonrası büyüme puanlarına etkisinde bilişsel esnekliğin aracılık rolü incelenmiştir. Gerçekleştirilen analizlerde, karmaşık travma puanlarının travma sonrası büyümeyi (c yolu) negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı, bilişsel esneklik puanlarını da (a yolu) negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir.

Karmaşık travma ve bilişsel esneklik değişkenlerinin bir arada olduğu modelde ise travma sonrası büyüme puanlarının yaklaşık %10’unu (R²: ,101) anlamlı düzeyde açıklandığı tespit edilmiştir. Bu modelde karmaşık travma puanlarına anlamlı etkisinin (c¹ yolu) olduğu belirlenmiştir. Bilişsel esneklik

puanlarının travma sonrası büyüme puanlarına etkisinin (b yolu) pozitif yönde anlamlı düzeyde olduğu saptanmıştır ($p < ,01$). Karmaşık travma değişkeninin, travma sonrası büyüme puanlarına etkisi modelden önceki (c yolu) ve modelin içerisindeki (c^1 yolu) etki yönü ve anlamlılık düzeyi incelendiğinde dolaylı etkideki bilişsel esneklik değişkeninin anlamlı katkısının kısmi aracılık düzeyinde olduğu saptanmıştır.

Yapılan bu analizden sonra karmaşık travma ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide öz şefkatin aracı rolü incelenmiştir. Oluşturulan model Şekil 2’de belirtilmiştir.

Şekil 2. Karmaşık Travma ile Travma Sonrası Büyüme İlişkisinde Öz Şefkatin Aracılık Modeli

Çalışmadan elde edilen karmaşık travma puanlarının travma sonrası büyüme puanlarını yordamasında öz şefkatin aracılık rolünü analiz etmek amacıyla şekil 2’de görülen a, b ve c-c1 yollarını hesaplamak adına aracı değişken analizi uygulanmıştır.

	Sonuç Değişkeni					
	Öz Şefkat			Travma Sonrası Büyüme		
	B	SH	P	B	SH	P
Karmaşık Travma (c yolu)				-,219	,083	,000
R²				,019		,009
Karmaşık Travma (a yolu)	-,173	,042	,000			
R²		,046	,000			
Karmaşık Travma (c¹ yolu)				-,165	,084	,002
Öz Şefkat (b yolu)				,235	,105	,026
R²				,033		
Dolaylı Etki				-,041 (Alt= -,090 Üst: -,004)		<,05

Not. B: Standardize Regresyon Katsayısı

Tablo 2. Karmaşık Travma ile Travma Sonrası Büyüme Arasındaki İlişkide Öz Şefkatin Aracılık Rolü

Tablo 2’de karmaşık travma puanlarının, travma sonrası büyüme puanlarına etkisinde öz şefkatin aracılık rolü incelenmiştir. Gerçekleştirilen analizlerde, karmaşık travma puanlarının, travma sonrası büyümeyi (c yolu) negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı (B: -,219), öz şefkat puanlarını da (a yolu) negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir (B: -,173).

Karmaşık travma ve öz şefkat değişkenlerinin bir arada olduğu modelde ise travma sonrası büyüme puanlarının yaklaşık %3,3’ünü (R²: ,033) anlamlı düzeyde açıkladığı tespit edilmiştir. Bu modelde karmaşık travma puanlarına anlamlı etkisinin (c^1 yolu) olduğu belirlenmiştir. Öz şefkat puanlarının

travma sonrası büyüme puanlarına etkisinin (b yolu) pozitif yönde (B: ,121) anlamlı düzeyde olduğu saptanmıştır (p <,05). Karmaşık travma değişkeninin, travma sonrası büyüme puanlarına etkisi modelden önceki (c yolu) ve modelin içerisindeki (c¹ yolu) incelendiğinde, dolaylı etkideki öz şefkat değişkeninin anlamlı katkısının kısmi aracılık düzeyinde olduğu saptanmıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, karmaşık travma ile travma sonrası büyüme arasındaki ilişkide bilişsel esneklik ve öz şefkatin aracı rolünün araştırılması amaçlanmıştır. Hem alanyazında karmaşık travma ile ilgili yapılan araştırmaların sınırlılığı hem de karmaşık travma ve diğer değişkenlerin bir arada çalışıldığı başka bir araştırmanın bulunmaması göz önüne alındığında yapılan araştırmanın literatüre önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

Karmaşık travma puanlarının, travma sonrası büyüme puanlarına etkisinde bilişsel esnekliğin aracılık rolü incelenmiş ve yapılan analizlerde, karmaşık travma puanlarının travma sonrası büyümeyi negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı, bilişsel esneklik puanlarını da negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı tespit edilmiştir. Karmaşık travma ve bilişsel esneklik değişkenlerinin bir arada olduğu modelde ise travma sonrası büyüme puanlarının karmaşık travma puanlarına anlamlı etkisinin olduğu belirlenmiştir. Bilişsel esneklik puanlarının TSB puanlarına etkisinin pozitif yönde ve anlamlı düzeyde bulunduğu saptanmıştır. Karmaşık travma değişkeninin, travma sonrası büyüme puanlarına etkisinin modelden önceki ve modelin içerisindeki etki yönü ve anlamlılık düzeyi değişmediğinden, dolaylı etkideki bilişsel esneklik değişkeninin anlamlı katkısının kısmi aracılık düzeyinde olduğu saptanmıştır. Fu ve Chow (2017)'un gerçekleştirdikleri bir çalışmada, bilişsel esnekliğin travmatik yaşantılarla psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkide bu ilişkinin yönünü ve etkisini değiştiren bir düzenleyici faktör olduğu gösterilmiştir. Bilişsel esnekliği yüksek bireylerde, travmanın psikolojik iyi oluş üzerindeki olumsuz etkisi daha zayıf bir şekilde görülmüştür. Araştırmamızda elde edilen %10'luk aracılık etkisi, araştırma örnekleminin kültürel bağlamı ve bireylerin geçmiş travmatik deneyimlerinin çeşitliliği ile ilişkili olabilir. Özellikle, bilişsel esnekliğin gelişimi ve uygulanması, bireyin yaşadığı toplumsal normlar ve destek sistemleri tarafından şekillenebilir (Zhou ve ark., 2020). Bu durum, travmatik deneyimlerle başa çıkmada bilişsel esnekliğin önemli bir koruyucu faktör olabileceğini göstermektedir. Psikolojik müdahalelerde, bireylerin bilişsel esneklik seviyelerinin artırılmasına yönelik girişimlerin, travma sonrası büyüme potansiyelini desteklemede etkili bir yaklaşım olabileceği değerlendirilmektedir. Bu durum, bilişsel esnekliğin bireylerin travmatik deneyimlerle baş etme becerilerini iyileştirmede önemli bir rol üstlendiğini ifade eder. Psikolojik müdahalelerde bilişsel esnekliğin artırılmasına yönelik stratejilerin, karmaşık travma geçmişine sahip bireylerin travma sonrası büyüme potansiyellerini artırmada etkili olabileceği vurgulanabilir. Özellikle bilişsel yeniden yapılandırma ve farkındalık temelli yaklaşımlar bu bağlamda değerlendirilebilir.

Karmaşık travma puanlarının, travma sonrası büyüme puanlarına etkisinde öz şefkatin aracılık rolü incelenmiş ve yapılan analizlerde, karmaşık travma puanlarının travma sonrası büyümeyi negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı, öz şefkat puanlarını da negatif yönde anlamlı düzeyde yordadığı belirlenmiştir. Karmaşık travma ve öz şefkat değişkenlerinin bir arada olduğu modelde ise travma sonrası büyüme puanlarını anlamlı düzeyde açıkladığı tespit edilmiştir. Öz şefkat puanlarının travma sonrası büyüme puanlarına etkisinin pozitif yönde anlamlı düzeyde olduğu saptanmıştır. Karmaşık travma değişkeninin, travma sonrası büyüme puanlarına etkisinin modelden önceki ve modelin

içerisindeki etki yönü ve anlamlılık düzeyi değişmediğinden dolayı etkideki öz şefkat değişkeninin anlamlı katkısının kısmi aracılık düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Zeller ve ark. (2015)'nin yaptığı travmatik belirtilerle öz şefkat arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmada, öz şefkat ile travmatik stres tepkileri arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuş; öz şefkat travmayla ilişkili psikopatolojik semptomlardaki azalmayı anlamlı şekilde bir yordayıcı olarak bulgulanmıştır. Araştırmacılar, çalışmanın bir sonucu olarak öz şefkatin önemli bir koruyucu faktör olabileceğini ve tedavinin erken dönemlerini içeren zaman diliminde öz şefkat becerilerini arttırmaya yönelik müdahalelerin travmanın etkilerini azaltmada önemli bir rol oynayabileceği üzerinde durmuşlardır. Huang ve arkadaşlarının (2024) KTSSB semptomlarının gelişimine yönelik düşük semptom grubu, orta semptom grubu ve yüksek risk grubu olarak üç grup bulguladığı çalışmada, daha yüksek düzeyde öz şefkate sahip olmanın çocuklukta olumsuz deneyimler yaşamış üniversite öğrencilerinde daha şiddetli KTSSB semptomları geliştiren gruplara dahil olma olasılığını azalttığı bulunmuştur. Özellikle düşük semptom grubunun referans alındığı analizde daha yüksek öz şefkat seviyelerinin, orta düzeyde semptomlar veya yüksek risk gruplarında bulunma olasılığını anlamlı şekilde azalttığı saptanmıştır. Ayrıca ortaya çıkan bulgularda öz şefkatin KTSSB'nin gelişim yollarını anlamlı bir şekilde yordadığı gözlenmiştir. Araştırmamızda yer alan sonuç literatürle tutarlı olmakla birlikte sonucun karmaşık travmanın yeniden ve uzun süreli yapısı nedeniyle yinelenen mağduriyetin öz şefkati azaltmasıyla açıklanabilir. Çalışmada bulgularan öz şefkatin kısmi aracılığından yola çıkarak ağır travmatik deneyimler yaşayan bireylerde öz şefkat stratejilerinin KTSSB semptomlarını hangi ölçüde ve hangi mekanizmalarla iyileştirebileceğini belirlemek için gelecekte çalışmalar yapılması önerilmektedir ve bu ilişkide etkili olabilecek diğer değişkenlerin (örneğin, sosyal destek, başa çıkma tarzları, anlam arayışı gibi) incelenmesi gerektiği vurgulanmalıdır.

Literatürde yakın zamanda bir tanı olarak resmileşen karmaşık travma ile ilgili yapılan çalışmaların sınırlı olması, bu alanda gerçekleştirilecek her yeni araştırmayı önemli kılmaktadır. Araştırmada benzer değişkenler kullanılarak daha geniş bir örneklem grubu ve farklı demografik özellikleri içeren araştırmalar yapılabilir. Ayrıca araştırmada elde edilen sonuçlar ulaşılan örneklem ve ölçme araçlarıyla sınırlı olduğundan ilgili değişkenler kullanılarak farklı ölçme araçları araştırmaların bu tez çalışmasıyla ulaşılan sonuçların geçerliliği açısından önemli olduğu söylenebilir.

Gelecekteki araştırmalar, çocuk ve yetişkinlerde KTSSB için etkili tedavi yöntemleri geliştirmeye ve tedavi sonuçlarını etkileyen faktörleri incelemeye odaklanmalıdır. TSSB ve KTSSB gibi bozukluklarda semptoma yönelik oluşturulan tedavi müdahaleleri ve bu tür ayrımlar, farklı grupların ihtiyaçlarına yönelik hedefli müdahaleler geliştirilmesini sağlar. Ayrıca, karmaşık travmatik olayların etkilerini azaltabilecek koruyucu faktörleri keşfederek önleyici stratejilerin oluşturulması hedeflenmelidir.

KAYNAKÇA

- Akın, Ü., Akın, A., & Abacı, R. (2007). Öz-duyarlık Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 1-10.
- American Psychiatric Association, (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.)*. Washington, DC: Author.
- Bayram, S., Duman, R. N., & Demirtas, B. (2018). Uç İnsan, Bir Olay, Uç Farklı Travmatik Deneyim Süreci. *Türkiye Bütüncül Psikoterapi Dergisi*, 1(1), 165-182.
- Ben-Zion, Z., Fine, N. B., Keynan, N. J., Admon, R., Green, N., Halevi, M., ... & Shalev, A. Y. (2018).

Cognitive flexibility predicts PTSD symptoms: observational and interventional studies. *Frontiers in psychiatry*, 9, 477.

Cloitre, M., Shevlin, M., Brewin, C. R., Bisson, J. I., Roberts, N. P., Maercker, A., ... & Hyland, P. (2018). The International Trauma Questionnaire: Development of a self-report measure of ICD-11 PTSD and complex PTSD. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 138(6), 536-546.

Daneshvar, S., Basharpour, S., & Shafiei, M. (2022). Self-compassion and cognitive flexibility in trauma-exposed individuals with and without PTSD. *Current Psychology*, 41(4), 2045-2052-2052. Doi:10.1007/s12144-020-00732-1

Dünya Sağlık Örgütü, (2024). ICD-11 – Uluslararası Hastalıkların ve İlgili Sağlık Sorunlarının Uluslararası İstatistiksel Sınıflaması 11. Revizyonu. <https://icd.who.int/en/>

Figley, C. R., Ellis, A. E., Reuther, B. T., & Gold, S. N. (2017). The study of trauma: A historical overview.

Gilbert, P., & Irons, C. (2014). Compassion Focused Therapy (CFT). In W. Dryden ve A. Reeves (eds), *Handbook of Individual Therapy* (sixth edition). Sage: London.

Giourou, E., Skokou, M., Andrew, S. P., Alexopoulou, K., Gourzis, P., & Jelastopulu, E. (2018). Complex posttraumatic stress disorder: The need to consolidate a distinct clinical syndrome or to reevaluate features of psychiatric disorders following interpersonal trauma. *World journal of psychiatry*, 8(1), 12.

Gülüm, I.V. & Dağ, I. (2012). Tekrarlayıcı Düşünme Ölçeği ve Bilişsel Esneklik Envanterinin Türkçeye Uyarlanması, Geçerliliği ve Güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(3), 216-223.

Gündoğmuş, İ., Ünsal, C., Alma, L., & Par, A. (2023). Psychometric properties of the turkish version of the international trauma questionnaire. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 32(12), 1847-1865.

Haim-Nachum, S., & Levy-Gigi, E. (2021). To Be or Not to Be Flexible: Selective impairments as a means to differentiate between depression and PTSD symptoms. *Journal of Psychiatric Research*, 136, 366-373. Doi:10.1016/j.jpsychires.2021.02.015

Herman, J. L. (1992). *Tavma ve İyileşme*. New York, NY, US: Basic Books.

Huang, W., Fang, Y., Tan, X., & Zhao, J. (2022). Childhood trauma, stressful life events, and depression: Exploring the mediating effect of cognitive flexibility. *Psychological Trauma-Theory Research Practice and Policy*. Doi:10.1037/tra0001337.

Ionescu, T. (2012). Exploring the nature of cognitive flexibility. *New Ideas in Psychology*, 30, 190-200.

Kağan, M., Gulec, M., Boysan, M., & Çavuş, H. (2012). Hierarchical factor structure of the Turkish version of the posttraumatic growth inventory in a normal population. *Türk Silahlı Kuvvetleri, Koruyucu Hekimlik Bulteni*, 11(5), 617-624.

Karasar, N. (2011). Yöntem. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 22, 75-246.

Koenen, K. C., Roberts, A., Stone, D., & Dunn, E. (2010). The epidemiology of early childhood trauma. In R. Lanius & E. Vermetten (Eds.), *The hidden epidemic: The impact of early life trauma on health and disease*. (pp. 13-24). Oxford University Press.

Maercker, A., Brewin, C. R., Bryant, R. A., Cloitre, M., Reed, G. M., van Ommeren, M. & Saxena, S. (2013). Proposals for mental disorders specifically associated with stress in the ICD-11. *Lancet*, 381, 1683-1685. doi: 10.1016/S0140-6736.

- Martin, M.M., & Rubin, R.B. (1995). A new measure of cognitive flexibility. *Psychological Reports*, 76(2), 623–626. Doi: 10.2466/pr0.1995.76.2.623.
- Neff, K. D. (2003). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and Identity*, 2(3), 223-250.
- Sattari, S. (2022). *Investigation of the relationship between interoception, cognitive flexibility, and posttraumatic growth*. Walden University.
- Schmidt, U. (2022). Die Komplexe Posttraumatische Belastungsstörung im Erwachsenenalter. *Der Nervenarzt*, 93(11), 1176-1184.
- Schubert, C. F., Schmidt, U., & Rosner, R. (2016). Posttraumatic growth in populations with posttraumatic stress disorder-A systematic review on growth-related psychological constructs and biological variables. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 23(6), 469–486. doi:10.1002/cpp.1985.
- Serrão, C., Valqueresma, A., Rodrigues, A. R., & Duarte, I. (2023). Mediation of Self-Compassion on Pathways from Stress and Anxiety to Depression among Portuguese Higher Education Students. *In Healthcare* (Vol. 11, No. 18, p. 2494). MDPI.
- Shakespeare-Finch, J., & de Dassel, T. (2009). Exploring posttraumatic outcomes as a function of childhood sexual abuse. *Journal of Child Sexual Abuse*, 18(6), 623–640. doi:10.1080/10538710903317224
- Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (1996). The Posttraumatic Growth Inventory: Measuring the positive legacy of trauma. *Journal of traumatic stress*, 9, 455-471.
- Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (2004). Target article: "Posttraumatic growth: Conceptual foundations and empirical evidence". *Psychological Inquiry*, 15(1), 1– 18. doi:10.1207/s15327965pli1501_01.
- Tong, K., Fu, X., Hoo, N. P., Mun, L. K., Vassiliu, C., Langley, C., ... & Leong, V. (2024). The development of cognitive flexibility and its implications for mental health disorders. *Psychological Medicine*, 1-7.
- Uddin, L. Q. (2021). Cognitive and behavioural flexibility: Neural mechanisms ve clinical considerations. *Nature Reviews Neuroscience*, 22(3), 167–179. <https://doi.org/10.1038/s41583-021-00428-w>
- Webster, J. D., & Deng, X. C. (2015). Paths From Trauma to Intrapersonal Strength: Worldview, Posttraumatic Growth, and Wisdom. *Journal of Loss ve Trauma*, 20(3), 253–266.
- Wong, C. C. Y. & Yeung, N. C. (2017). Self-compassion and post-traumatic growth: Cognitive processes as mediators. *Mindfulness*, 8(4), 1078- 1087.
- Zeller, M., Yuval, K., Nitzan-Assayag, Y., & Bernstein, A. (2015). Self-compassion in recovery following potentially traumatic stress: Longitudinal study of at risk youth. *Journal of abnormal child psychology*, 43, 645-653.
- Zhou, X., Meng, Y., Schmitt, H. S., Montag, C., Kendrick, K. M., & Becker, B. (2020). Cognitive flexibility mediates the association between early life stress and habitual behavior. *Personality and Individual Differences*, 167, 110231.

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

- ☐ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.
- ☒ Bu çalışmanın yazar/yazarları, Haliç Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'nun 27/11/2024 tarih, 09 sayı ve 09 karar ile etik kurul izin belgesi almış olduklarını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
